

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ESNAF VE KURUMSAL FİRMA ÇALIŞANI KADINLARIN İŞ HAYATINDA
DENEYİMLEDİĞİ İSTİKRARSIZLIĞIN GÜNDELİK YAŞAMLARINA ETKİSİ VE BAŞ
ETME STRATEJİLERİ: HOPA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuray DEMİRBAŞ

HAZİRAN - 2025

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ESNAF VE KURUMSAL FİRMA ÇALIŞANI KADINLARIN İŞ HAYATINDA
DENEYİMLEDİĞİ İSTİKRARSIZLIĞIN GÜNDELİK YAŞAMLARINA ETKİSİ VE BAŞ
ETME STRATEJİLERİ: HOPA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuray DEMİRBAŞ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bayram SEVİNÇ

HAZİRAN - 2025

TRABZON

ONAY

Nuray DEMİRBAŞ tarafından hazırlanan “Esnaf ve Kurumsal Firma Çalışanı Kadınların İş Hayatında Deneyimlediği İstikrarsızlığın Gündelik Yaşamlarına Etkisi ve Baş Etme Stratejileri: Hopa Örneği” adlı bu Çalışma 04.07.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Bayram SEVİNÇ	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Muammer AK	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Hüseyin YADİGAROĞLU	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Nuray DEMİRBAŞ
10.06.2025

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, kadınların çalışma hayatındaki deneyimlerini, esnafılık ve kurumsal iş hayatı bağlamında incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma süresince yürütülen saha araştırmasında, 30 kadın katılımcıyla birebir görüşmeler gerçekleştirilmiş; onların yaşadığı yapısal zorluklar, iş-yaşam dengesi ve güvencesizlik gibi olgular derinlemesine ele alınmıştır. Bu süreç, yalnızca akademik bilgi üretimine değil, aynı zamanda kadın emeğinin görünürlüğüne katkı sunmayı amaçlayan bir öğrenme yolculuğu olmuştur.

Tezin her aşamasında bilimsel rehberliğini ve desteklerini esirgemeyen, yönlendirici önerileriyle çalışmaya değer katan çok kıymetli danışmanım Prof. Dr. Bayram SEVİNÇ'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin akademik birikimi ve anlayışlı yaklaşımı, bu çalışmanın ilerleyişinde önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur.

Ayrıca, saha araştırması sürecinde zaman ayırarak samimi ve içten paylaşımlarıyla bu çalışmaya katkı sunan tüm kadın katılımcılara içtenlikle teşekkür ederim. Onların aktardığı deneyimler, bu çalışmanın en değerli bileşenini oluşturmaktadır.

Tez sürecinde moral ve manevi destekleriyle yanımda olan aileme, dostlarıma ve katkı sunan tüm kişi ve kurumlara da şükranlarımı sunarım.

Haziran, 2025

Nuray DEMİRBAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLOLAR LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN DESENİ VE YÖNTEMİ	3-11
1.1. Araştırmanın Konusu ve Sınırlılıkları	3
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.3. Araştırmanın Problemi ve Soruları	6
1.4. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri	7
1.5. Evren ve Örneklem Seçimi	9
1.6. Literatür Taraması	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	12-36
2.1. Çalışma Hayatında Kadın: Temel Kavramlar ve Sorunlar.....	12
2.2. İş-Yaşam Dengesinin Tanımı ve Önemi	18
2.3. Güvencesizlik Kavramı ve Çalışma Hayatındaki Yeri	22
2.4. Feminist Perspektiften Çalışma Hayatında Kadın Emeği	28
2.5. Kapitalizm ve Prekarya: Sınıf Mücadelesinin Dönüşümü	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇALIŞMA GRUBU VE DEMOGRAFİK BİLGİLER	37-61
3.1. Hopa Demografisi	37

3.2. Örneklemin Demografik Profili	44
3.2.1. Örneklemin Yaş Profili	49
3.2.2. Demografik Açıdan Medeni Durum ve Aile Düzeni	51
3.2.3. Örneklemin Eğitim Profili	54
3.2.4. Meslek Grupları ve Sektörel Faaliyet Dağılımı	56
3.2.5. Aylık Gelir Düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Göstergeler.....	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İŞ-YAŞAM DENGESİ VE ÇALIŞMA HAYATINDA GÜVENCESİZLİK	62-121
4.1. Esnaf Kadınların İş-Yaşam Dengesi ve Güvencesizlik.....	62
4.1.1. Esnaf Kadın Katılımcıların İş Yaşamı: Zorluklar Fırsatlar.....	62
4.1.2. İş ve Aile Yaşamı Dengesinin Kurulması: Esnaf Kadınların Deneyimleri.....	72
4.1.3. Güvencesizlik Hissi: Ekonomik Belirsizlik ve İş Düzenindeki Dalgalanmalar.....	77
4.1.4. Esnaf Kadınların Dayanışma ve Destek Ağları: Grup Dinamiği Faktörü.....	82
4.2. Kurumsal Çalışan Kadınların İş Yaşam Dengesi ve Güvencesizlik	86
4.2.1. Kurumsal Çalışan Kadınların İş Yaşamı: Yapısal Engeller ve Zorluklar	87
4.2.2. Kadınların İş-Özel Yaşam Dengesini Sağlama Stratejileri.....	90
4.2.3. Kurumsal Çalışan Kadınların Karşılaştığı Güvencesizlik Durumları.....	95
4.2.4. Kurumsal Firma Çalışanı Kadınların Grup Dinamiği.....	101
4.3. Esnaf ve Kurumsal Çalışan Kadınların İş-Yaşam Dengesi ve Güvencesizlik Kapsamında Karşılaştırılması	105
4.3.1. Ekonomik Bağımsızlık ve Benlik İnşası: Esnaf ve Kurumsal Kadınlar	105
4.3.2. Esnaf Kadınlar ve Kurumsal Firma Çalışanı Kadınların Bakım Emeği: Dayanışma, Zorluklar ve Çift Yük	107
4.3.3. İş ve Ev Arasında: Esnaf ve Kurumsal Kadınların Deneyimleri	109
4.3.4. Kadın Çalışanların İş ve Sosyal Hayat Dengesi: Esnaf ve Kurumsal Çalışanlar	112
4.3.5. Kadınların Gelir Güvencesizliği: Esnaf ve Kurumsal Çalışanlar Arasındaki Farklar.....	113
4.3.6. Bölgesel ve Kentsel Ölçekte Kadın Emeğinde Yapısal Eşitsizlikler	114
4.3.7. Kadınlarda İş Güvencesizliği: Esnaf ve Kurumsal Çalışanlar	116
4.3.8. İş Gücünde Kadın Kimliği: Esnaf ve Kurumsal Çalışanların Deneyimleri	118
4.3.9. Çalışma Yaşamında Kadınların Grup Dinamikleri: Esnaf ve Kurumsal Deneyimler	120

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA.....	122-139
5.1. Kadın Emeği ve İş Yaşamı Üzerine Literatür Tartışması	122
5.2. Kadın Emeği ve Güvencesizlik Bağlamında Literatürle Karşılaştırmalar	130
5.3. Kadın Girişimcilerin Sosyoekonomik Konumları Üzerine Tartışmalar.....	135
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	140
KAYNAKÇA	145
EKLER.....	152
ÖZGEÇMİŞ.....	158

ÖZET

Bu çalışma, kadınların farklı iş deneyim biçimleri üzerinden iş-yaşam dengesi ve güvencesizlik olgusunu nasıl deneyimlediklerini anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında esnaf ve kurumsal firma çalışanı olmak üzere iki grup üzerinden toplam 30 kadın ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Katılımcıların çalışma koşulları, sosyal güvenceleri, aile içi rollerle iş hayatını dengeleme stratejileri ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi gibi konular derinlemesine incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulguları, kadınların çalışma hayatında yoğun biçimde güvencesizlikle karşı karşıya olduklarını ve bu durumun toplumsal cinsiyet rolleriyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Esnaf kadınlar daha bağımsız hareket etseler de ekonomik dalgalanmalara daha açıktır. Öte yandan kurumsal kadın çalışanlar daha sistematik çalışma koşullarına sahip olmakla birlikte, esneklik ve karar alma mekanizmalarında kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Araştırma, güvencesizlik olgusunun kadınların iş hayatında sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik yansımaları olduğunu ortaya koymakta ve bu bağlamda literatüre özgün katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvencesizlik, İş-Yaşam Dengesi, Toplumsal Cinsiyet, Esnaf Kadınlar, Kurumsal Çalışanlar

ABSTRACT

This study aims to understand how women experience the phenomena of work-life balance and insecurity through different forms of employment. Within the scope of the research, semi-structured interviews were conducted with a total of 30 women, divided into two groups: self-employed women and women working in corporate firms. Topics such as participants' working conditions, access to social security, strategies for balancing professional and domestic roles, and the influence of gender roles were examined in depth. A qualitative research method was adopted, and the data collected were evaluated through thematic analysis. The findings of the study indicate that women frequently face various forms of insecurity in working life, and that this condition is closely linked to gender roles. While self-employed women tend to act more independently, they are also more vulnerable to economic fluctuations. On the other hand, women working in corporate settings have more systematic working conditions, yet they encounter limitations in terms of flexibility and decision-making mechanisms. The study reveals that job insecurity has not only economic but also social and psychological implications in women's working lives, thus providing an original contribution to the literature in this context.

Keywords: Precarity, Work-Life Balance, Gender Roles, SelfEmployed Women, Corporate Employees

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Esnaf Katılımcılar.....	45
2	Kurumsal Çalışan Katılımcılar	47

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Esnaf Katılımcıların Yaş Profili	50
2	Kurumsal Çalışan Katılımcıların Yaş Profili.....	50
3	Esnaf Katılımcıların Aile Dinamiği.....	52
4	Esnaf Katılımcıların Medeni Durumu	52
5	Kurumsal Çalışan Katılımcıların Aile Dinamikleri	53
6	Kurumsal Çalışan Katılımcıların Medeni Durumu.....	53
7	Esnaf Katılımcıların Eğitim Durumu.....	54
8	Kurumsal Çalışan Katılımcıların Eğitim Durumu	55
9	Esnaf Katılımcıların Meslek/İş Alanı Dağılımı	57
10	Kurumsal Çalışan Katılımcıların Meslek/İş Alanı Dağılımı	57
11	Esnaf Katılımcıların Gelir Düzeyi	59
12	Kurumsal Firma Çalışanı Katılımcıların Gelir Düzeyi.....	60

GİRİŞ

Günümüzde toplumsal cinsiyet ilişkileri, çalışma yaşamında ve ekonomik üretim alanında yeniden şekillenmektedir. Kadınların istihdama katılım biçimleri, yalnızca bireysel tercihlerin değil; aynı zamanda yapısal, kültürel ve ekonomik faktörlerin belirlediği çok katmanlı bir sürecin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Neoliberal politikaların etkisiyle esnek çalışma rejimlerinin yaygınlaştığı, güvencesiz istihdamın norm haline geldiği ve emek piyasalarının yeniden yapılandığı bir bağlamda, kadın emeği hem görünürlük hem de değer açısından önemli dönüşümler geçirmektedir. Bu dönüşüm, kadınların iş gücüne katılım deneyimlerini farklı biçimlerde etkilemekte, özellikle de işyeri sahipliği ve ücretli çalışanlık gibi farklı statülerdeki kadınların yaşantılarına dair derinlikli bir analiz ihtiyacını doğurmaktadır. Bu çalışma, esnaf kadınlar ile kurumsal firma çalışanı kadınların iş-yaşam dengesine dair deneyimlerini karşılaştırmalı olarak ele almayı amaçlamaktadır.

Bu tezin temel araştırma konusu, kadınların farklı istihdam statülerinde -esnaflık ve kurumsal çalışanlık- karşılaştıkları sistemsel faktörlerin, onların iş ve özel yaşam dengesine olan etkilerini anlamaktır. Bu kapsamda kadınların güvencesizlik, belirsizlik, sosyal güvenlik erişimi, çalışma saatleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve aile içi sorumluluklarla başa çıkma biçimleri derinlemesine incelenmiştir. Kadınların deneyimlerine odaklanmak, sadece bireysel öyküleri değil; aynı zamanda toplumsal yapının bu öyküler üzerindeki belirleyiciliğini de analiz etme imkânı sunmaktadır. Esnaflık, kadınlar açısından hem girişimcilik hem de öz-yönetim alanı sunarken; kurumsal çalışma ise daha çok hiyerarşik bir yapılanma içinde emek arzının sürdürüldüğü bir bağlam olarak değerlendirilmektedir. Bu farklı bağlamlarda, kadınların çalışma hayatı ile özel yaşamlarını nasıl dengeledikleri; emek süreçlerini nasıl deneyimledikleri ve bu süreçlerde ne tür stratejiler geliştirdikleri çalışmanın odak noktalarından birini oluşturmaktadır.

Araştırmanın özgünlüğü, kadın emeğinin iki ayrı örneklemdaki tezahürünü niteliksel yöntemle ve karşılaştırmalı bir bakış açısıyla değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Artvin'in Hopa ilçesinde faaliyet gösteren 15 esnaf kadın ve çeşitli özel sektör kuruluşlarında görev yapan 15 kurumsal firma çalışanı kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi. Katılımcıların yaş, eğitim, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu ve mesleki deneyimleri gibi demografik bilgilerinin yanı sıra, onların iş hayatındaki deneyimleri, beklentileri, karşılaştıkları güçlükler ve çözüm stratejileri araştırma kapsamında analiz edilmiştir. Görüşmelerin içeriği, özellikle kadınların iş-yaşam dengesine ilişkin algılarını, duygusal ve fiziksel yüklenmelerini, sosyal destek mekanizmalarına erişimlerini ve güvencesizlikle baş etme biçimlerini ortaya koymaktadır.

Tezin kuramsal çerçevesi, toplumsal cinsiyet teorileri ve güvencesizlik (prekarya)¹ literatürü üzerine inşa edilmiştir. Kadın emeğinin değersizleştirilmesi, kayıt dışı istihdam, sosyal güvenceden mahrumiyet ve esnek çalışma gibi kavramlar, özellikle Guy Standing'in prekarya tanımı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Aynı zamanda feminist ekonomi politik yaklaşımlardan yararlanılarak kadın emeğinin görünmezliğine ve ikinci konumda değerlendirilmesine dair yapısal nedenler analiz edilmiştir. Bu kuramsal altyapı, görüşmelerden elde edilen verilerin yorumlanmasında ve deneyimlerin anlamlandırılmasında belirleyici olmuştur. Ayrıca, kadınların çalışma yaşamı deneyimlerine dair literatürdeki sınırlılıklar, bu araştırmanın derinlikli bir katkı sunmasını mümkün kılmaktadır.

Bu tez çalışması beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, araştırmanın amacı, önemi, soruları ve yöntemi açıklanarak çalışmanın yöntemsel çerçevesi sunulmuştur. İkinci bölümde, kavramsal ve kuramsal temellendirme yapılmış; kapitalizmin dönüşümü, prekarya, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, feminist ekonomi ve bakım emeği gibi temel kavramlar tartışılmıştır. Üçüncü bölümde, Hopa ilçesindeki saha çalışmasına dair demografik bilgiler ve veri analizine ilişkin yöntemsel süreçler ele alınmıştır. Dördüncü bölümde, esnaf kadınlar ve kurumsal firma çalışan kadınlar arasında yapılan karşılaştırmalı analizlere yer verilerek güvencesizlik, iş-yaşam dengesi ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamındaki deneyimler değerlendirilmiştir. Son olarak beşinci bölümde, araştırmanın genel bulguları doğrultusunda literatür üzerinden bir tartışma yürütülmüş ve politika önerileri sunulmuş, kadınların iş güvencesizliği ile mücadele yöntemleri tartışılmıştır.

Bu tez, kadınların iş gücü piyasasında karşılaştıkları sorunların yapısal boyutlarına ışık tutmayı, onların toplumsal cinsiyet temelli deneyimlerini görünür kılmayı ve politika yapımcılar için saha temelli, nitelikli bir veri sunmayı amaçlamaktadır. Kadınların esnaf ya da kurumsal çalışan olmalarına göre değişen ancak bazı ortak temalarda kesişen deneyimleri, bize toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve çalışma yaşamında adaletin ne denli katmanlı bir mücadele gerektirdiğini göstermektedir. Bu nedenle bu araştırma, yalnızca akademik değil; aynı zamanda toplumsal bir sorumlulukla kaleme alınmıştır.

¹ "Prekarya" terimi, ilk kez 1990'lı yıllarda ortaya atılmış olmakla birlikte, kavramın kuramsal çerçevesi ve sınıfsal bir analiz kategorisi olarak ele alınışı Guy Standing'in çalışmalarıyla belirginlik kazanmıştır. Standing, bu kavramı güvencesizlik, düşük ücret ve sosyal haklardan yoksunluk gibi yapısal sorunların yarattığı yeni bir emek grubu bağlamında tanımlamaktadır. Bkz. Standing, Guy (2020), **Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf**, (Çev. Ergin Bulut), 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN DESENİ VE YÖNTEMİ

Bu bölüm, araştırmanın yöntemsel çerçevesini ortaya koyarak çalışmanın genel yönelimini açıklamayı amaçlamaktadır. İlk olarak, araştırmanın konusu ve sınırlılıkları ele alınarak çalışmanın hangi bağlamda şekillendiği ortaya konuldu. Ardından, araştırmanın amacı ve taşıdığı akademik ve toplumsal önem detaylandırılmış, çalışma soruları belirli bir analitik çerçeveye oturtularak açıklanmıştır. Yöntem ve teknikler alt başlığında, araştırmanın epistemolojik dayanağına uygun olarak tercih edilen nitel yöntemsel yaklaşım tanımlanmış; veri toplama ve analiz süreçlerine ilişkin ayrıntılara yer verilmiştir. Evren ve örneklem seçimi başlığı altında ise araştırmanın yapıldığı coğrafi bağlam, katılımcı profili ve örneklem alma stratejisi gerekçelendirilmiştir. Son olarak, literatür taraması alt başlığı ile çalışma konusu üzerine daha önce yapılmış araştırmalar incelenerek mevcut literatürdeki boşluklar ve bu çalışmanın katkı sağlayacağı alanlar ortaya konulmuştur. Bu bölüm, genel olarak çalışmanın teorik zemininin ve araştırma stratejisinin bütüncül biçimde kavranmasına imkân tanımaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Sınırlılıkları

Bu araştırmanın temel konusu, kadınların esnafılık ve kurumsal firma çalışanı olarak iki farklı yapısal konumda deneyimledikleri sistemsel faktörlerin, iş ve yaşam dengesi üzerindeki yansımalarını karşılaştırmalı olarak incelemektir. Çalışma, Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan Artvin'in Hopa ilçesinde gerçekleştirilmiş olup, esnaf ve kurumsal çalışan olmak üzere iki farklı örneklem grubunda yer alan toplam 30 kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Her iki grupta 15'er kadın yer almaktadır. Katılımcı kadınların hem işyeri sahibi hem de çalışan rollerinde karşılaştıkları yapısal zorluklar, sosyo-ekonomik dinamikler ve toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler değerlendirme konusu yapılmıştır.

Araştırma, kadınların iş gücüne katılım biçimlerinin, çalışma koşullarının ve iş tanımlarının onların toplumsal rollerine ve özel yaşam alanlarına nasıl sirayet ettiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda esnafılık pratiği, bireysel girişimcilik bağlamında daha özerk bir emek ilişkisini temsil ederken; kurumsal firmalarda çalışan kadınlar, daha hiyerarşik ve yapılandırılmış bir iş örgütlenmesi içinde yer almaktadır. Her iki örneklemdeki kadınların deneyimleri, iş hayatındaki

istikrarsızlık (prekaryalaşma), toplumsal cinsiyet normları ve “bakım emeği”² gibi faktörler üzerinden değerlendirilmiştir.

Bu araştırmanın özgünlüğü, iki farklı yapısal konumun kadın deneyimlerine nasıl yansıdığını sosyolojik bir perspektifle ele alması ve bu iki konumu hem nesiller arası farklılıklar hem de işyeri sahipliği ve ücretli emek ilişkisi bağlamında karşılaştırmalı olarak incelemesinden kaynaklanmaktadır. Literatürde, kadınların iş hayatına dair yapılan çalışmaların çoğunluğu ya yalnızca ücretli çalışanlara ya da girişimcilik alanına odaklanmakta, ancak bu iki yapıyı karşılaştırmalı olarak ele alan kapsamlı çalışmalara oldukça sınırlı şekilde rastlanmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma hem niceliksel sınırlılığı hem de özgün karşılaştırmalı perspektifi ile literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın belirli sınırlılıkları da mevcuttur. İlk olarak, örneklem grubunun yalnızca Hopa ilçesinde yaşayan kadınlarla sınırlı olması, elde edilen verilerin farklı bölgelere genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Hopa’nın kendine özgü sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı, kadınların iş hayatı deneyimlerini doğrudan etkileyebilecek yerel koşulları barındırmaktadır. Bu bağlamda, elde edilen bulguların Türkiye genelinde geçerli olduğu iddiası bulunmamakta, aksine bağlamın özgüllüğü araştırmanın bulgularının yorumlanmasında dikkate alınması gereken önemli bir faktör olarak değerlendirilmiştir.

İkinci olarak, çalışmada nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiş olup, veriler derinlemesine görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Bu yöntem, kadınların öznel deneyimlerini detaylı biçimde analiz etmeye olanak tanısa da, bulguların sayısal genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Görüşmelerin zaman ve yerle sınırlı doğası, özellikle emek süreçlerinin evrimsel ve dönemsel dönüşümünü uzun vadede takip etmeyi mümkün kılmamaktadır. Ayrıca, görüşmecilerin kendi anlatıları üzerinden elde edilen verilerin, öznel algılarla şekillenmiş olması, verinin bütünsel toplumsal yapıyı temsil etmesi açısından dikkatle yorumlanmasını gerekli kılmaktadır.

Son olarak, araştırmanın yalnızca iki kadın grubu (esnaf ve kurumsal çalışan) ile sınırlandırılmış olması, kadınların iş hayatındaki diğer biçimlerini –örneğin kayıt dışı emek, mevsimlik işçilik ya da ev eksenli çalışma gibi– dışarıda bırakmıştır. Bu sınırlama, araştırmanın derinleşmesine imkân tanırken, aynı zamanda alanın genişlemesini de kısıtlamaktadır.

Tüm bu sınırlılıklar göz önünde bulundurulduğunda, araştırma hem mekânsal hem de örneklem temelli sınırlara sahip olmakla birlikte, esnaf ve kurumsal çalışan kadınların karşılaştıkları yapısal

² "Bakım emeği" (care work), çocuk, yaşlı, hasta ve engelli bireylerin fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik emek biçimlerini ifade eder. Bu emek, çoğunlukla görünmeyen, karşılıksız ve kadınlara atfedilen bir sorumluluk alanı olarak toplumsal cinsiyet rejimleri tarafından yapılandırılmaktadır. Kavram feminist iktisat literatüründe önemli bir yere sahiptir. Bkz. Folbre, Nancy (2001), **The Invisible Heart: Economics and Family Values**, The New Press, New York.

eşitsizlikleri karşılaştırmalı olarak anlamaya yönelik özgün bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışma, kadın emeğinin farklı biçimlerdeki örgütlenmesini analiz ederek, iş güvencesizliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve yaşam dengesi üzerine özgün katkılar sunmayı amaçlamaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, kadınların esnafılık yaparken ve kurumsal firma çalışanı olarak karşılaştıkları belirsizlik ve güvencesizlik koşullarının, iş ve yaşam örgütlenmelerine nasıl yansıdığını karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ortaya koymaktır. Kadınların farklı sosyo-ekonomik ve mekânsal bağlamlarda deneyimledikleri çalışma biçimleri, toplumsal cinsiyet normları, bakım emeği yükü ve ekonomik kırılganlıklarla kesiştiğinde, yalnızca bireysel yaşam pratiklerini değil aynı zamanda toplumsal yapıyı da yeniden şekillendirmektedir. Bu çalışma, kadınların bu dönüşüm sürecinde nasıl pozisyonlandıklarını, emeklerinin nasıl örgütlendiğini ve gündelik yaşamlarını nasıl yeniden kurguladıklarını anlamayı hedeflemektedir.

Araştırma, kadınların iş hayatında karşılaştığı sistemsel eşitsizlikleri yalnızca istihdam türü üzerinden değil, aynı zamanda mekân, statü (işveren/çalışan) ve nesiller arası farklılıklar gibi çok katmanlı boyutlarıyla ele alarak, çalışma yaşamına ilişkin deneyimlerin çeşitliliğini göz önüne sermektedir. Esnafılık pratiği, çoğu zaman özerklik ve girişimcilik ile ilişkilendirilirken; kurumsal firma çalışanlığı ise örgütlü yapılar ve belirlenmiş iş tanımları içinde şekillenen farklı bir deneyim alanı sunmaktadır. Bu bağlamda, araştırma her iki yapının kadın deneyimlerine etkisini karşılaştırmalı bir perspektifle analiz ederek, yalnızca mevcut iş koşullarını değil, aynı zamanda kadınların toplumsal rollerini nasıl yeniden yapılandırdıklarını da ortaya koymaktadır. Kadın emeği, iş-yaşam dengesi ve güvencesizlik ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar, genellikle belirli meslek grupları ya da tekil sektörler üzerinden yürütülmüş, kadınların farklı istihdam biçimlerinde karşılaştıkları yapısal eşitsizliklerin karşılaştırmalı olarak incelendiği çalışmalara ise sınırlı düzeyde yer verilmiştir. Örneğin, Çetinoğlu vd. (2019) tarafından yürütülen araştırmada, kadın yöneticilerin iş-aile dengesi üzerindeki deneyimleri ele alınmış; çocuğun varlığı ve ev içi sorumluluklar gibi faktörlerin kadınların iş yaşamı üzerindeki etkisi tartışılmıştır. Benzer şekilde, Apaydın (2011), öğretim üyelerinde işe bağımlılık ile iş-aile yaşam dengesi arasındaki ilişkiyi inceleyerek, kadınların işin bağlayıcılığı nedeniyle özel yaşamdan ödün verdiğini göstermektedir. Ödemiş (2018) ise kadın girişimcilerde iş-yaşam dengesine odaklandığı çalışmasında, kadınların iş süreçlerini genellikle ev merkezli sürdürdüğünü ve çifte yük altında olduklarını ortaya koymuştur. Öte yandan, Karadeniz (2011), atipik çalışan kadınların maruz kaldığı yaygın güvencesizlik biçimlerini sınıflandırarak, sosyal güvenlik sistemlerinin bu gruplar için yetersizliğine dikkat çekmiştir. Çelik (2013) ise Antalya'daki turizm işçilerinin güvencesizliğini sınıf formasyonu içinde tartışarak, neoliberal emek rejiminin işçileşme biçimlerini analiz etmiştir.

Bu çalışma ise, yukarıda anılan literatürden farklı olarak, kadınların esnaflık ve kurumsal çalışma biçimleri içindeki deneyimlerini karşılaştırmalı biçimde ele alarak; güvencesizlik, çifte yük, toplumsal cinsiyet rolleri ve işin bağlayıcılığı gibi kavramları birlikte değerlendirmektedir. Literatürdeki mevcut çalışmalar çoğunlukla ya belirli meslek gruplarına (örn. akademisyenler, yöneticiler, girişimciler) ya da belirli sorunlara (örn. iş-yaşam dengesi, güvencesizlik) odaklanırken, bu tez çalışması farklı toplumsal konumlara sahip kadınların benzer yapısal sorunlarla nasıl baş ettiklerini, karşılaştırmalı bir saha çalışması ile ortaya koymaktadır. Bu yönüyle, çalışma hem kadın emeği literatürüne karşılaştırmalı bir perspektif sunmakta hem de taşra bağlamında kadınların üretken ve yeniden üretim emeği arasındaki gerilimleri görünür kılmaktadır.

Ayrıca, çalışma hayatındaki istikrarsızlık biçimlerinin kadınlar üzerindeki etkileri, yalnızca ekonomik düzeyde değil; psikolojik, sosyal ve kültürel açılardan da değerlendirilmektedir. Kadınların gündelik yaşamlarındaki örgütlenme pratikleri, rutinleri, ilişkisel dayanışma biçimleri ve karşılaştıkları yapısal engellere verdikleri tepkiler üzerinden yapılan bu analiz, çalışma hayatının ötesinde daha geniş bir toplumsal çerçevenin de anlaşılmasına imkân tanımaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın önemi yalnızca saha çalışmasına dayalı niteliksel katkısıyla değil, aynı zamanda gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalara teorik ve metodolojik bir referans sunma potansiyeliyle de şekillenmektedir. Kadın emeği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, güvencesizlik ve mekânsal farklılıklar gibi disiplinlerarası temaları bir araya getirerek kurgulanan bu çalışma, hem toplumsal cinsiyet çalışmaları hem de emek sosyolojisi literatürü açısından değerli bir zemin sunmaktadır.

Sonuç olarak bu araştırma, kadınların hem üretim ilişkileri içerisindeki konumlanışını hem de gündelik yaşamlarında istikrarsızlıkla başa çıkma pratiklerini anlamlandırarak, kadın emeğine dair daha bütünlüklü bir değerlendirme yapılmasını amaçlamaktadır. Kadınların bireysel deneyimlerinin ötesinde, bu deneyimlerin sınıfsal, mekânsal ve cinsiyete dayalı yapılarla nasıl örüldüğünü ortaya koyarak, kadın emeğine dair alternatif ve eleştirel bir okuma sunmaktadır.

1.3. Araştırmanın Problemi ve Soruları

Bu araştırma, Hopa ilçesinde yaşayan esnaf kadınlar ve kurumsal firma çalışanı kadınların, güvencesizlik ve ekonomik belirsizlik gibi faktörlerle nasıl başa çıktıklarını ve bu faktörlerin iş hayatları ile özel yaşam örgütlenmeleri üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlamaktadır. Kadınların çalışma hayatındaki deneyimleri, sadece bireysel düzlemde değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretildiği yapılar içinde şekillenmektedir. Bu nedenle, araştırmanın temel problemi; kadınların farklı istihdam biçimlerinde karşılaştıkları belirsizlikleri nasıl yönettikleri ve bu süreçlerin toplumsal normlar, aile içi sorumluluklar ve iş-yaşam dengesi üzerindeki etkileridir.

Çalışma, kadınların içinde bulundukları yapısal koşullara bağlı olarak geliştirdikleri stratejileri ve bu stratejilerin gündelik yaşamlarına yansımalarını anlamaya yöneliktir. Özellikle esnaflık gibi

girişimcilik temelli bir faaliyet ile kurumsal istihdam biçimi arasında kadınların nasıl farklı deneyimler yaşadığı, bu deneyimlerin hangi yönleriyle benzeştiği ya da ayrıştığı, araştırmanın temel çözümleme eksenini oluşturmaktadır.

Bu kapsamda araştırma, aşağıdaki sorulara yanıt aramaktadır:

- Hopa ilçesindeki esnaf kadınlar ve kurumsal firma çalışanı kadınlar, iş güvencesizliği ve ekonomik belirsizlikle karşılaştıklarında nasıl bir deneyim yaşamaktadırlar ve bu deneyimler iş hayatlarını nasıl şekillendirmektedir?
- Kadınlar, iş güvencesizliği ve belirsizlik ile mücadelede hangi stratejileri geliştirmektedirler? Bu stratejiler, esnaf ve kurumsal çalışan kadınlar arasında nasıl farklılık göstermektedir?
- Esnaf kadın ve kurumsal firma çalışanı kadınlar, iş ve yaşam dengesini nasıl kurmaktadır ve karşılaştıkları zorluklarla nasıl başa çıkmaktadırlar?
- Hopa ilçesindeki kadınların iş hayatındaki eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet normları tarafından nasıl şekillendirilmektedir?
- Bu normatif yapılar, kadınların iş gücüne katılım biçimlerini ve iş hayatındaki konumlarını hangi yollarla etkilemektedir?
- Kadınların iş güvencesizliğini yönetirken başvurdukları toplumsal dayanışma ve destek ağları nasıl bir işlev görmektedir ve bu yapılar kadınların gündelik yaşamlarına nasıl yansımaktadır?

Bu sorular aracılığıyla, kadınların yalnızca istihdam koşulları bağlamındaki deneyimlerine değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarının belirlediği roller çerçevesinde nasıl konumlandıklarına, hangi kaynaklara başvurduklarına ve nasıl çözüm üretmeye çalıştıklarına dair çok boyutlu bir analiz yapılması hedeflenmektedir. Böylece araştırma, kadın emeğinin farklı örgütlenme biçimlerini karşılaştırmalı biçimde değerlendirerek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin emek süreçlerindeki görünümünü daha açık hale getirmeye katkı sunmaktadır.

1.4. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Bu araştırma, yorumlayıcı sosyal bilim perspektifine dayalı olarak kurgulanmıştır. Yorumlayıcı yaklaşım, toplumsal gerçekliğin bireylerin deneyimleri ve bu deneyimlere yükledikleri anlamlar üzerinden anlaşılabilirliğini savunur (Kümbetoğlu, 2021: 154). Bu nedenle araştırma, kadınların iş hayatındaki güvencesizlik, belirsizlik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi olgularla nasıl başa çıktıklarını kendi ifadeleriyle ortaya koymayı amaçlayan nitel araştırma desenine dayanmaktadır. Nitel yöntem, bireylerin sosyal dünyalarındaki anlamları, ilişkileri ve etkileşimleri derinlemesine keşfetmeyi mümkün kılan bir yaklaşım sunar (Sayım, 2024: 91-92).

Araştırma kapsamında tercih edilen desen ise fenomenolojidir. Fenomenolojik yaklaşım, bireylerin yaşantılarına dair öznel anlam yapılarını ortaya çıkarmayı hedefler ve bu anlamlar üzerinden toplumsal gerçekliğe dair kavrayış geliştirilmesine olanak tanır. Bu bağlamda, kadınların esnaflık ve kurumsal çalışma deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları, hangi stratejilerle güvencesizlikle baş ettikleri ve bu süreçlerin iş-yaşam dengelerine nasıl yansıdığı, katılımcıların kendi perspektiflerinden yola çıkılarak analiz edilecektir (Kümbetoğlu, 2021: 76-77).

Araştırmanın saha çalışması, Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Artvin ilinin Hopa ilçesinde yürütülmüştür. Çalışmanın örneklemini, Hopa'da faaliyet gösteren 15 esnaf kadın ile 15 kurumsal firma çalışanı kadın oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinde, nitel araştırma geleneğinin gerektirdiği şekilde yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yöntemi tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmacıya esneklik sağlayarak katılımcının anlatımını yönlendirmesine ve deneyimlerini kendi diliyle ifade etmesine olanak tanır (Kümbetoğlu, 2021: 109-110). Bu doğrultuda, görüşmeler 2024 yılı içinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde kullanılmak üzere araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış soru formu (Ek-2), toplumsal cinsiyet, emek süreci, güvencesizlik, iş-yaşam dengesi ve dayanışma gibi ana temaları kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Örneklem, amaçlı monografik örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Monografik örnekleme, belirli bir sosyal grubun özgül özelliklerini derinlemesine incelemeyi amaçlayan araştırmalarda tercih edilen nitel bir örnekleme tekniğidir. Bu yöntem, homojen ancak kendi içinde çeşitlilik barındıran küçük grupların kapsamlı biçimde analizine olanak tanınması bakımından çalışmanın amaçlarıyla örtüşmektedir (Sayım, 2024: 105). Hopa ilçesi, hem küçük ölçekli kadın girişimciliğinin hem de bölgesel düzeyde kurumsal istihdamın bir arada gözlemlenebildiği nadir yerleşim alanlarından biri olması nedeniyle, kadınların farklı istihdam biçimlerinde deneyimlediği iş güvencesizliği, bakım emeği ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi olguların karşılaştırmalı biçimde ele alınması için uygun bir sosyal laboratuvar işlevi görmektedir.

Veri toplama sürecinde veri doygunluğu ölçütü temel alınmıştır. Bu doğrultuda, görüşmeler sırasında tekrar eden temaların belirginleşmeye başlaması, veri toplamanın sonlandırılması için temel gösterge olarak değerlendirilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz tekniği ile çözümlenecektir. Bu analiz türü, katılımcı ifadeleri doğrultusunda temaların açık bir şekilde tanımlanmasına ve bu temalar üzerinden yorumlamaların geliştirilmesine olanak tanır (Sayım, 2024: 142; Kümbetoğlu, 2021: 168).

Toplanan veriler, prekarya tartışması çerçevesinde ele alınarak, esnaflık ve kurumsal çalışma biçimleri üzerinden kadın emeğinin farklı yönleriyle karşılaştırmalı bir biçimde değerlendirilecektir. Bu yaklaşım, yalnızca kadınların güvencesiz emek biçimleriyle başa çıkma stratejilerini değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nasıl yeniden üretildiğini ve hangi koşullarda direnç pratiklerinin geliştirildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.5. Evren ve Örneklem Seçimi

Bu araştırmanın evrenini, Artvin ilinin Hopa ilçesinde faaliyet gösteren esnaf kadınlar ile aynı ilçede kurumsal firmalarda çalışan kadınlar oluşturmaktadır. Hem işyeri sahipliği hem de kurumsal çalışma biçimini deneyimleyen kadınların, iş güvencesizliği ve belirsizlikle karşılaştıkları durumları nasıl anlamlandırdıklarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmek amacıyla, araştırma mekânsal ve sektörel olarak bu iki grup ile sınırlandırılmıştır. Seçilen evren, toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında farklı yapısal konumlara sahip kadınların deneyimlerinin bir arada analiz edilmesine imkân sağlamaktadır.

Araştırma kapsamında örneklem belirleme süreci, nitel araştırma geleneklerine uygun biçimde amaçlı örnekleme yaklaşımıyla yürütülmüştür. Özellikle belirli özelliklere sahip bireylerin seçildiği bu örnekleme türü, sosyolojik anlamda temsil gücü yüksek, derinlikli veri elde etmeye olanak tanır (Sayım, 2024: 105; Kümbetoğlu, 2021: 83). Bu çalışmada, iş güvencesizliği ve toplumsal cinsiyet temelli sorunları deneyimleyen kadınların çeşitliliğini yansıtan bir yapı gözetilerek, biri esnaf biri kurumsal çalışan olmak üzere her iki gruptan 15'er kadın seçilmiştir. Örneklemde, katılımcıların yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve iş deneyimi açısından çeşitlilik sağlanmıştır.

Hopa ilçesinin tercih edilmesinde ise, yerel sosyo-ekonomik dinamikler ile kentleşme etkilerinin iç içe geçtiği bir yerleşim olması belirleyici olmuştur. Bu coğrafi konum, hem küçük ölçekli girişimcilik yapan kadınları hem de özel sektör istihdamında yer alan kadınları barındırması açısından, karşılaştırmalı analiz için uygun bir zemin sunmaktadır.

Örneklem seçiminde temsiliyet değil, derinlik ön planda tutulmuştur. Bu nedenle örneklem büyüklüğü sayısal genelleme yapmaya değil, deneyim çeşitliliği içinde anlam örüntülerini ortaya koymaya yöneliktir. Görüşmelerin hangi noktada tamamlanacağı ise veri doygunluğu ilkesine göre belirlenmiştir. Bu ilke, yeni veri üretiminin yavaşladığı ve önceki verilerle tekrar etmeye başladığı anda örnekleme sürecinin tamamlanmasını öngörür (Sayım, 2024: 107). Araştırma sürecinde bu ilkeye uygun biçimde toplam 30 katılımcıyla görüşülmüştür.

Bu örneklem yapısı sayesinde, kadınların farklı ekonomik ve kurumsal konumlarda karşılaştıkları güvencesizlik biçimleri, geliştirdikleri bireysel ve toplumsal stratejiler ve toplumsal cinsiyet temelli işbölümüne verdikleri tepkiler çok boyutlu biçimde incelenebilmiştir.

1.6. Literatür Taraması

Kadınların iş güvencesizliği ve belirsizlikle başa çıkma biçimleri, toplumsal cinsiyet normlarının etkisiyle şekillenen önemli bir araştırma alanıdır. Literatür, kadınların çalışma yaşamındaki karşılaştıkları bu güçlükleri ve bu güçlüklerle başa çıkmak için geliştirdikleri stratejileri

farklı açılardan ele almaktadır. Bauman (1999), iş güvencesizliğinin modern toplumlarda bireyleri yalnızlaştırarak onları kırılgan hale getirdiğini ve bu durumun bireylerin kimliklerini olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Sennett (2023) ise, iş güvencesizliğinin, iş hayatındaki kişisel değişimleri ve karakter erozyonunu nasıl tetiklediğini tartışarak, kadınların bu süreçte karşılaştıkları olumsuz etkileri daha geniş bir kapitalist dönüşüm bağlamında ele almıştır. Bu anlamda, kadınların iş güvencesizliğini yönetme biçimleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, iş gücü piyasasında nasıl yansıdığını daha açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Kadınların ekonomik bağımsızlık mücadelesi, çalışma yaşamındaki güvencesizlikle başa çıkarken geliştirdikleri stratejilerin temel bir boyutunu oluşturmaktadır. Kadınların kendi işlerini kurarak elde ettikleri bağımsızlık mücadelesini, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini aşma sürecinin önemli bir aracı olarak ele almıştır. Esnaf kadınlar ve kurumsal çalışan kadınlar arasındaki ekonomik özgürlük kazanma süreçleri farklılıklar göstermektedir. Esra Kaya Erdoğan'ın (2021) "Bayağı Kalabalığımız" adlı çalışmasında, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadelede dayanışma ağlarını ve kolektif çözüm arayışlarını vurgulamıştır. Bu dayanışma, kadınların sosyal bağlar kurarak, güvencesiz çalışma koşullarına karşı daha dirençli hale gelmelerini sağlamaktadır.

Toplumsal cinsiyet normlarının iş gücü piyasasındaki yansımaları, kadınların iş hayatındaki eşitsizliklerini şekillendiren temel faktörlerden biridir. Walby (1991), patriyarkal yapının kadınların iş gücüne katılımını nasıl kısıtladığını ve erkeklerle eşit haklara sahip olma yolundaki engelleri ortaya koymuştur. Aynı şekilde, Hochschild ve Machung (2012) ikinci vardiya kavramını tartışarak, kadınların iş ve aile sorumlulukları arasındaki eşitsiz yük paylaşımlarını ele almış ve iş hayatındaki değişimin kadınların kariyerlerini nasıl dönüştürdüğünü göstermiştir. Kadınların, iş hayatındaki zorluklarla başa çıkarken geliştirdikleri stratejiler, toplumsal dayanışma ve aile desteği gibi unsurlardan beslenmektedir. Bu dayanışma ağları, kadınların iş hayatında karşılaştıkları toplumsal engellerle mücadelede önemli bir rol oynamaktadır.

Standing (2020), prekarya sınıfını tanımlarken iş güvencesizliğinin zirveye ulaştığı, düşük ücretli, geçici ve düşük statülü işlerde çalışan bireylerden oluşan yeni bir sınıfın varlığını ortaya koymaktadır. Bu sınıf, özellikle kadınlar açısından daha derin bir güvencesizlik deneyimine işaret etmektedir. Prekaryaya dâhil olan kadınlar, yapısal eşitsizliklerin kesişiminde yer almakta ve emek süreçlerinde daha kırılgan konumlarda bulunmaktadır. Ünal ve Koçancı'nın (2020) çalışmasında, kültürel sektörlerdeki prekarya yapısının kadın emeği üzerindeki etkileri detaylı biçimde ele alınmaktadır. Tiyatro ve kültür endüstrisinde çalışan kadınların karşılaştığı ekonomik belirsizlikler ile düşük ücretli ve güvencesiz çalışma koşulları, bu kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini aşma yolunda geliştirdikleri stratejileri ciddi biçimde sınırlandırmaktadır.

Esnaf kadınların toplumsal cinsiyet normlarıyla ilişkisi, özellikle girişimcilik süreçlerinde daha belirgin bir hale gelmektedir. Zanaatkarlık ve girişimcilik, kadınlar için yalnızca ekonomik

bağımsızlık sağlamanın ötesinde, aynı zamanda toplumsal statülerini değiştiren ve toplumsal cinsiyet normlarına karşı bir direnç oluşturan süreçlerdir. Sennett (2023), kadınların bu süreçlerde karşılaştıkları yapısal engeller ve toplumsal zorluklarla nasıl başa çıktıklarını ele alarak, esnaf kadınların sosyal dayanışma ağları kurarak iş güvencesizliğine karşı nasıl direnç gösterdiklerini anlatmaktadır.

Sonuç olarak, literatür, kadınların iş güvencesizliği ve belirsizlikle başa çıkarken geliştirdikleri stratejiler ve karşılaştıkları toplumsal engelleri derinlemesine tartışmaktadır. Ancak, esnaf kadınlar ve kurumsal firma çalışanı kadınlar arasındaki deneyimlerin karşılaştırıldığı sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu araştırma, kadınların çalışma hayatındaki karşılaştıkları zorlukları, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve geliştirdikleri stratejileri daha kapsamlı bir şekilde anlamaya yönelik önemli bir katkı sağlayacaktır. Literatürdeki bu boşlukları doldurarak, kadınların iş güvencesizliğine karşı geliştirdiği çözümleri ve bu süreçlerin toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini daha net bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi ortaya konulmaktadır. Çalışmanın teorik temellerini oluşturan anahtar kavramlar ile birlikte toplumsal cinsiyet, emek, güvencesizlik ve prekarya gibi temel kuramsal yaklaşımlar detaylı biçimde ele alınmıştır. Ayrıca, kapitalizmin dönüşüm süreci, modernleşmenin sınıf yapıları üzerindeki etkisi ve esnek üretim modellerinin toplumsal sonuçları tartışılmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın dayandığı literatür hem kadın emeği hem de iş-yaşam dengesi ekseninde yeniden yapılandırılmış; teorik çerçeve, araştırmanın sahadaki verilerini yorumlamada temel referans noktası olarak yapılandırılmıştır. Kuramsal arka planın kapsamlı bir şekilde ortaya konulması, nitel saha bulgularının daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

2.1. Çalışma Hayatında Kadın: Temel Kavramlar ve Sorunlar

Esnaf ve kurumsal çalışanları üzerine yürütülen tartışma bağlamında, kadınların çalışma hayatındaki konumu ve karşılaştıkları yapısal ile kültürel engeller, analizin merkezine yerleştirilmiştir. Kadınların iş hayatında karşılaştıkları sorunların niteliğini belirlemek ve bu sorunların kaynağını oluşturan temel kavramları derinlemesine incelemek, konunun kapsamlı bir değerlendirilmesini sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, kadınların iş hayatındaki deneyimlerini anlamak amacıyla hem bireysel girişimcilik modeli olarak esnaflık olgusunu hem de giderek genişleyen prekarya sınıfı içindeki kadın çalışanları analiz etmek, dikkate değer ve çok katmanlı bir yaklaşım sunmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin farklı iş kollarında nasıl şekillendiği ve kadınların iş gücüne katılım süreçlerinde karşılaştıkları direnç noktalarının belirlenmesi gerekmektedir.

Kır ve kent arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklar, üretim ve tüketim süreçlerinin değişkenlik göstermesine neden olduğundan, kadınların iş hayatına katılım biçimleri de bu doğrultuda farklılaşmaktadır. Bu nedenle, demografik yapı, toplumsal cinsiyet normları ve kadınların karşı karşıya kaldığı yapısal engeller, bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Bu çerçevede, esnaflık bağlamında kadınların karşılaştığı mesleki zorluklar ile kurumsal firmalarda çalışan kadınların

yapısal ve mesleki engellere karşı geliştirdikleri direnç mekanizmalarını analiz etmek, kadın emeğinin farklı ekonomik alanlardaki dinamiklerini anlamak açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Kadınların toplumsal konumlarını sadece bireysel bir bağlamda ele almak yetersiz kalacağından, bu meseleyi tarihsel, sosyolojik ve ekonomik süreçler ışığında değerlendirmek gerekmektedir. Kadınların iş gücündeki yerinin tarihsel dönüşümü ve bu dönüşümün getirdiği toplumsal değişimler bağlamında toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve iş bölümü gibi temel kavramlar üzerinde durulmalıdır (Oakley, 2018). Kadın emeğinin değerlendirilmesinde sadece iş hayatındaki varlığı değil, aynı zamanda aile içindeki sorumlulukları da göz önünde bulundurulmalıdır. Kadının iş gücüne katılımı ve mesleki pozisyonu, aile içi sorumluluklarıyla bütünsel bir yaklaşımla ele alınmalı ve birbirinden bağımsız düşünülmemelidir.

Tarihsel süreçte kadının toplumsal konumu, çeşitli ekonomik ve toplumsal dönüşümlerle yeniden şekillenmiştir. Tarım devrimi ve sanayi devrimi gibi köklü dönüşümler, yalnızca üretim sistemlerini değil, aynı zamanda kadının ekonomik ve sosyal statüsünü de derinden etkilemiştir (Engels, 1987: 67). Avcı-toplayıcı toplumlarda kadın ve erkek arasındaki iş bölümü nispeten esnek bir yapı arz etmekteydi. Bu dönemde kadınlar genellikle toplayıcılık faaliyetleriyle temel gıda kaynaklarını sağlarken, erkekler avcılık görevini üstlenmekteydi. Kadınların toplumsal işlevleri büyük ölçüde biyolojik özelliklerine, özellikle doğurganlık yetisine dayansa da, bu süreçte cinsiyetler arası mutlak bir hiyerarşiden söz etmek mümkün değildir.

Tarım devrimi ile birlikte üretim ilişkilerinde meydana gelen radikal değişimler, yerleşik hayata geçişle birlikte mülkiyet kavramının gelişmesine yol açmış ve toplumsal cinsiyet rollerinde belirgin bir dönüşüm yaratmıştır. Tarım toplumlarında fiziksel emeğin ön plana çıkması, erkeğin üretimde baskın bir rol üstlenmesine neden olurken, kadınlar giderek ev içi sorumluluklara yönlendirilmiş ve üretim süreçlerinden büyük ölçüde dışlanmıştır. Aynı zamanda, mülkiyet ilişkilerinin kurumsallaşması, ataerkil yapının güçlenmesine ve kadınların ekonomik bağımsızlıklarının kısıtlanmasına yol açmıştır (Lerner, 1987).

Bu çerçevede, kadın emeği üzerine yapılan tartışmaların, tarihsel ve toplumsal bağlamda ele alınması gerektiği açıktır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yapısal kökenlerine dair daha derinlemesine bir analiz yapmak, kadınların iş gücüne katılımında yaşadıkları yapısal ve kültürel engellerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Sanayi Devrimi ile birlikte kadınların iş gücüne katılımı yeniden dönüşüme uğramış, fabrikalaşma süreciyle birlikte kadın emeği yeniden üretim alanına dâhil olmuştur. Ancak bu süreçte kadın emeği, genellikle düşük ücretli, güvencesiz ve düşük statülü işlerde yoğunlaşmış, bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin iş gücü piyasasındaki yansımaları olarak belirginleşmiştir (McDowell, 1991: 400-419). Özellikle prekarya sınıfının ortaya çıkışı ile kadın emeği günümüzde de benzer

yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmakta; esnek çalışma koşulları, düşük ücret politikaları ve cinsiyet temelli ayrımcılıklar kadınların mesleki statüsünü belirleyen temel dinamikler olarak varlığını sürdürmektedir (Standing, 2020: 19–42).

Kadınların iş hayatındaki konumunu anlamak için tarihsel, sosyolojik ve ekonomik bağlamların birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede, kadın emeğinin esnaf, kurumsal firmalar ve prekarya içindeki farklılaşan deneyimlerini analiz etmek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik politikaların oluşturulması açısından kritik önem taşımaktadır. Kadınların mesleki ve toplumsal rollerini belirleyen yapısal dinamiklerin çözümlemesi, iş gücü piyasasındaki cinsiyet eşitsizliklerinin daha derinlemesine kavranmasına katkı sağlayacaktır.

Sanayi Devrimi'nin 19. yüzyılda ortaya çıkışı, yalnızca üretim süreçlerinde köklü değişikliklere yol açmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal yapıyı da dönüştürerek modern çalışma hayatının temelini atmıştır. Makineleşmenin yaygınlaşmasıyla fiziksel gücün üretimdeki önemi azalırken, fabrikalarda çalışacak iş gücüne duyulan ihtiyaç hızla artmış ve bu durum, kadınların üretim sürecine aktif katılımını zorunlu kılmıştır (Hartmann, 1979). Özellikle tekstil sektörü gibi emek yoğun sanayi kollarında kadın emeği önemli bir yer edinmiş, bu da geleneksel ataerkil toplum yapısında kadının ekonomik rolünü dönüştüren bir etki yaratmıştır.

Kadınların sanayi sektöründe çalışmaya başlaması, hane ekonomisine doğrudan katkı sağlama potansiyelini artırmış ve ekonomik bağımsızlık yolunda önemli bir adım olarak görülmüştür. Ancak bu yeni ekonomik dinamik, toplumsal cinsiyet rollerinde köklü bir değişiklik yaratmamış; aksine, kadınların iş hayatına dâhil olmalarına rağmen ev içi sorumluluklarının devam etmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, literatürde "çifte yük" olarak kavramsallaştırılan bu olgu, kadınların hem çalışma hayatında hem de ev içi görevlerde denge kurmalarını gerektiren çok boyutlu bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Hochschild ve Machung, 2012).

Kadının iş hayatına katılımı, ev içi rollerinde herhangi bir hafifleme yaratmamış; aksine, ekonomik bağımsızlık arayışı ile geleneksel sorumluluklar arasındaki gerilim, kadınların yaşam pratiklerinde ciddi bir yük oluşturmuştur. Bu çifte yük, modern çalışma hayatı ile toplumsal normların kadına yüklediği geleneksel roller arasındaki yapısal uyumsuzluğu gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla, kadının iş gücüne katılımını analiz ederken, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdüren yapısal dinamiklerin de kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Sanayi Devrimi ile birlikte kadın emeği üretim süreçlerinde daha görünür hale gelmiş, fabrikalaşma süreci kadınların ücretli emek ilişkilerine katılımını hızlandırmıştır. Ancak bu katılım, çoğu zaman düşük ücretli, düşük statülü ve güvencesiz işlerle sınırlı kalmış; toplumsal cinsiyet eşitsizliği bu süreçte yeniden üretilmiştir (McDowell, 1991). Türkiye’de ise sanayileşme süreci, Batı’daki tarihsel çizgiden farklı olarak, geç modernleşme dinamiklerine bağlı biçimde gelişmiş ve

1930’lu yıllarda devletçi politikalarla ivme kazanmıştır. Sümerbank ve Etibank gibi kamu yatırımlarıyla kadınlar üretim sürecine dahil edilmiş; ancak bu katılım, büyük ölçüde tekstil ve gıda gibi cinsiyete dayalı iş kolları ile sınırlanmıştır (Keyder, 1987). 1980 sonrasında uygulamaya konulan neoliberal politikalar, kadın emeğini daha esnek, parçalı ve güvencesiz biçimlerde yeniden şekillendirmiştir. Özellikle ihracata yönelik üretim alanlarında kadınlar, kayıt dışı, ev eksenli ya da mevsimlik işlerde düşük ücretle istihdam edilmiştir (Toksöz, 2007). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 2022 yılı itibarıyla kadınların iş gücüne katılım oranı erkeklerden oldukça düşüktür (%35,6’ya karşılık %71,2) ve kadınların kayıt dışı istihdam oranı %42 düzeyindedir (TÜİK, 2023).

Kadın emeğinin içinde bulunduğu kırılğan yapıyı anlamak açısından, tarihsel dönüşümler kritik bir zemin oluşturmaktadır. Özellikle prekarya sınıfının ortaya çıkışıyla birlikte, kadın emeği günümüzde de benzer yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Esnek çalışma koşulları, düşük ücret politikaları ve cinsiyet temelli ayrımcılıklar, kadınların mesleki statüsünü belirleyen temel dinamikler olarak varlığını sürdürmektedir (Standing, 2020: 19–42).

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal kabul çerçevesinde kadın ve erkeğe belirli görevler atfeden yapısal bir çerçeve sunmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde bu roller, biyolojik farklılıklardan hareketle biçimlenmiş ve toplum belleğinde güçlü bir normatif kabul olarak yerleşmiştir (Connell, 2019: 60). Bu doğrultuda, erkekler aileyi geçindiren temel aktör olarak konumlandırılırken, kadınlar ise ev içi emeğin asli sorumlusu olarak tanımlanmıştır. Bu yapısal dinamik, kadınların ekonomik faaliyetlere katılımını sağlasa da, toplumsal cinsiyet normları nedeniyle ev içi sorumluluklardan arınmalarını mümkün kılmamıştır. Kadınların aile içindeki eş, anne ve bakım veren gibi kimliklerinin, toplumsal düzenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi, onların iş hayatına dâhil olmalarına rağmen ev içi yüklerden kurtulmalarını engellemektedir (Oakley, 2018).

Bu bağlamda, kadınların iş gücüne katılımını artırmaya yönelik girişimlerin, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal dönüşüm perspektifinden de ele alınması gerekmektedir. Ekonomik bağımsızlık hedefiyle iş gücüne katılan kadınların, geleneksel rollerden kaynaklanan ev içi sorumluluklarının devam etmesi, iş ve aile yaşamı arasındaki çatışmayı artırmakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmektedir. Türkiye bağlamında düşünüldüğünde, geleneksel toplumsal normların halen güçlü bir biçimde varlığını sürdürmesi, kadınların iş gücüne katılımına rağmen ev içi yüklerinin önemli ölçüde devam ettiğini göstermektedir. TÜİK’in 2021 yılına ait “Zaman Kullanım Araştırması”na göre, evli kadınlar haftada ortalama 21,5 saatlerini yemek yapma, temizlik ve çocuk bakımı gibi ev içi işlere harcarken, evli erkekler bu işlere yalnızca 4,6 saat ayırmaktadır (TÜİK, 2021). Bu veri, hane içi emeğin büyük oranda kadınlar tarafından üstlenilmeye devam ettiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu noktada, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikaların sadece iş gücü piyasasına katılımı değil, aynı zamanda ev içi emeği

dönüştürmeyi de içermesi gerektiği açıktır. Dolayısıyla, kadın emeğini sadece ekonomik katkı olarak değil, sosyal yapının dönüşümüne yönelik bir araç olarak da ele almak gerekmektedir.

Aile kurumunun dönüşümü, sanayi öncesi ve sanayi sonrası toplum perspektiflerinden ele alındığında, ekonomik ve toplumsal yapılar arasındaki karşılıklı etkileşimin çok boyutlu analizini gerektiren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayileşme süreci, toplumsal dinamikleri köklü bir biçimde dönüştürerek hem aile yapısını hem de toplumsal cinsiyet rollerini yeniden şekillendirmiştir. Sanayi öncesi toplumlar da ekonomik faaliyetlerin büyük ölçüde tarımsal üretime dayalı olması, geniş aile yapısı içinde kolektif bir üretim ve tüketim pratiğini desteklerken; sanayileşme sonrası dönemde ekonomik yapılar, bireyselleşmeyi ve çekirdek aile modelinin yaygınlaşmasını teşvik etmiştir (Giddens, 2010). Bu dönüşüm, aile ve evlilik kurumlarının işleyişini temelden etkileyen yapısal bir değişim olarak değerlendirilmektedir.

Sanayileşme ile birlikte üretim süreçlerinin fabrikalara taşınması ve iş bölümünün çeşitlenmesi, toplumsal cinsiyet rollerinde belirgin değişimlere yol açmıştır. Sanayi öncesi dönemde ekonomik üretime doğrudan katılım gösteren kadınlar, sanayileşme süreciyle birlikte daha çok ev içi sorumluluklara yönlendirilmiş; ancak ilerleyen dönemlerde kadınların çalışma hayatına katılımlarındaki artış, aile içi rol dağılımını ve güç dengelerini yeniden yapılandırmıştır (Oakley, 2018; Engels, 1987). Bu bağlamda, aile kurumunu analiz ederken ekonomik dönüşümlerin yanı sıra toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimlerin de dikkate alınması, daha kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

Modernleşme süreciyle birlikte geniş aile yapısının yerini daha küçük ve bireysel ilişkilerin ön planda olduğu çekirdek aile modeli almıştır. Bu değişim, yalnızca aile yapısını değil, aynı zamanda aile içindeki sorumlulukların ve toplumsal rollerin yeniden tanımlanmasına da yol açmıştır. Birleşmiş Milletler'in 2020 yılı raporuna göre, kadınların iş gücüne katılımının artması, ev içi sorumlulukların daha dengeli bir biçimde paylaşılmasına olanak tanımıştır (UN, 2020). Ancak, toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında bu dönüşümlerin, toplumlar arası farklılık gösterdiği de gözlemlenmektedir.

Sanayileşme ve modernleşme süreçleriyle birlikte kadın-erkek ilişkileri ve ebeveyn-çocuk bağları da yeniden şekillenmiştir. Eğitimin kurumsallaşması, çocukların ekonomik birer üretici olarak görülme pratiğini sona erdirirken, ebeveynlerin çocuklarına yönelik beklentilerini köklü biçimde değiştirmiştir (Ariès, 1965: 176). Sanayi öncesi dönemde çocukların aile ekonomisine katkı sağlaması beklenirken, modern toplumlar da çocuklar daha çok psikolojik ve duygusal yatırımlar yapılan bireyler olarak değerlendirilmektedir. Bu dönüşüm, ebeveynlerin çocuk yetiştirme süreçlerine yönelik yaklaşımlarında köklü değişikliklere yol açarak, ebeveynlik rollerinin yeniden yapılandırılmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle çocuk iş gücünün azalması ve eğitim sürelerinin uzaması, ebeveynlerin ekonomik beklentilerden ziyade çocuklarının bireysel gelişimine

odaklanmalarını teşvik etmiştir. Bu bağlamda, aile yapısındaki dönüşümleri anlamak için modernleşme süreçlerinin toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkilerini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Aile kurumundaki bu dönüşüm, kadın-erkek ilişkilerini köklü biçimde etkilemiş ve toplumsal cinsiyet normları bağlamında yeni dinamikler yaratmıştır. Kadınlar, toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde halen büyük ölçüde anne ve bakım veren rollerine atfedilse de, günümüz evliliklerinde bireyler arasındaki ilişkilerin giderek daha bireyselleştiği gözlemlenmektedir. Bu dönüşüm, toplumsal yapının değişen dinamikleri açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, sanayi devrimi sürecinde çocuk iş gücünün yaygınlığına da değinmek gerekmektedir. Özellikle 19. yüzyıl Avrupa'sında, çocukların aile ekonomisine katkıda bulunmaları için fabrika ve tarım işlerinde yoğun olarak çalıştırılması, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin sürekliliğini sağlamaya yönelik bir strateji olarak karşımıza çıkmıştır (Cunningham, 2000). Ancak, modernleşme süreçleri bu dinamiklerin dönüşümüne yol açmış, çocuk iş gücünün yerini eğitimin kurumsallaşmasına bırakmasına zemin hazırlamıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin farklı toplumlarda nasıl yansıma bulduğuna dair çeşitli ampirik veriler bulunmaktadır. Örneğin, 2019 yılında Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan bir çalışma, kadınların çalışma hayatına katılımının aile içindeki iş bölümü üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Bu araştırmaya göre, ekonomik bağımsızlık kazanan kadınların hane içi sorumlulukların daha eşitlikçi paylaşımını talep ettikleri gözlemlenmiştir (EU Gender Equality Report, 2019). Ancak, bu değişim süreci, ülkelerin ekonomik ve kültürel yapıları doğrultusunda farklılık göstermektedir.

Sonuç olarak, aile kurumundaki değişim, ekonomik, toplumsal ve kültürel faktörlerin bir araya gelmesiyle şekillenen çok boyutlu bir süreçtir. Sanayileşme ve modernleşme süreçleri yalnızca üretim biçimlerini değil, aynı zamanda toplumsal normları, cinsiyet rollerini ve aile yapısını da köklü biçimde dönüştürmüştür. Bu tarihsel dönüşüm, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yerini sanayi sonrası döneme bırakmış; üretimin merkezinde artık maddi üretimden çok bilgi, hizmet ve teknoloji odaklı ekonomik yapılar yer almaya başlamıştır (Bell, 1999). Sanayi sonrası toplumda hizmet sektörü, özellikle kadın emeği açısından yeni olanaklar ve aynı zamanda yeni güvencesizlik biçimleri doğurmuştur. Eğitim, sağlık, bakım, perakende ve çağrı merkezi gibi hizmet alanlarının genişlemesi, kadınların istihdam alanlarını çeşitlendirse de bu alanlardaki esnek, düşük ücretli ve yoğun emek temelli çalışma koşulları, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri yeniden üretmektedir (Standing, 2020: 62–85).

Türkiye bağlamında da 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalarla birlikte sanayi dışı sektörler hızla büyümüş, kadın istihdamı ağırlıklı olarak hizmet sektöründe yoğunlaşmaya başlamıştır. TÜİK verilerine göre, 2022 yılında istihdam edilen kadınların yaklaşık %56'sı hizmet sektöründe yer almakta; buna karşın bu alanlarda sosyal güvenceye erişim, karar alma pozisyonlarına

yükselme gibi göstergelerde belirgin eşitsizlikler sürmektedir (TÜİK, 2023). Bu veriler, sanayi sonrası dönemin kadınlar açısından yalnızca yeni iş olanakları yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda yeni biçimlerde güvencesizlik ve görünmeyen emek biçimlerini de beraberinde getirdiğine işaret etmektedir.

Sanayi sonrası üretim yapısında yaşanan bu dönüşüm, aile içindeki bireyler arasındaki ilişkilerin doğasını yeniden tanımlamış; toplumsal cinsiyet rollerini daha esnek ve birey merkezli bir yapıya dönüştürerek modern toplumların temel dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikaların yalnızca ekonomik alanla sınırlı kalmayıp, aile yapısını da içerecek şekilde çok boyutlu olarak ele alınması gerektiği açıktır. Kadınların iş gücüne katılımını destekleyen sosyal politikalar, aynı zamanda ev içi emeği de dönüştürmeyi hedeflemeli ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sürdürülebilirliğini sağlamak adına kapsamlı stratejiler içermelidir.

2.2. İş-Yaşam Dengesinin Tanımı ve Önemi

Habermas’a göre, modern toplumda aile çevresi, kendisini tüm toplumsal ilişkilerden bağımsız, saf ve doğal bir alan olarak görme eğilimindedir. Ancak bu algı, gerçekte aile yapısının emek ve mal dolaşımı alanlarıyla sürekli bir etkileşim ve bağımlılık içinde olduğu gerçeğini gizlemektedir. Nitekim Habermas, “Aile çevresinin alanı, kendisini tüm toplumsal ilişkilerden kopmuş, bağımsız ve saf insanlığın alanı olarak algılamak istese de; aslında emek ve mal dolaşımı alanı ile bağımlılık ilişkisi içindedir” diyerek (Habermas, 2019: 154), özel alan olarak görülen ailenin de kamusal/toplumsal süreçlerden bağımsız olmadığını vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, özellikle toplumsal cinsiyet çalışmalarında, ev içi emeğin görünmezliğini ve kadının aile içindeki konumunun yapısal temellerini tartışmaya açmak açısından önemlidir.

İş yaşam dengesi (İYD) kavramı, 1960’lı yıllardan itibaren yapılan sosyolojik ve örgütsel çalışmaların odağına yerleşmiş ve giderek daha geniş bir toplumsal tartışma alanı haline gelmiştir (Lewis, 2003: 343). Özellikle 1960’lar, hizmet sektörünün genişlemeye başlaması, kurumsal firmaların ofis bazlı çalışma düzenlerinin yaygınlaşması ve sanayi sonrası toplum anlayışının belirginleşmeye başladığı bir dönemi simgeler. Bu dönemin başlarında, sanayi devriminin fiziksel üretim gücünden bilgi ve hizmet sektörlerine olan dönüşüm, iş gücü ve toplumsal yapılar üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Sanayi sonrası toplumda iş gücünün yapısal dönüşümü, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin yeniden şekillendiği bir süreci de tetiklemiştir.

Sanayi sonrası toplum bağlamında, özellikle kadının iş gücündeki değişen rolüne dikkat çekmek gereklidir. Kadınların fabrikalardaki fiziksel iş gücünden, hizmet sektöründeki iş gücüne geçişi, iş gücü piyasasında önemli bir dönüşümü temsil etmektedir. Bu dönüşüm, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden şekillenmesini sağlayarak, kadınların iş gücüne katılımını artırmıştır. Toplumsal

cinsiyetin iş gücü içindeki yeniden yapılandırılması, kadınların profesyonel yaşamla özel yaşamları arasındaki dengeyi kurma çabalarını daha görünür kılmaktadır.

Refah devleti politikalarının etkisiyle, özellikle 1960’lardan itibaren iş ve özel yaşam arasındaki sınırların yeniden tanımlanması gerekliliği daha görünür hale gelmiş ve bu iki alanın birbirinden yalıtık değil, sürekli etkileşim içinde olduğu kabul edilmeye başlanmıştır (Giddens, 2010). Bu gelişme, hem kamu politikalarında hem de örgütsel düzeyde, iş hayatı ile özel yaşam arasında denge kurmayı hedefleyen düzenlemelerin ve toplumsal müdahalelerin önemini artırmıştır. Özellikle kadınların artan oranlarda iş gücüne katılımı, iş-özel yaşam ilişkisini daha karmaşık hale getirmiş; toplumsal cinsiyet temelli rol dağılımları, kadınların iş hayatında karşılaştıkları ikili yük (çift mesai) problemini derinleştirmiştir (Hochschild ve Machung, 2012).

Bu bağlamda, iş-yaşam dengesi kavramı, özellikle hizmet sektöründe kadın istihdamının yaygınlaşmasıyla birlikte, sadece bireysel değil aynı zamanda yapısal düzeyde çözüm arayışlarının merkezine yerleşmiştir. Kadınların ücretli emek sürecine daha fazla dâhil olması, yalnızca ekonomik kalkınma açısından değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümü açısından da kritik bir rol oynamaktadır (Perrons, 2003: 83). Kadın emeğinin hem kamusal hem özel alandaki yeniden konumlanması, iş-yaşam dengesi politikalarının geliştirilmesini zorunlu kılmış ve sosyal refah devletinin yeniden yapılandırılmasında önemli bir tartışma alanı yaratmıştır.

İş-yaşam dengesi kavramının önemi, yalnızca kadın çalışanları değil, tüm çalışanları ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir. Bu kavram, bireylerin hem profesyonel yaşamlarında hem de özel yaşamlarında karşılaştıkları taleplerin birbirini nasıl etkilediği ve bu talepler arasında nasıl bir denge kurdukları ile ilgilidir. İş-yaşam dengesini “bir bireyin aynı anda hem ücretli işin hem de aile sorumluluğunun geçici, duygusal ve davranışsal taleplerini dengeleme derecesi” olarak tanımlayarak, iş ve aile yaşamı arasındaki etkileşimi ve bu etkileşimin bireylerin yaşam kalitesini nasıl şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, iş-yaşam dengesinin sağlanması yalnızca bireylerin kişisel tatminini değil, aynı zamanda toplumsal verimliliği ve genel yaşam kalitesini de doğrudan etkilemektedir. Günümüzde iş ve özel yaşam arasındaki sınırların giderek daha belirsizleştiği ve bireylerin bu iki alan arasında sürekli bir denge kurma çabası içinde olduğu gözlemlenmektedir.

Ev içi iktisadi faaliyetlerin genellikle önemsiz ve değersiz olarak kabul edilmesi, kadınların emeğinin ev içi alanda sistematik bir şekilde sömürülmesine yol açmaktadır. Kadınların toplumsal rollerine yüklenen anlam, özellikle ev içindeki sorumluluklarının yalnızca “görev” olarak tanımlanmasına yol açmakta ve bu durum, kadınların iş kavramının kapsamı içinde karşılaştıkları yükleri önemli ölçüde artırmaktadır. Ev içindeki emeğin değersizleştirilmesi, kadınların iş gücü piyasasında daha geniş bir tanım ve takdirden dışlanmalarına neden olmaktadır. Bu süreç, aynı zamanda kadınların toplumsal cinsiyet temelli biyolojik ayrımlarla, iktisadi bağımlılıkla

ilişkilendirilmesiyle güçlenmektedir. Evli kadınlar için bu ayrım, onların ekonomik özgürlüklerini kısıtlayarak iş gücü piyasasında bağımsız bir aktör olarak yer alabilmelerini zorlaştırmaktadır (Hochschild ve Machung, 2012).

Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve biyolojik temellere dayalı olarak farklılaştırılmaları, evlilik ve ebeveynlik gibi toplumsal değişkenlerle daha da pekişmektedir. Kadınların üstlendikleri ev içi sorumluluklar, zamanla çeşitlenmekte ve kadınların toplumsal olarak kabul edilen eş ve anne rollerini üstlenmeleri gerekliliği, yaşamlarındaki iş yükünü doğrudan artırmaktadır (Gershuny, 2000). Kadınlar, profesyonel yaşamlarındaki sorumluluklarla birlikte evdeki domestik görevlerini sürdürmek zorunda kalırken, bu iki sorumluluğu bir arada yürütmek, onların çok boyutlu bir yük altına girmelerine yol açmaktadır. Ancak, bu ev içi sorumluluklar, genellikle sevgiye dayalı bakım emeği olarak kabul edilmekte ve piyasa ekonomisinin dışında bırakılmaktadır. Duygusal bağlarla yerine getirilen bakım emeği, evdeki hizmetlerin piyasalaşan bir emek olarak değerlendirilmemesine neden olmaktadır (England, 2005).

Bakım emeği, piyasa ekonomisinin dışında kalan bir alan olarak kalmaktadır ve bu nedenle karşılığında kadınlara herhangi bir maddi ödeme yapılmamaktadır. Örneğin, bir kadın eş olarak evde temizlik yapmak, yemek hazırlamak gibi sorumlulukları üstlenirken, bu hizmetlerin karşılığında mali bir ödül almamaktadır. Aynı şekilde, anne rolünü üstlenen kadın, çocuğunun birincil bakımını üstlenmekte ve bu sorumluluk toplumsal olarak zorunlu kabul edilmektedir. Bu durumda, kadınların ev içindeki bakım ve hizmet yükümlülüklerine rağmen, emeklerinin karşılığında maddi bir ödemenin yapılmaması, onların emeğinin sömürülmesine yol açmaktadır (Hochschild ve Machung, 2012). Bu sömürü, literatürde "double burden" (çifte yük) olarak tanımlanmaktadır. "Double burden" kavramı, kadınların hem ev içindeki domestik sorumlulukları hem de iş gücü piyasasındaki profesyonel görevleri üstlenmelerinin sonucunda ortaya çıkan ağır iş yükünü ifade etmektedir (Hochschild ve Machung, 2012). Kadınlar, evdeki bakım ve hizmet sorumlulukları ile iş yerindeki profesyonel görevleri arasında bir denge kurmaya çalışırken, her iki alandaki yükümlülüklerin bir arada olması, onların fiziksel, duygusal ve zihinsel kaynaklarını tükenmesine yol açmaktadır.

Sonuç olarak, kadınların ev içindeki bakım ve hizmet sorumlulukları, yalnızca toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olmakla kalmayıp, aynı zamanda kadınların iş gücü piyasasında daha az tanınan ve ödüllendirilen bir emeğe sahip olmalarına neden olmaktadır. Bu eşitsiz yapılar, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmelerini zorlaştıran, toplumsal ve ekonomik açıdan derinlemesine bir sorunu gözler önüne sermektedir (England, 2005).

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadınların yaşamlarında önemli bir yer tutan ikili bir emek yükü oluşturmaktadır. Bu eşitsizlik, kadınları, hem iş hayatlarında hem de aile yaşamlarında dengeyi sağlamak adına ekstra çaba ve enerji harcamaya zorlamaktadır. Kadınların, hem profesyonel hayatta hem de özel yaşamda karşılaştıkları bu yükler, sosyal yapılar ve toplumsal beklentiler tarafından

pekiştirilmektedir (Hochschild ve Machung, 2012). 1960 sonrası dönemde, kadınların iş gücüne katılımının artışıyla birlikte, iş-yaşam dengesi kavramının ortaya çıkışı, kadın çalışanların toplumsal cinsiyet eşitliği ve yaşam hakları bakımından daha adil ve eşitlikçi bir düzen talep ettiklerini açıkça göstermektedir (Gershuny, 2000). Kadınların iş gücüne katılımını artırmanın yanı sıra, özel yaşamlarını da daha adil ve sürdürülebilir bir şekilde devam ettirebilmelerini sağlamak amacıyla çeşitli toplumsal ve hukuki politikalar geliştirilmiştir.

İş yaşam dengesini sağlamaya yönelik yapılan bu düzenlemeler, kadınların çalışma hayatındaki varlıklarını daha verimli ve sürdürülebilir kılmayı amaçlayan stratejiler sunmaktadır. Bu doğrultuda, kadınların iş-yaşam dengesini kurabilmelerine olanak tanıyacak destek sistemlerinin oluşturulması, iş-yaşam dengesi kavramının önemini vurgulamaktadır. Destek sistemleri, yalnızca yasal düzenlemelerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal ve kültürel dönüşümü de içermektedir (England, 2005). Bu sistemler, kadın çalışanların iş hayatına katılımını kolaylaştıran uygulamaları, esnek çalışma saatleri, evden çalışma olanakları ve bakım izinleri gibi unsurları kapsayarak, kadınların profesyonel ve özel yaşamlarını dengelemelerini sağlamaktadır.

Örnek olarak, 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 Sayılı İş Kanunu ile kadın çalışanlara doğum izni hakkının tanınması, hukuki alandaki önemli bir dönüm noktası olmuştur. İlerleyen yıllarda gerçekleştirilen hukuki düzenlemeler, çocuk sahibi kadın çalışanlara yönelik kısmi zamanlı çalışma hakkı gibi çeşitli düzenlemelerle iş-yaşam dengesini kolaylaştırmayı hedeflemiştir. Ayrıca, ebeveynlik haklarının daha kapsamlı bir şekilde ele alınması, kadınların iş gücüne katılımlarını ve profesyonel yaşamda daha rahat bir şekilde var olmalarını mümkün kılmaktadır. Ancak, destek sistemleri yalnızca yasal ve kurumsal düzenlemelerle sınırlı değildir; aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin dönüştürülmesine yönelik toplumsal bir değişim sürecini de kapsamaktadır (Hochschild ve Machung, 2012).

Günümüzde eğitimli ve çalışan kadınlar, iş-yaşam dengesini sürdürebilmek adına eşlerinden de daha fazla destek talep etmektedirler. Bu talepler, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasına yönelik önemli bir dönüşüm sürecini tetiklemekte ve eşler arasında ev içi görevlerin daha adil bir şekilde paylaşılmasına olanak tanımaktadır. Bu değişim, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de daha eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmesini teşvik etmektedir. Sonuç olarak, iş ve yaşam dengesini korumaya yönelik geliştirilen politikalar ve toplumsal dönüşümler, kadın çalışanların yaşam kalitesini artırmakta ve daha eşitlikçi bir çalışma ortamının oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (Gershuny, 2000). Bu süreç, yalnızca kadınların iş gücüne katılımını artırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin dönüştürülmesine yönelik önemli bir adım teşkil etmektedir. Bu tür politikalar, daha adil bir iş gücü piyasası ve eşitlikçi bir toplum yapısının inşasına katkıda bulunmaktadır.

Son yıllarda gerçekleştirilen ampirik araştırmalar, kadınların refahına dair gösterilen saygı ve ilginin, kadınların ekonomik ve sosyal rollerine ilişkin önemli değişkenler tarafından nasıl şekillendiğini açıkça gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, kadınların bağımsız bir gelir elde etme yetenekleri, ev dışında iş bulma olanakları, mülkiyet haklarına sahip olma durumu, okuryazarlık seviyeleri ve aile içi ile dışındaki karar alma süreçlerinde bilinçli katılımcı olma kabiliyetleri gibi faktörler, kadınların toplum içindeki statülerini ve toplumsal katılım biçimlerini doğrudan etkilemektedir (Sen, 2004). Kadınların toplumsal katılımının artırılması ve ekonomik özgürlüklerinin pekiştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin aşılmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Amartya Sen'in de belirttiği gibi, "kadınların refahına göreli saygı ve ilgi, kadınların bağımsız gelir elde etme, ev dışında iş bulma, mülkiyet haklarına sahip olma, okuryazarlık gibi birçok değişkenle doğrudan ilişkilidir" (Sen, 2004: 191). Sen, kadın eylemliliği kavramını ele alarak, kadınların toplumsal yapıda yalnızca pasif alıcılar değil, aynı zamanda aktif özneler olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Sen'e göre, kadınların eylemsel bir pozisyon benimsemesi, toplumun dönüşümünü kaçınılmaz kılacak bir süreçtir. Kadınların aktif özneler olarak toplumsal değişim için kritik bir role sahip olmalarının, yalnızca bireysel yaşamlarını değil, daha geniş toplumsal yapıları da dönüştürme potansiyeline sahip olduğu savunulmaktadır.

Bu bağlamda, kadınlar, eylemsellikleri aracılığıyla toplumu dönüştürebilecek bireyler olarak algılanmalıdır. Sen'in perspektifine göre, kadınların çalışma hayatına katılımı yalnızca ekonomik özgürlüğü değil, aynı zamanda sosyal, politik ve kültürel karar alma süreçlerine katılımı da beraberinde getirmelidir. Kadınlar, bu süreçlerde yalnızca birer ekonomik aktör olarak değil, aynı zamanda sosyal ve siyasi karar mekanizmalarına katılımda da aktif bir temsilci olmalıdır. Bu katılım, toplumsal eşitsizliklerin aşılmasında ve daha adil bir toplum yapısının inşa edilmesinde temel bir rol oynamaktadır (Hochschild ve Machung, 2012; England, 2005). Kadınların ekonomik özgürlüklerinin, daha geniş bir toplumsal ve siyasal katılımın önünü açması, bu bireylerin güçlenmesini ve toplumsal yapının daha dengeli bir şekilde evrilmesini sağlamak için elzemdir.

Bu süreç, yalnızca kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı mücadelelerini değil, aynı zamanda daha adil ve eşitlikçi bir toplum yapısının inşasını da desteklemektedir. Kadınların ekonomik ve toplumsal yaşamda daha etkin bir rol üstlenmesi, toplumsal yapının daha dengeli ve eşitlikçi bir biçimde evrilmesini sağlamaktadır.

2.3. Güvencesizlik Kavramı ve Çalışma Hayatındaki Yeri

Sanayi Devrimi ile birlikte üretim süreçlerinde yaşanan köklü değişimler, toplumsal yapıyı derinden etkilemiş ve geleneksel üretim biçimlerinin yerini iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı yeni ekonomik yapılar almıştır (Smith, 2011). Bu bağlamda Hans Freyer, sanayi toplumunun yalnızca

ekonomik bir model değil, aynı zamanda toplumsal örgütlenme biçimlerini temelden dönüştüren yapısal bir süreç olduğunu ifade eder. Freyer'e göre sanayi çağında birey, artık geleneksel topluluk ilişkilerinin bir parçası olmaktan çıkarak, üretim süreçlerine teknik rasyonalite çerçevesinde eklenilen bir unsur haline gelmiştir (Freyer, 2014: 45–62). Bu dönüşüm, toplumsal dayanışmanın biçim değiştirmesine, zamanın disiplin altına alınmasına ve emeğin yalnızca geçim aracı değil, aynı zamanda bireyin sosyal konumunu belirleyen bir unsur haline gelmesine neden olmuştur.

Freyer'in bu yaklaşımı, araştırmanın odağında yer alan kadınların sanayi sonrası dönemde, farklı üretim biçimleri içinde —esnaflık gibi daha özerk ve yerel ilişkilere dayanan bir alan ile kurumsal çalışma gibi daha merkezi ve disipliner yapılara bağlı bir alan— nasıl konumlandıklarını analiz etmek açısından açıklayıcıdır. Esnaf kadınlar, geleneksel üretim pratiklerinin devam ettiği bir alanın temsilcileri olarak yerel dayanışma ve bireysel girişimcilik üzerinden emek süreçlerine katılırken; kurumsal firma çalışanı kadınlar, Freyer'in betimlediği şekilde, teknikleşmiş iş yapılarında standartlaşmış görev tanımları ve denetim altında gerçekleşen bir emeğin parçası haline gelmektedir.

Bu farklılaşma, yalnızca üretim biçimlerinin teknik yönleriyle değil, aynı zamanda bireylerin emek deneyimlerinin toplumsal anlamı açısından da dikkate değerdir. Freyer'in ortaya koyduğu gibi, sanayi toplumu bireyleri iş bölümü içinde konumlandırırken, aynı zamanda onların kimliklerini, statülerini ve toplumsal aidiyetlerini de bu konumlar üzerinden tanımlar. Araştırmada yer alan kadınların iş hayatı ile özel yaşamı arasında kurmaya çalıştıkları denge, bu yapısal dönüşümün kadın emeği üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir. Sanayi sonrası toplumda özellikle hizmet sektörü ve girişimcilik alanlarının genişlemesiyle kadınlar yeni iş olanaklarına erişmiş olsa da, bu alanlardaki esnek ve güvencesiz istihdam biçimleri, Freyer'in işaret ettiği yapısal bağımlılık ilişkilerinin yeni biçimlerde devam ettiğini göstermektedir.

Avcı-toplayıcı topluluklarda bireylerin daha az çalışma ve daha fazla dinlenme fırsatına sahip olduğu bir düzenden, sanayileşme ile birlikte düzenli iş bölümü ve yoğun çalışma temposunun hâkim olduğu bir yapıya geçilmiştir (Marx, 2011: 188-191). Bu dönüşüm, işçi sınıfının ortaya çıkışıyla toplumsal stratifikasyonu derinleştirmiş, bireyler belirli alanlarda uzmanlaşarak üretim süreçlerine katılmaya başlamış ve para, ekonomik ilişkilerin temel belirleyicisi olmuştur (Weber, 2012). Elektrik ve seri üretim teknolojilerinin gelişmesiyle toplumsal prestij ve ekonomik güç yeniden şekillenmiş, bazı meslekler, daha fazla beceri ve uzmanlık gerektiren alanlara evrilmiştir (Durkheim, 2006: 73). Bu dönüşüm, sanayi toplumunun yapısal dinamiklerinde sürekli bir güç değişimini beraberinde getirmiştir.

Sanayileşme, sadece üretim biçimlerini değil, aynı zamanda çalışma koşullarını ve iş güvencesini de derinlemesine değiştirmiştir. Modernleşme tartışmalarında önemli bir yer tutan güvencesizlik, yalnızca sanayi toplumunun değil, daha geniş bir çerçevede ele alınması gereken bir

olguya dönüşmüştür (Beck, 2011: 19). Sanayi üretiminin merkezileşmesi ve büyük sanayi kuruluşlarının şehirlerde yoğunlaşması, kırsal alanlardan şehir merkezlerine büyük bir göç hareketini tetiklemiş ve iş gücü piyasasında belirsiz koşullarda çalışma oranını artırmıştır. Özellikle fiziksel emek gerektiren sektörlerde teknolojik gelişmeler, iş gücünü geçersiz kılmaya başlamış; otomasyonun artışıyla işçi sınıfı açısından tehditler daha belirgin hale gelmiştir (Castells, 2008). Küreselleşme ve neoliberal ekonomik politikalar, ücretli emeğin anlamını değiştirerek iş güvencesinin giderek daha belirsizleşmesine yol açmıştır (Harvey, 2015).

Sanayi sonrası toplumun belirleyici özelliklerinden biri, bilgi ekonomisinin yükselmesiyle birlikte esnek çalışma modellerinin yaygınlaşmasıdır. Küreselleşme süreci, piyasa mekanizmalarını çeşitlendirmiş ve üretim süreçlerinde esnekliğin temel bir unsur haline gelmesine neden olmuştur (Giddens, 2000). Çalışma saatlerinin esnekleşmesi, uzaktan veya yarı zamanlı çalışma modellerinin artışı ve sözleşmeli iş gücünün çoğalması, işçi sınıfının iş güvencesini giderek zayıflatmıştır (Standing, 2020). Böylelikle, modern kapitalist sistem içerisinde çalışan bireyler, sürekli değişken ve belirsizliklerle dolu bir ekonomik ortamda varlıklarını sürdürme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmışlardır (Sennett, 2023). Peter Wagner'in (2009) modernliğe ilişkin geliştirdiği çerçeve, bu dönüşümün yalnızca ekonomik sistemlerde değil, bireyin toplumsal yapılarla kurduğu ilişkide de radikal değişimlere yol açtığını ortaya koyar. Wagner'e göre modernlik, bireyden yalnızca teknik beceri ve üretkenlik değil, aynı zamanda sürekli uyum sağlama ve yeniden konumlanma yetisi de talep etmektedir. Bu çerçevede esneklik, üretim biçimlerinin bir niteliği olmanın ötesinde, modern öznenin asli bir beklentisi haline gelmiştir. Sanayi sonrası toplumda esneklik, bireylerin öngörülemez, kırılgan ve hızla değişen koşullara uyum sağlamak zorunda bırakıldığı bir yaşam pratiğine dönüşür.

Bu perspektiften bakıldığında, araştırma kapsamında incelenen kadınların çalışma yaşamındaki deneyimleri, modernliğin esneklik çağrısına toplumsal cinsiyet ekseninden nasıl yanıt üretildiğini anlamak açısından önemlidir. Kadınlar, ister esnaf olarak kendi işini yürüten konumda olsun ister kurumsal bir yapının parçası olarak çalışıyor olsun, modernlik tarafından dayatılan esnek özne modeline farklı biçimlerde cevap vermek zorunda kalmaktadırlar. Bu da araştırmanın katkısını yalnızca güvencesizliğin mevcut biçimlerini betimlemekle sınırlı bırakmaz; aynı zamanda kadın emeğinin, modernlik ve toplumsal cinsiyet dinamiklerinin kesişiminde nasıl yeniden üretildiğini teorik olarak görünür kılar. Wagner'in vurguladığı esneklik zorunluluğu, kadınların iş ve yaşam dengesini kurma süreçlerinde karşılaştıkları zorlukların yapısal temellerine işaret ederken; kadın emeğinin yalnızca piyasa ilişkileri değil, aynı zamanda toplumsal normlar ve modern özne inşası bağlamında da değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu bağlamda, güvencesizlik olgusunun en kritik boyutlarından biri, istihdamın dönüşüm süreci ve çalışma biçimlerinin değişimidir. Kapitalizmin dinamikleri doğrultusunda, işçi sınıfı ve

Üretim yapıları zamanla dönüşüm geçirmiş ve güvencesizliğin farklı biçimlerde yeniden üretildiği bir yapıya dnmtr (Beck, 2011: 209).

Ulrich Beck'in Risk Toplumu teorisi, modern sanayi toplumunun yaratmış olduğu riskleri ve belirsizlikleri anlamak için önemli bir ereve sunmaktadır. Beck, sanayi toplumunun ilerleme ve gelişme kavramları etrafında şekillenen geleneksel risk anlayışının, sanayi sonrası toplumda köklü bir dönüşüm geçirdiğini ileri sürmektedir (Beck, 2011). Ona göre, modernleşme süreci sadece feodal toplum yapısını parçalayıp sanayi toplumunu yaratmakla kalmamış, aynı zamanda sanayi toplumunun da çözülmesine ve yeni bir belirsizlik çağının doğmasına yol açmıştır. Beck, bu durumu Ŗu Ŗekilde ifade etmektedir: "19. yüzyılda modernleşmenin feodal toplum yapısını parçalayıp sanayi toplumunu yarattığı gibi, bugün de modernleşme sanayi toplumunu dağıtıyor ve ufukta yeni bir modernlik beliriyor." (Beck, 2011: 10). Bu bakış açısıyla, risk toplumu sanayi sonrası toplumun temel unsurlarından biri olarak öne çıkmakta, geleneksel denetim mekanizmalarının yeni ve beliren risklerle baa çıkmada yetersiz kaldığını vurgulamaktadır (Beck, 2011). Kresellemiş sanayi sonrası toplum, ii sınıfının belirsizlikler ve güvencesizlik içinde varlık mücadelesi verdiği bir yapıyı beraberinde getirmiştir (Sennett, 2023).

Sonuç olarak, sanayi toplumunun dönüşümü, yeni ekonomik, sosyal ve politik dinamiklerin ortaya çıkmasına yol açmış, bu süreçte i güvencesi giderek daha belirsiz hale gelmiştir. Sanayi sonrası toplumda, çalışma ilişkileri esneklemiş, i güvencesi zayıflamış ve bireyler sürekli değişen piyasa koşullarına uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Beck'in Risk Toplumu kavramı, bu dönüşümü anlamak için önemli bir ereve sunarak, modernleşmenin ileri aşamalarında ortaya çıkan risklerin ve belirsizliklerin sistemin doğal bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Küreselleşme, neoliberal politikalar ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle modern i gücü piyasası giderek daha güvencesiz hale gelmiştir (Harvey, 2015).

Richard Sennett, yeni kapitalizm üzerine yaptığı tartışmalar çerçevesinde kapitalist sistemin tarihsel evriminde karşılaşılan en temel sorunlardan birinin istikrarsızlık olduğunu öne sürmektedir (Sennett, 2023). Kapitalist retim biçiminin dönüşümü, yalnızca ekonomik alanda değil, aynı zamanda toplumsal yapıda, çalışma rejimlerinde ve bireysel kimliklerin oluşum süreçlerinde de derin etkiler yaratmaktadır (Sennett, 2009). Sennett, piyasa dinamiklerindeki kesintisiz hareketliliğin, i gücü piyasasında yer alan bireyleri sürekli bir belirsizlik ortamına sürüklediğini ve bu belirsizliğin yalnızca ekonomik güvencesizlikle sınırlı kalmadığını vurgulamaktadır. Sanayi toplumunun çözülmesiyle ortaya çıkan yeni üretim ve çalışma biçimleri, bireylerin günlük yaşam pratiklerini ve toplumsal aidiyet duygularını dntrerek onları sürekli bir ekonomik ve psikososyal güvencesizlik içinde bırakmaktadır (Sennett, 2009). Sennett'in kapitalizmin ağda dinamiklerine dair analizlerinde, üretim süreçlerindeki değişkenlik ve fabrikaların açılıp kapanma döngüleri, i gücünü sürekli olarak değişen istihdam pratiklerine adapte olmaya zorlamaktadır (Sennett, 2023).

Bu dönüşüm, özellikle çok uluslu şirketlerin küresel piyasalardaki hegemonik etkilerinin artmasıyla birlikte, ekonomik dalgalanmaların yoğunlaştığı bir bağlamda değerlendirilmelidir (Harvey, 2015). Küresel sermayenin esnek üretim modellerine yönelmesi, işçilerin çalışma koşullarının giderek daha güvencesiz ve belirsiz hale gelmesine neden olmaktadır (Standing, 2020). Bu noktada, Krishan Kumar'ın postmodern toplum analizleri de önemli bir perspektif sunmaktadır. Kumar, kapitalist ekonominin örgütlenme biçimindeki dönüşümün yalnızca üretim süreçlerini değil, aynı zamanda işçilerin toplumsal statülerini ve ekonomik güvenlik mekanizmalarını da derinden etkilediğini belirtmektedir (Kumar, 1999). Neoliberal serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşmasıyla, emek piyasasında köklü bir dönüşüm yaşanmış ve geleneksel istihdam biçimlerinin yerini esnek, taşeron ve sözleşmeli çalışma modelleri almıştır (Kumar, 1999). Zygmunt Bauman'ın modernliğe dair geliştirdiği “akışkan modernlik” (liquid modernity) yaklaşımı, esneklik kavramını yalnızca ekonomik dönüşümlerle sınırlı olmayan, bireyin yaşamının bütününe etkileyen bir yapısal zorunluluk olarak ele alır. Bauman'a göre modernlik artık bireylere istikrar, süreklilik ve öngörülebilirlik vaat etmekten uzaklaşmış; onun yerine sürekli değişim ve belirsizlik içinde uyum sağlama yükümlülüğü getirmiştir (Bauman, 2018: 2–4). Bu bağlamda esneklik, sermaye ve piyasa için bir avantajken, bireyler için kırılganlık ve güvencesizlik anlamına gelmektedir.

Bu yaklaşım, araştırmanın ana temasını oluşturan güvencesizlik olgusunu derinlemesine anlamak açısından önemli bir teorik çerçeve sunar. Araştırma kapsamında ele alınan esnaf kadınlar ve kurumsal çalışan kadınlar, farklı kurumsal yapılar da yer alsalar da, Bauman'ın tanımladığı esnek özne konumuna benzer şekilde, istikrarsızlıkla başa çıkmak zorunda kalan aktörlerdir. Esnaf kadınlar, görünürde özerk bir üretim pratiği yürütüyor gibi görünseler de, piyasadaki dalgalanmalara ve sosyal güvenceden yoksun çalışma koşullarına karşı yalnız bırakılmaktadır. Kurumsal çalışan kadınlar ise, standart çalışma biçimlerinin yerini performans temelli, zamansız ve yerel bağlamdan kopuk iş yapılarının aldığı bir ortamda, iş güvencesinden uzak, sürekli değişen taleplerle baş etmeye zorlanmaktadır.

Bauman'ın esneklik eleştirisi, bu iki grubun da farklı biçimlerde deneyimlediği yeni güvencesizlik rejimlerinin nasıl toplumsal cinsiyetle kesiştiğini ortaya koymaktadır. Özellikle kadınların hem üretici hem de yeniden üretici roller üstlenmeleri, onları modernliğin dayattığı esnekliğin çok yönlü biçimlerine maruz bırakmakta; bu durum, yalnızca iş hayatlarında değil, özel yaşamlarında da güvencesizlik ve belirsizlikle baş etmeyi gerektiren bir durum yaratmaktadır. Araştırma bu çerçevede, kadın emeğini yalnızca istihdam kalıpları üzerinden değil, aynı zamanda modernlik tarafından şekillendirilen yapısal beklentilerle nasıl ilişkilendiği üzerinden çözümlemeyi hedeflemektedir.

Küresel rekabetin artmasıyla piyasa dalgalanmaları ve istihdam pratiklerindeki esneklik, gelir güvencesizliği problemini daha da derinleştirmiştir (Sennett, 2023). Bu dönüşüm, yalnızca işsizlik olgusunu değil, aynı zamanda sigortasız çalışma, düşük ücretli istihdam ve belirsiz çalışma saatleri

gibi yeni sorunları da beraberinde getirmiştir (Beck, 2011: 129). Modern kapitalist devletler, asgari ücret politikaları ve sosyal güvenlik mekanizmaları gibi düzenleyici önlemler geliştirse de, küresel piyasanın esneklik temelli talepleri karşısında işçi sınıfının örgütlenme ve kolektif hak arayışları ciddi anlamda zayıflamıştır (Harvey, 2015).

Bu çerçevede, Karl Marx'ın işçi sınıfı kavramının günümüz kapitalist toplumunda ne ölçüde geçerliliğini koruduğu sorusu önemli bir tartışma alanı oluşturur. Sanayi sonrası toplumda, geleneksel anlamda homojen bir işçi sınıfının varlığını sürdürmektense, sendikasılaşan, özel sektör ve kamu alanında parçalı şekilde istihdam edilen yeni bir emek formunun yükseldiği gözlemlenmektedir (Harvey, 2015). Ancak bu yeni çalışma rejimi, bağımsız ve yeni bir sınıfsal formasyonun ortaya çıkışını mı işaret etmektedir, yoksa kapitalist üretim ilişkilerinin dönüşen ancak sürekliliğini koruyan bir proletarya formunu mu yansıtmaktadır? Bu soru, çağdaş kapitalist toplumlarda güvencesizlik olgusunun sınıfsal yapılar üzerindeki etkileri ışığında ele alınarak tartışılmalıdır (Beck, 2011: 215).

Kadın emeği özelinde güvencesizlik kavramı ele alındığında, tartışmanın merkezinde esnek çalışma saatleri, gelir düzensizliği ve sözleşmeli iş güvencesizliği gibi yapısal sorunlar yer almaktadır. Neoliberal ekonomik politikaların ve esnek üretim modellerinin yaygınlaşması, özellikle kadın iş gücünü güvencesizleştiren süreçleri derinleştirmiştir (Standing, 2020). Kadınların maruz kaldığı güvencesizlik, yalnızca bireysel bir mağduriyet olgusunu değil, aynı zamanda kapitalist üretim ilişkileri içinde cinsiyete dayalı iş bölümü ile şekillenen sistematik bir sorunu yansıtmaktadır (Federici, 2012: 91). Feminist ekonomi ve emek süreçlerine dair yapılan çalışmalar, kadın emeğinin esnekleşme adı altında daha fazla sömürüye açık hale getirildiğini vurgulamaktadır.

Günümüz çalışma yaşamında, esnek çalışma saatleri ve uzaktan çalışma uygulamaları, kadın istihdamını artırmaya yönelik politikalar çerçevesinde bir avantaj olarak sunulsa da, bu durumun kadın çalışanlar açısından yarattığı sonuçlar akademik çevrelerde tartışılmaktadır. Feminist ekonomi kuramları çerçevesinde, esnek çalışma modellerinin kadınlar açısından çelişkili sonuçlar doğurduğu gözlemlenmektedir. Bir yandan kadınlara ev ve iş hayatını dengeleme imkânı sunduğu iddia edilse de, diğer yandan bu modeller, iş güvencesizliğini artırarak kadın emeğini daha düşük maliyetli hale getirmekte ve işverenler açısından esneklik adı altında emek sömürsünü meşrulaştırmaktadır (Sennett, 2023).

Özellikle hane içi emeğin cinsiyete dayalı dağılımı göz önüne alındığında, esnek çalışma modelleri kadın çalışanların profesyonel alan ile özel alan arasındaki sınırlarını muğlaklaştırarak, toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten bir işleyiş sergileyebilmektedir (Acker, 1990). Kadınların çalışma saatleri içinde ve dışında sürekli olarak erişilebilir olmalarının beklenmesi, ev içi sorumluluklarla iş hayatı arasında sıkışmalarına neden olmakta ve bu durum, iş-yaşam dengesinin kadınlar için sürdürülemez bir hale gelmesine yol açmaktadır (Hochschild ve Machung, 2012). Bu

bağlamda, esnek çalışma uygulamalarının yalnızca istihdam oranlarını artırmakla kalmayıp aynı zamanda kadınların toplumsal konumlarını nasıl dönüştürdüğü, emeğin değerlendirme biçimlerini nasıl şekillendirdiği ve güvencesizlik biçimlerini nasıl yeniden ürettiği gibi sorunların ele alınması büyük önem taşımaktadır.

Kadın emeği bağlamında esnek çalışma modelleri, düşük ücretlendirme, belirsiz çalışma koşulları ve sosyal güvenceden yoksun istihdam biçimleriyle birleştiğinde, güvencesizlik olgusunu derinleştirerek kadınları sürekli bir ekonomik kırılganlık içinde bırakmaktadır (Standing, 2020). Bu durum, feminist iktisatçılar tarafından "kadınlaşan güvencesizlik" (feminization of insecurity) olarak kavramsallaştırılmakta ve neoliberal emek piyasalarının yapısal eşitsizlikleri pekiştirdiği savunulmaktadır (Walby, 1991). Kadınların karşılaştığı bu güvencesizlik deneyimleri, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda makroekonomik politikalar, toplumsal cinsiyet rejimleri ve kapitalist üretim ilişkileri bağlamında ele alınmalıdır (Federici, 2012).

Sonuç olarak, kadın çalışanların güvencesizlik deneyimlerinin anlaşılabilmesi için bu olgunun çok yönlü bir biçimde, toplumsal, ekonomik ve politik bağlamlarda ele alınması gerekmektedir. Neoliberal politikaların ve esnek üretim modellerinin etkisiyle şekillenen bu dinamiklerin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren etkilerinin ortadan kaldırılması, yalnızca kadın emeğinin değil, tüm emek gücünün güvencesizliğini azaltacak kapsamlı düzenlemelerle mümkün olacaktır.

2.4. Feminist Perspektiften Çalışma Hayatında Kadın Emeği

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yapısal nedenlerini açıklamaya yönelik feminist kuramlar, kadınların tarihsel ve toplumsal süreçler içerisindeki konumlarını anlamlandırmak açısından önemli kavramsal çerçeveler sunmaktadır. Bu kuramlar arasında, kadınların yalnızca bireysel deneyimlerine değil, aynı zamanda onları şekillendiren ekonomik, siyasal ve kültürel yapılara odaklanmak öne çıkan bir yaklaşım olmuştur. Özellikle emek süreçleri, üretim ilişkileri ve bakım emeği gibi alanlarda kadınların karşılaştığı eşitsizlikleri açıklamak isteyen feminist araştırmalar, toplumsal cinsiyetin sınıf, emek ve üretimle olan ilişkisini çok boyutlu olarak ele almayı gerekli kılmıştır.

Bu çerçevede, sosyalist feministler tarafından geliştirilen "ikili sistem kuramı", kadınların toplumsal yapılar içerisindeki ezilmişliğini hem Marksist hem de radikal feminist perspektifleri birleştirerek bütüncül bir bakış açısıyla ele almaktadır. Kuram, kadınların toplumsal hiyerarşi içindeki dezavantajlı konumlarının yalnızca kapitalizmin ya da patriyarkanın tek başına yarattığı bir durum olmadığını; aksine, bu iki yapının birlikte şekillendirdiği sistematik bir baskı mekanizması tarafından üretildiğini ileri sürmektedir (Engels, 1987). Sosyalist feministler, kadınların toplumsal ve ekonomik alanda yaşadıkları ayrımcılığın, kapitalist üretim ilişkileri ile patriyarkal düzenin kesişim noktasında meydana gelen yapısal bir olgu olduğunu savunur. Bu yaklaşım, yalnızca

toplumsal cinsiyet eşitsizliğini değil, aynı zamanda ekonomik sömürü ve sınıf ilişkilerini de birlikte sorgulayan bütüncül bir değerlendirme sunar (Hartmann, 1979).

İkili sistem teorisi, patriyarkal düzenin inşa ettiği toplumsal normlar ve cinsiyet rollerinin, kadın ile erkek arasında derin bir toplumsal uçurum yarattığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu uçurum, kapitalist üretim ilişkilerinin işleyişine paralel olarak kadın emeğinin çeşitli biçimlerde sömürülmesine yol açmaktadır. Özellikle, kadınların toplumsal olarak "doğal" olarak görülen ev içi rollerine hapsedilmesi ve bakım emeği yükümlülüğünün yalnızca kadınlara atfedilmesi, onların ücretli iş gücüne katılımını kısıtlayan önemli bir engel teşkil etmektedir. Kadınların ev içindeki bakım emeğini ücretsiz bir şekilde yerine getirmeleri, kapitalist ekonomi açısından iki yönlü bir fayda sağlamaktadır: Bir yandan, kadınların ev içi emeğinin görünmez hale getirilmesi, erkeklerin iş gücüne kesintisiz bir şekilde katılımını mümkün kılarken, diğer yandan kadınlar iş gücüne katıldıklarında genellikle düşük ücretli, güvencesiz ve esnek çalışma koşulları altında çalışmak zorunda kalmaktadır (Federici, 2012).

Bu yapısal baskılar, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasını engelleyen dinamikler yaratmaktadır. Kapitalist üretim düzeni, erkeklerin ücretli emeğini düşük maliyetle yeniden üretirken, kadının ev içi emeğini karşılıksız hale getirmek suretiyle çifte sömürüyü kurumsallaştırmaktadır (Dalla Costa, 2015). Patriyarkal ideoloji, kadınların kamusal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını engelleyen ve onların ev içindeki rollerini pekiştiren normatif değerleri üretirken, kapitalizm bu normatif değerleri kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda kullanarak kadın emeğini sürekli olarak düşük maliyetli ya da ücretsiz hale getirmektedir. Kadınların ev içindeki rollerine hapsedilmesi, yalnızca kişisel düzeyde değil, toplumsal yapılar içinde de geniş çaplı sonuçlar doğurmaktadır.

İkili sistem kuramı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında kadınların maruz kaldığı baskının sadece patriyarkal tahakkümle ya da yalnızca kapitalist üretim ilişkileriyle açıklanamayacağını, aksine bu iki sistemin karşılıklı etkileşim içerisinde kadınların emek gücünü sömüren ve onları toplumsal alanda dezavantajlı konumlara iten bir düzen oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda, kadınların toplumsal eşitliğini sağlamaya yönelik mücadelelerin yalnızca sınıfsal analizlerle sınırlı kalmaması, aynı zamanda patriyarkanın kurduğu hiyerarşik yapıları da ele alarak çok boyutlu bir çözüm üretmesi gerekmektedir (Walby, 1991).

Kadınların toplumsal eşitlik mücadelesinin başarılı olabilmesi için, patriyarkal yapının yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de dönüştürülmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Sosyalist feministler, bu dönüşümün ancak her iki yapının (kapitalizm ve patriyarka) karşılıklı etkileşimini çözümleyerek, kadınların toplumdaki haklarının güvence altına alındığı ve toplumsal eşitliğin sağlandığı bir düzenin kurulabileceğini savunmaktadır (Young, 2005). Kadınların ev içi emeğinin tanınması, ücretli iş gücüne katılımda eşit fırsatların sunulması ve cinsiyet temelli

ayrımcılığın son bulması gibi talepler, yalnızca bir sınıf mücadelesi değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyetin yeniden şekillendirildiği bir toplumsal dönüşüm sürecini ifade etmektedir.

Sonuç olarak, ikili sistem kuramı, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında maruz kaldıkları baskının, sadece patriyarkal tahakküm veya yalnızca kapitalist üretim ilişkileriyle açıklanamayacağını, aksine bu iki sistemin birleşik bir biçimde kadınları hem ekonomik hem de toplumsal alanda marjinalleştirdiğini göstermektedir. Bu kuram, toplumsal eşitliğin sağlanabilmesi için çok katmanlı bir çözümün gerekli olduğunu ve patriyarkal yapının da kapitalist sistemle birlikte ele alınarak dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kapitalist üretim ilişkileri bağlamında, erkeklerin birincil iş gücü olarak konumlandırılması, kadınların ise ikincil iş gücü olarak görülmesi, feminist ekonomi ve toplumsal cinsiyet çalışmaları alanında önemli tartışma konularından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu hiyerarşik ayrım, kadın emeğinin sistematik olarak ikincil bir konumda değerlendirilmesine yol açmakta ve iş gücü piyasasında kadınların maruz kaldığı ayrımcılığı pekiştirmektedir (Federici, 2012). Kadınların iş gücü piyasasında ikincil pozisyonlara itilmesi, emek süreçlerinde toplumsal cinsiyet temelli hiyerarşilerin yeniden üretilmesine zemin hazırlamaktadır. Özellikle sezonluk işçilik, düşük ücretli proje bazlı istihdam biçimleri ve esnek çalışma modelleri, kadın emeğinin güvencesizleştirilmesini ve sömürülmesini pekiştiren temel dinamikler arasında yer almaktadır (Walby, 1991).

Kadınların ikincil iş gücü olarak konumlandırılması, aynı zamanda toplumsal cinsiyet temelli mesleki ayrışmayı da güçlendirmektedir. Kadın ve erkekler arasındaki iş bölümü, toplumsal kabullere dayalı olarak "kadın işi" ve "erkek işi" olarak sektörel ayrımları ortaya çıkarmaktadır (Hartmann, 1979). Kadınlar, genellikle bakım emeğine dayalı mesleklerde, örneğin hemşirelik, öğretmenlik veya hizmet sektörü gibi düşük ücretli ve prestij açısından orta seviyede konumlandırılan işlerde yoğunlaşmaktadır. Buna karşılık, erkekler daha çok mühendislik, mekanik işler, üst düzey yöneticilik ve finans gibi yüksek gelirli ve statü sahibi pozisyonlarda yoğunlaşmaktadır (Young, 2005).

İşe alım süreçlerinde dahi bu toplumsal cinsiyet ayrımının izleri belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Örneğin, hizmet sektöründe açılan iş ilanlarının büyük çoğunluğunun kadın çalışanlara yönelik olması, iş gücü piyasasında cinsiyete dayalı ayrımcılığın kurumsallaştığını göstermektedir (Dalla Costa, 2015). Bu ayrımcılık, sadece iş gücü piyasasında değil, aynı zamanda toplumsal yapının genelinde cinsiyet temelli eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmaktadır. Kadınların iş gücüne katılımının sınırlı olması, aynı zamanda onların toplumsal rollerinin pekişmesine ve kadınların emeğinin, kapitalist sistemde genellikle ücretsiz ya da düşük ücretli şekilde değerlendirilmesine neden olmaktadır (Engels, 1987).

Sonuç olarak, kadınların iş gücü piyasasında ikincil konumda değerlendirilmesi, yalnızca ekonomik bir mesele olmanın ötesinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin derinlemesine bir yansımasıdır. Bu durum, toplumsal yapıları yeniden üretmekte ve kadınların hem ekonomik hem de toplumsal alanda marjinalleşmesini sürdürmektedir. Kadınların emek gücünün daha adil bir şekilde değerlendirilebilmesi için, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve emek piyasasında eşitlikçi politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, iş gücü piyasasında kadınların daha eşit bir şekilde yer alabilmesi için gerekli olan yapısal değişiklikler ve politikaların benimsenmesi, toplumsal eşitliği sağlamada önemli bir adım olacaktır.

Kadın istihdamı olgusunu daha geniş bir çerçevede ele aldığımızda, kır-kent karşılaştırması ve gelişmiş-gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılıklar dikkate değerdir. Geleneksel toplumsal yapının dönüşmediği, toplumsal cinsiyet rollerine sıkı sıkıya bağlılık gösteren toplumlarda kadınların iş gücüne katılım oranlarının düşük olduğu gözlemlenmektedir (Hartmann, 1979). Özellikle kırsal bölgelerde kadın istihdamının düşük olmasının başlıca sebepleri arasında, tarımsal üretimde kadın emeğinin görünmez kılınması ve kayıt dışı çalışma pratiklerinin yaygınlığı bulunmaktadır (Federici, 2012). Bu durum, kadınların ekonomik faaliyetlere katılımını kısıtlamakta ve bu süreç, kapitalist üretim ilişkilerinin ve patriyarkal yapının kesişim noktasında daha belirgin hale gelmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde ise kadın istihdamı büyük ölçüde esnek ve güvencesiz işlere yönlendirilmektedir. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmelerini zorlaştıran temel bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapitalist üretim ilişkilerinin kadınları düşük ücretli, güvencesiz sektörlerde yoğunlaştırması, kadınların çalışma hayatındaki eşitsizliklerini daha da derinleştirmektedir (Walby, 1991). Kadınların iş gücüne katılımını sınırlayan bir diğer faktör ise yaş unsurudur. Erkek çalışanlar için yaş faktörü, işe alım süreçlerinde belirleyici bir unsur olarak görülmezken, kadınlar için belirli yaş aralıklarında istihdam edilme eğilimi gözlemlenmektedir (Young, 2005). Bu yaş ayrımcılığı, kadınların özellikle doğurganlık dönemlerinde iş gücü piyasasında karşılaştıkları ayrımcılıkla birleşerek, onların ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerini daha da zorlaştırmaktadır.

Evlilik ve annelik gibi toplumsal roller, kadınların kariyer gelişimini olumsuz yönde etkilemekte; aynı faktörler erkek çalışanlar için ise çoğu zaman kariyer açısından avantaj olarak değerlendirilmekte, bu durum ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha da derinleşmesine neden olmaktadır (Dalla Costa, 2015). Bu yapısal eşitsizliği açıklamak üzere literatürde “cam tavan” (glass ceiling) kavramı kullanılmaktadır. Cam tavan, kadınların kariyerlerinde belirli bir noktaya geldiklerinde, görünmez engellerle karşılaşarak üst düzey yönetim ve liderlik pozisyonlarına erişmelerinin engellenmesi durumunu ifade eder (Morrison vd., 1994). Bu engeller, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine sıkı sıkıya bağlı olarak şekillenen kariyer yollarını sınırlamakta ve onları kurumsal karar alma mekanizmalarının dışında bırakmaktadır.

Bu bağlamda, kadınların iş gücüne katılımındaki eşitsizlik yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal yapılarla ilişkili daha derin bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların iş gücüne katılımını artırmaya yönelik yapılacak reformlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıracak yapısal değişiklikleri de gerektirmektedir.

Kadın emeğinin güvencesizliği ve kayıt dışılığı, kadın istihdamı konusunda önemli bir tartışma alanıdır. Kayıt dışı istihdam edilen kadınlar, sosyal güvenceye erişimden mahrum kalmakta ve bu durum, emek süreçlerinde daha fazla sömürüye maruz kalmalarına yol açmaktadır (Federici, 2012). Kadın emeğinin kayıt dışı çalıştırılması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin derinleşmesine ve kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarının önünde ciddi engellerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, kadın istihdamını artırmaya yönelik politikaların yalnızca niceliksel artışa değil, aynı zamanda nitelikli ve güvenceli istihdam koşullarının sağlanmasına da odaklanması gerektiği açık bir gerekliliktir. Kadınların iş gücü piyasasında karşılaştıkları ayrımcılığın ve eşitsizliğin giderilmesi için yapılan reformların, sadece istihdam oranlarını yükseltmekle sınırlı kalmaması, kadın emeğinin güvenceli, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir çerçevede değerlendirilmesine odaklanması önemlidir (Walby, 1991).

Sonuç olarak, kapitalist sistem içerisinde kadın emeğinin ikincil konumda değerlendirilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesine ve kadınların iş gücü piyasasında dezavantajlı konumda kalmasına neden olmaktadır. Bu yapısal eşitsizlikler, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeleri ve toplumsal eşitlik sağlamaları önünde ciddi engeller teşkil etmektedir. Kadınların iş gücüne katılımını teşvik edici politikalar geliştirilirken, yalnızca istihdam oranlarına değil, aynı zamanda kadın emeğinin güvenceli, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesi için gerekli yasal düzenlemeler ve kurumsal dönüşümlere de odaklanılmalıdır. Bu tür yapısal değişiklikler, kadınların iş gücüne daha adil bir şekilde katılımını sağlamakla kalmayacak, toplumsal cinsiyet eşitliğini temel alan bir toplumun inşa edilmesine olanak tanıyacaktır.

2.5. Kapitalizm ve Prekarya: Sınıf Mücadelesinin Dönüşümü

Köylülüğün çözülmesiyle geleneksel toplumsal bağlar ve kolektif yaşam biçimleri yerini, bireyin üretim sürecinin bir parçası olarak metalaşmasına bırakmıştır (Marx, 2011). Bu süreç, alt sınıfların, üretim araçlarını elinde bulunduran burjuva sınıfının hâkimiyetinde ekonomik sistemin vazgeçilmez fakat sömürüye açık bir bileşeni haline gelmesine yol açmıştır. Modern sanayi kentlerinde birey, toplumsal bağlardan kopmuş ve üretim-tüketim ilişkileri çerçevesinde yeniden şekillenmiştir. Kolektif değerlerin ve cemaat yapılarının çözülmesiyle birlikte, birey kapitalist üretim sisteminin belirlediği çerçevede yalnızlaşmış, ekonomik ve toplumsal süreçlerin bir dışlisi haline gelmiştir.

Sanayi Devrimi, üretim süreçlerinde köklü değişimlere yol açmış ve toplumsal yapıyı dönüştürerek, emek gücünün merkezi bir rol üstlenmesine neden olmuştur. Özellikle büyük ölçekli mekanizasyon ve iş bölümü, toplumun sanayi toplumuna evrilmesini hızlandırmış ve kapitalist üretim biçimi sanayi kentlerinde egemen duruma gelmiştir. Bu dönüşüm, burjuva sınıfının hızlı bir şekilde yükselmesine olanak tanımış, kentleşme süreciyle birlikte kırsal nüfus, üretim mekanizmalarına dahil edilerek yalnızca iş gücü olarak görülmeye başlanmıştır.

Bu tarihsel analiz, bireyin üretim sürecindeki yalnızlaşması ve kültürel yabancılaşmasını ele alan eleştirel kuramcıların çalışmalarına zemin hazırlar. Theodor W. Adorno (2005), modern sanayi toplumunda emek ve emeği üreten işçinin yabancılaşmasını derinlemesine incelemiş ve ekonomik süreçlerin birey üzerindeki etkilerini ayrıntılandırmıştır. Adorno'ya göre, sanayileşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte, birey, kent yaşamının bir parçası haline gelmiş fakat bu süreç onu yalnızlaştırarak varoluşsal bir mutsuzluğa sürüklemiştir. Bu bireyselleşme, Adorno'nun düşünsel çerçevesinde, kapitalist dünya düzeninin kaçınılmaz bir sonucu olarak ele alınmaktadır.

Adorno, kapitalist sistemin bireyi yalnızca emek gücü bağlamında metalaştırmakla kalmadığını, aynı zamanda onun özbilincini ve kendilik algısını dönüştürerek, bireyin kendisine yabancılaşmasına neden olduğunu savunur. Bu noktada, Adorno'nun kültür endüstrisi kavramı devreye girer; bireyin yalnızca emeğine değil, aynı zamanda varoluşuna da yabancılaştırılması, kapitalist sistemin sürekliliği açısından bir gereklilik olarak ortaya çıkar (Adorno ve Horkheimer, 2014: 162).

Adorno'nun kültürel tahakküm vurgusu, ideolojinin bireyler üzerindeki kurucu rolünü açıklayan yapısalcı Marksist perspektiflerle tamamlanmaktadır. Küresel kapitalist sistemin sürekliliğini sağlamak adına inşa edilen hegemonik yapı içerisinde, Louis Althusser'in ideolojiye dair geliştirdiği kuramsal çerçeve büyük bir önem taşımaktadır. Althusser, sınıf mücadelesini yalnızca Marksist anlamda ekonomik belirlenimcilik üzerinden ele almak yerine, ideolojik aygıtların işlevine dikkat çekerek kapitalist sistemin sürekliliğindeki ideolojinin rolünü vurgular (Althusser, 2010: 76).

Bu bağlamda, küreselleşme süreci ve ideolojik aygıtlar arasındaki ilişki, sınıfsal tahakkümün nasıl yeniden üretildiğini anlamak açısından kritik bir noktada yer almaktadır. Özellikle neoliberal politikaların egemen olduğu günümüz küresel düzleminde, çok uluslu şirketlerin yaygınlaşması ve esnek üretim modellerinin ortaya çıkardığı güvencesizlik olgusu, kapitalist sömürünün evrimsel bir aşamasını temsil etmektedir (Harvey, 2015). Althusser'in görüşleri, bu çerçevede, Adorno'nun kültürel endüstriye yönelik eleştirileriyle de örtüşmektedir. Zira her iki düşünür de ekonomik sömürünün yalnızca maddi üretim süreçleriyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda ideolojik aygıtlar aracılığıyla bireylerin itaatini üretildiğini ileri sürmektedir (Adorno ve Horkheimer, 2014: 314).

Althusser, ideolojinin bireyleri özne konumuna yerleştirerek, onları mevcut toplumsal düzeni doğal ve kaçınılmaz olarak görmeye koşullandırıldığını savunur (Althusser, 2010: 89-92). Bu noktada, devletin ideolojik aygıtları kritik bir rol üstlenir. Eğitim sistemi, medya, din ve aile gibi toplumsal yapılar, bireylerin belirli bir dünya görüşünü benimsemesini sağlayarak, toplumsal normları ve değerleri içselleştirmelerini mümkün kılar. Bu süreç, mevcut düzenin yeniden üretilmesine hizmet eder. Bireyler, içinde bulundukları sosyal çevre, eğitim kurumları ve kültürel pratikler aracılığıyla bu dünya görüşünü kabul ederler ve bu durumu sorgulanamaz bir gerçeklik olarak benimserler (Althusser, 2010: 169). Althusser'in teorisi, ideolojik aygıtların yalnızca ekonomik düzenin devamlılığını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bireylerin mevcut toplumsal yapıyı meşru görmesini sağlayarak sınıf mücadelesinin önündeki en büyük engellerden birini oluşturduğunu öne sürer.

Sonuç olarak, küreselleşme ile birlikte ideolojik aygıtların işleyişi daha da karmaşık ve derinlikli bir hâl almıştır. Kapitalist üretim biçimi yalnızca ekonomik araçlarla değil, ideolojik mekanizmalar yoluyla da tahakküm ilişkilerini yeniden üretmektedir. Bu bağlamda, Althusser'in ideolojiye dair geliştirdiği kuramsal perspektif, çağdaş toplumsal yapıları analiz etmede önemli bir kuramsal araç sunmaktadır.

İdeolojik aygıtların bu çok katmanlı işleyişi, modern kapitalizmin sınıfsal yapıyı nasıl karmaşıktırdığını ele alan sosyologların çözümlemeleriyle bütünleşir. Henri Lefebvre'in de vurguladığı gibi, Marx'ın kuramsal çerçevesi içinde günümüz kapitalist toplumunun bütüncül bir analizini yapmak artık daha karmaşık bir hâl almıştır (Lefebvre, 2014). Bunun temel sebebi, kapitalizmin yalnızca ekonomik yapıyı değil, aynı zamanda toplumsal ilişkileri ve tarihsel sürekliliği de dönüştürerek işçi sınıfının devrimci özne olarak konumunu silikleştirmesidir.

Özellikle Avrupa bağlamında değerlendirildiğinde, işçi sınıfının tarihsel özne olma işlevini büyük ölçüde yitirdiği görülmektedir. Giderek artan refah devleti politikaları ve sosyal hakların genişlemesi, işçi sınıfının devrimci angajmanını zayıflatmış; iş güvenliği, tatil hakkı, sosyal güvenceler gibi kazanımlar, devrimci perspektifin yerine bireysel ve kolektif konformizmi teşvik eden unsurlar hâline gelmiştir. Böylece işçi sınıfı, tarihsel özne rolünden sıyrılarak gündelik yaşamın içine gömülmüş, devrimci bir dönüşüm aktörü olmaktan çıkarak kapitalist üretim ilişkileri içinde yeniden tanımlanmıştır.

Bu bağlamda, 21. yüzyılda emek rejimlerinin yapısal dönüşümünü ele alan prekarya kuramı, bu sürecin son halkasını temsil etmektedir. Modern kapitalizmin dinamikleri çerçevesinde proletaryanın sınıfsal yapısının ve bu sınıfın küreselleşme süreciyle birlikte sanayi sonrası toplumda geçirdiği dönüşümün analizi, çalışma hayatında artan güvencesizlik olgusunu anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Guy Standing'in literatüre kazandırdığı “prekarya” kavramı, emek

piyasalarındaki yapısal dönüşümleri kavrayabilmek ve neoliberal politikaların iş gücü üzerindeki etkilerini tartışmak adına önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır (Standing, 2020).

Prekaryanın, modern işçi sınıfının evriminde ulaştığı son aşama olarak ele alınması, sınıf mücadelesi ekseninde proletarya ve kapitalizm kavramlarının yeniden irdelenmesini zorunlu kılmaktadır (Hardt ve Negri, 2023). Klasik Marksist düşünce, sınıfsal antagonizmaları üretim araçlarının sahipliği temelinde açıklarken, küreselleşmenin derinleşmesiyle birlikte sınıf mücadelesinin aldığı yeni biçimlerin analiz edilmesi, mevcut emek rejimlerinin dönüşümünü anlamak açısından büyük önem taşımaktadır (Harvey, 2015).

Bu bağlamda, küreselleşme sürecinin sermaye birikim rejimlerinde yarattığı değişimler, prekaryanın bağımsız bir sınıf olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı sorusunu gündeme getirmektedir (Standing, 2020). Özellikle, emek ve sömürü kavramları bağlamında, emeğin güvencesizleşme süreçleriyle maruz kaldığı yapısal dönüşüm, işçi sınıfının kapitalist üretim ilişkileri içindeki konumunu daha da kırılgan hale getirmektedir (Beck, 2011).

Emek gücünün metalaşması sürecinde, esnek üretim modellerinin ve taşeronlaştırmanın yaygınlaşması, emek süreçlerini parçalarken işçi sınıfının kolektif eylem kapasitesini zayıflatmakta ve sınıf dayanışmasını dönüştürmektedir (Sennett, 2023). Bu nedenle, prekarya kavramı yalnızca güvencesiz istihdam biçimlerinin yaygınlaşmasını değil, aynı zamanda sınıf mücadelesinin yeni dinamiklerini anlamak açısından da derinlemesine incelenmelidir.

Prekaryanın bir sınıf olarak ortaya çıkması, özellikle işçi sınıfının devrimci özelliklerini kaybetmesi açısından önemli bir tartışma alanı yaratmaktadır. Marxist bir perspektiften bakıldığında, prekarya, kapitalist sistemin evrimi ve mevcut küresel düzenin dinamikleri çerçevesinde, proletaryanın dönüşümünü yansıtan bir kavram olarak ele alınmaktadır (Standing, 2020). Sanayi kapitalizminin klasik yapısının çözülmesi ve özellikle Fordist üretim modelinin terk edilmesiyle birlikte, işçi sınıfının daha önce kazandığı güvence ve sendikal haklar büyük ölçüde zayıflamış ve neoliberal politikaların etkisiyle ciddi bir dönüşüme uğramıştır (Harvey, 2015).

Guy Standing'in prekaryayı yeni bir sınıf olarak kurgulaması, bu dönüşümün derinliklerine inmekte ve kapitalizmin iş gücü üzerindeki etkilerini anlamada önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Standing, prekaryanın tanımını yaparken, düzensiz çalışma saatleriyle ve düşük ücretlerle çalışan, eğitilmiş fakat güvencesiz işçileri işaret etmektedir. Bu sınıf, sendikasızlık, belirsizlik ve güvencesizlik tehdidi altında çalışmaya devam etmesine rağmen, klasik proletarya sınıfına özgü bir sınıf bilincine sahip değildir (Standing, 2020).

Bu durum, işçi sınıfının devrimci potansiyelinin önemli ölçüde erozyona uğradığını ve prekaryanın bu anlamda işçi sınıfından farklılaştığını göstermektedir. Bununla birlikte, Standing'in

vurguladığı üzere, yeni sendikal modellerin ve güvenceli çalışma koşullarının oluşturulması, prekaryanın karşı karşıya olduğu güvencesizlik sorununu ortadan kaldırma potansiyeline sahiptir. Bu düşünce, Marksist eleştiriciler tarafından, prekaryanın bir sınıf bilincine ulaşabileceği ve sınıf mücadelesi içinde Marx'ın işçi sınıfına atfettiği devrimci özellikleri kazanabileceği görüşünü doğrumuştur (Harvey, 2015). Prekaryanın sınıf bilinci geliştikçe, sosyal mücadelelerin içinde önemli bir aktör haline gelmesi ve devrimci potansiyelini yeniden kazanması mümkün olabilir.

Prekaryanın sosyo-ekonomik yapısı ve sınıf dinamikleri üzerine yapılan bu tartışmalar, işçi sınıfının modern kapitalist toplumdaki rolünü ve potansiyelini yeniden değerlendirmemizi sağlamaktadır. Kapitalizmin son evrelerinde, prekaryanın yükselen bir sınıf olarak ortaya çıkması, toplumsal eşitsizlikleri, sınıf mücadelesini ve işçi hareketlerinin geleceğini şekillendiren önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Standing, 2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇALIŞMA GRUBU VE DEMOGRAFİK BİLGİLER

Bu bölümde, araştırmanın çalışma grubu ve katılımcıların demografik özellikleri detaylı olarak ele alınmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, meslek, hane yapısı, gelir durumu gibi temel sosyo-demografik bilgileri sistematik biçimde değerlendirilmiştir. Katılımcılar, iki farklı örneklem grubunu oluşturan esnaf kadınlar ve kurumsal firma çalışanları olarak sınıflandırılmış; her iki grubun benzerlikleri ve farklılıkları görsel veriler ve betimsel analizler eşliğinde sunulmuştur. Bu bölüm, saha çalışmasının sosyolojik arka planını güçlendirerek, niteliksel verilerin bağlamını netleştirmeyi amaçlamaktadır. Katılımcı profillerinin ayrıntılı sunumu, ilerleyen bölümlerde yapılacak çözümlemelerin toplumsal temellerine ışık tutmaktadır.

3.1. Hopa Demografisi

Karadeniz Bölgesi, Türkiye'nin coğrafi olarak kuzeyinde yer alan ve kıyı boyunca uzanan bir alanda konumlanmış, sosyo-ekonomik yapısı bakımından özgün dinamikler taşıyan bir bölgedir. Bölgenin dağlık ve engebeli coğrafi yapısı, yerleşim düzenini ve ekonomik faaliyetleri doğrudan etkilemekte; bu durum, demografik dağılımın mekânsal olarak parçalı bir yapıya bürünmesine neden olmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Karadeniz Bölgesi Türkiye genelindeki nüfusun yaklaşık %10'unu barındırmakta olup, kırsal yerleşimlerin yaygınlığı ve kentleşme oranının görece düşüklüğü ile dikkat çekmektedir (TÜİK, 2023).

Bölge genelinde nüfusun yoğunlaştığı alanlar, genellikle kıyı şeridine paralel uzanan ulaşım ve ticaret aksları üzerinde yer almakta; iç kesimlerde ise dağlık yapının etkisiyle düşük yoğunluklu, küçük ölçekli yerleşim biçimleri görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2023 Sonuçları verilerine göre, nüfusun yaş yapısı incelendiğinde genç nüfus oranının azaldığı, orta ve ileri yaş gruplarının ağırlık kazandığı gözlemlenmektedir (TÜİK, 2024). Bu durum, genç nüfusun büyük kentlere göç eğilimiyle doğrudan ilişkilidir. Özellikle kadınların kent dışına veya metropol merkezlere yönelik göç eğilimleri, bölgedeki toplumsal cinsiyet yapısını ve aile modellerini dönüştürmektedir.

Ekonomik olarak tarım, hayvancılık ve çay üretimi gibi geleneksel sektörlerin baskın olduğu bölgede, sanayi yatırımlarının sınırlı olması istihdam yapısını da şekillendirmektedir. Kadın

istihdamı ise ağırlıklı olarak aile işletmelerinde, mevsimlik tarım işçiliği gibi kayıt dışı alanlarda yoğunlaşmakta; bu durum kadınların iş güvencesi, sosyal güvenlik ve mesleki gelişim açısından dezavantajlı konumda bulunmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda, Karadeniz Bölgesi'nin demografik yapısı; göç, istihdam ve toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından incelendiğinde, mekânsal eşitsizliklerin ve yapısal kırılganlıkların yoğun olduğu bir bölgesel profil sunmaktadır. Bölgedeki kentlerin her biri, bu genel tablo içinde farklılıklar taşısa da, ekonomik yapının emek süreçlerine etkisi açısından ortak örüntüler üretmektedir. Bu çerçevede, Artvin iline bağlı Hopa ilçesi, bölgenin tipik demografik ve ekonomik özelliklerini yansıtan yerleşim birimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Aşağıda, Hopa ilçesinin demografik özelliklerine daha yakından bakılarak, bu yerel bağlamın saha araştırmasına nasıl zemin oluşturduğu değerlendirilecektir.

Hopa Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yayımlanan ilçe raporu (Hopa TSO, 2018) çerçevesinde sunulan resmi veriler ışığında, Hopa ilçesinin demografik yapısı incelendiğinde, son on yıllık dönemde gözlemlenen nüfus eğilimleri ve cinsiyet dağılımı gibi göstergeler, ilçenin demografik dinamiklerindeki değişimlerin anlaşılmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu veriler, demografik dönüşümlerin sosyo-ekonomik bağlamda nasıl şekillendiğine dair ipuçları sunarken, aynı zamanda nüfus hareketliliğinin yerel düzeydeki etkilerini de gözler önüne sermektedir.

2008 ile 2017 yılları arasındaki dönemde, Hopa ilçesinin toplam nüfusunda gözlemlenen belirgin azalma, yerleşim yerinin demografik yapısındaki dikkate değer bir dönüşüme işaret etmektedir. 2017 yılı itibarıyla Hopa'nın toplam nüfusu 26.805 olarak kaydedilmiş olup, bu rakam 2008 yılındaki 31.728 kişi sayısından ciddi bir düşüşü temsil etmektedir (Hopa TSO, 2018). Bu azalma, demografik dönüşümlerin altında yatan çeşitli faktörlerin analiz edilmesini gerekli kılmaktadır.

Nüfustaki bu azalma, yerel sosyo-ekonomik koşullardaki değişimlerle yakından ilişkilendirilebilir. Özellikle ekonomik yapının dönüşmesi, iş olanaklarındaki dalgalanmalar ve bölgesel kalkınma stratejilerindeki değişiklikler, nüfusun azalmasına yol açan temel dinamikler olarak değerlendirilebilir (Harvey, 2015). Aynı zamanda, ilçenin coğrafi konumu ve bölgesel bağlamı da bu süreçte belirleyici bir rol oynamış olabilir. Göç hareketlerinin incelenmesi, bu bağlamda nüfus azalışını anlamak adına kritik bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kırsaldan kente doğru süregelen göç eğilimleri ve genç nüfusun iş bulma olanaklarını artırmak adına büyük şehirlere yönelmesi, Hopa'nın demografik yapısında meydana gelen dönüşümlerin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Cinsiyet dağılımına ilişkin veriler ise, Hopa ilçesinde görece bir denge olduğunu ortaya koymaktadır. 2017 yılına ait verilere göre, ilçedeki erkek nüfus 13.356, kadın nüfus ise 13.449 olarak

kaydedilmiştir. Bu rakamlar, kadın ve erkek nüfusunun neredeyse eşit oranlarda dağıldığını ve ilçede cinsiyet dengesinin sağlandığını göstermektedir (Hopa TSO, 2018). Ancak bu yüzeysel dengeye rağmen, cinsiyet temelli demografik analizlerin daha derinlemesine yapılması gerekmektedir. Özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin ve yerel sosyo-ekonomik yapıların bu dağılım üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, kadın ve erkek nüfusunun toplumsal hayata katılım düzeyleri arasındaki farklılıklar incelenmeye değer niteliktedir.

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımını ele almak da, demografik yapının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Genç nüfus oranı ile yaşlı nüfus oranı arasındaki denge, ilçenin toplumsal ve ekonomik yapısındaki dönüşümleri anlamak açısından önemli bir gösterge niteliğindedir. Hopa'nın demografik profiline ilişkin bu temel göstergelerin ötesinde, göç hareketlerinin nedenleri, yerel ekonomik yapının değişim dinamikleri ve sosyal yapının yeniden şekillenme süreçleri üzerine yapılacak daha kapsamlı araştırmalar, ilçenin demografik dönüşüm sürecini daha derinlikli bir bakış açısıyla değerlendirmemize olanak tanıyacaktır.

İlçenin demografik yapısına ilişkin değerlendirmeler, 2018 yılına ait Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) verileri ile desteklenerek, çalışma hayatının demografik açıdan daha detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu veriler ışığında, özellikle genç yaş gruplarında kadınların iş gücü piyasasında karşılaştıkları engeller daha belirgin hale gelmektedir. İlk olarak, 15-19 yaş aralığında, 11 erkek ve 3 kadın başvuru yapmış olup, yalnızca 6 başvuru işe yerleştirilmiştir. Bu sonuç, kadınların bu yaş grubundaki işe yerleştirilme oranının erkeklere kıyasla belirgin şekilde düşük olduğunu göstermektedir. Bu durum, kadınların erken yaşlardan itibaren iş gücü piyasasında erkeklerle aynı fırsatlara sahip olmadığını ve dolayısıyla iş gücüne katılımında toplumsal cinsiyet temelli engellerin varlığını düşündürmektedir.

Bir sonraki yaş grubu olan 20-24 yaş aralığında ise, 39 erkek ve 29 kadın toplamda 68 başvuru yapmış; buna karşın sadece 51 başvuru işe yerleştirilmiştir. Erkeklerin başvuru sayısı daha fazla olmasına rağmen, kadınların işe yerleştirilme oranları erkeklerle benzer bir düzeyde kalmamaktadır. Bu da cinsiyetler arası eşitsizliğin yine belirgin şekilde devam ettiğini ortaya koymaktadır. Kadınların başvuru sayılarının erkeklerle yakın olmasına rağmen, işe yerleştirilme oranlarında hala bir disparite (eşitsizlik) bulunması, potansiyel olarak işe alım süreçlerinde kadınların, toplumsal cinsiyet normlarına dayalı ayrımcılık ile karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir.

25-29 yaş aralığında ise 70 erkek ve 40 kadın başvuru yapmış, ancak yalnızca 30 kişi işe yerleştirilmiştir. Bu durumda da, kadınların işe yerleştirilme oranının erkeklere kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. Veriler, özellikle genç yaş gruplarında kadınların işe yerleştirilme konusunda erkeklere oranla daha fazla zorluk yaşadığını ve bu durumun iş gücü piyasasında kadınların maruz kaldığı potansiyel ayrımcılığa dair güçlü bir gösterge olduğunu işaret etmektedir. Kadınların başvuru

sayılarının erkeklerle benzer olduğu durumlarda bile, işe alım sürecindeki eşitsizlik, toplumsal cinsiyet temelli bir ayrımcılığın varlığını gündeme getirmektedir.

Bu veriler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca iş gücü piyasasında değil, aynı zamanda genç iş gücünün iş hayatına entegre edilmesinde de büyük bir engel teşkil ettiğini gözler önüne sermektedir. Bu durum, sosyal yapının, özellikle cinsiyet rollerine dayalı ayrımcı pratiklerin iş gücü piyasasında nasıl sürdürüldüğünü ve kadınların, erkeklerle eşit haklar ve fırsatlar sunulan bir iş gücü piyasasında bile çeşitli zorluklarla karşılaştığını ortaya koymaktadır. İlgili kurumlar ve işverenler, bu verilere dayanarak işe alım süreçlerinde var olan cinsiyet eşitsizliklerini daha derinlemesine incelemeli ve cinsiyet eşitliğini teşvik edici politikaları uygulamaya koymalıdır. Bu, sadece kadınların iş gücü piyasasına entegrasyonunu sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda toplumun daha adil ve eşitlikçi bir yapıya kavuşmasına da katkı sağlayacaktır.

Kadınların iş gücüne katılımı, Türkiye’de yıllar içinde belirli bir artış göstermesine rağmen, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı yapısal engellerin varlığını sürdürdüğü bir alandır. Özellikle kadın esnaflığın gelişimi, hem ekonomik bağımsızlık hem de girişimcilik açısından önemli bir gösterge sunmaktadır. Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu’nun (TESK) 2022 verilerine göre, Türkiye genelinde 2 milyon 120 bin 738 aktif esnafın yaklaşık 315 bin 836’sını kadınlar oluşturmaktadır. Bu sayı, 2005 yılına kıyasla %158’lik bir artışa işaret etmektedir ve kadın girişimciliğinin nicel olarak geliştiğini göstermektedir. Kadınların esnaflık alanında görünür hale gelmesi, sadece ekonomik alana değil aynı zamanda toplumsal yapının dönüşümüne de etki eden bir süreçtir.

Esnaf kadınların sektörel dağılımı incelendiğinde, kadınların en çok kuaförlük, güzellik salonu işletmeciliği, lokanta ve kafe işletmeciliği gibi geleneksel olarak “kadın işi” olarak kodlanan alanlarda faaliyet gösterdiği görülmektedir. İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük şehirlerde esnaf kadın sayısı niceliksel olarak yüksek olsa da, kadınların toplam esnaf içindeki oranı en yüksek olan iller sırasıyla Çanakkale, Muğla, Balıkesir, Edirne ve Artvin’dir (TESK, 2023). Bu veriler, kıyı kentlerinde ve özellikle Karadeniz kıyı şeridinde kadın girişimciliğinin güçlü bir şekilde varlık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Artvin ili ve özelde Hopa ilçesi, kadın esnaflığın mekânsal çeşitliliğini anlamak açısından önemli bir örnek sunmaktadır.

TÜİK verilerine göre, kadınların iş gücüne katılım oranı Türkiye genelinde hâlâ erkeklerin oranının oldukça gerisindedir (TÜİK, 2024a). Kadınların kayıt dışı çalıştırılması, sosyal güvenceye erişememesi ve iş güvencesinden yoksun olması gibi sorunlar, kadınların ekonomik yaşama tam anlamıyla entegre olmasının önünde engel oluşturmaktadır. TÜİK’in 2023 yılı Hanehalkı İşgücü İstatistikleri’ne göre, kadınların iş gücüne katılım oranı %35, erkeklerin ise %71 düzeyindedir; ayrıca kadınların kayıt dışı istihdam oranı erkeklere kıyasla daha yüksektir (TÜİK, 2024a). Esnaflık bu bağlamda, kadınlar için hem bir özgürleşme alanı hem de güvencesizlikle iç içe geçmiş bir deneyim

alanı olarak öne çıkmaktadır. TÜİK'in girişimcilik verilerine göre, kadın esnaf sayısında son yıllarda artış gözlemlense de, bu artış büyük ölçüde düşük gelirli ve sosyal güvenceden yoksun istihdam biçimleri üzerinden gerçekleşmektedir (TÜİK, 2024b). Bu nedenle, kadın esnaf sayısındaki artış yüzeyde olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilse de, bu artışın altında yatan istihdam biçimlerinin niteliksel analizinin yapılması gerekmektedir.

Bu çerçevede yürütülen saha araştırması, Artvin ili Hopa ilçesindeki esnaf kadınların sayısal varlıklarının ötesine geçerek, onların gündelik yaşam deneyimlerini, ekonomik ve toplumsal zorluklarla başa çıkma stratejilerini ve iş-yaşam dengesi kurma çabalarını anlamayı hedeflemektedir. Ulusal düzeyde sunulan bu istatistikî veriler, saha çalışmasından elde edilen nitel bulgularla birlikte değerlendirildiğinde, kadın esnaflığının sadece sayısal bir artış değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet temelli yapısal sorunların yeniden üretildiği bir alan olduğunu da göstermektedir.

Hopa ilçesinin demografik yapısının ve iş gücü piyasasının şekillenmesinde önemli bir rol oynayan faktörlerin başında, mevsimlik tarım işlerinin özellikle çay ve fındık toplama gibi faaliyetlerde vasıfsız işgücüne olan talep yer almaktadır. Bu durum, Hopa'nın tarımsal üretim yapısının, toplumsal ve ekonomik bağlamda iş gücü gereksinimlerini belirlediğini göstermektedir. Çay ve fındık gibi tarım ürünlerinin üretimi, genellikle sezonluk bir işgücü gereksinimi doğurmakta ve bu tür işlerde çalışan bireyler, çoğunlukla düşük nitelikli işçilerden oluşmaktadır. Bu mevsimsel iş gücü, ilçede bulunan pek çok ailenin geçim kaynağı olarak işlev görürken, aynı zamanda iş gücü piyasasında dönemsel dalgalanmalara yol açmaktadır. İş gücü talebindeki bu geçici artış, işçi alımında esneklik gerektiren bir dinamik ortaya koymaktadır.

Vasıfsız işçilerin bu sektörlerde tercih edilmesinin temel nedeni, işlerin fiziksel güç gerektirmesi ve genellikle belirli bir uzmanlık ya da eğitim düzeyi talep etmemesidir. Ancak, bu durum, sosyal açıdan önemli bir dizi sorunu da gündeme getirmektedir. Öncelikle, vasıfsız işgücünün genellikle düşük ücretlerle ve genellikle geçici olarak istihdam edilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve bu işçilerin haklarının korunması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sosyolojik bir perspektiften bakıldığında, bu durum, toplumsal eşitsizliklerin ve ekonomik sınıfların derinleşmesine neden olabilir. Mevsimlik iş gücünün güvencesiz çalışma koşulları, bu kişilerin yaşam kalitesini, sağlık hizmetlerine erişimini ve sosyal güvenlik haklarını olumsuz şekilde etkileyebilir. Bu bağlamda, iş gücü piyasasında eşitlikçi ve sürdürülebilir istihdam politikalarının geliştirilmesi büyük bir önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, Hopa'nın ekonomik yapısının tarım sektörüyle sınırlı kalmaması gerektiği söylenebilir. Tarıma dayalı iş gücü, ilçenin ekonomik çeşitliliğini kısıtlayan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik çeşitliliğin artırılması, yalnızca tarım sektörü dışındaki iş alanlarına yönelik eğitim ve istihdam fırsatlarının sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Bu doğrultuda, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları, Hopa'nın iş gücü piyasasında daha kalıcı ve

sürdürülebilir değişiklikler yapabilmek adına, iş gücünün niteliğini artıracak politikalar geliştirebilir. Eğitim programları ve mesleki kurslar gibi stratejilerle, genç iş gücünün tarım dışı sektörlerdeki fırsatlara yönlendirilmesi, ekonomik gelişim ve toplumsal refah açısından faydalı olacaktır.

Bu bağlamda, ilçenin iş gücü piyasasının sadece mevcut tarım işlerine dayanmak yerine, uzun vadede çeşitlenmiş bir yapıya sahip olması gerektiği aşîkârdır. Tarım dışı sektörlerdeki gelişmeler, sadece iş gücü yapısının değil, aynı zamanda bölgesel kalkınmanın da güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Hopa ilçesindeki 60 dükkânlı bir alanda, 30'dan fazla dükkânın esnaf kadına ait olması, yerel iş dünyasında cinsiyet temelli eşitsizliklerin azaldığını ve kadınların iş gücüne katılımının arttığını gösteren önemli bir demografik veridir. Bu durum, özellikle geleneksel cinsiyet rollerinin baskın olduğu bir toplumda, kadın girişimciliğinin ekonomik ve toplumsal dinamikler üzerinde daha fazla etkili olmaya başladığını işaret etmektedir. Tarım sektörüne dayalı bir ekonomik yapının hâkim olduğu Hopa gibi bölgelerde, kadınların ticaret hayatında bu denli aktif bir şekilde yer alması, toplumsal normları sorgulayan ve değiştiren bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Kadınların iş dünyasında daha görünür ve etkin bir şekilde temsil edilmesi, yalnızca bir ekonomik değişimin değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki ilerlemenin de bir göstergesidir. Kadın girişimciliğini destekleyen politikaların ve programların etkisiyle, kadınlar, ekonomik faaliyetlerin içinde daha fazla yer almakta ve geleneksel olarak erkeklerin hâkimiyetindeki sektörlerde dahi fırsat eşitliğine doğru adımlar atılmaktadır. Bu gelişme, ekonomik kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiyi somut bir biçimde ortaya koymakta, kadınların ekonomik gücünü artırmanın toplumsal dönüşüm üzerinde de belirleyici bir rol oynayabileceğini göstermektedir (Duflo, 2012).

Bununla birlikte, bu durumun yalnızca niceliksel verilerle sınırlı kalmaması gerektiği açıktır. Kadınların iş dünyasındaki varlıklarının sürdürülebilirliği, niteliksel açıdan da derinlemesine analiz edilmelidir. Örneğin, kadın girişimcilerin karşılaştığı zorluklar, eğitim eksiklikleri, finansal kaynaklara erişimdeki güçlükler ve iş dünyasında karşılaşılan toplumsal cinsiyet bariyerleri gibi faktörler, başarılarını etkileyebilir. Esnaf kadının iş dünyasında başarılı olabilmesi için, sadece nicel bir artışa odaklanmak yerine, daha kapsamlı ve yapısal desteklerin sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda, iş planlaması, finansal okuryazarlık ve girişimcilik eğitimlerinin kadınlara yönelik daha fazla sağlanması, onların iş hayatındaki sürdürülebilir başarıları için kritik öneme sahiptir.

Ayrıca, bu gelişmenin sürdürülebilirlik açısından etkilerini inceleyen daha kapsamlı sosyo-ekonomik araştırmalar, yerel ekonominin dinamiklerini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini nasıl şekillendirdiğini daha iyi anlayabilmemize olanak sağlayacaktır. Hopa'daki esnaf kadınların artan sayısı, yalnızca yerel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden şekillendiği

daha geniş bir bağlamda da önemli sonuçlar doğurabilir. Bu durum, kadınların ekonomik ve sosyal yaşamda daha etkin bir rol üstlenmesine olanak tanıyan bir ortam yaratırken, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen politikaların etkinliğini de sorgulamamıza olanak verebilir. Böylece, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin azaltılması ve ekonomik çeşitliliğin artırılması, yalnızca yerel ekonominin değil, daha geniş bir toplumsal yapının da gelişmesine katkı sağlayabilir (Sen, 2004).

Hopa İş Hanı, resmi kaynaklarda doğrudan bir veri bulunmamakla birlikte, yapılan saha çalışması ile elde edilen bulgular, yapının altı katlı bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Bodrum katı, giriş katı ve birinci kat gibi alt üç katın, genellikle küçük işletmeler ve esnaflar tarafından faaliyet gösterilen alanlar olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, üst üç katın, profesyonel meslek grupları tarafından kullanıldığı, özellikle avukatlık ve dişçilik gibi hizmetlerin yer aldığı belirtilmiştir. Bu gözlemler, Hopa İş Hanı'nın hem ticari hem de profesyonel faaliyetlerin bir arada yürütüldüğü karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın önemli bir bulgusu, iş hanındaki esnaflar arasında kadın girişimcilerin varlığıdır. Yapılan saha çalışmasında, Hopa İş Hanı'nda faaliyet gösteren esnafların üç ana katında ve genel olarak yapı içinde toplamda yaklaşık 30 kadın işletmeci olduğu tespit edilmiştir. Bu esnaf kadınlarla yapılan 15 görüşme, onların iş hayatındaki deneyimlerine dair önemli veriler sağlamaktadır. Bu çalışmanın sosyolojik bağlamda anlam taşıyan yönü, kadın işletmecilerin iş hayatındaki yerini ve deneyimlerini derinlemesine incelemeyi hedeflemesidir.

Kadın girişimcilerin işletme süreçlerinde karşılaştıkları engeller ve fırsatlar, toplumsal cinsiyet rolleri ile doğrudan ilişkilidir. Sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, kadınların iş dünyasındaki varlıkları genellikle daha fazla toplumsal engellemelerle şekillenirken, aynı zamanda kadın girişimcilerin sektördeki erkek egemen yapıyı aşma çabası da önemli bir mücadele alanıdır. Bu bağlamda, Hopa İş Hanı'ndaki esnaf kadınların deneyimleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı verdiği mücadeleleri ve başarıya ulaşmada karşılaştıkları zorlukları gözler önüne seriyor olabilir. Yapılan görüşmelerin bu bakış açısıyla analiz edilmesi, iş dünyasındaki cinsiyet dinamiklerine dair derinlemesine bir inceleme yapmayı mümkün kılacaktır.

Kadın girişimcilerin karşılaştığı zorluklar arasında, finansal kaynaklara erişim, toplumsal beklentiler ve iş hayatı ile özel yaşam arasındaki dengeyi kurma gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Bu faktörler, kadınların iş hayatındaki başarılarını ve sürdürülebilirliklerini doğrudan etkileyebilir. Özellikle, esnaf kadınların iş-yaşam dengesi, ailevi sorumluluklar ile profesyonel yaşam arasında denge kurma noktasında önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Ancak, kadın girişimcilerin çoğu, bu zorlukların üstesinden gelerek hem profesyonel hem de kişisel gelişim süreçlerinde önemli adımlar atabilmektedirler. Bu durum, kadınların girişimcilik potansiyellerinin toplumda ne kadar önemli bir yer tutmaya başladığının da bir göstergesidir.

Sonuç olarak, bu araştırma, Hopa İş Hanı'ndaki esnaf kadınların iş süreçlerini, toplumsal cinsiyet rollerinin etkilerini ve grup dinamiklerini anlamaya yönelik önemli veriler sunmaktadır. Elde edilen bulgular, kadın girişimcilerin karşılaştığı zorlukları ve başarı faktörlerini detaylandırarak, sosyolojik literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Gelecek araştırmalar, bu verilerin üzerine inşa edilerek, kadınların iş dünyasındaki yerini ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha geniş bir perspektiften ele alabilir.

3.2. Örneklemin Demografik Profili

Bu tez çalışması kapsamında, aynı yerleşim alanı içinde farklı sosyo-ekonomik konumlarda yer alan kadınların — kendi işini yürütenler ile kurumsal firmalarda çalışanlar — güvencesizlik, belirsizlik ve toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde iş ve yaşam pratiklerini nasıl anlamlandırdıkları incelenmiştir. Bu amaçla, toplamda 30 kadın katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma, iki farklı örneklem grubuna dayanmaktadır. Birinci örneklem, 15 esnaf kadını; ikinci örneklem ise aynı ilçede faaliyet gösteren 15 kurumsal firma çalışanı kadını kapsamaktadır. Katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış ve veri doyumuyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Toplama süreci sonlandırılmıştır.

Görüşme süreci iki aşamalı olarak kurgulanmıştır. İlk aşamada, katılımcılara demografik, mesleki ve ailevi özelliklerini kapsayan kısa bir yapılandırılmış mülakat soruları uygulanmıştır. Bu form; katılımcının yaşı, medeni durumu, mesleği, gelir düzeyi, çocuk sahibi olma durumu ve ebeveynlerinin (ve varsa eşinin) eğitim ve meslek bilgilerini içermektedir. Anketin(Ek-1) amacı, her iki grubun genel sosyo-demografik profilini belirleyerek verilerin karşılaştırmalı analizine zemin oluşturmaktır.

İkinci aşamada ise, katılımcılarla yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Görüşme formu 12 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Soruların amacı, kadınların iş hayatına nasıl başladıkları, bu süreci ne şekilde deneyimledikleri, hangi sosyal destek ağlarına sahip oldukları, devlet teşviklerinden faydalanma düzeyleri, gelir düzeni ve iş-yaşam dengesi gibi konularda daha kapsamlı nitel veriler elde etmektir. Aynı zamanda sektörel karar alma süreçlerine katılım, diğer kadınlarla kurulan dayanışma biçimleri ve bireysel stratejiler de görüşmelerin önemli başlıkları arasında yer almıştır.

Uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formu şu sorulardan oluşmaktadır:

- Kendinizi tanıtır mısınız?
- Kariyeriniz nasıl başladı? Size esnaf olma kararını aldırان sebepler nedir, açıklayınız?
- Hane içinde ve yakın çevrenizde bu durum nasıl karşılandı?

- Kariyerinize ilk adımı atarken devlet destekli teşvik aldınız mı?
- Bir esnaf olarak çalışmanın avantaj ve dezavantajları nelerdir?
- İş ve yaşam dengesini nasıl kuruyorsunuz?
- Çalışma koşullunuzdaki gelir düzenini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Bu düzenin iyileşmesine yönelik fikirleriniz var mıdır?
- Kazancınızın hane bütçesine katkısı nedir?
- İş hanı içerisindeki diğer esnaf kadınlarla olan grup dinamiğini anlatır mısınız?
- Sektördeki karar mekanizmalarına dahil olma konusunda neler düşünüyorsunuz?
- Ekleme istediğiniz bir şey var mı?

Bu kapsamda, çalışmanın nitel boyutu derinlemesine mülakatlar ile yürütölmekteyken, örneklem gruplarının genel profilini ortaya koymak amacıyla elde edilen anket verileri ayrı bir başlık altında analiz edilmiştir. Aşağıdaki bölümlerde sırasıyla yaş dinamikleri, medeni durum ve aile yapısı ile meslek çeşitliliği ve gelir düzeyleri başlıkları altında her iki örneklem grubu detaylı biçimde incelenmekte; ardından karşılaştırmalı bir analizle genel değerlendirme yapılmaktadır. Bu sayede, kadınların farklı mekânsal ve sınıfsal konumlara göre nasıl benzer ya da farklı iş-yaşam pratikleri geliştirdiği ortaya konulmaktadır.

Tablo 1: Esnaf Katılımcılar

Katılımcı Kodu	Yaş	Medeni Hali	Mesleği	Eğitim Durumu (Kend)	Eğitim Durumu (Eş)	Eğitim Durumu (Babası)	Mesleği (Babası)	Eğitim Durumu (Annesi)	Mesleği (Annesi)	Hanedeki Kişi Sayısı	Çocuk Sayısı	Kardeş Sayısı	Aylık Gelir (₺)
K1	44	Bekar	Müşavir	Lise	X	Lise	PTT Emeklisi	Ortaokul	Ev Hanımı	3	0	3	5001-10000
K2	62	Evli	Küaför	İlkokul	İlkokul	Okur-yazar	Küaför	Okur-yazar	Ev Hanımı	4	2	5	20001-25000
K3	58	Evli	Terzi	İlkokul	Lisans	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	3	1	6	5001-10000
K4	47	Evli	Kuru Temizleme	Lise	İlkokul	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	2	0	6	15001-20000
K5	46	Bekar	Tekstil	Lisans	X	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	2	0	6	10001-15000
K6	63	Evli	Tuhafiye	Lise	Lise	İlkokul	Motor Tamircisi	Okur-yazar	Ev Hanımı	2	1	3	10001-15000
K7	37	Diğer	Butik Sahibi	Lise	X	Ortaokul	Tedaş Emeklisi	İlkokul	Ev Hanımı	2	1	3	25001-30000
K8	54	Evli	Çeyiz Evi Sahibi	Lise	Lise	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	4	3	5	10001-15000
K9	57	Bekar	Tekstil	Lise	X	Ortaokul	İşçi	Ortaokul	Ev Hanımı	1	0	3	10001-15000
K10	55	Evli	Mefruşat	Ortaokul	Lise	Ortaokul	Memur	Okur-yazar	Ev Hanımı	3	2	6	20001-25000
K11	54	Evli	Terzi	Ön Lisans	Ön Lisans	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	3	2	5	15001-20000
K12	57	Evli	Terzi	Lisans	Lise	Lise	Öğretmen	İlkokul	Ev Hanımı	3	2	7	5001-10000
K13	32	Diğer	Café Sahibi	Lisans	X	Lisans	Memur	Lise	Esnaf	2	1	0	5001-10000
K14	63	Evli	Terzi	Ortaokul	İlkokul	Lise	Öğretmen	İlkokul	Ev Hanımı	4	5	4	10001-15000
K15	33	Bekar	Butik Sahibi	Lisans	X	Lise	Esnaf	İlkokul	Esnaf	5	0	3	20001-25000

Bu araştırmanın birinci örneklemini, Hopa ilçesinde faaliyet gösteren on beş esnaf kadın oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 32 ile 63 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması yaklaşık ellidir. Bu durum, esnaflığın zamanla edinilen deneyim ve yaşam tecrübesiyle şekillendiğini ve kadınların iş hayatına çoğunlukla belirli bir yaşın ardından dahil olduğunu göstermektedir. Kadınların önemli bir kısmı evlidir; katılımcılar arasında evli olanlar (K2, K3, K4, K6, K8, K10, K11, K12, K14), bekar olanlar (K1, K5, K9, K15) ve medeni hali “diğer” şeklinde ifade edilenler (K7, K13) yer almaktadır. Hane yapıları incelendiğinde, hanedeki kişi sayısı ortalama üç civarındadır. Ayrıca, kadınların ortalama çocuk sayısı bire bir buçuk arasında, kardeş sayısı ise dört civarındadır. Bu veriler, katılımcıların çoğunlukla geniş aile yapılarından geldiklerini, ancak çekirdek ailelerinde daha sınırlı çocuk sahibi olduklarını göstermektedir.

Esnaf kadınların eğitim düzeyleri farklılık göstermektedir. Lise mezunu olanlar (K1, K4, K6, K7, K8, K9), lisans mezunu olanlar (K5, K12, K13, K15), ilkokul mezunu olanlar (K2, K3), ortaokul mezunu olanlar (K10, K14), ön lisans mezunu olan (K11) ve okur-yazar düzeyindeki tek katılımcı (K6) bu çeşitliliği ortaya koymaktadır. Bu dağılım, kadınların eğitim düzeylerinin çeşitli olsa da çoğunluğun ortaöğretim ya da üzeri eğitim seviyesine sahip olduğunu göstermektedir. Bu da esnaflığa yönelmenin yalnızca formel eğitim düzeyine değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel etkenlere de bağlı olduğunu düşündürmektedir.

Meslekler açısından bakıldığında kadınların çoğunlukla geleneksel olarak kadınlara atfedilen alanlarda faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Terzilik yapan kadınlar (K3, K11, K12, K14), butik sahibi olanlar (K7, K15), tekstil işinde çalışanlar (K5, K9), müşavirlik (K1), kuaförlük (K2), tuhafiyecilik (K6), çeyiz evi (K8), mefruşat işi (K10), café işletmeciliği (K13) ve kuru temizleme (K4) gibi mesleki çeşitlilik söz konusudur. Bu durum, kadınların hem geleneksel kadın iş kollarında faaliyet gösterdiğini hem de farklı iş alanlarına yöneldiğini göstermektedir. Kadınların büyük bir kısmının küçük ya da orta ölçekli işletmelerin sahibi olduğu ya da ailesiyle birlikte çalıştığı anlaşılmaktadır.

Aile yapısına bakıldığında, kadınların büyük çoğunluğunun emekçi sınıftan geldiği anlaşılmaktadır. Babaları işçi, esnaf ya da kamu çalışanı olan katılımcılar (örneğin K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K14), anneleri ise genellikle ev hanımıdır (örneğin K1, K2, K3, K4, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K14). Bu durum, kadınların sınırlı sosyal sermayeye sahip ailelerden geldiklerini, dolayısıyla iş kurma deneyimlerinin büyük ölçüde kendi çabalarına dayandığını göstermektedir.

Ekonomik durumlarına bakıldığında, gelir dağılımı açısından önemli bir çeşitlilik gözlenmektedir. Aylık geliri 10001–15000 TL aralığında olan katılımcılar (K5, K6, K8, K9, K14), 5001–10000 TL arasında gelir beyan edenler (K1, K3, K12, K13), 15001–20000 TL aralığında olanlar (K4, K11, K14), 20001–25000 TL aralığında yer alanlar (K2, K10, K15) ve yalnızca bir katılımcı 25001–30000 TL gelir bildirmiştir (K7). Bu dağılım, kadınların büyük çoğunluğunun düşük

ve orta gelir düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Kadınların bu gelir aralıklarında faaliyet göstermeleri, büyük sermaye birikimine sahip olmadıklarını ancak kendi geçimlerini sağlayacak bir düzen kurabildiklerini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Hopa ilçesindeki esnaf kadınlar; orta yaş grubuna mensup, çoğunluğu evli, emekçi sınıf kökenli, ortaöğretim düzeyinde eğitim almış, geleneksel kadın mesleklerinde çalışan ve düşük ile orta gelir grubunda yer alan bireylerdir. Kadınların esnaflık deneyimleri, yalnızca ekonomik bağımsızlık sağlama hedefiyle değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarına karşı verdikleri sessiz mücadeleyle de anlam kazanmaktadır. Bu kadınlar, bölgedeki toplumsal ve ekonomik dönüşümün görünmeyen ama etkili aktörleri olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 2: Kurumsal Çalışan Katılımcılar

Katılımcı Kodu	Yaş	Medeni Hali	Mesleği	Eğitim Durumu (kendi)	Eğitim Durumu (Eş)	Eğitim Durumu (Babası)	Mesleği (Babası)	Eğitim Durumu (Annesi)	Mesleği (Annesi)	Hanedeki Kişi Sayısı	Çocuk Sayısı	Kardeş Sayısı	Aylık Gelir (₺)
K16	38	Evli	Reklamcılık	Lise	Ortaokul	İlkokul	Esnaf	İlkokul	Ev Hanımı	4	2	4	30001 ve üstü
K17	42	Evli	Muhasebe	Lisans	Lisans	Lisans	SMMM	İlkokul	Ev Hanımı	4	2	6	Diğer
K18	38	Evli	Tekstil	Lise	Lise	İlkokul	Esnaf	İlkokul	Ev Hanımı	2	0	2	30001 ve üstü
K19	34	Evli	Noter Katibi (Sözleşmeli)	Lisans	Lisans	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	4	2	4	20001-25000
K20	34	Bekar	Sigorta	Lisans	X	Lisans	Emekli	Lise	Ev Hanımı	3	0	2	20001-25000
K21	43	Bekar	Muhasebe	Lisansüstü	X	Lise	SMMM	İlkokul	Ev Hanımı	3	0	0	30001 ve üstü
K22	40	Diğer	Matbaa	Lise	X	İlkokul	Şoför	İlkokul	Ev Hanımı	3	2	3	30001 ve üstü
K23	43	Evli	Lojistik	Lisansüstü	X		Şoför	X	Ev Hanımı	4	2	2	15001-20000
K24	39	Evli	Lojistik	Lisans	Ortaokul	İlkokul	İşçi	Okur-yazar	Ev Hanımı	5	3	6	15001-20000
K25	43	Evli	Öğretmen (Sözleşmeli)	Lisans	Lisans	Lise	Memur	Okur-yazar	Ev Hanımı	4	2	6	30001 ve üstü
K26	46	Evli	Ofis Çalışanı	Lise	Lise	Lise	Esnaf	İlkokul	Ev Hanımı	4	1	2	25001-30000
K27	28	Bekar	Öğretmen (Sözleşmeli)	Lisansüstü	X	Lise	Esnaf	Lisansüstü	Terzi	3	0	1	15001-20000
K28	35	Diğer	Mağazacılık	Lise	X	İlkokul	Şoför	İlkokul	Ev Hanımı	1	2	5	15001-20000
K29	27	Bekar	Muhasebe	Lisans	X	Lisans	Memur	Ortaokul	Ev Hanımı	7	0	4	15001-20000
K30	35	Evli	Öğretmen(Sözleşmeli)	Lisans	Lise	X	X	X	X	3	1	0	30001 ve üstü

Bu çalışmanın ikinci örneklemini, Artvin'in Hopa ilçesinde kurumsal firmalarda çalışan on beş kadın oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 27 ile 46 arasında değişmekte olup, ortalama yaş yaklaşık 37,7'dir. Bu veri, kurumsal kadın çalışanların daha genç ve aktif iş gücüne dahil olduklarını göstermektedir. Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde, 8'i evli (K16, K17, K18, K19, K23, K24, K25, K26, K30), 5'i bekar (K20, K21, K27, K29), ve 2'si "diğer" olarak (K22, K28) ifade edilmiştir. Ortalama hane halkı kişi sayısı 3'tür. Katılımcıların kardeş sayısı 0 ile 6 arasında

değişmekte olup, ortalama 2,2'dir. Çocuk sahibi olanların sayısı evli kadınlar arasında yoğunlaşmakta, ortalama çocuk sayısı 1,6 olarak belirlenmiştir.

Eğitim düzeylerine bakıldığında, kadınların önemli bir kısmı yükseköğretim mezunudur. Katılımcıların 7'si lisans (K17, K19, K20, K24, K25, K29, K30), 3'ü lisansüstü (K21, K23, K27), 4'ü lise (K16, K18, K22, K28), 1'i ise ortaokul mezunudur. Bu durum, kurumsal çalışanların genel olarak yüksek eğitim seviyesine sahip olduklarını ve formel eğitimin bu grup için önemli bir istihdam kriteri olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu profildeki kadınlar, ailelerinin eğitim düzeyi bakımından da daha çeşitlilik göstermektedir. Babaların çoğunluğu esnaf, işçi, şoför ya da serbest muhasebeci mali müşavir(SMMM) gibi mesleklerde çalışmış; anneler ise büyük oranda ev hanımıdır. Bu yapı, kadınların orta sınıf ya da alt-orta sınıf kökenlerden geldiklerini ve eğitim yoluyla toplumsal hareketlilik elde ettiklerini düşündürmektedir.

Mesleki dağılım açısından incelendiğinde, katılımcılar lojistik (K23, K24), muhasebe (K17, K21, K29), öğretmenlik (K25, K27, K30), noter kâtipliği (K19), mağazacılık (K28), sigortacılık (K20), matbaa (K22), reklamcılık (K16) ve ofis çalışanı (K26) gibi çeşitli sektörlerde istihdam edilmektedir. Kurumsal çalışan kadınların büyük bir kısmı beyaz yakalı iş kollarında görev almakta olup, kamu ve özel sektör içinde yer almaktadır. Bu durum, ilk bakışta söz konusu kadınların toplumsal üretim ilişkileri içerisindeki konumlarının görece daha güvenceli olduğunu düşündürse de, detaylı bir analiz bu tablonun daha karmaşık olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle sözleşmeli statüde çalışan katılımcılar, iş güvencesinden yoksun olmaları nedeniyle güvencesizlik olgusunu doğrudan deneyimlemektedirler. Öğretmenlik ve noter kâtipliği gibi mesleklerdeki sözleşmeli pozisyonlar, uzun vadeli istihdam güvencesi sunmamakta; bu da bireylerin hem ekonomik hem de mesleki gelecekleri üzerinde ciddi bir belirsizlik yaratmaktadır. Guy Standing'in (2020) prekarya kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu kadınlar klasik anlamda proletarya içinde yer alsalar da, çalışma biçimleri ve sosyal haklardan yoksunlukları nedeniyle prekaryanın niteliklerini taşımaktadırlar. Eğitimli, nitelikli ve profesyonel kimliklerle donanmış olmalarına karşın, bu kadınlar emek piyasasında sürekli bir kaygı, statü belirsizliği ve gelecek öngörüsüzlüğü ile karşı karşıyadırlar. Dolayısıyla, kurumsal sektörde istihdam edilen kadınların deneyimleri, yalnızca meslekî pozisyonlar üzerinden değil; aynı zamanda bu pozisyonların sağladığı sosyal haklar, istihdam biçimleri ve iş güvencesi düzeyi üzerinden değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, formel yapılar içinde yer almak tek başına güvenceli istihdam anlamına gelmemekte; tersine, söz konusu kadınlar modern emek rejiminin "güvencesiz" ama "düzenli görünen" katmanlarında konumlanmaktadır.

Gelir dağılımına bakıldığında, katılımcıların beşi 20001–25000 TL aralığında (K19, K24, K25, K26, K29), üçü 30001 TL ve üzeri gelir beyan etmiştir (K16, K17, K18). Diğer katılımcılar 10001–15000 TL (K28), 15001–20000 TL (K27) ve "diğer" ya da belirtilmemiş kategorilerde yer almaktadır. Gelir düzeyleri genel olarak orta gelir aralığında toplanmakta olup, esnaf kadınlara kıyasla daha istikrarlı ve yüksek düzeydedir. Bu durum, formel sektörün sağladığı maaş ve sosyal

hakların etkisini göstermektedir. Ancak yine de bazı katılımcıların gelir düzeylerinin “belirtilmemiş” ya da “diğer” şeklinde bırakılması, kurumsal istihdam içerisinde de gelir eşitsizliği ve belirsizliklerin yaşandığını düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, kurumsal çalışan kadınlar; genç yaşta iş gücüne dahil olmuş, büyük ölçüde yükseköğrenim almış, kamu ve özel sektörün farklı kademelerinde beyaz yakalı pozisyonlarda çalışan ve orta gelir grubunda yer alan bireylerdir. Ailelerinin sosyo-ekonomik konumu çoğunlukla emekçi ya da alt-orta sınıf kökenli olan bu kadınlar, kişisel çaba ve formel eğitim yoluyla kurumsal alanda yer edinmişlerdir. Bu yönüyle, prekaryanın eğitilmiş ancak güvenceden yoksun bireyleri olarak konumlanmaktadır (Standing, 2020). Her ne kadar formel ve nitelikli istihdam biçimleri içinde yer alsalar da, sözleşmeli çalışma biçimleri ve kariyer belirsizlikleri, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle pekişen bir güvencesizlik deneyimi yaşamasına neden olmaktadır.

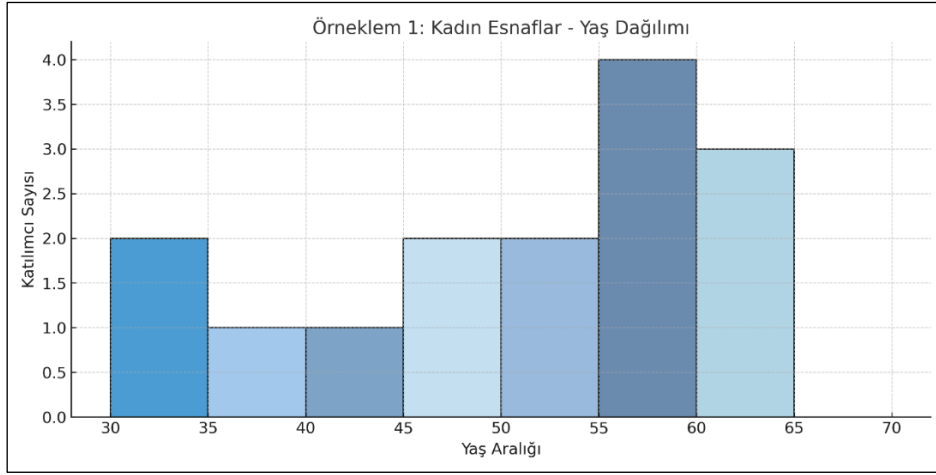
Katılımcıların çoğunluğu çocuk sahibi olmakla birlikte, evli olmayan ya da çocuk sahibi olmayan kadınların oranının da yüksek olması, kadınların iş yaşamında kalıcı olabilmek adına bireysel yaşamlarında stratejik tercihlerde bulunduklarını göstermektedir. Bu durum, iş ve özel yaşamın çakışan talepleri arasında kurulan dengenin, kadınların istihdam sürekliliği açısından belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Greenhaus ve Beutell (1985) bu durumu, iş ve aile rollerinin karşılıklı olarak çatıştığı, zaman ve enerji kısıtlarının bireyin her iki alandaki performansını etkilediği bir yapı olarak tanımlar. Dolayısıyla, kurumsal çalışan kadınlar yalnızca iş güvencesizliği değil, aynı zamanda iş-yaşam dengesi bağlamında da yapısal bir kırılganlıkla karşı karşıya kalmaktadır.

Sonuç olarak, kurumsal kadın çalışanlar güvenceli pozisyonlar elde etmiş görünseler de, esnek çalışma biçimleri, sözleşmeli istihdam, toplumsal cinsiyet kalıpları ve aile-kariyer dengesi gibi meselelerle yüzleşmeye devam etmektedirler. Bu da onların prekaryalaşma süreci içinde daha görünmez ancak derinleşen biçimlerde güvencesizlik deneyimlediklerini göstermektedir.

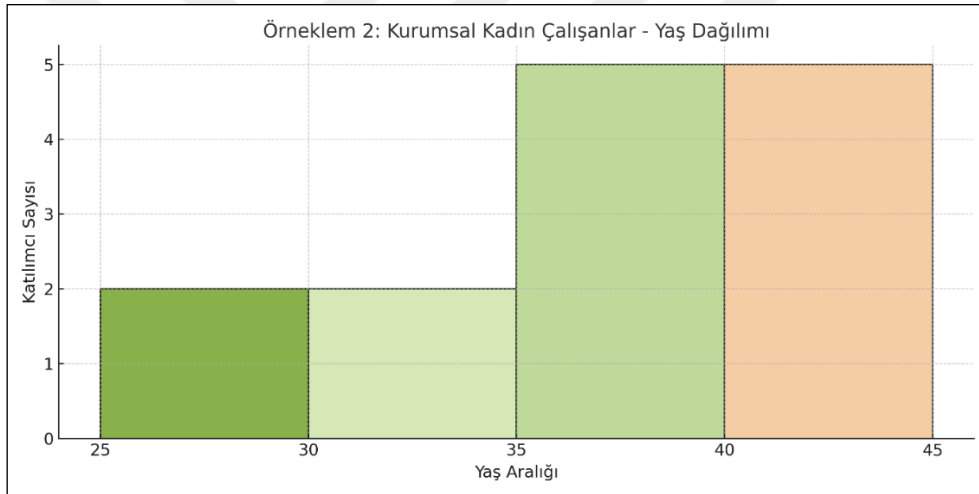
3.2.1. Örneklemin Yaş Profili

Bu araştırmada, esnaf kadınlar ve kurumsal kadın çalışanlardan oluşan iki ayrı örneklem grubu yaş profili bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Her iki grupta da yaş aralıklarının dağılımı, kadınların iş hayatına katılım biçimlerini ve mesleki yönelimlerini belirleyen önemli göstergeler sunmaktadır. Esnaf kadınlar örnekleminde yaşlar 32 ile 63 arasında değişmekte olup, ortalama yaş yaklaşık 50,8 olarak hesaplanmıştır. Bu ortalamanın yüksekliği, esnaflığın çoğunlukla yaşamın daha ilerleyen evrelerinde tercih edilen bir ekonomik faaliyet alanı olduğunu göstermektedir.

Grafik 1: Esnaf Katılımcıların Yaş Profili

Grafik 2: Kurumsal Çalışan Katılımcıların Yaş Profili

Yaş dağılımına bakıldığında, 50–59 yaş aralığında bulunan altı katılımcı örneklemin %40'ını oluşturmakta ve bu grup en yoğun yaş aralığı olarak öne çıkmaktadır. 40–49 yaş aralığında beş katılımcı yer almakta ve bu oran %33,3 ile ikinci sıradadır. 30–39 yaş aralığında yalnızca iki katılımcı bulunmaktadır ve bu da toplamın %13,3'üne karşılık gelmektedir. 60 yaş ve üzeri grupta yer alan iki kadın ise yine %13,3'lük bir oranla örnekleimde temsil edilmektedir. Bu dağılım, esnaf kadınların çoğunlukla orta yaş ve üzeri bireyler olduğunu, esnaflık faaliyetlerinin ise zaman içerisinde deneyim ve yaşam pratiği ile şekillendiğini göstermektedir. Genç yaş grubunun daha az temsil edilmesi, bu yaş grubundaki kadınların esnaflığa girişte yapısal veya toplumsal engellerle karşılaştıklarını düşündürmektedir.

Kurumsal kadın çalışanlardan oluşan ikinci örnekleimde ise yaş dağılımı daha genç bir profil çizmektedir. Katılımcıların yaşları 27 ile 46 arasında değişmekte ve ortalama yaş 37,7 olarak belirlenmiştir. Bu durum, kurumsal iş hayatına girişin daha erken yaşlarda başladığını ve kadınların

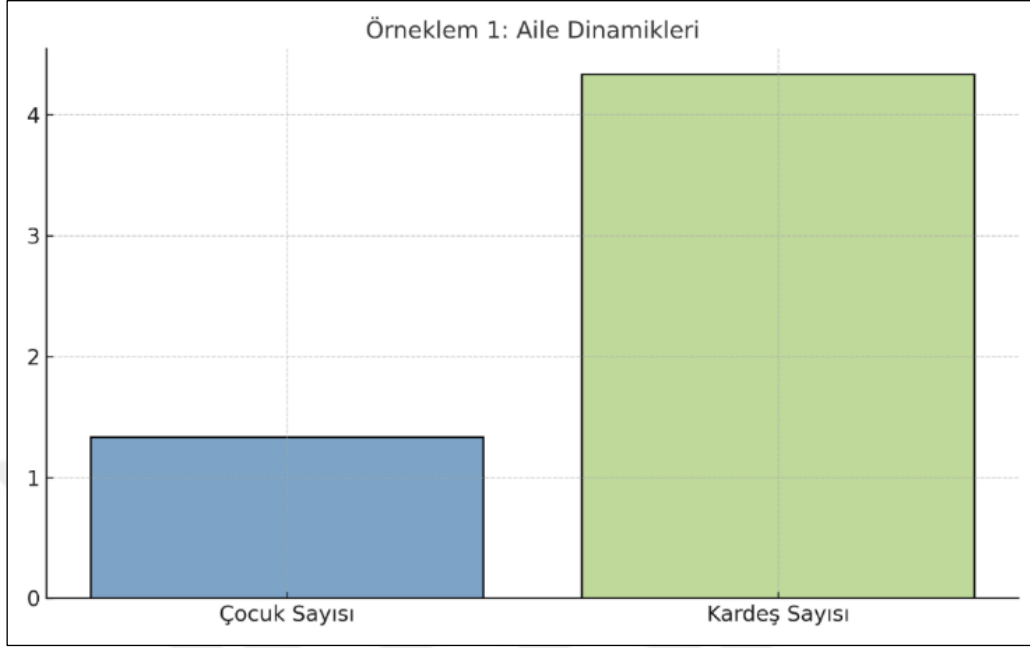
formel sektörde genç yaşlardan itibaren aktif olduklarını göstermektedir. 30–34 yaş aralığında yer alan beş katılımcı, toplam örneklemin %33,3’ünü oluşturmakta ve en yüksek orana sahip yaş grubudur. 35–39 ve 40–46 yaş aralıklarında dörder katılımcı bulunmaktadır ve her iki grup da %26,7 oranında temsil edilmektedir. 25–29 yaş aralığında yer alan iki katılımcı ise yine %13,3’lük bir orana sahiptir. Bu dağılım, kurumsal kadın çalışanların çoğunlukla kariyerlerinin erken ve orta evrelerinde olduğunu göstermektedir. Kurumsal yapılar içinde kadınların erken yaşta istihdam edildiği ve çoğunlukla belirli bir yaştan sonra yerlerini yeni kuşaklara bıraktıkları söylenebilir. Bu örneklemede 50 yaş üstü hiçbir katılımcının bulunmaması, kurumsal alanlarda yaş faktörünün önemli bir bariyer oluşturduğunu ve kadınların kariyer sürekliliğini uzun vadede sürdürmekte zorlandığını düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, esnaf kadınlar ile kurumsal çalışan kadınlar arasında belirgin bir yaş farkı ve iş hayatına katılım biçimi bulunmaktadır. Esnaf, ağırlıklı olarak 40 yaş üstü kadınlardan oluşurken, kurumsal çalışanlar daha genç ve kariyerlerinin başında veya ortasında olan bireylerdir. Bu durum, farklı çalışma biçimlerinin yaşam döngüsündeki yerlerini, ekonomik gerekliliklere ve toplumsal koşullara göre nasıl şekillendirdiğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Kadın esnaflık, geç yaşta edinilen bir bağımsızlık alanı olarak belirirken, kurumsal istihdam kadınların daha genç yaşlarda giriş yaptıkları ve belirli bir kariyer disiplini içerisinde ilerledikleri bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, yaş dağılımı, kadınların toplumsal üretim ilişkilerindeki yerlerini belirlemede temel göstergelerden biri olarak değerlendirilebilir.

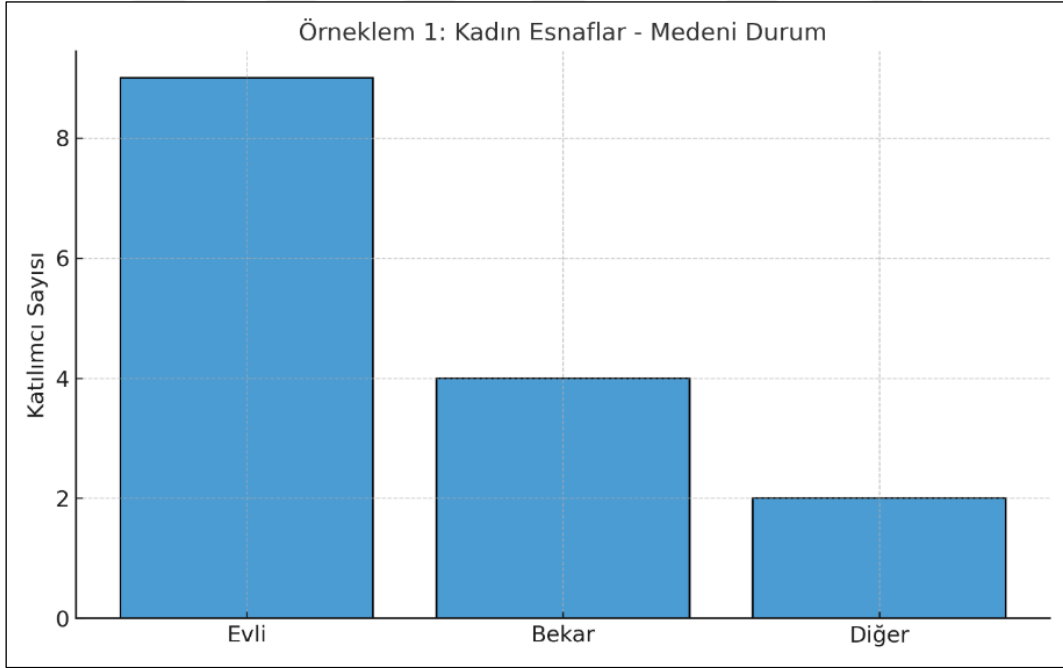
3.2.2. Demografik Açıdan Medeni Durum ve Aile Düzeni

Esnaf kadınlar grubunda toplam 15 katılımcının medeni durumları incelendiğinde, 9’u evli, 4’ü bekar ve 2’si “diğer” (boşanmış veya dul) kategorisinde yer almaktadır. Bu dağılım, katılımcıların %60’ının evli, %26,7’sinin bekar ve %13,3’ünün diğer medeni durumlarda olduğunu göstermektedir. Evli kadınların oranının yüksek olması, kadınların esnaflığa genellikle ailevi sorumluluklarla birlikte devam ettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte bekar kadınların da girişimcilik alanında yer alıyor olması, bireysel ekonomik bağımsızlık arayışının esnaflıkla kesiştiğini düşündürmektedir.

Grafik 3: Esnaf Katılımcıların Aile Dinamiği

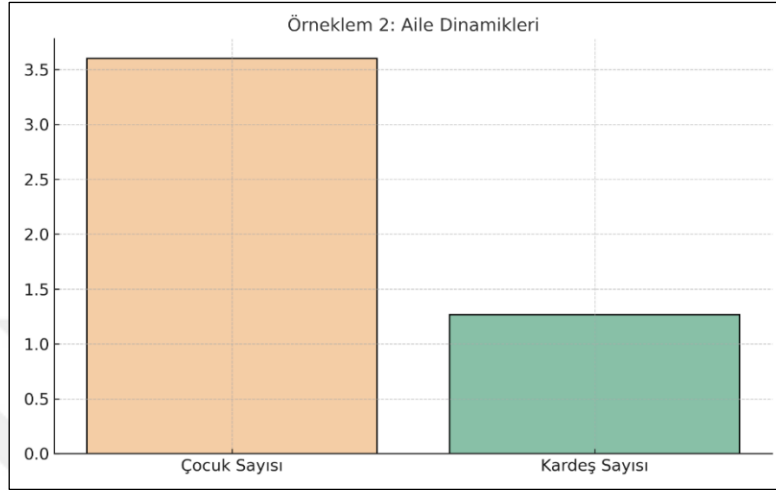
Grafik 4: Esnaf Katılımcıların Medeni Durumu

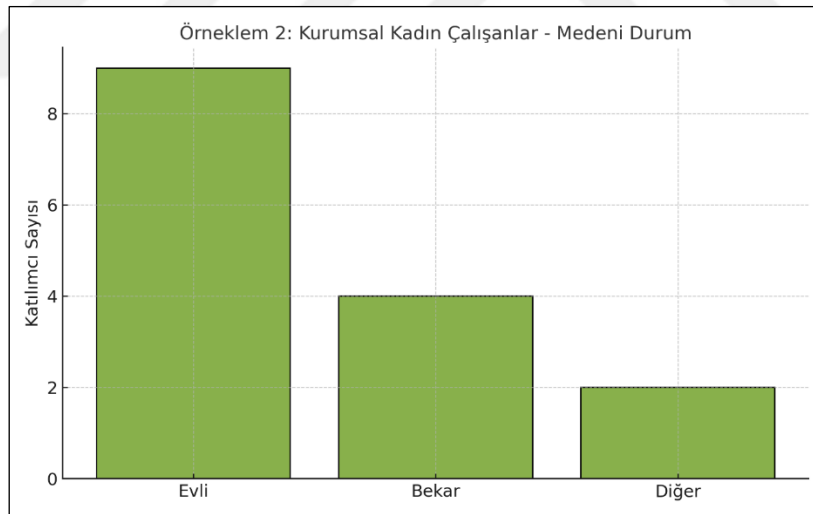
Katılımcıların aile yapıları değerlendirildiğinde, ortalama çocuk sayısı 1,3, kardeş sayısı ise 4,3 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular, esnaf kadınların genellikle çok çocuklu ailelerden geldiklerini fakat kendi kurdukları çekirdek ailelerde daha az çocuk sahibi olduklarını ortaya koymaktadır. Geleneksel geniş aile yapısından gelen kadınların, kendi yaşamlarında daha sınırlı çocuk sayısı

daha kontrollü bir aile düzeni kurdukları görülmektedir. Kardeş sayısının yüksek olması, kadınların aile içi dayanışma pratikleriyle büyümüş olabileceklerini ve esnafılıkta bu tür destek ilişkilerinden faydalanma potansiyelini işaret etmektedir.

Grafik 5: Kurumsal Çalışan Katılımcıların Aile Dinamikleri

Grafik 6: Kurumsal Çalışan Katılımcıların Medeni Durumu

Kurumsal firmalarda çalışan 15 kadın katılımcının medeni durumlarına bakıldığında, 8'i evli, 5'i bekar ve 2'si "diğer" kategorisindedir. Bu dağılımda evli kadınların oranı %53,3, bekarların oranı %33,3 ve diğer kategorisindeki kadınların oranı %13,3'tür. Bu sonuçlar, esnaf kadınlara kıyasla kurumsal çalışanlar arasında bekar oranının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kurumsal iş dünyasında kadınların evlilik kararlarını daha geç verdiği ya da evlilik dışı bireysel yaşam tercihlerini daha sık uyguladığı gözlemlenebilir.

Katılımcıların aile dinamikleri açısından ortalama çocuk sayısı 1,6, kardeş sayısı ise 2,2'dir. Bu veriler, kadınların esnaflara göre daha az kardeşe sahip olduğunu, yani daha küçük aile yapılarından geldiklerini göstermektedir. Aynı zamanda çocuk sayısının ortalamada biraz daha fazla olması, kurumsal kadın çalışanların evli olanlarının daha fazla çocuk sahibi olma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu durum, sosyal politika desteklerinin ve kurumsal yapılar içinde anne olan kadınlara sunulan bazı olanakların etkili olduğunu düşündürülebilir.

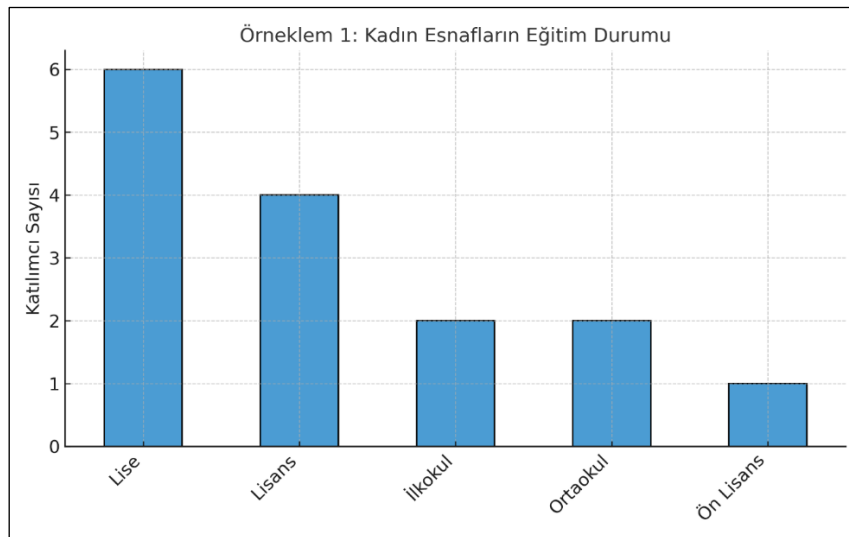
Her iki örneklem karşılaştırıldığında, esnaf kadınlar daha büyük ailelerde yetişmiş (% ortalama kardeş sayısı 4,3), daha geleneksel hane yapısına sahip bireylerdir. Kurumsal kadın çalışanlar ise daha küçük ailelerden gelmektedir (ortalama kardeş sayısı 2,2) ancak çocuk sayısı ortalaması biraz daha yüksektir. Medeni durum açısından bakıldığında, kurumsal çalışanlar arasında bekar oranı daha yüksektir (%33,3), bu durum kariyer planlarının evlilikten önce geldiği bir eğilimi yansıtabilir. Esnaf kadınlarda ise evlilik ve iş hayatı daha iç içe geçmiş görünmektedir.

Bu veriler, kadınların hem sosyo-ekonomik kökenlerinin hem de çalışma biçimlerinin aile yapılarını ve yaşam stratejilerini şekillendirmede önemli rol oynadığını göstermektedir.

3.2.3. Örneklemin Eğitim Profili

Esnaf kadınların eğitim düzeyleri incelendiğinde, farklı eğitim kademelerinde çeşitlilik gösteren bir dağılım olduğu görülmektedir. Örnekleimde yer alan toplam 15 katılımcıdan 5'i lise mezunudur ve bu grup, tüm örneklemin %33,3'ünü oluşturmaktadır. Lise eğitiminin esnaf kadınlar arasında en yaygın düzey olması, esnaflığın formel eğitimden çok pratik bilgi ve deneyime dayalı bir faaliyet alanı olduğunu düşündürmektedir.

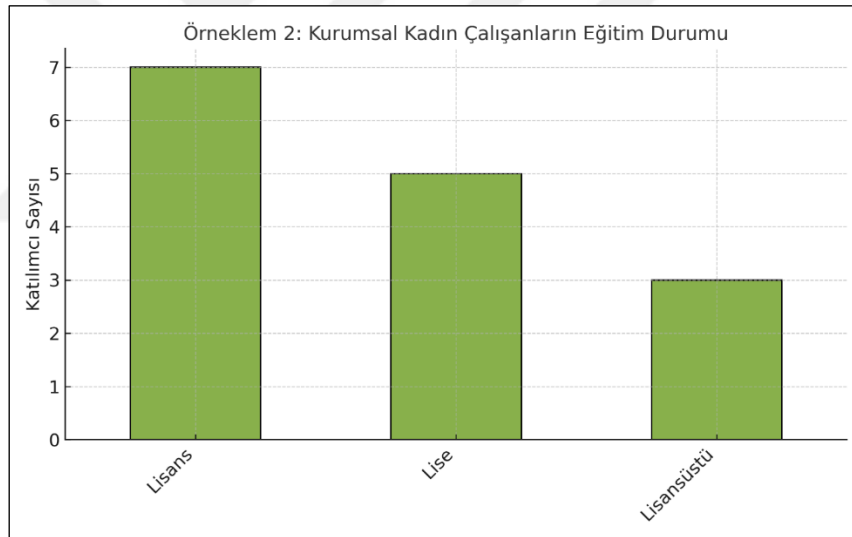
Grafik 7: Esnaf Katılımcıların Eğitim Durumu

Lisans mezunu olan katılımcı sayısı 4'tür; bu da örneklemin %26,7'sine karşılık gelmektedir. Bu oran, yükseköğretim almış kadınların da girişimci olarak küçük işletmeler kurduklarını ve bireysel ekonomik üretime katıldıklarını göstermektedir. Öte yandan, 2 kadın ortaokul mezunu (%13,3), 2 kadın ilkokul mezunu (%13,3), 1 kadın ön lisans mezunu (%6,7) ve 1 kadın ise yalnızca “okur-yazar” seviyesindedir (%6,7). Bu dağılım, esnaf kadınlar arasında düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin de ekonomik hayata aktif şekilde katıldığını ortaya koymaktadır.

Genel tablo değerlendirildiğinde, esnaf kadınların büyük bir kısmı lise ve altında bir eğitim düzeyine sahiptir. Bu durum, esnaflığın eğitimden bağımsız olarak hayat tecrübesi, ailevi destek, toplumsal ağlar ve bireysel girişimcilik kapasitesiyle şekillenen bir iş biçimi olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, düşük eğitimli kadınların da ekonomik alanda kendi işletmelerini kurabilme imkânına sahip olduklarını ve esnaflığın bu bağlamda toplumsal hareketlilik sağlayan bir alan olduğunu söylemek mümkündür.

Grafik 8: Kurumsal Çalışan Katılımcıların Eğitim Durumu

Kurumsal kadın çalışanlardan oluşan örneklem grubunda ise eğitim düzeyinin belirgin biçimde daha yüksek olduğu görülmektedir. Toplam 15 katılımcının 7'si lisans mezunu olup, bu oran %46,7 ile en büyük grubu oluşturmaktadır. Kurumsal yapılarda istihdam edilen kadınların neredeyse yarısının lisans diplomasına sahip olması, resmi ve kayıtlı istihdam alanlarının eğitim düzeyine bağlı olarak şekillendiğini ve bu alanlarda yükseköğretim mezunu olmanın bir gereklilik haline geldiğini göstermektedir.

Bununla birlikte 3 katılımcı lisansüstü eğitim almıştır ve bu grup toplamın %20'sine karşılık gelmektedir. Bu oran, kadınların sadece lisans düzeyinde değil, yüksek lisans ve benzeri ileri düzey

eğitimlerle de donanım kazandıklarını ve bu yetkinliklerini kurumsal pozisyonlarda değerlendirebildiklerini ortaya koymaktadır.

Katılımcılardan 4'ü lise mezunudur (%26,7), yalnızca 1 kişi ise ortaokul mezunudur (%6,7). İlkokul ya da daha düşük eğitim düzeyine sahip bir katılımcı bulunmamaktadır. Bu durum, kurumsal sektörün büyük ölçüde en az lise eğitimi almış kadınlardan oluştuğunu ve yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin istihdamda öncelikli olduğunu göstermektedir.

Kurumsal kadın çalışanların eğitim düzeyleri ile iş güvencesi, sosyal haklar ve kariyer ilerleme olanakları arasında doğrudan bir ilişki olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu grubun daha yüksek bir formel eğitim altyapısına sahip olması beklenen bir durumdur. Aynı zamanda, kadınların eğitimle birlikte toplumsal cinsiyet rollerine daha eleştirel bakabilmeleri, kurumsal alanlarda daha özgüvenli biçimde varlık göstermelerini de mümkün kılmaktadır.

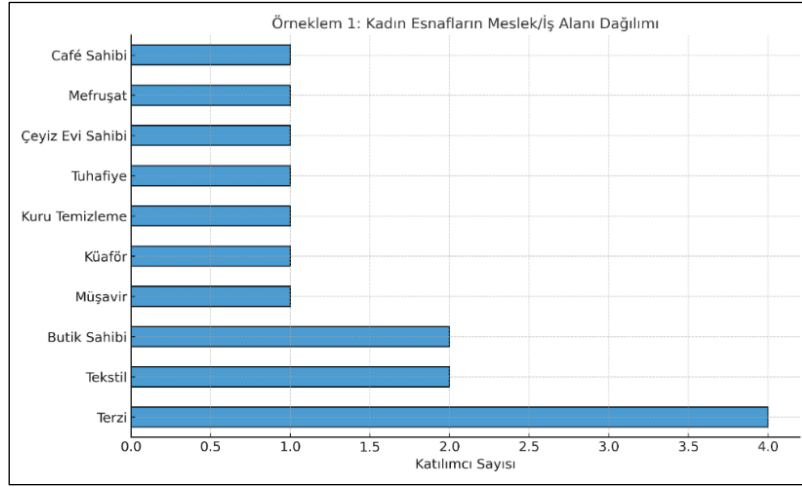
Esnaflık kadınlar ve kurumsal kadın çalışanlar arasındaki eğitim düzeyleri karşılaştırıldığında, açık bir farklılık göze çarpmaktadır. Esnaflık arasında lise ve altı eğitim düzeyine sahip katılımcılar çoğunlukta, kurumsal çalışanlarda lisans ve lisansüstü mezunları baskın durumdadır. Esnaf grubunda sadece %26,7 oranında lisans mezunu bulunurken, kurumsal çalışanlar grubunda bu oran neredeyse iki katına çıkarak %46,7'ye ulaşmaktadır. Ayrıca lisansüstü eğitime sahip katılımcılar yalnızca kurumsal örnekleme yer almaktadır.

Bu farklılık, formel iş piyasasında kadınların daha yüksek eğitim düzeylerine ihtiyaç duyduğunu; buna karşın esnaflığın daha geniş bir sosyo-ekonomik aralığa hitap edebilen ve farklı eğitim düzeylerine açık bir istihdam biçimi sunduğunu göstermektedir. Eğitim, kurumsal alanda bir tür "ön kabul" niteliği taşıırken; esnaflık, bireysel sermaye, sosyal ağlar ve beceriyle şekillenen daha esnek bir alan olarak öne çıkmaktadır.

3.2.4. Meslek Grupları ve Sektörel Faaliyet Dağılımı

Esnaflık kadınların faaliyet gösterdikleri alanlar incelendiğinde, örneklem grubunun büyük bir kısmının geleneksel olarak kadınlara atfedilen sektörlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Terzilik alanında çalışan kadınların sayısı dört olup, bu meslek dalı %26,6 ile en fazla temsil edilen faaliyet alanı olmuştur (K3, K11, K12, K14). Butik işletmeciliği yapan iki katılımcı ile tekstil sektöründe faaliyet gösteren diğer iki katılımcı sırasıyla %13,3'lük oranlarla ikinci sırada yer almaktadır (K5, K9, K7, K15).

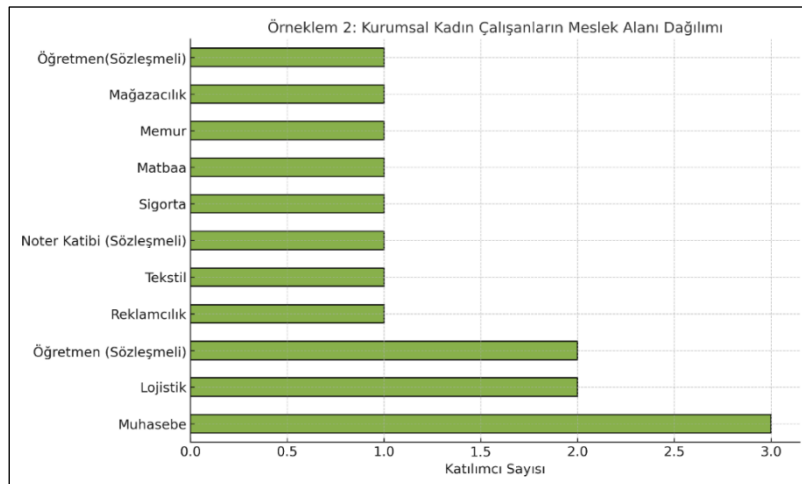
Grafik 9: Esnaf Katılımcıların Meslek/İş Alanı Dağılımı

Müşavirlik (K1), kuaförlük (K2), mefruşat (K10), çeyiz evi işletmeciliği (K8), café işletmeciliği (K13), kuru temizleme (K4) ve tuhafiyeye (K6) gibi alanlarda ise her biri birer kişi olmak üzere %6,6'lık oranlarla temsil edilmiştir. Bu çeşitlilik, esnaf kadınların ağırlıklı olarak “kadına özgü” addedilen sektörlerde faaliyet göstermelerine rağmen farklı alanlara da adım attıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle müşavirlik ve café işletmeciliği gibi meslekler, kadınların bireysel girişimcilik kapasiteleri ile yeni iş alanları yaratma çabalarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bu dağılım aynı zamanda kadın esnaflığın hem geleneksel cinsiyet rollerini yeniden üretme potansiyelini hem de bu rollerin ötesine geçme imkânlarını birlikte barındırdığını göstermektedir. Terzi, kuaför ve tuhafiyeye gibi işler, kadın emeğinin tarihsel olarak konumlandığı alanları temsil ederken; bireysel girişimcilik örnekleri olan butik, café veya müşavirlik gibi işler, toplumsal cinsiyet normlarına karşı geliştirilen alternatif ekonomik pratikleri yansıtmaktadır.

Grafik 10: Kurumsal Çalışan Katılımcıların Meslek/İş Alanı Dağılımı

Kurumsal kadın çalışanlar grubunda meslek dağılımı daha çok beyaz yakalı iş alanları etrafında şekillenmiştir. Katılımcılar arasında muhasebe alanında çalışan kadınlar üç kişiyle %20 oranında yer almakta ve en yoğun meslek grubunu oluşturmaktadır (K2, K6, K14). Bunu iki kişiyle lojistik sektörü takip etmektedir (K23, K24) ve bu alan %13,3'lük bir paya sahiptir. Öğretmenlik ve sözleşmeli öğretmenlik yapan kadınlar da üç kişiyle aynı oranda (%20) örnekleme temsil edilmektedir (K25, K27, K30).

Geri kalan katılımcılar noter katipliği (K19), mağazacılık (K28), sigorta (K20), matbaa (K22), reklamcılık (K16), kamu memurluğu (K26) gibi alanlarda çalışmakta olup her biri tek kişiyle temsil edilmektedir ve %6,6'lık oranlara karşılık gelmektedir. Bu çeşitlilik, kurumsal çalışan kadınların genellikle kamu ve özel sektörde nitelikli, belirli bir uzmanlık alanına sahip meslek gruplarında yer aldığını göstermektedir. Özellikle lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip bireylerin muhasebe, eğitim, sigorta ve lojistik gibi yapısal sektörlerde konumlandığı görülmektedir.

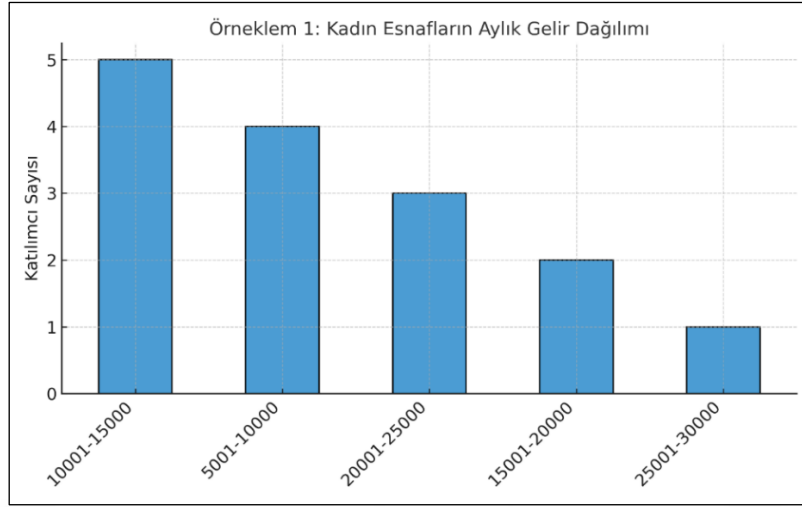
Bu gruptaki kadınların faaliyet alanları, iş gücü piyasasında formel istihdama ve kurumsal yapılara dâhil olma eğilimini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, sözleşmeli pozisyonların da yer alması, bu alandaki güvencesizlik boyutunu göz ardı etmemek gerektiğini göstermektedir. Kadınların bu sektörlerde yer alması, hem ekonomik bağımsızlıklarının sürekliliği hem de toplumsal rolleri yeniden biçimlendirme potansiyeli açısından dikkate değerdir.

Her iki örneklem karşılaştırıldığında, esnaf kadınlar ağırlıklı olarak geleneksel hizmet sektörlerinde yoğunlaşırken, kurumsal kadın çalışanlar daha çok beyaz yakalı ve formel sektörün içindeki uzmanlaşmış alanlarda yer almaktadır. Esnaflık daha bireysel, küçük ölçekli ve müşteri temelli işlere odaklanırken; kurumsal kadın çalışanlar kuralların, sözleşmelerin ve hiyerarşilerin belirlediği bir iş ortamında faaliyet göstermektedir. Eğitim düzeyi, mesleki uzmanlık ve sektörün yapısal özellikleri bu farklılaşmayı doğrudan etkilemektedir. Bu farklar, kadınların iş hayatında karşılaştıkları fırsat ve sınırların yalnızca toplumsal cinsiyetle değil, aynı zamanda sınıfsal ve yapısal koşullarla da belirlendiğini ortaya koymaktadır.

3.2.5. Aylık Gelir Düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Göstergeler

Esnaf kadınlar örnekleminde gelir dağılımı büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Toplam 15 katılımcıdan 5'i 15.001–20.000 TL aralığında aylık gelir beyan etmiştir. Bu grup, örneklemin %33,3'ünü oluşturmaktadır. Bu gelir düzeyi, esnaf kadınların önemli bir bölümünün alt-orta gelir grubunda konumlandığını göstermektedir. Özellikle küçük işletmelerin çoğu zaman tek kişi üzerinden yürütüldüğü ve sabit müşteri kapasitesiyle çalışıldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu aralık makul bir seviyeyi işaret etmektedir.

Grafik 11: Esnaf Katılımcıların Gelir Düzeyi

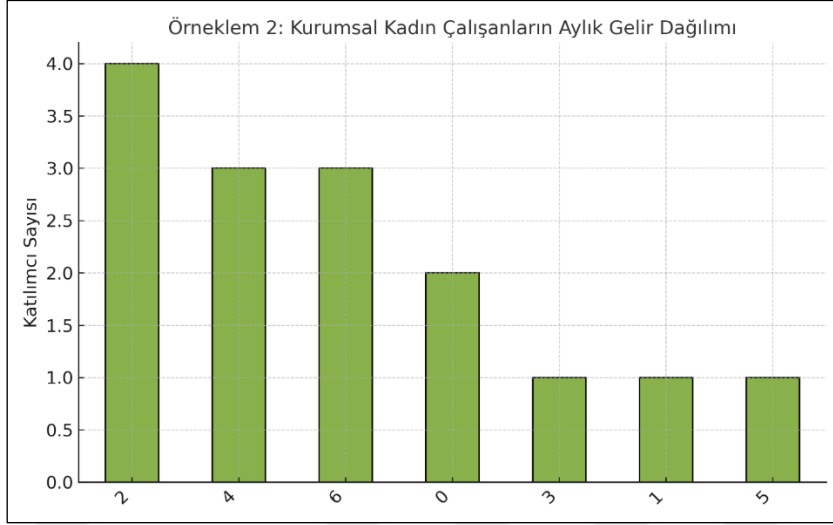
Daha düşük gelir grubunu oluşturan 10.001–15.000 TL aralığında yer alan 3 katılımcı ise örneklemin %20'sine denk gelmektedir. Bu seviyedeki katılımcılar, muhtemelen ekonomik açıdan daha kırılgan koşullarda faaliyet gösteren küçük işletmelerdir. Aynı şekilde, 5.001–10.000 TL gelir aralığında bulunan 2 kadın (%13,3) ve 5.000 TL altı gelir beyan eden yine 2 kadın (%13,3) ile birlikte, toplamda %46,6'lık bir kesim, asgari geçim düzeyinin³ altında veya sınırında gelir elde etmektedir.

Buna karşılık, 20.001–25.000 TL aralığında gelir elde eden 2 kadın (%13,3) ve 30.001 TL üzeri gelir beyan eden 1 kadın (%6,7) örneklemin daha yüksek gelir grubuna ait kesimini oluşturmaktadır. Bu durum, esnaf kadınlar arasında sınırlı sayıda olsa da daha yüksek kazanç sağlayan işletme sahiplerinin de bulunduğunu göstermektedir.

Bu veriler, esnaf kadınların gelir seviyelerinin büyük ölçüde alt ve orta gelir grupları arasında dağıldığını, yalnızca küçük bir kısmının yüksek gelir elde edebildiğini ortaya koymaktadır. Gelir seviyesindeki bu çeşitlilik, esnaflığın heterojen yapısını ve kadınların sermaye, çevre desteği ve faaliyet alanı gibi faktörlere bağlı olarak farklı ekonomik koşullarda konumlandığını göstermektedir.

³ 2024 yılı için Türkiye'de brüt asgari ücret 20.002,50 TL, net asgari ücret ise 17.002,12 TL olarak belirlenmiştir (bekâr bir işçi için, AGİ hariç). [(T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2023)].

Grafik 12: Kurumsal Firma Çalışanı Katılımcıların Gelir Düzeyi

Kurumsal kadın çalışanlardan oluşan ikinci örnekleme gelir düzeyinin, esnaf kadınlara kıyasla daha üst seviyelerde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Toplam 15 katılımcıdan 5'i 20.001–25.000 TL aralığında gelir elde etmektedir ve bu grup örneklemin %33,3'ünü oluşturmaktadır. Bu aralık, kamuda sözleşmeli çalışan öğretmenler ya da özel sektörde orta kademe uzman pozisyonundaki kadınları temsil ediyor olabilir.

30.001 TL ve üzeri gelir beyan eden 3 kadın ise örneklemin %20'sine karşılık gelmektedir. Bu kadınlar büyük olasılıkla yüksek sorumluluk düzeyine sahip kurumsal pozisyonlarda çalışan ya da deneyim bakımından ileri düzeyde olan bireylerdir. Yine “diğer” şeklinde belirtilen gelir grubunda yer alan 1 kişi (%6,7), muhtemelen gelirini net ifade etmekten kaçınan ya da düzensiz kazancı olan bir kişiyi temsil etmektedir.

Bununla birlikte, 15.001–20.000 TL aralığında gelir elde eden 1 kadın (%6,7) ve 10.001–15.000 TL aralığında yer alan 1 kadın (%6,7) daha düşük gelir grubunda konumlanmaktadır. Özellikle bu seviyedeki kadınların sözleşmeli ya da yeni işe başlamış pozisyonlarda çalıştıkları düşünülebilir.

Geriye kalan 3 katılımcının verisi ya eksik ya da belirtilmemiştir. Bu eksiklik analizde dikkate alınmamıştır; ancak kalan 12 veriden hareketle değerlendirildiğinde, kurumsal kadın çalışanların büyük kısmının 20.000 TL ve üzeri gelir düzeyinde olduğu, dolayısıyla alt-orta ve üst-orta gelir grubuna dahil oldukları anlaşılmaktadır.

Bu bulgular, kurumsal yapılar içerisinde çalışan kadınların esnaflara kıyasla daha istikrarlı ve yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Eğitim seviyesi, kurumsal deneyim ve sektörel pozisyon gibi unsurlar bu gelir farkını doğrudan etkilemektedir.

Genel olarak, esnaf kadınların gelir düzeyleri 5.000–20.000 TL aralığında yoğunlaşırken, kurumsal kadın çalışanlarda bu aralık 20.000 TL’nin üzerinde şekillenmektedir. Esnaf kadınların %66,6’sı 20.000 TL’nin altında gelir elde ederken, kurumsal çalışanların yalnızca %13,4’ü bu düzeyde gelir beyan etmiştir. Bu fark, esnaflığın ekonomik olarak daha kırılgan bir yapıya sahip olduğunu, kurumsal sektörün ise görece daha güvenli ve yüksek gelirli bir istihdam biçimi sunduğunu göstermektedir.

Bu durum, kadınların iş hayatındaki sınıfsal farklılıklarını ve sermaye biçimlerine (sosyal, kültürel, ekonomik) erişim durumlarının, gelir düzeylerine nasıl yansıdığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İŞ-YAŞAM DENGESİ VE ÇALIŞMA HAYATINDA GÜVENCESİZLİK

Bu bölümde, kadınların iş hayatındaki deneyimleri ile iş-yaşam dengesi ve güvencesizlik olguları arasındaki ilişki nitel veriler ışığında analiz edilmektedir. Araştırmanın temelini oluşturan görüşmeler doğrultusunda, esnaf kadınların ve kurumsal firma çalışanı kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları yapısal sorunlar, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ve güvencesiz istihdam biçimleri ele alınmaktadır. Katılımcıların bireysel anlatıları, iş hayatı ile özel yaşam arasındaki dengeyi kurma çabalarının yanı sıra, neoliberal politikaların ve esnek çalışma düzenlerinin kadın emeği üzerindeki etkilerine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu analizler, kadınların çalışma yaşamındaki konumlarını sosyolojik bir perspektifle değerlendirme amacını taşımaktadır.

4.1. Esnaf Kadınların İş-Yaşam Dengesi ve Güvencesizlik

Bu alt bölümde, kadın katılımcıların iş hayatı ile özel yaşam arasında kurmaya çalıştıkları dengeye dair deneyimleri ele alınmaktadır. Kadınların çalışma saatleri, ev içi sorumlulukları, çocuk bakımı ve sosyal roller arasında nasıl bir denge kurdukları; bu süreçte karşılaştıkları zorluklar ve stratejiler detaylandırılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı normlar, kadınların iş-yaşam dengesini sağlamada yaşadıkları ikilemleri ve yükleri artırmaktadır. Bu bağlamda, esnaflık yapan kadınlar ile kurumsal firmalarda çalışan kadınların deneyimleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek, iş-yaşam dengesinin kadınlar açısından nasıl şekillendiği ortaya konmaktadır.

4.1.1. Esnaf Kadın Katılımcıların İş Yaşamı: Zorluklar Fırsatlar

Kadınların çalışma hayatına katılımı, modern toplumların dönüşüm süreçlerinde giderek daha fazla önem kazanan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların esnaflık gibi girişimci bir rol üstlenmeleri, toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümü ve ekonomik zorunluluklar bağlamında ele alınması gereken çok boyutlu bir meseledir. Bu bağlamda, kadınların esnaflık yapma kararlarının arkasında yatan itici sebepler, toplumsal, ekonomik ve bireysel dinamiklerin bir arada değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Kadınların çalışma hayatına katılmaları çeşitli itici sebeplerden kaynaklanmaktadır. İlk örnekleme de görüldüğü üzere, kadınların esnaf olma gibi girişimci bir kararı nasıl aldıkları önemli bir noktadır. Bu itici sebepler, geniş bir yelpazeye yayılmakta ve hem makro hem de mikro düzeydeki

toplumsal dinamiklerden beslenmektedir. Göç, savaş gibi toplumsal olaylar, kadınları ekonomik hayata katılmaya yönelten önemli yapısal faktörler arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra, bireysel düzeyde yaşanan bir kayıp ya da boş zaman değerlendirme isteği gibi özel nedenler de kadınları ekonomik faaliyetlere iten etmenler arasında sayılabilir. Ekonomik kazanç elde etme gereksinimi, mevcut kazancın yetersizliği veya beklentileri karşılamaması da önemli birer itici faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda, katılımcılardan biri olan K15, girişimci olma kararını ekonomik beklentilerin karşılanmaması üzerinden açıklamaktadır: "İstediğim maaşı alamayınca yani istediğim bütçeyi alamayınca kendi işimi kurmaya karar verdim." Bu ifade, bireysel ekonomik tatminin sağlanamaması durumunda, kadınların kendi işlerini kurarak ekonomik bağımsızlık elde etme arayışına girdiklerini göstermektedir.

Benzer şekilde, K12, iş bulamama durumu karşısında esnafılık yapmaya yöneldiğini belirtmektedir: "İş bulamayınca mecburen terziilik yapmaya karar verdik. Okul okumam hiçbir işe yaramadı." Bu durumda, kadınların eğitim düzeyleri ile istihdam olanakları arasındaki uyumsuzluk da esnafılık tercihine zemin hazırlayan bir diğer faktör olarak değerlendirilebilir. Özellikle iş gücü piyasasında yeterli niteliklere sahip olduğu halde iş bulamayan kadınların, kendi işlerini kurarak bu boşluğu doldurma eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir.

Mülakat verileri incelendiğinde, kadınların esnafılık yapmaya karar verme nedenlerinin çeşitlilik arz ettiği görülmektedir. Katılımcılar arasında, bir grup kadının okulu bırakmak zorunda kalmaları(K1,K2,K3) sebebiyle bir meslek edinmek durumunda oldukları gözlemlenmiştir. Diğer bir grup ise daha çok kişisel nedenlerle bir uğraş edinmek ve kendilerini meşgul etmek (K6,K8) amacıyla esnaflığa yönelmişlerdir. Bu bağlamda, bireysel ekonomik gereksinimler kadar toplumsal krizler ve zorunluluklar da kadınların çalışma hayatına katılımında belirleyici rol oynamaktadır.

Ekonomik ihtiyaçlar bağlamında değerlendirildiğinde, K12'nin ifadesi de bu durumu somutlaştırmaktadır. Katılımcı, çocuklarının üniversite eğitimine başlamasıyla birlikte okul masraflarını karşılamak için esnafılık yapma kararı aldığını dile getirmiştir. Bu örnek, aile içi ekonomik yükümlülüklerin kadınların girişimci kimlik kazanımında doğrudan etkili olabileceğini göstermektedir.

Bir başka önemli örnek ise toplumsal bir krizden kaynaklanan iş gücü katılımıdır. K10, 1999 depreminin ardından çalışmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Bu bağlamda, doğal afetler gibi toplumsal krizler, ailelerin ekonomik yapılarını derinden etkileyerek kadınların iş hayatına katılmalarına yol açabilmektedir.

Katılımcıların yaş ortalamaları göz önüne alındığında, özellikle yaşça daha büyük olan katılımcıların çalışma hayatına katılım motivasyonlarının yalnızca itici faktörlerle sınırlı olmadığı görülmektedir. Bu katılımcılar, zorunlu ekonomik sebeplerin ötesinde, kırsal yaşamın doğasında bulunan boş zamanın değerlendirilmesi gereksinimiyle de çalışma hayatında yer almaktadırlar. Kırsal bölgelerde ev hanımlarının boş zamanlarını değerlendirme amacıyla çeşitli zanaat eğitimlerine katılmaları dikkate alındığında, çalışma hayatına katılımın yalnızca ekonomik bir zorunluluk değil, aynı zamanda bireysel tatmin ve zamanın anlamlandırılması bağlamında da önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Bu durumu somutlaştırmak adına K8'in ifadeleri önemli bir örnek teşkil etmektedir. K8, çalışma hayatına katılımını şu sözlerle ifade etmektedir: "Ek gelir maksatlı başladık. Hem de kendimizi motive edelim. Boş zamanlar dolduralım. Hani ekstradan güzel bir şeyler çıkaralım." Bu ifadeler, çalışma pratiğinin sadece ekonomik kazanç elde etme arzusundan değil, aynı zamanda kişisel motivasyon, boş zamanların anlamlandırılması ve sosyal katılım arzusundan da kaynaklandığını göstermektedir.

Bu bağlamda, kırsal bölgelerde özellikle yaşça daha ileri olan kadınların esnafılık faaliyetlerine devam etmeleri, emeklilik dönemlerinde dahi aktif kalma arzusunu ortaya koymaktadır. Nitekim K8, emekli olmalarına rağmen birçok kadının esnaflığa devam ettiğini belirterek, çalışma hayatının yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda sosyal kimliğin sürdürülmesi ve rutin oluşturma aracı olarak da anlam kazandığını vurgulamaktadır. Bu gözlem, çalışma pratiğinin bireylerin toplumsal ve bireysel kimliklerini koruma aracı olarak da işlev gördüğüne işaret etmektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun esnafılık kariyerlerinin sonuna gelmiş olmalarına rağmen faaliyetlerine devam etmelerinin en temel sebeplerinden birinin boş zamanı değerlendirme arzusu olduğunu belirtmeleri, bu durumu daha da pekiştirmektedir. K8'in şu sözleri bu noktada oldukça anlamlıdır: "Biz bundan sonra çoluk çocuğu büyüttük. Alıştık. Buraya da geliyoruz gidiyoruz, o motivasyonda devam ediyoruz." Bu ifade, esnaflığın yalnızca bir ekonomik faaliyet değil, aynı zamanda bir aidiyet ve rutin oluşturma aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer bir örnekte ise K14, kızını kaybetmesinin ardından ev ortamından uzaklaşmak ve psikolojik anlamda kendini rahatlatmak amacıyla terzi dükkânını açtığını ifade etmektedir. Bu örnek, kadınların esnafılık pratiğine yönelmelerindeki motivasyonların sadece zorlayıcı ve ekonomik gerekçelerden ibaret olmadığını, aynı zamanda psikolojik iyileşme ve travma ile baş etme mekanizması olarak da işlev gördüğünü göstermektedir.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, kırsal kesimde kadınların esnaflığa yönelme nedenleri ekonomik, bireysel ve psikolojik faktörlerin bir arada değerlendirilmesi gerektiğini ortaya

koymaktadır. Çalışma hayatının yalnızca geçim sağlama aracı değil, aynı zamanda sosyal, psikolojik ve bireysel tatmin aracı olarak da anlam kazandığı görülmektedir.

Sonuç olarak, kadınların çalışma hayatına katılımını etkileyen faktörler çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Ekonomik gereksinimler, toplumsal krizler, bireysel tatmin arayışları ve aile içi sorumluluklar, kadınların girişimci olma kararlarını şekillendiren başlıca unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle, kadınların esnaflık yapma süreçlerinin analizinde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, iş gücü piyasasındaki yapısal sorunlar ve aile içi yük paylaşımı gibi sosyolojik dinamiklerin dikkate alınması gerekmektedir.

Kadınların genel geçer toplumsal sistemin dışına çıkarak riskli bir ortamda adım atması, erkeklere kıyasla daha zorlu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, toplumsal yapı içerisindeki kadınlara yönelik katı normatif beklentilerle doğrudan ilişkilidir. Kadınlar, kamusal ve özel alan ayrımında genellikle özel alana ait görülmekte ve kamusal alanda varlık göstermeye çalıştıklarında daha fazla toplumsal tepki ve etiketlenme ile karşılaşmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirildiğinde, özellikle geleneksel cinsiyet normlarının güçlü olduğu kırsal bölgelerde, kadınların iş hayatına katılımı ve girişimcilik faaliyetlerine yönelmesi, toplumsal yapının direnç noktaları ile çatışmaktadır. Bu nedenle, kırsal kesimde erkek egemen bir alanda girişimcilik yaparak esnaf olma kararı almak, kadınların çalışma hayatındaki zorlukları çözümlemek açısından değerli bir perspektif sunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet normlarının katılığı ve kadınların kamusal alandaki varlığını sınırlandırma eğilimi, kadınların iş hayatına katılmasının önündeki en büyük yapısal engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, toplumun kadınların işin gerekliliklerini yerine getiremeyeceği yönündeki önyargılı tutumları, kadınların toplumsal statülerini dönüştürme ve ekonomik bağımsızlık sağlama çabalarını sınırlandırmaktadır. Ancak tüm bu toplumsal engellere rağmen, kırsal yaşamın kendine has özellikleri, kadınları zanaatkârlık ve küçük ölçekli girişimcilik gibi alanlara yönlendirmektedir. Kırsal bölgelerdeki sınırlı ekonomik ve sosyal faaliyetler, kadınların geleneksel beceriler ve zanaat öğrenmeye yönelmelerine neden olmakta, bu da toplumsal yapının cinsiyetçi engellemelerine karşı bireysel direnişin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Kırsal alanda kadınların zanaat öğrenmeye yönelmelerinin temel nedenlerinden biri, kırsal yaşamın kendine özgü sosyo-ekonomik yapısıdır. Resmi verilere göre, kırsal bölgelerde halk eğitim merkezleri tarafından düzenlenen zanaat eğitimlerine katılımın, kent merkezlerine oranla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, kırsal bölgelerde kadınların iş gücüne katılımını destekleyen önemli bir toplumsal mekanizma olarak değerlendirilebilir. Devlet politikaları aracılığıyla halk eğitim programları kapsamında sağlanan mesleki eğitim olanakları, kadınların girişimcilik potansiyelini destekleyen bir yapı oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kırsal alanlarda modern eğitim sisteminden ziyade geleneksel usta-çırak ilişkisi aracılığıyla mesleki yeterlilik

kazanımının yaygın olması, kadınların mesleki deneyimlerini aileden aktarılan bilgi ve becerilerle şekillendirdiğini göstermektedir.

Özellikle usta-çırak ilişkisi, kırsal alanda mesleki bilgi aktarımının temel dinamiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, kuaför olan K2'nin ifadesi bu durumu somutlaştırmaktadır: “Kuaför olan K2, babasının berber olduğunu ve bu nedenle kendisinin de bir kuaförün yanında çırak olarak eğitim aldığını ifade etmiştir.” Bu örnek, kırsal alandaki mesleki eğitim süreçlerinin aile içi aktarım ve toplumsal dayanışma ile şekillendiğine işaret etmektedir. Benzer şekilde, terzi olarak faaliyet gösteren katılımcıların mesleki bilgi ve becerilerini aile fertlerinden öğrenmeleri, geleneksel bilgi aktarımının kırsal yaşamda hâlâ güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. K14 bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Benim annem usta terziydi, hani elini almış derler ya, öyle bir şey.”

Kırsal kesimde halk eğitim programlarının zanaat kolları etrafında yoğunlaşması, eğitim düzeyi düşük kadınların meslek edinmesi noktasında önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda, halk eğitim merkezlerinde sağlanan olanaklar, kadınların mesleki yetkinlik kazanımında kritik rol oynamaktadır. Bu durumu vurgulayan K11'in ifadesi oldukça anlamlıdır: “Ben halk eğitimde usta öğreticiyim ya orda da usta öğreticiyim. Sonra tekstil okuyunca olur mu olmaz mı derken açtık işte oldu.” Bu ifade, kırsal kesimde halk eğitim programlarının mesleki eğitime erişimde önemli bir fırsat sağladığını göstermektedir.

Sonuç olarak, kırsal bölgelerde kadınların girişimcilik deneyimleri, toplumsal cinsiyet normları ile ekonomik bağımsızlık arasındaki ilişkiyi anlamak açısından önemli bir alan sunmaktadır. Kadınların erkek egemen alanlarda meslek edinme süreçleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı bir direniş biçimi olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte, zanaat becerilerini geliştirmek için halk eğitim merkezlerinin sağladığı imkânlar ve aileden aktarılan bilgi birikimi, kadınların toplumsal yapıya entegre olma çabalarını destekleyen temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Kırsal yaşamın toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini dönüştürme potansiyeli taşıdığı bu bağlamda, kadın girişimciliği üzerinde daha fazla araştırma yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Katılımcıların büyük bir kısmı, mesleğe ilk adımı atarken ailelerinin desteklerinin belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Özellikle esnafılık gibi geleneksel olarak erkek egemen meslek alanlarında kadınların varlık göstermesi, toplumsal cinsiyet rolleri açısından dikkate değer bir durumdur. Katılımcı ifadelerine göre, esnafılık kararı verildiğinde aile içinden gelen tepkiler, toplumun çalışan kadına karşı olan genel tutumunu yansıtmak açısından önemli bir veri sunmaktadır. Bu bağlamda, hane içinde verilen desteklerin niteliği, toplumsal cinsiyet normlarının aile yapısında nasıl karşılık bulunduğunu da ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları, esnafılık kararı alındıktan sonra katılımcıların büyük çoğunluğunun ailelerinden genel olarak destek gördüğünü göstermektedir. Katılımcılar arasında aile fertleri

arasında esnafılık fikrine doğrudan karşı çıkan bir bireyin bulunmaması dikkat çekicidir. Ancak bazı katılımcılar, özellikle babaların destekleyici tutumunu vurgularken, annelerin bu konuda daha katı ve çekimser bir yaklaşım sergilediğini belirtmişlerdir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin aile içindeki yansımalarını değerlendirmek açısından sosyolojik olarak önemli bir noktaya işaret etmektedir.

Örneğin, K1, babasının güçlü desteğinin kariyer yolculuğunda belirleyici olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Baba faktöründen dolayı babam her zaman bize tek başınıza başarabilirsiniz, bayan olarak kendinizi güçlü hissedebilirsiniz, hep babamın desteği ile oldu... Ablamın da tabi ki çok büyük bir desteği vardır. Şunu yapabilirsin, şunu yaparsın, tek başına muayene istasyonuna gidebilirsin, tek başına plakalar basabilirsin.”(K1)

Bu ifadede, ataerkil aile yapısında babanın otoriter rolünün, destekleyici bir biçimde dönüştüğü gözlemlenmektedir. Baba figürü, toplumsal olarak güçlü olarak kodlanan mesleki faaliyetlerde kızına yol gösterici bir rol üstlenmiştir. Bu, patriyarkal yapının yalnızca baskıcı değil, aynı zamanda destekleyici bir yüzünü de ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde K2, eğitim hayatını yarıda bıraktıktan sonra mesleki beceri edinme sürecinde babasının desteğiyle kuaförlük alanına yöneldiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ortaokulu terk edişimden sonra babamın desteği ile kuaför kursuna gittim. Bir bayanın yanında ondan sonracığıma işte öyle devam ettim. 2 yıl sonra da diplomamı aldım. O zaman biraz daha kolaydı o dönemlerde.”(K2)

Burada, babanın meslek edinme sürecine yönelik pozitif tutumu, toplumsal cinsiyet normlarının yeniden yorumlanmasına olanak tanımaktadır. Babalar, kızlarının ekonomik bağımsızlık kazanma süreçlerinde destekleyici bir figür olarak öne çıkmaktadır.

Öte yandan, K3’ün ifadeleri, toplumsal beklentilerin aile içinde farklı şekillerde karşılık bulunduğunu ortaya koymaktadır:

“Zaten babam, annem destek çıktılar, açsın dediler. Annem gene karşı çıkıyordu, olmaz işte dedikodu ederler şudur budur ama babam dedi ki yapacak benim kızım yapсын dedi.”(K3)

Bu ifadede, annenin kaygılarının daha çok sosyal çevrenin tepkilerine yönelik olduğu görülmektedir. Toplumsal düzeyde kadınların çalışma hayatına katılımının olumsuz olarak algılandığı durumlarda, annelerin bu tepkileri daha fazla içselleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, annenin toplumsal baskıyı daha fazla hissetmesi, kadınların çalışma hayatına katılımında kültürel engellerin varlığını göstermektedir.

K15'in ifadesi de babanın desteğinin esnaflık sürecinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır:

“Sadece kendi imkanlarımla değil babamın desteğiyle özellikle yaptım bunu.” (K15)

Bu ifade, baba desteğinin kadınların meslek hayatında güçlenmelerine doğrudan katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Baba figürünün destekleyici tutumu, kadınların ekonomik özgürlük yolundaki adımlarını kolaylaştırmaktadır.

Sonuç olarak, saha çalışması bulguları, esnaf kadınların büyük bir kısmının babalarından destek gördüğünü, annelerin ise sosyal çevre tepkilerini daha fazla önemseddiğini göstermektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerine dair algıların aile içinde farklı şekillerde karşılık bulunduğunu gözler önüne sermektedir. Erkek bireylerin patriyarkal yapıya rağmen destekleyici bir tavır sergilemeleri, kadınların ekonomik faaliyetlere katılımında olumlu bir dinamik yaratmaktadır. Buna karşın, annelerin toplumsal baskı algısının daha güçlü olması, kadınların mesleki kariyer tercihlerini sınırlandırıcı bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, aile içi destek yapıları incelendiğinde, baba faktörünün kadın esnaflığın artışında belirleyici bir rol oynadığı, annenin ise toplumsal normlar çerçevesinde daha ihtiyatlı bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

Toplumda ön kabulü bulunan toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ele alındığında, özellikle yaş ortalaması 50'nin üzerinde olan katılımcılar, geçmişte esnaflık yapmaya karar verdiklerinde, o dönemin yapısal ve kültürel zorluklarıyla baş etmek durumunda kaldıklarını ifade etmektedir. Katılımcıların beyanlarına göre, günümüz modern toplumunda kadının iş hayatına katılımı büyük ölçüde normalleşmiş olsa da, geçmişte, özellikle kadınların girişimcilik kararı almalarının toplumsal normlarla çatıştığı ve ciddi toplumsal dirençle karşılandığı görülmektedir.

Geleneksel toplum yapısının cinsiyet temelli iş bölümü ve normatif roller ekseninde şekillendiği göz önüne alındığında, kadının çalışma hayatına katılımı, özellikle kırsal kesimde yoğun bir toplumsal denetimle karşılanmaktaydı. Bu toplumsal denetim, kadınların kamusal alanda yer almalarını olağandışı bir durum olarak değerlendirirken, kadını domestik alanda sınırlayan bir anlayışı da normatif olarak kodlamaktaydı. Buna karşın kent yaşamında toplumsal cinsiyet rollerinin daha esnek hale geldiği ve kadınların iş hayatına katılımının daha fazla kabul gördüğü gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda, K3'ün ifadesi, kadınların girişimcilik alanındaki mücadelelerini çarpıcı biçimde yansıtmaktadır: "Açarken millet hep laf söyledi, işte kız kısmı bayan esnaf olmaz, işte öyledir böyledir, kötü olur şu olur bu olur ama ben dinlemedim hiç kimseyi. Dedim, açacağım açtım." Bu anlatım, toplumsal önyargılara karşı bireysel direnişi ve kararlılığı yansıtarak, toplumsal cinsiyet normlarına rağmen öznel bir mücadele alanının inşa edildiğine işaret etmektedir.

Katılımcıların çoğunun bir seneyi aşkın süredir esnaflık yapıyor olmaları, girişimcilik deneyimlerinin süreklilik kazandığını göstermektedir. Bu süre zarfında, kadınların esnaflık pratiği ile ilgili deneyimleri, toplumsal cinsiyet rolleri açısından dönüşümcü bir anlam da taşımaktadır. K3'ün bir diğer ifadesi bu dönüşümü açıkça ortaya koymaktadır: "Ben çalışırken sadece doktorların karıları iş yerleri gözlükçüsü vardı, işte bilmem neyi vardı, onlar vardı. Onun dışında bayan esnaf yoktu. Ama ben açtıktan sonra o sene öyle azar azar azar millet çoğaldı. (1982'de)" Bu ifade, 1982 yılı itibarıyla, kadınların kamusal alandaki temsiliyetinin düşük seviyede olduğunu ancak bireysel başarıların zamanla başka kadınlara da ilham verdiğini gözler önüne sermektedir.

Bu noktada, dönemin sosyoekonomik yapısı ve cinsiyetçi iş bölümü göz önüne alındığında, okur-yazarlık oranı yüksek veya prestijli mesleklere sahip erkeklerle evli kadınların çalışma hayatına katılmalarının daha az toplumsal tepki çektiği görülmektedir. Buna karşılık, orta ve alt sınıf ailelere mensup kadınların iş hayatına dahil olma girişimleri yoğun toplumsal denetimle sınırlandırılmıştır. Özellikle kırsal kesimde, kadınların kendi iş yerlerini açmaları veya işletme sahibi olarak toplumda varlık göstermeleri, o dönemde yaygın bir toplumsal kabul görmemiştir.

1980'ler ve 1990'lar boyunca kadınların kamusal alanda varlık göstermeleri, toplumsal cinsiyet rollerine yönelik önemli bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Bu bağlamda, bireysel girişimcilik pratikleri, hem toplumsal yapının hem de cinsiyet temelli normların dönüşümüne katkı sağlamış; kadınların ekonomik özgürlük talepleri toplumsal yapının değişimini hızlandırmıştır.

Sonuç olarak, kadınların esnaflık yapma süreçleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve normatif iş bölümü bağlamında toplumsal yapının değişimine dair önemli göstergeler sunmaktadır. Bu süreç, kadınların ekonomik alandaki görünürlüğü artırırken aynı zamanda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının kırılmasına da katkı sağlamaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında çalışma hayatına katılımın, kadınların yaşamında önemli bir gelişim ve fırsat alanı sunduğu açıktır. Çalışma hayatına katılımın kadın çalışanlara sağladığı fırsatlar arasında, ekonomik özgürlüğü beraberinde getirerek geleneksel toplumsal yapı içerisinde kadınlara daha geniş bir özgürlük alanı sunması önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, yapılan araştırma kapsamında görüşülen katılımcılar arasında, kadınların ekonomik bağımsızlık kazanmalarının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini dönüştürme potansiyeline sahip olduğu yönünde güçlü bir görüş birliği mevcuttur.

Kadınların ekonomik bağımsızlık elde edememeleri durumunda toplumsal cinsiyet rollerine boyun eğmek zorunda kalmaları, toplumun beklentilerine uyma baskısını artırmakta ve bu da kadınların toplum içinde ezilmesine yol açabilmektedir. Kendi gelirini kazanabilen bir kadının ise kazancını harcarken başkalarına danışma zorunluluğunun ortadan kalkması, psikolojik, sosyal ve

kültürel anlamda özgürleşme sürecini desteklemektedir. Bu durum, kadınların toplumsal konumlarının dönüşmesi açısından da önemlidir.

15 katılımcıyla gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcıların çoğunluğu esnaf olmanın getirdiği avantajların başında ekonomik özgürlüğün geldiğini vurgulamış ve para kazanmanın, özellikle kadınlar açısından kendi ayakları üzerinde durma anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunun evli olması, ekonomik özgürlüğün evlilik hayatı ve aile içindeki roller üzerindeki etkilerini tartışmayı gerekli kılmaktadır. Çalışma hayatına katılımın sadece ekonomik kazanç sağlamadığı, aynı zamanda bireysel anlamda farklı özgürlükler yaratarak öznel bir dönüşüme olanak tanıdığı katılımcı ifadeleriyle de desteklenmektedir.

K2'nin ifadeleri bu bağlamda dikkate değerdir: "herkese tavsiye diyorum. Herkes, kadın ya da erkek, ama bilhassa kızlarımız okusun, birer iş sahibi olsunlar mutlaka. Mutlaka emekli olmaları için çaba gösterebilirler. Emekli olmak çok önemli, kadının kendi ayakları üzerinde durması çok güzel bir şey. Herkese kız evlatlarına öncelik verilsin." Bu ifade, özellikle genç kadınlara yönelik olarak ekonomik özgürlüğün önemine vurgu yapmaktadır. Aynı katılımcının, kendi hayat deneyimini paylaşarak "Ben de bir kadını. Emekçi oldum, maaşımı aldığımda o zaman anladım. Benim herkese tavsiyem, bütün genç kızlara, okumayanlara bile oturup tavsiyeler veriyorum. Mutlaka, mutlaka bir sigortanız olsun." şeklindeki sözleri, sigortalı bir işte çalışmanın toplumsal güvence ve bireysel bağımsızlık açısından önemine işaret etmektedir.

Benzer şekilde, K9'un "Kadın olarak ayakta durmayı kazanabiliyorsun. Özgür iradenle istediğin şeyi alabiliyorsun toplum içerisinde. Hakların olabiliyor. Günlük ortam içerisinde sosyalleşebiliyorsun. Ondan sonra özgüvenin artıyor." ifadeleri, çalışma hayatına katılımın bireysel özgüven ve sosyal haklar açısından dönüştürücü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, K14'ün "Hiçbir kadın kocasına bağımlı olmamalı ya da kocasının eline bakarak yaşamamalı. Kocaya bağımlı, eline bakarak ondan ekmek bekleyen her kadın ezilmeye mahkûmdur." sözleri, ekonomik bağımsızlığın, kadınların ev içi güç ilişkileri bağlamında daha güçlü bir pozisyon elde etmesine olanak tanıdığını ortaya koymaktadır.

K10 ise, çalışma hayatına katılmanın kişilik gelişimine olan katkısını vurgulayarak, "Her şeyden haberdar oluyor, kişilik sahibi oluyorsun. Söz sahibi oluyorsun, kendini geliştiriyorsun. Geliştğini genişletiyorsun." ifadeleriyle, bireysel gelişim ve toplumsal katılımın birbirini beslediği bir sürece işaret etmektedir. Bu bağlamda, ekonomik özgürlüğün sadece maddi kazanç değil, aynı zamanda öznel kimlik inşası açısından da anlamlı olduğu ifade edilmektedir.

Örnekleme göz önünde bulundurulduğunda, görüşülen esnaf kadınların demografik özelliklerinde belirgin bir yaş farklılaşması bulunmaktadır. Katılımcıların bir kısmı 40 yaş üstü iken, diğer kısmı ise 40 yaş altındadır. Bu durum, aynı iş ortamı içinde (örneğin bir iş hanında) yaş

grubunun çeşitlilik göstermesi nedeniyle, kuşaklar arası farklılıkların ve bu farklılıkların yol açtığı olası çatışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Kuşak çatışması, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinin bireylerin yaşam deneyimleri üzerindeki etkilerinin somut bir yansıması olarak sosyolojik bir olgu olarak değerlendirilebilir. Bu çatışma, özellikle toplumsal yapının hızla değiştiği ve genç neslin değer sistemlerinin ve iş anlayışlarının farklılaştığı bir dönemde daha belirgin hale gelmektedir.

Katılımcıların yaş gruplarına göre farklılaşan bakış açıları, yalnızca toplumsal yapının farklı kuşaklar tarafından algılanma biçimlerini değil, aynı zamanda bu algıların normatif değerler ve toplumsal roller üzerindeki etkilerini de gözler önüne sermektedir. Özellikle 40 yaş üstü katılımcılar, genç nesli sorumluluktan kaçınan, daha özgür ve bireyci bir tutum sergileyen bir grup olarak tanımlamakta; bu tutumu ise toplumsal dayanışma ve emeğin sürekliliği açısından bir tehdit olarak değerlendirmektedirler. K3'ün şu ifadesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır: "Şimdiki genç kızlara kızıyorum. Bu gibi ortamda iş imkânı edinmeyen genç kızlara kızıyorum. Fırsatlar var ama değerlendirmiyorlar ki. Şimdi biz kapattık mı bizden sonra terzi yok." Bu ifade, yalnızca kuşaklar arası değer farklılıklarını değil, aynı zamanda emeğin kuşaklar üzerinden yeniden üretimi konusundaki kırılmayı da yansıtmaktadır. Buradaki eleştiri, Pierre Bourdieu'nün "habitus" kavramı çerçevesinde ele alınabilir: bireylerin toplumsal konumlarına göre şekillenen eğilimleri, davranışları ve tercihleri (Bourdieu,2018), burada kuşak farklılığı üzerinden çatışmaktadır. Yaşlı kuşak, emeği süreklilik arz eden bir sorumluluk alanı olarak görürken; genç kuşakların esnek, mobil ve bireysel tercihlere dayalı yönelimleri, geleneksel mesleklerin geleceğini tehdit eden bir unsur olarak algılanmaktadır. Ayrıca bu değerlendirme, toplumsal cinsiyet rolleri açısından da anlamlıdır; çünkü kadınların "çalışma" biçimlerine ilişkin beklentiler, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda ahlaki ve kültürel anlamlar da taşımaktadır.

Bu gözlem, uzun yıllardır esnafılık ve zanaatkâr meslekleriyle uğraşan katılımcılar tarafından vurgulanan bir kuşak çatışmasının belirtisidir. Bu katılımcılar, genç neslin çalışma isteksizliğini ve işlerine karşı gösterdikleri ilgisizliği, mesleklerinin geleceği için tehdit olarak görmekte ve bu durumdan duydukları endişeyi dile getirmektedirler. Zanaatkâr mesleklerinin, ancak yıllar süren deneyim ve bilgi birikimiyle sürdürülebileceğini savunan bu bireyler, yeni kuşakların bu meslekleri devam ettirmemekteki isteksizliklerini, kültürel mirasın kaybolması ve mesleki geleneklerin zayıflaması tehlikesi olarak değerlendirmektedirler. Bu noktada, katılımcılar arasında mesleklerinin geleceği konusunda belirgin bir kaygı ortaya çıkmaktadır.

Bu değerlendirme, Pierre Bourdieu'nün habitus ve kültürel sermaye kavramlarıyla birlikte düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. Bourdieu'ye göre habitus, bireylerin toplumsal çevrelerinden edindikleri pratik eğilimler ve değerler toplamıdır; bu bağlamda esnafılık kültürü, belirli bir kuşakta yerleşikleşmiş davranış kalıpları ve mesleki etikle şekillenmiş bir habitusun ürünüdür (Bourdieu, 2018: 157). Genç kuşakların farklılaşan değer sistemleri ve yaşam pratikleriyle bu habitusu yeniden

üretmemesi, hem mesleki aktarımı kesintiye uğratmakta hem de geleneksel mesleklerin toplumsal meşruiyetini zayıflatmaktadır.

Özetle, yaş farklılıklarının ve kuşak çatışmasının toplumsal yapıdaki dönüşüm süreçleriyle doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Genç neslin daha modern ve özgürlükçü değerlerle şekillenen iş anlayışları, eski nesillerin değerleriyle çatışmakta ve bu durum, geleneksel mesleklerin sürdürülebilirliğine dair ciddi bir endişe yaratmaktadır. Bu kuşaklar arası çatışma, toplumsal değişimin ve değerlerin dönüşümünün bir yansıması olarak sosyolojik olarak ele alınabilir. Bu çerçevede, habitusun kuşaklar arası aktarımındaki kopuş, yalnızca bireysel tercihlerle değil, aynı zamanda değişen toplumsal koşullar ve yapısal dönüşümlerle ilişkilidir.

4.1.2. İş ve Aile Yaşamı Dengesinin Kurulması: Esnaf Kadınların Deneyimleri

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadınların iş dünyasına katılımı, modernleşme süreçleri ve toplumsal değişimle birlikte önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Ancak bu dönüşüme rağmen, kadınlardan geleneksel toplumsal rollerine uymaları ve ev içindeki görevleri yerine getirmeleri beklenmeye devam etmektedir. Bu durum, sosyolojik literatürde "double burden" (çifte yük) kavramı ile ifade edilmektedir. Double burden, özellikle çalışan kadınların hem profesyonel iş hayatında hem de ev içi sorumluluklarında yoğun emek harcamalarını anlatan bir kavramdır.

Kadınların iş dünyasında yer almalarına rağmen, toplumsal beklentiler bağlamında yemek yapma, bulaşık yıkama, çocuk bakımı gibi ev işleri, kadınlardan beklenen görevler arasında yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet normları, kadının mesai saatleri haricindeki boş zamanını dahi ev içi sorumluluklarla doldurmaktadır. Bu bağlamda, kadınların iş-yaşam dengelerini sağlamakta zorlanmaları kaçınılmaz hale gelmektedir.

Araştırma bulgularına göre, katılımcıların büyük çoğunluğunun evli ve çocuk sahibi olması, bakım emeği üzerinden iş-yaşam dengelerini yeniden yapılandırmalarını zorunlu kılmaktadır. Özellikle katılımcıların üçte ikisinin çocuk sahibi olması, çalışma hayatı ile aile yaşamı arasındaki dengeyi kurma çabalarını belirginleştirmektedir. Bakım emeği sorumluluğunun yoğunluğu, kadınların hem fiziksel hem de duygusal emek harcamalarını artırmaktadır. Bu durum, özellikle çalışan annelerin evlilik ve ebeveynlik rollerinin bağlayıcılığı ve bağımlı ilişki modeli bağlamında değerlendirildiğinde, sosyal yapıdaki cinsiyete dayalı iş bölümünü gözler önüne sermektedir.

Katılımcıların çoğunluğu, iş-yaşam dengesi sorulduğunda, öncelikle bakım emeği üzerinden çocuklarını işaret etmektedir. Bu vurgu, kadınların toplumsal rollerinden kaynaklanan beklentilerin çalışma hayatları üzerindeki etkisini net bir şekilde göstermektedir. Özellikle çalışan kadınların iş yükünün yanı sıra ev içi bakım emeğini de üstlenmeleri, zaman yönetimi konusunda ciddi sorunlar yaratmaktadır.

K9 bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “Anne olduğun zaman eşin olduğu zaman çok yoruluyorsun kadın olarak çok yorucu oluyor.” Bu ifadeler, çalışan kadınların toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde karşı karşıya kaldıkları yapısal baskıyı gözler önüne sermektedir.

K13 ise konuyu şu şekilde dile getirmiştir: “Kadınlar, özellikle çalışan kadınlar, çocuk sahibi olan çalışan kadınlar için bir günün 24 saati kesinlikle yetmiyor. Bunun işte çoğunu işe ayırmak zorundasınız. Bu çoğu dediğim en az 11-12 saat. Geri kalan saatler içerisinde bu 12 saatin arasına sıkıştırdığınız bir çocuğunuz var. Onun yemesini, hijyenini, giyimini ve aynı zamanda belki de sizin dinlenme saatinize tekabül edecek bir ev yönetimi var.” Bu ifade, hem iş hayatının hem de ev içi yükümlülüklerin bir arada yürütülmesinin getirdiği fiziksel ve duygusal yükü gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda bu durum, Merton’un ortaya koyduğu “rol seti” kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Rol seti, bireyin toplumsal konumuna bağlı olarak aynı anda birden fazla toplumsal rol üstlenmesi ve bu rollerin beraberinde getirdiği farklı beklentilerle karşı karşıya kalması durumunu ifade eder (Merton, 1968). Bu bağlamda, çalışan anneler hem bir çalışan, hem bir anne, hem bir eş, hem de ev içi düzeni sürdüren birey olarak çoklu rol beklentileriyle karşı karşıya kalmaktadır. Katılımcının ifadesinde yer alan “24 saatin yetmemesi” vurgusu, bu çoklu rollerin birbiriyle zaman, enerji ve dikkat açısından nasıl çatıştığını ortaya koymakta; iş-yaşam dengesinin sağlanamamasının, kadınlar açısından rol çatışması ve duygusal tükenmişlik gibi sonuçlar doğurabileceğine işaret etmektedir.

Çocuk bakımına ilişkin yapılan açıklamalarda, K10, bakım emeğini ev içindeki koşullarda yerine getirirken, gerektiğinde ablasının bu sürece dâhil olarak bakım sağladığını ifade etmiştir. Bu durum, bakım emeğinin aile içinde gerektiğinde ikame edilebileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, çalışan kadınların iş-yaşam dengelerini kurarken karşılaştıkları güçlükler, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden yapılandırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kadınların hem profesyonel hayatta başarılı olma çabası hem de ev içi sorumlulukları yerine getirme zorunluluğu, sosyolojik olarak çift yük kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların iş yerlerinde çocuk büyütme deneyimlerine dair paylaşımları, çalışma ortamı ile toplumsal dayanışma arasında güçlü bir ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu süreçte, kadınların karşılaştığı zorluklara rağmen, iş yerindeki destek ve dayanışma mekanizmalarının ne denli etkili olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle iş yerindeki sosyal ilişkilerin, esnaf kadınların iş ve bakım sorumluluklarını nasıl bir arada yürüttüğünü anlamak için önemli bir veri sunduğu görülmektedir. Katılımcıların ifadeleri, toplumsal cinsiyet rollerinin günlük yaşamda nasıl şekillendiğini ve kadınların birbirlerine sağladıkları yardımla bu rolleri nasıl dönüştürebildiklerini gözler önüne seriyor.

Esnafların çalışma alanlarını kendilerinin düzenleme özgürlüğü, onlara çocuklarını iş ortamına dahil etme fırsatı sunmakta ve bu da bakım emeği açısından kadınların zaman yönetimini etkilemektedir. Özellikle iş hanı gibi kadınların yoğunlukta olduğu mekânlarda çocuk yetiştirmek, esnaf kadınlar için özel bir deneyimi ifade etmekte ve toplumsal cinsiyetin nasıl şekillendiğini anlamada önemli bir bağlam oluşturuyor. Esnaf kadınlar arasında gelişen dayanışma kültürü, hem iş hem de bakım sorumluluklarını karşılıklı yardımlaşma ile sürdürebilmelerine olanak tanımaktadır.

Bu noktada katılımcıların deneyimleri, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kadınlar arasındaki yardımlaşmanın önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. K3, “Evet çocuğumu dükkânda büyüttüm. Hem dükkân hem işhanında büyüttüm hepimiz gibi. İş hanında büyüttüm dükkâna getirdim götürdüm.” diyerek, bu deneyimi kendi dilinde paylaşmıştır. K14 ise, iş yerinde çocuk bakımına dair, “Dükkânda komşu olan arkadaşlarım yardımcı oluyordu. Benim işim yoğun olduğunda alıp yemeğini yediriyorlardı, uyutuyorlardı, altını değiştiriyorlardı. İlgileniyorlardı bana çok yardımcı oldular arkadaşlarım. Hep birlikte evet yardım ettiler. İşim olduğu zaman çocuğu bana hiç bırakmadılar.” şeklinde ifadeler kullanarak, dayanışmanın ve ortak yardımlaşmanın ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. K7 de, çocuk bakımının iş ile uyumlu bir şekilde nasıl yürütüldüğüne dair, “Çocuğumla sabahları aynı saatte evden çıkıyoruz. O okuluna devam ediyor, ben işime geliyorum. Akşam kursuydu bilmem nesiyle aynı şekilde, o kurstan çıkma saatimi ben de dükkânımı kapatıyorum. Birlikte çıkıyoruz.” diyerek, günlük yaşamın nasıl bir düzen içinde ve karşılıklı dayanışma ile sürdürüldüğünü açıklamaktadır.

Bu ifadeler, iş yerlerinde esnaf kadınların yalnızca ekonomik faaliyetlerini sürdürmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal cinsiyetin belirlediği rollerle yüzleşerek, bu rolleri kolektif dayanışma ile aşma çabalarını da gözler önüne seriyor.

Çocuk bakımı, beslenme, hijyen gibi günlük sorumluluklar, ev işlerinin yüküyle birleşerek çalışan annelerin üzerindeki iş yükünü önemli ölçüde artırmaktadır. Bu süreç, sadece fiziksel bakım gereksinimlerini değil, aynı zamanda evin düzenini ve yaşamın sürekliliğini sağlayan temel ev içi işlerini—yemek yapma, temizlik, bulaşık yıkama, ütü yapma gibi—de kapsamaktadır. Bu bağlamda katılımcılar, bakım emeği üzerinden iş-yaşam düzenlerini ve ev işlerine yetiştirme çabalarını bir tür zamanla yarış olarak tanımlamaktadırlar.

Örneğin, K10, “Koştura koştura yapıyoruz. Montumu çıkarırken tuvalete koşuyoruz. Tuvaletten geliyorsun elini yıkıyorsun hemen mutfığa giriyorsun. Öyle koşturmaca... Ömrümüz koşturmacayla geçti yani.” şeklindeki açıklamasıyla, yoğun ve kesintisiz bir tempo içinde geçirdiği günlerini vurgulamaktadır. Bu ifade, kadınların hem ücretli iş hayatında hem de ev içi sorumluluklarında sürekli bir hız ve zaman baskısı altında olduklarını, gündelik yaşamlarının büyük bir kısmının adeta kesintisiz bir hareketlilik içinde geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Hartmut Rosa’nın “sosyal hızlanma” kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde daha anlamlı hale gelir.

Rosa'ya göre, modern yaşam biçimleri yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda toplumsal ve biyografik düzeyde de hızlanmakta; bireyler, sabit bir noktada durmadan sürekli olarak daha fazlasına yetişmek zorunda kalmaktadır. Katılımcının “ömrümüz koşturmacayla geçti” ifadesi, tam da bu hızlanma çağında bireyin zamanı yönetememe haliyle örtüşmektedir (Rosa, 2013).

Ayrıca bu durum, Zygmunt Bauman’ın “akışkan modernite” kavramı ile de yakından ilişkilidir. Bauman’a göre çağdaş birey, toplumsal kurumların istikrarını yitirdiği bir ortamda sürekli uyum sağlamak zorundadır; zamanın, mekânın ve kimliğin akışkanlaştığı bu bağlamda, kadınlar hem işte hem evde “yetişme” zorunluluğu ile şekillenen bir yaşam pratiğine mahkûm hale gelmektedir (Bauman, 2018: 33). Böylece “koşturmaca” yalnızca fiziksel bir tempo değil, aynı zamanda geç kapitalist toplumlarda kadın emeğinin görünmezleştiği bir hız rejiminin de göstergesidir.

Katılımcılara, iş hayatlarında aktif olmalarına rağmen ev içindeki görevleri nasıl dengeledikleri sorulduğunda, çoğu katılımcı bu iş yükünü planlı ve düzenli bir şekilde yönetebildiklerini ifade etmişlerdir. Planlı çalışma, katılımcılar arasında ortak bir söylem halini alırken, özellikle esnaf kadınların ev içi sorumluluklarını eşleri veya diğer aile bireyleriyle paylaşmadan tek başlarına üstlendikleri ve bu sorumlulukları da zaman yönetimi ile dengelemeyi başardıkları açıkça görülmektedir. K4, kendini tanımlarken "Esnafım, ayrıca ev hanımıyım." demiştir. Bu ifade, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sağlasalar da, toplumsal olarak kendilerine yüklenen geleneksel kadın rolünü içselleştirdiklerini ortaya koymaktadır. Kadınlar, profesyonel bir iş gücüne sahip olsalar da, toplumsal cinsiyet normlarının etkisiyle, aynı zamanda ev hanımı olarak kimliklerini sürdürmektedirler.

Bununla birlikte, katılımcılar kendilerini "esnaf" olarak tanımlasalar da, ev işlerini düzenleme ve planlama noktasında, kendilerini diğer ev hanımlarından farklı olarak tanımlamaktadırlar. Esnaf olmanın, onlara daha düzenli ve planlı bir yaşam biçimi sunduğunu belirterek, ev hanımlarından farklı bir iş organizasyonu benimsediklerini ifade etmişlerdir. K3, "Biz daha planlı çalışıyoruz, normal ev hanımları gibi değil. Ev hanımlarının işi bitmiyor ama bizim düzenimiz ona göre." şeklinde belirterek, meslek sahibi olmanın, onları ev işlerinde de daha organize ve planlı hale getirdiğini vurgulamaktadır.

K4, günlük rutinini şu şekilde açıklamaktadır: "Sabah çok erken kalkıyorum. Evin işini yapıyorum. Yemeğimi yapıyorum, evimi düzenliyorum. Buraya dokuzda dokuz buçukta geliyorum. Ancak öyle işin içinden çıkabiliyorum. Akşam gelince de yemeğimi yapıyorum, yiyorum, topluyorum, yatıyorum, dinleniyorum, benim işim sabah." Bu ifade, katılımcının sabah erkenden başlayıp, iş gününü yoğun bir şekilde geçirerek, akşam da ev içindeki sorumluluklarını yerine getirdiğini ve bir tür iş ve yaşam arasındaki sınırların giderek daha belirsiz hale geldiğini göstermektedir. Kadınların hem ev işleri hem de profesyonel sorumluluklarla başa çıkma çabası, sürekli bir zaman yönetimi becerisi gerektiren bir süreçtir.

K5 ise, "Sürekli bir düzen halinde olmanız gerekiyor. Sizin düzen halinde olmanız yetmiyor, çevrenizdekilerin de düzenli olması gerekiyor. Yani herkese yetme şansınız yok, yeterim dersiniz kendinizden veriyorsunuz." şeklinde ifade ederek, düzenin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda sosyal bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Yani, düzenli olmanın ve zaman yönetimini etkin şekilde gerçekleştirmenin yalnızca bireysel bir beceri olmanın ötesinde, çevresel etmenlerle de şekillendiği görülmektedir. Bu durum, kadınların, ev ve iş hayatlarını yönetirken, sadece kendi çabalarının değil, aynı zamanda çevrelerindeki bireylerin de uyumlu bir şekilde hareket etmelerinin gerektiğini ortaya koymaktadır.

Son olarak, K9'un "Eğer planlı ve düzenli bir şekilde yaparsan hiç sorun olmuyor. Ama tabii ki yoruluyorsun. Anne olduğun zaman, eşin olduğunda çok yoruluyorsun. Kadın olarak çok yorucu oluyor." şeklindeki açıklaması, kadınların iş ve aile sorumlulukları arasında denge kurma çabalarının ne denli yorucu olduğunu, ancak buna rağmen zaman yönetimi ve planlamayla bu yükün hafifletilebileceğini göstermektedir. Yine de, kadınların bu dengeyi kurarken yaşadıkları yorgunluk, toplumsal cinsiyet rollerinin ve ev içindeki bakım emeğinin yükünü açıkça ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, esnaf kadınların deneyimleri, toplumsal cinsiyet rollerinin iş hayatına ve ev içindeki sorumluluklara nasıl yansıdığını, kadınların ekonomik bağımsızlıklarına rağmen toplumsal olarak içselleştirilmiş ev içi sorumluluklar ve bakım emeği yüklerinin devam ettiğini göstermektedir. Kadınların mesleki yaşamlarını ve ev içindeki görevlerini dengeleme biçimleri, toplumsal cinsiyet normlarının, zaman yönetimi becerileriyle nasıl aşılmaya çalışıldığını ve bunun beraberinde gelen zorlukları ortaya koymaktadır.

İş yaşamının örgütlenmesi bağlamında dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus, işin bağlayıcılığı ve çalışma koşullarının çalışanlar üzerindeki etkileridir. Çalışma saatleri belirli olmayan ve esnek bir iş temposuyla karşı karşıya kalan bireyler, kurumsal firma çalışanlarına kıyasla daha fazla bağımlılık ve sınırlayıcı etkilerle karşılaşabilmektedirler. Özellikle esnaf olarak çalışan bireyler, bu bağımlılık faktöründen daha güçlü bir şekilde etkilenmektedirler. Çünkü esnaf çalışanları, genellikle resmi izinler gibi haklardan mahrum kalırken, kendi iş hayatlarını düzenlemek ve denetlemek için daha fazla sorumluluk taşımaktadırlar. Bu bağlamda, iş hayatlarını belirli kurallar çerçevesinde yapılandırmak yerine, daha çok kendi inisiyatifleri doğrultusunda bir düzen oluşturmak zorunda kalırlar.

Özellikle kadın çalışanların bu bağımlılık sürecinde daha fazla emek harcadıkları ve bu durumun sosyal hayatlarına yansıdığı dikkat çekici bir noktadır. Esnaf kadının yaşadığı bu deneyim, genellikle çalışma saatlerinin belirsizliği ve kişisel yaşam ile iş hayatı arasındaki sınırların silikleşmesi ile şekillenmektedir. Çalışma saatlerinin esnekliği ve düzenlenmemişliği, esnaf kadınların yalnızca iş alanlarında değil, aynı zamanda sosyal yaşamlarında da önemli kısıtlamalarla karşılaşmalarına yol açmaktadır. İş ve özel yaşam arasındaki bu ayrımın yokluğu, kadınların sosyal

hayatlarında önemli bir daralma yaratırken, boş zamanların bile çalışma hayatına dâhil edilmesi, onların yaşam pratiklerini derinden etkileyen bir faktör haline gelmektedir.

Katılımcıların görüşleri, bu durumu daha iyi anlamamıza olanak sağlamaktadır. K2, çalışma saatlerinin net bir şekilde belirlenmemiş olduğunu ifade ederek, “Çalışma saatleri tabii ki sabah dokuz akşam ne zaman iş biterse” şeklinde bir tanımda bulunmuştur. Bu ifade, işin belirsizliğinin ve düzensizliğinin bireyler üzerinde yarattığı bağlayıcı etkiyi vurgulamaktadır. K11 ise, “Esnaf çok bağlanıyorsun sosyal hayatın hani dükkân dışında çok zamanın olmadığı için hani kapatıp gidemediğini şeylere terzi olduğumuz için hiç kapatıp gidemiyoruz. Yani bizi bekleyen işlerimiz var diye” diyerek, işin sosyal hayata olan etkisini açıklamaktadır. Bu ifade, işin bağlayıcı doğasının, özellikle esnaf çalışanları için kişisel özgürlükleri ne denli kısıtladığını ve işten kaynaklanan yüklerin sosyal hayatla entegrasyonunu zorlaştırdığını ortaya koymaktadır.

K15 ise, “Mesela bayramlarda ben 7 yıldır neredeyse bayramın ilk gününden beri dükkânımı açarım... Normalde çalışıyor olsaydım bayramım atıyorum 9 günse 9 günlüğü tatil yapardım. Ama burada öyle bir şansımız yok. Bayram günü bayramlaşırsın sonra gelir dükkânını açarsın... O şekilde baya baya sosyalligimi alıyor elimden” şeklinde bir açıklama yapmaktadır. Burada, bayram gibi toplumsal bir zaman diliminde bile esnafın çalışmak zorunda kalmasının, onun sosyal ilişkilerini ve bireysel zamanı nasıl kısıtladığını görmekteyiz. Katılımcının bu açıklaması, işin bağlayıcılığının yalnızca çalışma saatlerinin esnekliği ile değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel normlarla şekillenen bir yapının sonucu olarak da karşımıza çıktığını göstermektedir.

Sonuç olarak, esnaf olarak çalışan bireyler, özellikle kadınlar, işin bağlayıcılığı nedeniyle hem iş hayatlarında hem de sosyal yaşamlarında önemli kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Çalışma saatlerinin belirsizliği, resmi izinlerin olmayışı ve işin kişisel yaşamla entegrasyonu, bu kısıtlamaların başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Bu durum, iş hayatını düzenleyen normların ve toplumsal yapının bireyler üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olmakta, aynı zamanda iş hayatı ile özel yaşam arasındaki dengeyi kurmanın ne denli zorlu bir süreç olduğunu gözler önüne sermektedir.

4.1.3. Güvencesizlik Hissi: Ekonomik Belirsizlik ve İş Düzenindeki Dalgalanmalar

Esnaf kadınların çalışma hayatını incelediğimizde, karşılaştıkları güvencesizlik durumunun genellikle esnek çalışma saatleri ve gelir düzensizliği gibi faktörlerle şekillendiği gözlemlenmektedir. Bu unsurlar, sadece bireysel ekonomik güvenliklerini tehdit etmekte kalmayıp, aynı zamanda kadınların iş güvencesi ve sosyal haklar gibi temel meselelerle ilgili karşılaştıkları zorlukları da derinleştirmektedir. Katılımcıların çoğu, ekonomik açıdan esnaflığın kendilerine sağladığı fırsatları değerlendirirken, karşılaştıkları dezavantajlar arasında yine en fazla vurgulanan noktaların ekonomik belirsizlik ve gelir düzensizliği olduğuna dikkat çekmektedir.

Esnaflığın doğasında var olan belirsiz kazanç durumu, katılımcılar tarafından en büyük dezavantaj olarak kabul edilmiştir. Bu durum, yalnızca bireysel gelir güvencesizliğini pekiştirmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal cinsiyetle ilişkili olarak kadınların iş gücüne katılımlarını da farklı boyutlarda etkileyebilir. Esnaf kadınlar, geleneksel çalışma biçimlerinden saparak esnaflık gibi daha bağımsız bir çalışma alanına yönelmiş olsa da, karşılaştıkları belirsizlikler, onları ekonomik olarak daha kırılgan bir konumda bırakmaktadır. Bu bağlamda, esnaf kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları güvencesizlik, yalnızca bireysel değil, toplumsal düzeyde de önemli bir sorundur.

K1'in ifadesiyle, "Yani ortalama aylık ne alacağın belli olmuyor. Bir gün bir bakmışsın ki 3 tane işin var, bir hafta bir bakmışsın ki hiçbir işin yok." şeklindeki açıklaması, esnaflığın getirdiği belirsizliğin ne denli travmatik olabileceğini ve işin sürdürülebilirliği konusundaki endişeleri ortaya koymaktadır. Bu belirsizlik, özellikle kadınların ailesel yükümlülükleriyle çatışarak ek bir stres kaynağı oluşturabilir. Ekonomik belirsizlik, bir nevi esnaf kadınları, sürekli olarak "günü kurtarmaya" yönelik stratejiler geliştirmeye zorlar. Bu da, kadınların bazen ürünlerini daha düşük fiyatlarla satmak zorunda kalmasına yol açar. K6'nın ifade ettiği gibi, "hani günübirlik, hani işini evini aileni geçindirebiliyorsun," bu durumun yalnızca geçici bir çözüm sunduğunu, uzun vadeli güvence sağlamadığını açıkça göstermektedir.

Bu noktada, ekonomik süreçlerin bireylerin yaşamlarını nasıl şekillendirdiğine dair daha geniş bir sosyolojik bakış açısı geliştirmek önemlidir. Esnaflık gibi güvencesiz işlerde çalışan kadınlar, yalnızca ekonomik anlamda değil, aynı zamanda toplumsal roller ve ailevi sorumluluklar açısından da belirli bir yük altına girmektedirler. Bu dinamikler, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeye yönelik çabalarının karşılaştığı engelleri derinleştirirken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretilebileceği bir zemin oluşturur. Sonuç olarak, esnaf kadınların karşılaştığı ekonomik belirsizlik, sadece kişisel bir sorun olmaktan çıkarak, daha geniş bir toplumsal mesele haline gelir.

Küreselleşme süreci ve teknolojik dönüşüm, kırsal bölgelerdeki küçük işletmelerin ekonomik hayatta karşılaştığı zorlukları daha da derinleştirmiştir. Özellikle emeğin karşılığını alamama ve piyasa esnekliği gibi yapısal sorunlar, kırsal kesimde küçük esnafların yoğun olarak faaliyet gösterdiği alanlarda daha belirgin hale gelmektedir. Bu bağlamda, kırsal ekonominin yapısal dönüşümü, küçük işletmelerin kent merkezli rekabetle başa çıkma kapasitelerini sınırlandırmaktadır. David Harvey'nin küresel kapitalizmin mekânsal yeniden yapılanmasına ilişkin tespiti, bu durumu anlamak açısından açıklayıcıdır. Harvey'e göre, neoliberal ekonomi politikaları, kentsel merkezleri sermaye birikimi için cazibe merkezleri haline getirirken, kırsal alanları marjinalleştirir ve ikincil konuma iter (Harvey, 2015). Bu bağlamda küçük işletmeler, coğrafi konumları nedeniyle sadece ekonomik değil, aynı zamanda yapısal olarak da dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Kent merkezlerinde yoğunlaşan büyük sermaye grupları ve perakende zincirlerinin yaygınlaşması, kırsal alandaki küçük işletmeleri dezavantajlı hale getirmiştir. Teknolojik gelişmelerin ve dijitalleşmenin etkisiyle tüketim pratiklerinin değişmesi, tüketim süreçlerini internet tabanlı hale getirmiş ve bu durum, kırsal esnaflar açısından bir tehdit oluşturmıştır. Özellikle internet üzerinden mal ve hizmet alışverişinin yaygınlaşması, kırsal bölgelerdeki küçük esnafın yerel müşterilerini kaybetme riski ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu durum Manuel Castells'in "ağ toplumu" kavramıyla da ilişkilidir. Castells (2008), bilgi teknolojilerinin küresel ölçekte sermaye ve iletişim akışlarını merkezileştirdiğini ve yerel ekonomileri çevresel hale getirdiğini vurgular. Bu bağlamda küçük esnaf, rekabette geri kalmamak adına düşük kâr marjları ile çalışmak zorunda kalmakta ve çoğu zaman zararına satış yapma eğilimi göstermektedir.

Bu sorunsalın daha somut bir biçimde anlaşılabilmesi için katılımcı ifadelerine bakmak yerinde olacaktır. K7, yaşadığı ekonomik zorlukları şu sözlerle ifade etmiştir: "Çok fazla alım gücü yok. Yabancılar çalışıyor. Daha çok yabancılar varsa esnaf dönüyor. Eğer yoksa dönmüyor. O yüzden yerel halkın alışverişe teşvik edilmesi gerekiyor... İnsanların artık esnafın da alım gücü yok." Bu ifade, yerel ekonominin kırılgan yapısını ve küçük esnafın dış pazara bağımlılığını gözler önüne sermektedir. Küçük işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlayabilmesi için yerel tüketicilerin alışverişe teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

K15, bu sürecin rekabetçi baskısını şu sözlerle dile getirmiştir: "Zararına da olsa satıyorum, yeter ki müşteri benden soğumasın." Bu ifade, küçük esnafların müşteri sadakatini koruma amacıyla ekonomik rasyonaliteyi ikinci plana atmak zorunda kaldığını göstermektedir. Benzer şekilde, K5 de bu durumu şu ifadelerle açıklamaktadır: "İnternet ortamı ile yarışmıyorsunuz. İnternette sadece bakıp bırakan müşteriler oluyor... Zararına da olsa satıyorum yeter ki müşterim benden soğumasın... Küçük yerde yaşıyoruz zaten kazandığımız belli. O yüzden müşteriye elimizden kaçırmamak için zararına satış yapıyoruz." Bu durum, ekonomik sürdürülebilirlik ve sosyal ilişkiler arasında bir ikilem oluşturmakta ve kırsal esnafın toplumsal dayanışma bağlarını koruma çabası olarak yorumlanmaktadır.

Fiyat politikaları da küçük esnafın karşılaştığı bir başka yapısal sorundur. K4 bu durumu şöyle dile getirmiştir: "Kendi fiyatımızı kendimiz koyuyoruz ama yüksek de belirlemiyoruz. Yüksek koymak da istemiyorum. İnsanların verebileceği düzeyde tutuyorum." Bu yaklaşım, kırsal ekonominin toplumsal yönüne vurgu yaparken, fiyat politikalarının piyasa baskısıyla şekillendiğini göstermektedir. K9'un "Dev marketlerin açılışı küçük esnafı bitirdi." ifadesi ise, küçük esnafın büyük sermaye karşısında yaşadığı mağduriyeti açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Son olarak, fiyat artışları üzerindeki toptancı etkisini değerlendiren K10'un ifadesi, ekonomik zincirin kırılgan yapısını gözler önüne sermektedir: "Toptancılarımız arttırıyor, biz müşteriye bunu yansıttığımızda müşterinin yüzü ekşiyor, üzülüyor." Bu ifade, küçük esnafın ekonomik koşullar

karşısında müşterileriyle kurduğu duygusal bağı ve zorunlu fiyat politikaları karşısındaki çaresizliğini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, kırsal bölgelerde küçük esnafların karşılaştığı ekonomik zorluklar, piyasa yapısındaki dönüşüm ve teknolojik ilerlemelerin yol açtığı rekabetçi baskıyla daha da derinleşmektedir. Bu bağlamda, küçük işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlamak adına yerel ekonomiyi güçlendirmeye yönelik politikaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Güvencesizlik kavramı, yalnızca iş güvencesizliğini değil, aynı zamanda bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından mahrum kalmalarını da ifade eden çok yönlü bir olgudur. Bu bağlamda, esnaf kadınların karşılaştığı güçlükler ve özellikle devlet destekli teşvik ve destek mekanizmalarına erişimde yaşadıkları eşitsizlik, kadınların ekonomik hayattaki marjinalleşmelerine yol açmaktadır. Kadınların çalışma hayatına katılımının önündeki engeller, genellikle yalnızca toplumsal cinsiyet rollerine dayalı değil, aynı zamanda devlet politikalarının eksikliklerinden ve sektöre dair yetersiz teşviklerden de kaynaklanmaktadır.

Özellikle esnaf kadınların bazılarının dükkânlarının eşlerinin üzerine kaydedilmiş olması, kadınları önemli sosyal güvenlik haklarından, sigorta ve emeklilik gibi pek çok faydadan mahrum bırakmaktadır. Buradaki temel sorun, kadınların kendi işletmelerini kurmuş olmalarına rağmen, yasal olarak eşlerinin adına kayıtlı olmalarının kadınları sosyal haklar açısından ikinci planda bırakmasıdır. Bu durum, kadınların yalnızca iş güvencesinden değil, aynı zamanda emeklilik gibi temel toplumsal güvenlik haklarından da yoksun kalmalarına sebep olmaktadır. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanma çabaları, çoğunlukla toplumsal yapı tarafından göz ardı edilmekte ve kadının statüsü, çoğu zaman ev hanımlığı kimliği üzerinden şekillenmektedir. Böylece, ekonomik olarak kendi işini yapan bir kadının dahi güvence açısından ev hanımlarıyla eşitlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Esnaf kadınların karşılaştığı diğer bir zorluk ise, kayıt dışı çalışma oranlarının erkeklere kıyasla daha yüksek olmasıdır. Bu durum, esnaflık alanında da geçerlidir ve kadınların ekonomik sistemdeki yeri giderek daha da görünür olmasına rağmen, sosyal haklardan yararlanamama ve güvenceden yoksun olma sorunu devam etmektedir. Kayıtsız kadın işçi oranının erkeklerden fazla olması, kadınların çalışma yaşamına katılmalarını, girişimcilik alanında yer edinmelerini ve genel anlamda ekonomik özgürlüklerini kazanmalarını zorlaştıran yapısal bir engeldir. Kadınların bu durumu, yalnızca devlet teşvikleriyle değil, aynı zamanda özel bankaların kredi politikalarıyla da pekişmektedir. “Kâğıt üzerinde ev hanımı olarak görünen kayıtsız çalışan kadınlar kredi çekmek gibi basit bir tüketim eyleminden dahi mahrum kalıyorlar” ifadesi, kadınların sadece iş güvencesizliğini değil, aynı zamanda ekonomik fırsatlara ulaşmada yaşadıkları eşitsizliği de gözler önüne sermektedir. Kredi gibi basit bir finansal araca dahi ulaşamayan kadınlar, bu durumun etkilerini yalnızca bireysel olarak değil, toplumsal düzeyde de hissetmektedirler.

Sosyolojik açıdan bakıldığında, bu durumun toplumsal yapıya etkisi çok derindir. Kadınların hem ev hanımı hem de esnaf kimliği arasında gidip gelmeleri, toplumsal cinsiyetin iş gücü piyasasındaki yeri ve kadınların iş güvencesinden yoksun bırakılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Toplumda, ekonomik bağımsızlık kazanmış kadınların sosyal güvencelerden mahrum bırakılması, kadınların statüsünü ve toplumsal rollerini yeniden şekillendiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Esnaf kadınlar, ekonomik olarak ev hanımlarından ayrılmak isteseler dahi, güvenceden yoksun oldukları için toplumun gözünde genellikle ev hanımı statüsünü sürdürmektedirler.

Esnaf kadınların devlet destekli teşviklerden yararlanıp yararlanmadıkları sorusu da önemli bir gündemi işaret etmektedir. Esnaf kadınlar arasında bu teşvikleri yalnızca genç bir grup alırken, daha geniş bir kesimin bu desteklerden faydalanamadığı görülmektedir. Bu durum, sosyal devlet politikalarının, kadın girişimciliğini desteklemeye yönelik geç kalmış adımlar attığını göstermektedir. Esnaf kadınların sektöre dâhil olma süreçleri, toplumsal baskıların ötesinde, sistematik olarak zayıf bir destekle şekillenmektedir. Bu geç kalmışlık, kadınların çalışma hayatına katılmalarını zorlaştırmış ve onlara yalnızca toplumsal değil, aynı zamanda ekonomik anlamda da büyük bir baskı yaratmıştır.

Katılımcıların deneyimleri de bu durumu somut bir şekilde ortaya koymaktadır. K3, “Beş kuruş parasız açtım. Dükkânın anahtarlarını aldım ihaleye girdim dükkânı aldım oryaya para yatıracak param yok elden para aldım götürdüm yatırdım” diyerek, esnaf olmanın getirdiği maddi zorlukları vurgulamaktadır. Bu ifade, esnaf kadınların finansal anlamda büyük bir belirsizlik ve sıkıntı içinde çalıştıklarını göstermektedir. K14 de, ekonomik koşulların zorluğuna işaret ederken, “Ekonomik olarak o zaman hiçbir şey yoktu elimde görümcemin oğlundan yardım alarak dükkânımı açtım” demektedir. Bu ifade, kadınların kendi başlarına ekonomik bağımsızlıklarını kazanma çabalarının, bazen dışsal yardım ve borçlanma yoluyla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. K10’un sözleri ise, devletin ekonomik destek sağlama noktasında ne denli geç kaldığını gösteriyor: “O zamanlar yoktu. Dükkânı açtıktan 10 sene sonra faizsiz kredi veriyordu devlet onu aldım.” Bu geç kalmış devlet müdahalesi, esnaf kadınların iş hayatındaki yerini ve toplumsal statülerini önemli ölçüde etkilemiştir.

Sonuç olarak, esnaf kadınların yaşadığı güvencesizlik, yalnızca ekonomik zorluklardan ibaret olmayıp, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve yapısal engellerle de şekillenmektedir. Kadınların iş güvencesizliği, onların sosyal haklardan yoksun bırakılmalarına ve toplumsal statülerinin yeniden biçimlendirilmesine yol açmaktadır. Sosyal devlet politikalarının, kadın esnafı destekleme konusunda daha etkili ve zamanında müdahalelerde bulunması gerektiği açıktır. Bu noktada, devletin ekonomik teşvikler sunma sürecinde daha hızlı ve kapsamlı bir yaklaşım benimsemesi, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları açısından kritik bir rol oynayacaktır.

4.1.4. Esnaf Kadınların Dayanışma ve Destek Ağları: Grup Dinamiği Faktörü

Bu çalışma, Hopa örneği üzerinden kadınların iş gücüne katılımını, iş ortamlarında güvenliği ve sosyal ilişkilerin gücünü inceleyerek, kadınların iş hayatındaki dayanışma, grup dinamikleri ve ekonomik fayda yaratma biçimlerine dair önemli bulgular sunmaktadır. Çalışma, kadınların iş hayatındaki etkileşimlerini ve grup içindeki sosyal bağlarını anlamak adına değerli bir örnek oluşturmaktadır. Hopa'daki mülakatlardan elde edilen veriler, esnaf kadınların iş hayatındaki deneyimlerinin ve grup içi ilişkilerinin sadece profesyonel değil, aynı zamanda kişisel ve sosyal boyutlarda da derinlemesine bir etkileşim sağladığını göstermektedir.

Görüşmelerin yapıldığı mekân, kadınların yoğun bir şekilde bir arada çalıştığı, kolektif etkileşimin güçlü olduğu bir ortamı yansıtmaktadır. Bu durum, kadınların egemen olduğu bir çalışma ortamının mevcut olduğunu ve grup dinamiklerinin burada belirleyici bir rol oynadığını açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle özel günlerde, yılbaşılar, bayramlar ve iftarlar gibi etkinliklerde kadınların bir araya gelerek gruplar oluşturdukları vurgulanmaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, bu tür etkinlikler kadınların tercih ettiği sosyal faaliyetler arasında yer almakta ve bu tür zaman dilimlerinde birlikte vakit geçirmekten keyif almaktadırlar. K9'un belirttiği gibi, "Kadınlar böyle gruplaşmayı seviyor. Grup halinde bir şey yapmayı işte gün yaparsın, eğlenceye gidersin, ondan sonracığma pikniğe gidersin, geziye gidersin. Gruplaşıyorsun esnaf arasında. Çünkü hepsinin geliri var. Rahatlıkla katılabiliyorlar. Ama bir ev kadınıyla aynı programı yapamıyorsun." Bu ifade, kadınların sosyo-ekonomik düzeylerinin benzerliğinin, grup etkinliklerine katılımı kolaylaştıran bir faktör olduğunu göstermektedir. K14'ün açıklaması da bu görüşü destekler niteliktedir: "Hep birlikte yemek hazırlayıp yeriz. Hep birlikte çay içeriz. Kahve saatimizde hep birlikte kahvemizi içeriz. Dinlenme saatinde hep birlikte oluruz." Bu, grup içindeki dayanışma ve sosyal etkileşimin bir diğer örneğidir.

Bununla birlikte, grup dinamiği içerisinde göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli boyut, kadınların iş hayatındaki ortak alanlarda bir arada olmanın, aynı zamanda birbirlerine destek olma anlamına gelmesidir. Bu dayanışma, sadece iş gücü ile ilgili profesyonel bir destekten ibaret kalmamaktadır; aynı zamanda bireysel sağlık, duygusal ve sosyal iyileşme noktasında da etkili bir mekanizma halini almaktadır. Örneğin, K14'ün sözleri, bu dayanışmanın duygusal ve fiziksel sağlık boyutunu yansıtmaktadır: "Ben şeker hastası olduğum için şekerim düştüğü zaman arkadaşlarım hep beni takip ederdi. Dükkândan çıkmadım eğer makinenin üstünde uyuyor görürlerse beni ya da başımı koymuş görürlerse hemen koşarlardı. Biri meyve suyu getirirdi, biri kek getirirdi, biri ekmek getirirdi." Bu durum, grup üyelerinin birbirlerinin sağlık durumlarına dair duyarlılık gösterdiklerini ve gerektiğinde birbirlerini fiziksel, duygusal ve sosyal olarak desteklediklerini göstermektedir. Böylece, kadınlar sadece profesyonel düzeyde değil, aynı zamanda kişisel yaşamlarında da birbirlerinin yanındadırlar.

Bir diğerk önemli katkı ise, grup dinamiğı içerisinde ekonomik fayda faktörünün varlığıdır. Serbest piyasa ekonomisinde genellikle rekabetin ve kısıtlı kaynakların oluşturduğu zorluklar, küçük ölçekli esnaflık faaliyetlerinde daha görünür olabilmektedir. Ancak bu durumda, ekonomik fayda faktörü, grup içindeki dayanışmanın bir sonucu olarak farklı şekillerde kendini gösterir. Katılımcılar, grup üyelerinin işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma ile bu tür zorlukları aşabildiklerini ifade etmektedirler. K3, "Ben yapamazsam arkadaşaya gönderirim. Arkadaş yapamazsa bana gönderir." diyerek, grup içindeki dayanışmanın iş fırsatlarını birbirlerine aktarmada önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. K2 ise, "Müşterilerimiz hani kollarız ben doluysam öbür arkadaşaya hemen gönderirim veya öbür arkadaşım kendi mesleğinden olmayı ne bileyim öyle dayanışmamız vardır." diyerek, bu tür dayanışmanın ekonomik işbirliği açısından da nasıl işlediğini örneklendirmektedir.

Bu noktada, grup dinamiğı sadece sosyal fayda yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda iş fırsatları, ekonomik güvence ve karşılıklı destek mekanizmaları kurarak katılımcılar için önemli bir kaynak işlevi görmektedir. Hopa örneğı, kadınların iş hayatında yalnızca bir iş gücü olarak değil, aynı zamanda birbirlerine destek sağlayan, dayanışma içinde hareket eden güçlü sosyal ağlar oluşturabildiklerini göstermektedir. Bu tür gruplar, kadınların iş hayatındaki sosyal ilişkilerini güçlendiren ve güvenli bir çalışma ortamı sağlayan önemli faktörlerden biri haline gelmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, kadınların iş hayatında grup dinamikleri içinde nasıl güçlü sosyal bağlar kurduğunu, bu bağların hem profesyonel hem de kişisel yaşamlarını nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Esnaf kadınların oluşturduğu bu dayanışma ağı, yalnızca iş hayatındaki zorluklarla başa çıkmayı kolaylaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda kişisel ve toplumsal düzeyde de önemli faydalar sağlamaktadır.

Esnaf kadınlar arasında dayanışma ve rekabet ilişkisi, kuşaklar arası farklılıklarla şekillenen önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, katılımcıların yaş ortalamasıyla bağlantılı olarak, grup içindeki etkileşimlerin doğası ve algıları değişiklik göstermektedir. Yaş ortalamasının 40 ve üzeri olduğu katılımcılarda, daha olumlu bir dayanışma ve işbirliği atmosferi gözlemlenmektedir. Bu gruptaki bireyler, iş ortamındaki ilişkilerin genellikle memnuniyet verici olduğunu ve aralarındaki rekabetin çoğunlukla yapıcı bir şekilde geliştiğini ifade etmektedirler. Grup dinamikleri açısından, bu yaş grubundaki esnaf kadınların iş hanı içinde birbirleriyle olan ilişkilerinin olumlu olduğu, problemlerinin minimal düzeyde olduğu ve karşılıklı destekle birbirlerine yardımcı oldukları vurgulanmaktadır. Bu durum, kuşaklar arası deneyim farklılıklarını ve sosyal yapılar içinde kadının rolünü daha farklı bir perspektiften değerlendirme ihtiyacı doğurmaktadır.

Bununla birlikte, yaş ortalaması 35'in altındaki katılımcılar arasında benzer olumlu ilişkiler kurulmadığı gözlemlenmiştir. Bu grup, rekabetin daha belirgin ve zaman zaman olumsuz yönleriyle şekillendiğini belirtmiştir. Katılımcıların bu gruptaki ilişkilerinin, daha çok kişisel çıkarlar ve fayda odaklı olduğu ve kuşaklar arası dayanışmanın zayıf olduğu ifade edilmiştir. K11'in sözleri, "Ben

burada şunu anladım, kadın kadının en büyük düşmanı derlerdi. Ben hayır derdim ama inan bana, destek gibi görünen o kadar kadın var ki. Çünkü en ufak hatanda gözlerinden dedikodu yaptıklarını anlayabiliyorsun ama bir erkekte o yok. Çoğunluk erkek olsaydı daha çok prenses gibi hissederdim." Bu alıntı, genç nesil esnafın eski nesil ile olan ilişkilerinde bir tür kuşak çatışmasının varlığına işaret etmektedir. Burada, esnaf kadınlar arasındaki dayanışmanın zamanla değişen toplumsal yapılar ve normlar ışığında nasıl şekillendiği, toplumsal cinsiyet normlarının etkisiyle daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, 35 yaş ve altındaki katılımcılar, genellikle kadın ya da erkek fark etmeksizin iş ortamında birbirleriyle çalışmayı değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Ancak bu grup içinde yer alan bazı katılımcılar, erkeklerle çalışmanın daha kolay olduğunu ve erkeklerin iş ortamındaki davranışlarının daha mesafeli ve saygılı bir çerçevede şekillendiğini dile getirmiştir. K13'ün ifadesi, "şimdiye kadar karşılaştığım iş yaptığım çalıştığım birçok insan (erkek çalışanlardan bahsediyor) kadın olmam açısından daha da saygılıydı daha da kontrollüydü açıkçası ama zorluk yaşayan kadın esnaf arkadaşlarım olduğunu biliyorum," bu noktada, erkeklerin esnaf kadınlara karşı daha pozitif ve yardımsever bir tutum sergileyerek, kadınları destekledikleri yönünde bir algı gelişmiştir. Bu gözlem, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak erkeklerden aldıkları yardımların, bazı esnaf kadınlar tarafından olumlu bir deneyim olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Kuşkusuz, erkek egemen bir toplumsal yapının içerisinde, kadınların varlık gösterdiği her alanda karşılaştıkları zorluklar da belirginleşmektedir. Kadın esnaf olarak çalışmak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan yapısal zorluklarla yüzleşmeyi de gerektirir. Katılımcıların ifadesiyle, erkek egemen bir dünyada, erkeklerin belirlediği ve uyguladığı normlar çerçevesinde var olmanın zorlayıcı bir deneyim olduğu vurgulanmaktadır. Katılımcıların bu noktada çalışma ortamındaki cinsiyet temelli farkları ve buna bağlı yaşadıkları zorlukları tartışması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin iş dünyasındaki yansımalarını daha derinlemesine inceleme fırsatı sunmaktadır. Katılımcı, "Berberler var, onlar var, çok fazla erkek var. Bir kere onların içinde kendini şey hissediyorsun hep ayırıyorlar seni. O kadın işte nasıl diyeyim yardımcı oluyorlar. Mesela ürünlerim geldiğinde yardımcı oluyorlar. Yani hiç dezavantajını görmedim bunun. Kadın var kelimelerinize dikkat edin. Hep bu tarz şeyler oldu çevremde," diyerek, esnaf kadınların erkek egemen bir ortamda yer bulmaya çalışırken maruz kaldıkları stereotipleri ve toplumsal normlara karşı verdikleri mücadeleyi ifade etmektedir. Bu, toplumsal cinsiyet rolleri ve erkek egemen yapının esnaf kadınlar üzerindeki etkilerini somut bir şekilde gözler önüne sererken, aynı zamanda dayanışmanın ve yardımlaşmanın bu ortamda esnaf kadınlar için önemli bir sosyal destek mekanizması oluşturduğunu da ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, kuşaklar arası çatışmalar, toplumsal cinsiyet normlarının ve rol beklentilerinin esnaf kadınlar arasındaki ilişkileri şekillendiren önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların yaşadıkları deneyimler, toplumsal cinsiyetin iş dünyasında nasıl farklı biçimlerde

algılandığını ve bunların işyerindeki rekabet ve dayanışma dinamiklerini nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Çalışma hayatında kadın ve erkek çalışanlar arasındaki dinamikler, toplumsal cinsiyetin iş gücündeki etkilerini ortaya koyan önemli bir sosyolojik konu olarak dikkat çekmektedir. Birçok kadının, erkeklerin egemen olduğu alanlarda yer almak ve bu alanlarda kabul görmek adına, erkek çalışan dinamiğine uyum sağlamak zorunda kaldığı gözlemlenmektedir. Bu durum, ataerkil toplum yapısının ve iş gücündeki hegemonik erkeklik anlayışının bir sonucu olarak, kadınların çalışma yaşamında kendilerini sürekli olarak yeniden şekillendirmeleri gerektiği anlamına gelmektedir. Ataerkil sistemin normlarının, genellikle erkeklik özelliklerine dayandığı ve toplumda kabul gören iş pratiği normlarının da bu özellikleri benimsediği bir ortamda, kadınların kendi cinsiyet kimliklerine uygun bir şekilde çalışma hayatında varlık göstermeleri zordur.

Kadınlık deneyiminin, çalışma yaşamında genellikle göz ardı edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştiren bir diğer önemli sorundur. Çalışma hayatında, kadınların kadınlıklarını ifade etmeleri engellenirken, bu durum onların mesleki beceri ve bilgi düzeylerinin genellikle göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Özellikle kadınlık deneyiminin var olduğu çalışma ortamlarında, kadınlar, kadınlık kimlikleri nedeniyle sıklıkla mesleki yeterliliklerinden bağımsız bir şekilde, niteliksizlik gibi olumsuz yargılarla karşılaşmaktadır. Bu olgu, toplumsal cinsiyetin, bireylerin iş yerlerinde değer bulmalarını ve profesyonel kimliklerini şekillendirmelerini nasıl etkilediğine dair önemli bir göstergedir.

K1'in ifadeleri, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcı, "Yani şöyle bir şey var, senden bazı insanlarda bir beklenti içinde oluyor. 'Ya bu kadın bunu başarabilir mi?' Ama işte güçlü durmak zorunda kaldığın süreç burada başlıyor." şeklinde ifade ettiği duygularıyla, kadınların çalışma hayatında kabul görmek için fiziksel ve duygusal anlamda ne kadar zorluklarla karşılaştığını vurgulamaktadır. Katılımcı, aynı zamanda kadınların erkek gibi davranmak zorunda kaldığına dikkat çekmiş, bu durumun kadınların kendi kimliklerini gizlemelerine yol açtığını ifade etmiştir. "E bu sefer biraz erkek gibi oluyorsun. Kadınlığını dile getiremiyorsun. Giyinemiyorsun, yani bir sanayiye gidip de araç muayenesi yaparken bir etek giyemiyorum. Sen de onlar gibi olmaya çalışıyorsun." ifadesi, kadınların erkek egemen iş ortamlarında fiziksel ve psikolojik olarak eril normlara uymaya zorlandıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, kadınlığını ifade edememe durumu, toplumdaki cinsiyet rollerinin katı biçimde iş gücüne yansıdığı bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Bu süreç, toplumsal cinsiyetin iş gücündeki dinamikleri nasıl şekillendirdiğini ve kadınların kendi kimliklerini iş hayatına entegre etmekte karşılaştıkları zorlukları gösteren bir diğer önemli örnektir. K1, geçmişteki daha katı erkek egemenliği koşullarına atıfta bulunarak, "Kadınlığını yaşayamama bölümü, hele ki o 2000 ve 2005 yıllarında, Hopa bu konuda çok zordu" şeklinde bir zaman dilimi belirterek, yerel kültürün ve toplumsal normların kadınların çalışma yaşamındaki

zorluklarını nasıl pekiştirdiğine dikkat çekmiştir. Hopa'daki geçmiş dönemdeki kadın egemenliğinin sınırlı olmasının, kadınların profesyonel yaşamlarında daha fazla engellemelerle karşılaştıklarını ortaya koyması açısından sosyolojik bir derinlik taşımaktadır. Ancak, son beş yıl içinde kadın egemenliğinin arttığını belirterek, toplumsal değişim ve kadınların güçlenme süreçlerine dair olumlu bir değerlendirme de yapılmaktadır.

Kadınların bir arada çalıştığı alanlarda yaşanan dönüşüm ve bu durumun grup dinamiğini nasıl şekillendirdiğine dair de katılımcıların ifadeleri dikkate değerdir. Esnaf kadınlar, grup dinamiğini çeşitlendirme ve farklı bakış açıları getirme potansiyelinin farkındadırlar. K3'ün, "Erkekler biraz egoist oldukları için kendilerini kadınlara da aşağıya. Kadınlar daha disiplinli olduğu için" şeklindeki değerlendirmesi, erkeklerin egemenlik kurma biçimlerinin toplumsal cinsiyet normlarıyla nasıl örtüştüğünü ve kadınların bu normlara karşı daha farklı bir iş gücü dinamiği yaratma kapasitesine sahip olduklarını vurgulamaktadır. Bu görüş, kadınların iş yerinde daha disiplinli olma, şeffaflık gibi olumlu özelliklere sahip oldukları yönündeki bir algıyı da ortaya koymaktadır.

K10'un, "kadın birisi her zaman daha şeffaf olur. Daha şey bilinçli oluyor yani" ifadesi, kadınların çalışma hayatında daha dikkatli, bilinçli ve şeffaf bir yaklaşım sergileme eğiliminde olduklarını öne sürmektedir. Bu gözlem, toplumsal cinsiyetin iş gücündeki etkilerini anlamak adına önemli bir saptamadır, çünkü kadınların daha dikkatli ve şeffaf olmaları, toplumsal olarak kendilerinden beklenen duygusal emek ve sorumlulukları yerine getirme eğiliminden kaynaklanabilir.

Sonuç olarak, kadınların iş gücündeki yeri ve deneyimleri, toplumsal cinsiyet normlarının biçimlendirdiği çok katmanlı ve karmaşık bir süreçtir. Bu süreçte, kadınların erkek egemen iş yerlerinde kabul görmek için eril normlara uyum sağlama zorunluluğu, onların profesyonel kimliklerini inşa etmelerini engelleyen önemli bir engel oluşturmakta; ancak son yıllarda kadınların güçlenmesi ve daha fazla egemenlik kurmaya başlaması, bu dinamiğin dönüşüm geçirdiğini ve kadınların çalışma hayatında daha görünür hale geldiklerini ortaya koymaktadır.

4.2. Kurumsal Çalışan Kadınların İş Yaşam Dengesi ve Güvencesizlik

Bu alt bölümde, kurumsal firmalarda çalışan kadınların iş hayatına dair deneyimleri ele alınmaktadır. Katılımcıların anlatıları üzerinden, kurumsal yapıların kadın çalışanlar üzerinde yarattığı baskı, beklenti ve rol çatışmaları detaylandırılmaktadır. Özellikle iş-yaşam dengesi kurma çabası, performans kriterlerine uyum sağlama, terfi süreçlerinde karşılaşılan engeller ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıklar, bu grubun çalışma hayatını şekillendiren temel dinamikler arasında yer almaktadır. Kurumsal kadın çalışanların deneyimleri, güvenceli gibi görünen işlerde dahi görünmeyen güvencesizlik formlarını ve iş ortamında süreklileşen psikososyal yükleri ortaya

koymakta; modern çalışma kültürü içinde kadın emeğinin nasıl konumlandığına dair önemli veriler sunmaktadır.

4.2.1. Kurumsal Çalışan Kadınların İş Yaşamı: Yapısal Engeller ve Zorluklar

Toplumsal cinsiyet normları, toplumun kadın ve erkekler için belirlediği roller ve beklentiler doğrultusunda, bireylerin hayatlarını şekillendiren önemli bir faktördür. Bu normlar, toplumsal yapıyı ve iş dünyasında kadınların konumunu etkileyerek, erkekler ve kadınlar arasında iş gücü piyasasında belirgin eşitsizlikler yaratmaktadır. Kadınların çalışma hayatına dair bu eşitsizliğin, toplumsal cinsiyetin güç dinamikleri ile nasıl şekillendiği, sosyolojik açıdan kritik bir inceleme alanıdır. Toplumda yerleşik olan toplumsal cinsiyet normlarına dayanarak kadınlar için belirli işlerin uygun görülmesi, bu normların ne denli baskın olduğunu ve kadınların çalışma hayatındaki yerlerini nasıl daralttığını anlamamıza yardımcı olur.

Toplumdaki toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların belirli sektörlere ve mesleklere yerleşmesini teşvik ederken, aynı zamanda bu meslekleri erkekler için uygun olmayan alanlar olarak tanımlayabilir. Kadın ve erkek arasında bu tür bir toplumsal ayırım, özellikle sektörel bazda kendini gösterir. Örneğin, toplumsal cinsiyetin iş gücü piyasasındaki etkisi, kadınları genellikle daha düşük prestijli, daha az gelir getiren ve çoğunlukla "bakım" işlerinin bulunduğu sektörlere yönlendirir. Kadınlar genellikle hizmet sektöründe daha fazla yer almakta, ancak bu da onları belirli toplumsal cinsiyet rollerinin içine hapseder. Katılımcıların verdiği örnekler, bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır:

K17'nin ifadeleri, toplumsal cinsiyetin nasıl meslek seçimlerine etki ettiğini gösteriyor: "Bir annem karşı çıkıyordu. Anneler hep hemşirelik istiyordu." Bu söylem, hemşirelik mesleğinin, toplumsal olarak "kadın işi" olarak kodlanmış bir alana dönüştüğünü ortaya koyuyor. Aynı şekilde, K27'nin belirttiği gibi, "Öğretmenlik kadınlara göre bir meslek olduğunu söyledi herkes," ifadeleri de öğretmenlik mesleğinin toplumsal olarak kadınlar için daha uygun görülen bir alan olarak şekillendiğini vurgulamaktadır. Bu tür algılar, toplumsal cinsiyetin meslek seçimlerinde ve iş gücü piyasasında nasıl bir düzen oluşturduğunun açık bir göstergesidir.

Kadınların iş gücü piyasasında karşılaştığı bir diğer zorluk ise, belirli sektörlerde "erkek işi" olarak kabul edilen alanlarda yer almalarının önündeki engellerdir. Toplumun belirli meslekleri erkeklere atfetmesi, bu mesleklerde kadınların varlıklarını tanımakta zorluk yaratmakta ve kadınların bu alanlarda yer almalarını neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Kadınların genellikle belirli iş alanlarında yer bulabilmesi, o sektörlerin toplumsal olarak "kadın işi" olarak kodlanmış olmasına bağlıdır. Sektörel ayırımın bir diğer boyutu ise, kadın çalışanların iş ilanlarına kabul edilmemesi veya belirli iş alanlarına yönelik ilanlarda kadın başvurularının genellikle göz ardı edilmesidir.

Ancak toplumsal cinsiyetin bu belirgin ayrımları, kadınların çalışma hayatında profesyonel anlamda varlık gösterebilmesi için farklı stratejiler geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Kadınlar, toplumsal cinsiyetin dayattığı bu normlarla mücadele ederken, daha fazla erilleşmek zorunda kalabilirler. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin etkisiyle, kadınlar iş dünyasında kabul görebilmek, rüştünü ispatlayabilmek ve profesyonelliklerini gösterebilmek adına daha "erkeksi" bir davranış biçimi benimsemektedirler. Bu, kadınların iş yerlerinde daha "erkeksi" tavırlar sergileyerek, toplumun ve iş yerinin onlara biçtiği rolün dışına çıkmak için bir savunma mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır.

K21'nın ifadesinde, kadınların iş hayatındaki erillik algısına nasıl adapte olduklarını anlamak mümkündür: "Bu kadar erillik yüklenmekte kalmış olduğumu düşünüyorum. Bir erkek gibi düşünmeye başladığımı, dişiliğimi kaybettiğimi." Burada, katılımcı, iş hayatında başarılı olabilmek için toplumsal cinsiyetin dayattığı normlara uyum sağlamaya çalıştığını ve bunun bir sonucu olarak kadınsı özelliklerini geride bıraktığını ifade etmektedir. Bu, kadınların iş gücü piyasasında daha fazla yer edinme çabalarının, bazen kendi kimliklerinden ödün vererek ve toplumsal cinsiyet normlarına uyum sağlayarak gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Bu davranış biçimi, kadınların iş yerindeki erkek egemen kültürle nasıl mücadele ettiklerinin bir göstergesidir.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların iş gücü piyasasında karşılaştığı engelleri ve fırsat eşitsizliklerini şekillendirmektedir. Kadınların iş hayatına katılımı, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyetin belirlediği normlar ve beklentiler doğrultusunda biçimlenmektedir. Bu bağlamda, kadınların belirli sektörlere yerleştirilmesi ve yönetici pozisyonlarına ulaşmalarının engellenmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansımasıdır. Kadınların profesyonelliklerini sergileyebilmeleri için erilleşmeye zorlanması, toplumsal cinsiyet normlarının iş gücü piyasasında nasıl derinlemesine etkiler yarattığını bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yalnızca kadınların ekonomik ve sosyal yaşamları üzerinde değil, aynı zamanda aile içindeki ilişkilerde de belirgin bir şekilde etkisini gösteren karmaşık bir olgudur. Bu eşitsizlik, aile fertleri veya eşlerin, özellikle kadınlar üzerinde bir tür tahakküm kurmasına yol açmaktadır. Bu tahakküm, kadınların çalışma hayatı dışında kalması durumunda daha belirgin hale gelir, çünkü kadının ev içindeki ve toplumdaki rolü daha çok "bakıcı" ve "destekleyici" bir çerçevede şekillenir. Kadınların ekonomik bağımsızlıkları ve kendi iş gücüne katılımları, bu tahakküm ilişkilerinin kırılması adına kritik bir noktadır. Kadının kendi gelirini elde etmesi, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine karşı bir direnç gösterisi olarak kabul edilebilir ve bu süreç, kadının özgürleşmesi için önemli bir adım teşkil eder.

Çalışma hayatına katılım, toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında bir dizi dönüşüm yaratma potansiyeline sahiptir. Katılımcıların çoğu, çalışma hayatının kadınların ekonomik kazanç elde

etmeleri açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu ekonomik kazanç, yalnızca bireysel bir kazanç değil, toplumsal cinsiyet ilişkileri arasındaki güç dengesini değiştirme potansiyeline sahip bir faktördür. Kadınların iş gücüne katılmasının, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kırılmasına olan katkıları, toplumsal ve kültürel yapıların da zamanla değişmesine olanak tanıyabilir.

Katılımcıların söyledikleri, ekonomik kazancın yanı sıra daha fazla özgürlük ve bağımsızlık hissettirdiğini de ortaya koymaktadır. K20'nin ifadesi, ekonomik gücün kadına sağladığı kişisel gelişim ve rahatlık hissiyle ilgili önemli bir noktaya işaret eder: “Kendini büyütür, daha rahat hissediyorsun. Ekonomik gücün yerinde olunca yaşam şartların daha farklı oluyor.” Bu ifade, ekonomik bağımsızlığın sadece maddi bir kazanç değil, aynı zamanda kadının duygusal ve psikolojik refahını da etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Kadın, ekonomik özgürlüğü sayesinde daha rahat bir yaşam sürebilmekte, böylece toplumsal cinsiyet rolüne dayalı baskılardan uzaklaşabilmektedir.

K21 ise ekonomik kazancın yanında herhangi bir "ekstra katkı" hissetmediğini dile getirmiştir: “İşte cebimde paralar, kimseye muhtaç değilsin, gidiyorsun, geliyorsun falan da fiilandır. Bunlar yani, onun dışında bana katkı ekstradan bir şey yok. Hatta çok fazla aldığını düşünüyorum.” Bu ifadede, katılımcı ekonomik özgürlükten bahsederken, kendisini toplumsal olarak “serbest” ve “bağımsız” hissetse de, bu durumun ötesinde kendisi için başka bir toplumsal anlam taşımadığını belirtmektedir. Burada önemli olan nokta, her kadının ekonomik bağımsızlık deneyiminin öznel olduğu ve kişisel algılara dayandığıdır. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bireysel ve kültürel düzeyde farklı şekillerde hissedildiğini ortaya koyar.

Diğer katılımcılar, ekonomik özgürlüğün sağladığı bağımsızlık ve güç hissine daha fazla vurgu yapmaktadır. K24'ün ifadesi, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmalarının toplumsal anlamda ne kadar önemli olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır: “Kadınsın ve ekonomik özgürlüğe sahip oluyorsun. Bundan daha güzel hiçbir şey olamaz.” Burada, ekonomik bağımsızlığın sadece kişisel bir kazanç değil, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadelede bir zafer olarak algılandığı görülmektedir. Kadının toplumsal cinsiyet rolünün sınırlarını aşarak, kendi yaşamını ve kararlarını yönetme hakkını elde etmesi, toplumsal normlara karşı önemli bir duruş sergilemektedir.

K27 de benzer şekilde, ekonomik bağımsızlığın önemini vurgulamaktadır: “Kendi ayaklarının üzerinde durmak çok önemli. O yüzden güzel bir şey. Kendi gelirim sağlıyor olabilmem. Kimseye muhtaç olmamak güzel.” Bu ifadede, kadınların kendi ayakları üzerinde durabilmesinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı bir direniş olarak görülmesi gerektiği açıktır. Kadın, kendi gelirini sağlayarak sadece ekonomik bağımsızlık kazanmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolünden de bir adım daha uzaklaşır.

Son olarak, K28'in söyledikleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı ekonomik kazancın bir özgürlük aracı olarak nasıl işlediğini gösterir: “Kendi kararlarını kendin verebiliyorsun ve kimse sana

karışmıyor. Çalışmazken herkes bir şeyler söylüyor ama şu an bana kimse karışmıyor.” Bu ifade, kadının iş gücüne katılımının sadece ekonomik bir kazanım değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadelede bir özgürlük alanı oluşturduğunu göstermektedir. Kadın, kendi kararlarını alabilme gücüne sahip olmanın, toplumsal baskılara karşı bir savunma mekanizması sunduğunu ifade etmektedir.

Genel olarak, katılımcıların söyledikleri, ekonomik bağımsızlık ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasındaki ilişkilerin daha derinlemesine incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Kadınların ekonomik özgürlüğü elde etmeleri, yalnızca maddi kazançla sınırlı değildir; aynı zamanda toplumsal normlar ve cinsiyet rollerine karşı bir meydan okuma, bir güçlenme sürecidir. Bu bağlamda, ekonomik bağımsızlık, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı önemli bir araç olarak işlev görmektedir.

4.2.2. Kadınların İş-Özel Yaşam Dengesini Sağlama Stratejileri

Kadınların evli ve çocuk sahibi olması, bakım emeği üzerinden iş-yaşam dengelerini yeniden yapılandırmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, iş-yaşam dengesi kavramı, özellikle kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sorumluluklarının iş hayatına entegrasyonu ile şekillenmektedir. Bu noktada, kadınların iş hayatındaki varlıkları ile özel alandaki sorumlulukları arasında bir denge kurma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

İkinci örneklem kapsamında, katılımcıların yarısının çocuk sahibi olması, çalışma hayatı ile aile yaşamı arasındaki dengeyi kurma çabalarını anlamak açısından önemli veriler sağlamaktadır. Bu bağlamda çocuk sahibi olmayan kadın katılımcıların da analiz edilmesi, iş-yaşam dengesi açısından karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmasına olanak tanımaktadır. Özellikle bakım emeğinin çocuk sahibi olmayan kadınlar üzerindeki etkisinin sınırlı kalması, iş yükünün daha çok profesyonel yaşamda yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Buna karşılık, çocuk sahibi kadınların bakım emeği sorumluluğunun artışı, iş yükünün çift katına çıkmasına, yani literatürde "double burden" olarak adlandırılan duruma yol açmaktadır.

Özellikle yaş olgusu üzerinden belirli bir kuşak farkı olmaması ve yaş ortalamalarının birbirinden uzak olmaması, kuşaklar arası farklılıkların bakım emeği ve iş-yaşam dengesi üzerindeki etkilerini minimize etmektedir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algıların yaşa bağlı olarak değişmediği ve benzer toplumsal baskıların tüm katılımcılar üzerinde hissedildiği gözlemlenmektedir.

Katılımcıların üçte ikisinin üniversite mezunu olması, eğitim seviyesinin aile kurumu ve iş-yaşam dengesi ile ilgili kararlar üzerindeki belirleyici rolüne işaret etmektedir. Eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte kadınların profesyonel iş gücüne katılım oranı artmakta, ancak bu durum

bakım emeği sorumluluğunu hafifletmemektedir. Aksine, eğitimli kadınların hem iş yerinde hem de evde sorumluluk almaları, iş-yaşam dengesi üzerinde ek bir baskı yaratmaktadır. Bu bağlamda, eğitim düzeyinin yüksek olması, çift yükün dağıtımı açısından avantaj sağlamamaktadır.

Bakım emeği sorumluluğunun yoğunluğu, kadınların hem fiziksel hem de duygusal emek harcamalarını artırmaktadır. Bu durum, özellikle çalışan annelerin evlilik ve ebeveynlik rollerinin bağlayıcılığı ve bağımlı ilişki modeli bağlamında değerlendirildiğinde, sosyal yapıdaki cinsiyete dayalı iş bölümünü gözler önüne sermektedir. Bu nokta da, çalışan annelerin yaşadığı "double burden" olgusu, bakım emeği ve iş-yaşam dengesi kavramlarının kesişiminde incelenmesi gereken önemli bir sosyolojik problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, kadınların iş-yaşam dengesini kurma süreçleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve bakım emeği sorumlulukları üzerinden şekillenmektedir. Eğitim düzeyi, iş gücüne katılımı teşvik etse de, bakım emeği yükünü hafifletmemektedir. Bu nedenle, iş-yaşam dengesine yönelik çözümler geliştirilirken toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin göz önünde bulundurulması ve bakım emeğinin toplumsal olarak paylaşılması gerektiği açıktır.

Çocuk sahibi olan katılımcıların çoğunluğu, iş-yaşam dengesi sorulduğunda, önce bakım emeği ve çocuk bakımı üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu durum, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan beklentilerin iş hayatlarına ne denli etkide bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kadınların, toplumda geleneksel olarak anne ve bakıcı rolüne atfedilen görevleri yerine getirme yükümlülüğü, aynı zamanda profesyonel yaşamları ile kişisel sorumlulukları arasında sıkışmalarına sebep olmaktadır. Bu bağlamda, iş hayatı düzenlemeleri ve kurumsal yapılar, kadınların aile içindeki bakım görevlerini yerine getirme biçimlerini doğrudan etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

Katılımcıların ifadeleri, iş-yaşam dengesi sorununun sadece fiziksel zamanın yönetimi ile sınırlı kalmadığını, aynı zamanda duygusal ve psikolojik yüklerle de şekillendiğini göstermektedir. K17'nin "Evdeki o şeyi evlendikten sonra değil ama çocuk olduktan sonra ciddi anlamda sıkıntı çekiyorum... Onlarla vakit geçirmek istiyorsun. Çünkü onlarla yetişemiyorsun. Bizim mesleğimiz gerçekten cidden ağır. 7'yi 8'i buluyor. Çocukları evde yatırdıktan sonra tekrar bir iş mesai başlıyor. Böyle zor." şeklindeki açıklaması, kadınların profesyonel yaşamlarıyla ev içindeki bakım emeği arasında nasıl bir denge kurmaya çalıştıklarını, ancak bunun oldukça zorlayıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Burada, kadınların çocuklarıyla daha fazla vakit geçirme isteklerinin, ancak çalışma saatlerinin ve mesai koşullarının sınırlı olduğu bir çerçevede yerine getirilememesi, iş hayatı ile bakım emeği arasındaki çatışmayı net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Bir diğer katılımcı olan K19 ise, hem çalışma hem de ev işleri arasındaki yoğun tempo nedeniyle ciddi bir psikolojik yük hissettiğini ifade etmektedir. "İki tane çocuğum var. Biri 1 yaşında, biri 1. sınıfa başladı. Çok küçükler. Bana çok ihtiyaçları var. Çalışıyorum. İş, ev işi... Yani çok

zorlanıyorum ama bir şekilde gidiyor. Şu an psikolojik hap kullanmaya başladım. Böyle sonlandım.” Bu açıklama, sadece fiziksel değil, psikolojik bir yükün de kadınların iş-yaşam dengesi ile bakım emeği arasındaki çatışmadan kaynaklandığını gösteriyor. Kadınların bakım sorumluluklarının yoğunluğu, onların duygusal ve mental sağlıklarını etkileyebilmekte ve bu durum, genellikle daha fazla fiziksel ve psikolojik yük taşımalarına sebep olmaktadır. Ayrıca, bu tür bir yaşam tarzı, kadınların kendilerine ayıracakları zamanı neredeyse sıfıra indirirken, aynı zamanda aileleriyle kaliteli zaman geçirebilme fırsatını da kısıtlamaktadır.

İş yaşamı örgütlenmesi ve bakım emeği bağlamında, K19’un kazandığı ücreti çocuğunun bakıcısının ücreti olarak değerlendirmesi, bakım emeğinin dışsallaştırılması ve ticarileşmesi üzerine önemli bir nokta ortaya koymaktadır. Bu durum, kadınların ekonomik özgürlükleri çerçevesinde, bakım emeğini başka bir kişi aracılığıyla ikame edebilme olanaklarının varlığını göstermektedir. Ancak bu çözüm, her kadının erişebileceği bir seçenek değildir. Çünkü bu tür alternatifler, sadece belirli bir gelir düzeyine sahip kadınlar için mümkün olmaktadır. Ayrıca, bakım emeğinin dışsallaştırılması, bakım yükünü başkasına devretmekle birlikte, kadınların hala toplumsal beklentiler doğrultusunda "iyi anne" olma baskısı altında oldukları gerçeğini değiştirmemektedir.

Sosyolojik olarak bakıldığında, bu dinamikler, "double burden" kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Double burden (çift yük) kavramı, kadınların hem profesyonel alanda hem de evdeki bakım yükümlülüklerinde aynı anda varlık göstermeleri gerektiği durumu ifade eder. Bu durum, kadınların sürekli olarak iki farklı dünyada birden yer almalarını ve her iki alanda da "tam" olabilmek baskısını taşımalarını gerektirir. Bu tür bir yük, kadınların sağlıklı bir iş-yaşam dengesi kurmalarını neredeyse imkânsız hale getirirken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de pekiştiren bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özetle, bu araştırmada yer alan katılımcıların ifadeleri, iş hayatı ile bakım emeği arasındaki gerilimi ve bu gerilimin kadınların hem profesyonel hem de kişisel yaşamları üzerinde yarattığı etkileri açıkça gözler önüne sermektedir. Kadınların iş hayatındaki sorumlulukları ile ev içindeki bakım yükümlülükleri, çoğu zaman birbirine zıt düşen talepler yaratmakta ve bu durum, onların yaşam kalitelerini, sağlıklı bir iş-yaşam dengesi kurmalarını engellemektedir. Kurumsal yapılar, toplumsal cinsiyet normları ve ekonomik koşullar, kadınların iş-yaşam dengelerini kurmalarını zorlaştıran etmenler olarak öne çıkmaktadır.

Çalışan kadınların iş hayatı ile ev içindeki bakım emeğini dengeleme çabaları, modern toplumlarda giderek daha fazla tartışılan bir konu haline gelmektedir. Bu dengeyi kurmaya çalışırken kadınlar, yalnızca iş yerinde değil, aynı zamanda evde de bir dizi farklı sorumlulukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ev içindeki bakım emeği, geleneksel olarak kadınların üzerine yüklenen ve genellikle "görünmeyen" işlerden oluşur; bu işler sadece çocuk ve yaşlı bakımını değil, aynı zamanda yemek pişirme, temizlik, alışveriş gibi günlük yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan tüm aktiviteleri

içerir. Ancak, bu yüklerin genellikle "doğal" ve "kadının sorumluluğu" olarak görülmesi, hem toplumsal hem de bireysel düzeyde önemli bir eşitsizlik yaratmaktadır.

Katılımcıların ifadeleri, iş hayatı ve bakım emeği arasındaki zorlayıcı dengeyi daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Örneğin, K17'nin belirttiği gibi: “Evdeki yük de kadının, ev hanımının zaten bir yükü var. Artık biz çalışacak kadar iki iş yapmış oluruz. İki kadın olmak zorunda kalıyoruz...” Bu ifade, kadınların aynı anda birden fazla rol üstlenmek zorunda kaldıklarını ve bunun ciddi bir zaman yönetimi sorunu yarattığını vurgulamaktadır. Kadınlar, hem evdeki geleneksel bakım işlerini yürütmekte, hem de profesyonel iş hayatında başarılı olabilmek için çaba göstermektedirler. Buradaki "iki kadın olmak" ifadesi, kadınların toplumda onlara atfedilen geleneksel ev içi rollerle, profesyonel yaşamlarındaki sorumlulukları arasında sıkışmışlıklarını ve bu durumun yaratmış olduğu çift yönlü yükü ifade etmektedir.

Bu bağlamda, "planlı olmak" kavramı oldukça merkezi bir yer tutmaktadır. K23, "Güdüz burada çalışıyorsun, akşama evde... Hep planlı yaşamak zorundasın. Yani anlık hiçbir şey yaşayamıyorsun." diyerek, iş ve ev sorumlulukları arasında sıkışmışlığını ve bunun getirdiği planlama zorunluluğunu dile getirmektedir. Kadınların hayatları, anlık bir esneklik yerine, sürekli bir planlama ve organize olma gerekliliği üzerine inşa edilmektedir. Bu durum, zamanın nasıl yönetildiği, hangi aktivitelerin önceliklendirildiği ve hangi ihtiyaçların göz ardı edildiği konusunda önemli sosyolojik soruları gündeme getirmektedir.

K24'ün da belirttiği gibi, evdeki düzenin bazen ihmal edilmesi, bu sürekli koşturmaya içinde kabul edilen bir durum haline gelmektedir: “Bir bakıyorum bazen yemeğim yok. Bir bakıyorum yatağım toplanmamış. Onları artık göz ardı etmek zorundayım. Yoksa ne yaparım biliyor musun? Elimde bezle odalardan çıkamam.” Bu açıklama, bakım emeğinin ve ev işlerinin kadınların bireysel yaşamları üzerinde ne kadar baskı kurduğunu gösterirken, aynı zamanda toplumsal olarak bu yüklerin ne kadar göz ardı edildiğini de gözler önüne seriyor. Kadınlar, ev işlerini yerine getiremediklerinde suçluluk duygusu hissedebilmekte, ancak aynı zamanda bu yüklerin aşırı yoğunluğunun da farkında olmaktadır.

Bu noktada, iş hayatı ve bakım emeği arasındaki ilişkiyi ele alırken "double burden" (çift yük) kavramı da önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. "Double burden" kavramı, kadınların hem evdeki bakım işlerini hem de profesyonel iş yükünü taşıma zorunluluğundan kaynaklanan ikili bir yükü ifade eder. K25'in ifadesi de bu durumu pekiştirmektedir: “Yani dört dörtlük eve yürütemiyorsun. Önceliklerini sıraya koyuyorsun. Önceliğinde çocuklara ilgin, evdeki yemek, kısmen temizlik. Hepsine dört dörtlük yetişemiyorsun.” Kadınlar, kendilerine ve ailelerine bakabilmek için birçok fedakârlık yaparak bu iki alan arasında denge kurmaya çalışırken, genellikle kendi kişisel ihtiyaçlarını ikinci plana atmaktadırlar.

Bu tür bir "çift yük", sadece kadınların zamanını ve enerjisini zorlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerine dair derinlemesine bir analiz yapmayı da gerektirir. Kadınların ev içindeki emeği genellikle görünmez kılınırken, iş gücüne katılımlarındaki zorluklar daha çok dışarıdan gözlemlenebilir. Bu, toplumsal cinsiyetin nasıl iş hayatı ve bakım emeği arasındaki dengesiz yükleri dağıttığını, kadınların sürekli olarak bu ikili yük altında nasıl ezildiklerini ve bu yükün toplumsal yapılar tarafından nasıl pekiştirildiğini gösterir.

Sonuç olarak, kadınların iş hayatı ve bakım emeği arasında denge kurmaya çalışırken karşılaştıkları zorluklar, sadece bireysel bir problem olmaktan öte, toplumsal cinsiyetin yapısal eşitsizliklerini de yansıtan derin bir sosyolojik sorundur. Kadınların, bu iki alan arasında planlı bir şekilde denge kurmaya çalışmalarının ötesinde, bu durumu değiştirecek toplumsal, kültürel ve kurumsal dönüşümlere ihtiyaç duyulmaktadır.

İş yaşamının örgütlenmesi, modern toplumsal yapıların en temel özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kurumsal firmalarda çalışan kadınlar açısından, işin bağlayıcılığı ve çalışma koşullarının sosyal yaşam üzerindeki etkileri, iş-yaşam dengesinin bozulmasına yol açabilecek önemli faktörlerdendir. Bu bağlamda, kadınların iş hayatındaki rollerinin ve mesleki yüklerinin, onların kişisel ve sosyal yaşamları üzerindeki etkileri sosyolojik bir perspektifle incelenmelidir.

Esnek çalışma modelleri, iş hayatı ile özel hayat arasındaki dengeyi yeniden şekillendiren bir unsur olarak dikkate alınmalıdır. Ancak, kurumsal firma çalışanı kadınlar için mesai saatleri dışında eve iş götürme, ek mesai yapma gibi durumlar, sosyal hayatlarını ciddi anlamda kısıtlamakta ve işin egemenliğini bireylerin tüm yaşam alanlarına taşımaktadır. Bu durum, kadınların sosyal hayatlarına ayrılan zamanı ve dinlenme süreçlerini azaltırken, aynı zamanda onların mesleki yaşamlarını sürdürmek için kişisel yaşamlarından fedakârlık yapmalarına neden olmaktadır. Sosyolojik açıdan bakıldığında, bu durum, kadınların iş gücü piyasasında maruz kaldıkları sömürü biçimlerinin bir yansımasıdır. Çalışma saatlerinin uzunluğu ve verilen emeğin karşılığının genellikle hakkıyla ödenmemesi, iş-yaşam dengesini bozan faktörler arasında yer alır. Çalışan kadınlar, gerek fiziken gerekse duygusal anlamda tükenmişlik yaşamakta, bunun sonucunda ise iş yerinde verimlilikleri düşmektedir.

Bu durum, işin yalnızca ekonomik bir araç olmanın ötesine geçtiğini, aynı zamanda bireyin sosyal, duygusal ve psikolojik dünyası üzerinde de belirleyici bir etkiye sahip olduğunu gösterir. Bu bağlamda, iş hayatının birey üzerindeki etkileri yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda bireylerin yaşam kalitesini ve toplumsal rollerini de doğrudan etkileyen bir unsur haline gelmektedir. Katılımcıların ifadeleri de bu durumu doğrulamaktadır. K21: “Evdeki bir yaşamım yok, sosyal hayatımdaki bir yaşamım yok. Sadece iş odaklı oluyorum. Hani bu iş, bir kendime özel bir zaman ayırmaktan ziyade hani evde iki saat bir dinleneyim modunda oluyor.” şeklinde ifade etmiştir. Bu

alıntı, işin kadınların kişisel yaşamları üzerindeki baskısını ve onların sadece iş odaklı yaşamaya mecbur bırakıldıklarını ortaya koymaktadır. Kadınlar, iş ve sosyal yaşam arasındaki dengeyi kurmakta güçlük çekmekte, bunun sonucunda ise hem fiziksel hem de duygusal anlamda tükenmişlik yaşamaktadırlar.

Benzer şekilde, K27'nin: "Bütün gün çalışıp akşama eve gittiğimde yapmam gereken işlerin zorluğunu... Bazen hiç yapmak istemiyorum. Bırakıyorum. Bazen de yapmak zorundayım. İşle alakalı bir şeyler de oluyor. Evle alakalı bir şeyler de oluyor." şeklindeki ifadesi de, işin, eve taşınan bir yük haline geldiğini ve bunun çalışan kadınlar üzerinde bir psikolojik baskı yarattığını ortaya koymaktadır. Kadınlar, evdeki sorumluluklarla iş yerindeki sorumlulukları aynı anda yerine getirmeye çalışırken, duygusal ve fiziksel anlamda yıpranmakta, bu da iş-yaşam dengesizliğine yol açmaktadır.

Sosyolojik anlamda bu tür durumlar, özellikle kadınların, iş gücü piyasasında maruz kaldıkları ikili bir yükümlülüğten kaynaklanmaktadır. Hem ev içindeki rollerini hem de dışarıdaki profesyonel rollerini yerine getirmek zorunda bırakılmaları, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Bu tür eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için, iş yerlerinde esnek çalışma modellerinin yanı sıra, kadınların sosyal hayatlarını da destekleyecek stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, iş-yaşam dengesinin sağlanabilmesi için, kurumsal firmaların çalışan kadınların sadece profesyonel değil, aynı zamanda kişisel ve sosyal yaşamlarını da göz önünde bulundurması kritik bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, iş hayatı ve özel yaşam arasındaki dengeyi sağlayan, esnek çalışma modelleri ve iş yerinde kadınların haklarını güvence altına alan politikaların hayata geçirilmesi, kadınların hem iş gücü piyasasında daha etkin bir şekilde yer alabilmelerini sağlayacak hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmaya yardımcı olacaktır.

4.2.3. Kurumsal Çalışan Kadınların Karşılaştığı Güvencesizlik Durumları

Kurumsal firma çalışanı kadınlar özelinde güvencesizlik kavramını irdelemek, iş tanımı, gelir ve sosyal haklar üzerinden şekillenen bir tartışmayı zorunlu kılmaktadır. Günümüzün küreselleşen ekonomi dünyasında, rekabet piyasası ekonomisi, neoliberal politikalar ve esnek çalışma modelleri, kurumsal firma çalışanları üzerinde önemli bir güvencesizlik durumu yaratmaktadır. Bu çalışma, özellikle kurumsal firmalarda çalışan kadınların iş güvencesizlik deneyimlerini sosyolojik bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır.

Güvencesizlik kavramı, özellikle esnek çalışma düzenlemeleri ve rekabetçi piyasa yapısının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kurumsal firmalarda çalışan kadınlar açısından güvencesizlik, gelir yetersizliği, iş tanımındaki belirsizlik ve esnek çalışma saatleri gibi unsurlarla

somutlaşmaktadır. Bu unsurlar, işçilerin hem maddi hem de manevi anlamda güvencesiz hissetmelerine yol açmakta ve emek sömürüsünü artırmaktadır.

Rekabet piyasasının ortaya çıkardığı güvencesiz çalışma ortamı, çalışanların belirli sınırlar ve çerçeveler olmaksızın sömürülmesine yol açmaktadır. Özellikle kurumsal firmalarda görülen iş tanımı belirsizliği, çalışanların mesai saatlerinin uzaması, iş yükünün artması ve buna karşın gelirden bir artış olmaması şeklinde kendini göstermektedir. Bu noktada emeğin sömürüsü, işverenlerin beklentileri ile çalışanların aldığı ücretler arasındaki uçurumu gözler önüne sermektedir.

Katılımcı görüşleri bu durumu somut biçimde ortaya koymaktadır. K21'in ifadesi bu bağlamda oldukça anlamlıdır: “Saat 12'ye kadar bir yerde çalışamam. Bunun karşılığı maddi olarak bırak, bir saygı olarak da almıyoruz maalesef.” Bu ifade, çalışanların esnek çalışma saatlerinden duyduğu rahatsızlığı ve bunun karşılığında hem maddi hem de manevi bir tatmin sağlanamamasını gözler önüne sermektedir. Burada, çalışma saatlerinin uzaması ile emeğin karşılığının verilmemesi arasındaki dengesizlik, güvencesizlik olgusunu pekiştirmektedir.

Benzer şekilde, K19'un ifadesi de kurumsal yapının sağladığı güvencenin eksikliğini vurgulamaktadır: “Maaş konumunda işte şahısa bağlı olduğum için maaşımdan çok memnun değilim. Kurumsal olsaydı en azından yeteri kadar maaş verilecekti. Bu konudan da memnun değilim.” Bu ifade, işçilerin kurumsal yapılarda daha fazla güvenlik arayışında olduğunu ve bireysel işverenlere bağlı çalışmanın güvencesizlik hissini artırdığını göstermektedir.

K24'ün şu ifadesi ise, ücret ve iş yükü arasındaki çelişkiye vurgu yapmaktadır: “Bugün bu stresin altında on yedi bin lira kesinlikle değil. Hakkı bu değil. Yani otuz binin altında, otuz beş binin altında olmaması gerekiyor. Sadece bir iş yapmıyorsunuz... Dört elemanın yapması gereken işi bir kişinin istiyor.” Bu bağlamda, iş yükünün artması ve buna karşılık olarak ücretin yetersiz kalması, neoliberal politikaların işçiler üzerindeki baskısını gözler önüne sermektedir.

Özel sektörün gelir güvencesi sağlamaması ve çalışanların düzensiz maaş alması da güvencesizliğin bir başka boyutunu oluşturmaktadır. K17 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Özel sektör biliyorsunuz düzenli de alamıyoruz. Düzenli aldıktan sonra hani geçinilmeyecek bir meslek değil.” Bu ifade, gelir güvencesizliğinin kurumsal yapılar içerisinde de varlığını sürdürdüğünü ve düzenli maaş almanın dahi bir güven unsuru olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Son olarak, çalışanların sosyal güvenlik mekanizmalarından yoksun olması, işçi haklarını koruyan yapısal düzenlemelerin eksikliği ve sendikasızlaşma süreci, kurumsal firmalarda çalışan kadınların güvencesizlik deneyimlerini daha da derinleştirmektedir. K17'nin “Çünkü istekleri bitmiyor devletin sistemleri olmadıkları için her şeyi bizden bekliyorlar.” ifadesi, işverenlerin

devletin sosyal güvenlik sağlama sorumluluğunu çalışanlara yüklediği bir ortamda, iş güvencesizliğinin daha da artmasına işaret etmektedir.

Sonuç olarak, kurumsal firma çalışanı kadınlar özelinde güvencesizlik, hem yapısal hem de bireysel düzeyde çok katmanlı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Rekabetçi piyasa ekonomisinin ve esnek çalışma modellerinin kurumsal yapılar üzerindeki etkisi, çalışanların hem ekonomik hem de sosyal güvenliğini tehdit etmektedir. Bu bağlamda, sosyal politika müdahaleleri ve kurumsal yapılar içinde daha adil çalışma düzenlemeleri sağlanmadan, güvencesizlik olgusunun giderilmesi oldukça güç görünmektedir.

Küreselleşme ve teknolojik dönüşüm gibi faktörler, iş gücü piyasasındaki yapıları köklü bir şekilde dönüştürmekte ve bu dönüşüm, özellikle kırsal ve kentsel alanlar arasındaki iş gücü dinamiklerini belirgin biçimde etkilemektedir. Bu süreç, yalnızca iş fırsatlarını değil, aynı zamanda gelir düzeylerini de şekillendirerek, kent merkezleri ile kırsal alanlar arasında önemli eşitsizlikler yaratmaktadır. Küreselleşme ve teknolojik ilerlemeler, kent merkezlerinde büyük sermaye gruplarının ve perakende zincirlerinin yayılmasını hızlandırmış, bunun sonucunda kırsal alandaki küçük ölçekli firmalar, piyasa koşullarına uyum sağlamakta zorluk çekmiştir. Böylece, iş güvencesizliğinin en yoğun hissedildiği bölgeler arasında kırsal kesimler önemli bir yer tutmaktadır.

Bu bağlamda, güvencesizlik üzerine yapılan tartışmalar, yalnızca ekonomik belirsizliği değil, aynı zamanda sosyal eşitsizlikleri de derinleştiren bir yapıya bürünmektedir. Küresel ekonomik sistemin etkisiyle, kent merkezleri giderek daha fazla iş fırsatını barındıran ve gelir düzeyinin yüksek olduğu bölgeler haline gelirken, kırsal alanlar bu gelişmelerin dışında kalmaktadır. Kent merkezlerinde büyük sermayenin ve yüksek gelir düzeylerinin yoğunlaşması, küçük firmaların varlık gösterdiği kırsal alanlarda çalışan bireyler için daha düşük maaşlar ve daha az iş güvencesi anlamına gelmektedir. Küresel piyasa ve teknoloji odaklı dönüşümler, kırsal kesimdeki iş gücünün zorunlu olarak düşük ücretli, güvencesiz ve geçici işlerde çalışmasına yol açmaktadır.

K17'nin ifadesi, bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır: "Herkesin kendine göre biçtiği bir değer vardır ama maalesef bulunduğumuz ortam da önemli. Küçük şeyler mesela bu mesleği İstanbul'daki meslektaşım tabii ki benim iki katımı alıyordu." Bu alıntı, Hopa gibi çevresel yerleşimlerde yaşayan bireylerin karşılaştığı gelir eşitsizliğini vurgulamakta ve kent ile kırsal arasındaki gelir uçurumunun, yalnızca ekonomik bir eşitsizlik değil, aynı zamanda sosyal yapılar içinde de belirgin bir ayrım yarattığını göstermektedir. Kent merkezindeki yüksek maaşlar, aynı iş için kırsal alanda çalışan bireylerin aldığı düşük ücretlerle doğrudan karşılaştırıldığında, bu durumun güvencesizlik algısını ne denli derinleştirdiği anlaşılmaktadır. Kırsal kesimdeki bireyler, sadece düşük gelirle değil, aynı zamanda iş güvencesizliği ile de mücadele etmektedir. Bu güvencesizlik, işlerin geçici ve belirsiz olması, sosyal sigorta ve emeklilik hakları gibi güvencelerin eksikliği ile daha da pekişmektedir.

Güvencesizlik kavramı, bu bağlamda yalnızca ekonomik güvencesizlikle sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda bireylerin psikolojik ve sosyal açıdan da maruz kaldıkları belirsizlikleri ifade eder. Kırsal alanda çalışanlar, sadece düşük gelir düzeyleriyle değil, aynı zamanda iş güvencesizliği ve sosyal güvencelerin eksikliği ile de baş başa kalmaktadır. Bu durum, bireylerin yaşam kalitesini, toplumsal bağlarını ve geleceğe dair umutlarını doğrudan etkilemektedir.

Sonuç olarak, küreselleşme ve teknolojik dönüşüm süreçlerinin etkisiyle ortaya çıkan bu yapısal eşitsizlikler, iş güvencesizliğinin yalnızca ekonomik bir sorun olmadığını, aynı zamanda toplumsal yapıyı ve bireylerin yaşam biçimlerini dönüştüren derin sosyo-ekonomik sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Kırsal ve kentsel arasındaki bu uçurum, sadece ekonomik eşitsizliği değil, aynı zamanda sosyal adaletsizliği de pekiştirmekte ve bireylerin yaşamlarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, güvencesizlik üzerine yapılan tartışmaların, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve psikolojik boyutlarını da kapsaması gerekmektedir.

Güvencesizlik kavramı, özellikle çalışma hayatındaki değişim ve esneklik politikaları ile birlikte giderek daha fazla gündeme gelmektedir. Bu bağlamda, sözleşmeli çalışanların maruz kaldığı güvencesizlik, yalnızca ekonomik belirsizlikle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sosyal haklardan yoksun kalma, ayrımcılığa uğrama ve kariyerlerinin gelecek yönünde belirsizlik yaşamaları gibi birçok farklı boyut içerir. Bu durum, bireylerin iş güvencesinin olmadığı, esnek çalışma koşullarına zorlandığı ve ayrımcılığa maruz kaldığı çalışma hayatının farklı tezahürlerini gözler önüne serer. Sözleşmeli çalışanların, kadrolu çalışanlarla kıyaslandığında yaşadığı bu haksızlıklar, güvencesizlik kavramı çerçevesinde incelenmesi gereken önemli bir sosyal sorundur.

Güvencesizlik, özellikle devlet dairelerinde, okul gibi kurumlarda sözleşmeli çalışanların kadrolu çalışanlardan farklı bir statüye sahip olmasıyla belirginleşir. Bu çalışanlar, aynı iş tanımına ve benzer çalışma yüklerine rağmen, önemli sosyal haklardan yoksun kalmakta ve daha düşük ücretlerle çalışmaktadırlar. Bu durum, sosyal eşitsizliği artıran bir faktör olup, aynı zamanda iş güvencesinin yokluğu, işten çıkarılma korkusu ve ayrımcılık gibi olgularla derinleşmektedir. K25'in ifadesiyle: "Ben ücretli öğretmenim. Hiçbir hakkım yok. Tatillerde param kesiliyor. Hasta olduğumda bu benim tercihim değil. Gitmediğimde yine ücretim kesiliyor. Ücretli öğretmenin çok fazla dezavantajları var." bu tür çalışma koşulları, sözleşmeli çalışanların yalnızca maddi anlamda değil, aynı zamanda psikolojik açıdan da derin bir güvencesizlik hissi yaşamalarına neden olmaktadır.

Bu güvencesizlik hissi, yalnızca işin sosyal ve ekonomik boyutlarıyla sınırlı kalmaz. Çalışanların kendi profesyonel kimlikleri, işyerindeki statüleri ve sosyal ilişkileri de bu belirsiz ortamdan etkilenir. Özellikle ücretli öğretmenlerin yaşadığı haksızlıklar, onların profesyonel kimliklerini sorgulamalarına ve daha geniş toplumsal eşitsizlikler hakkında düşünmelerine neden olmaktadır. K25'in bir başka alıntısında, "Kadrolu bir öğretmenle aynı işi yapıp, aynı emeği verip,

ücret olarak yarısını yarısını almak bizleri fazlasıyla üzmemekte. Asgari ücrete yakın bir para veriyorlar. Sonuçta biz de hani lisans mezunu, formasyonlu öğretmenleriz. Kadrolu kadar olmasa da biraz daha asgari ücretin üstünde olmasını biliyoruz,” ifadeleri, sözleşmeli çalışanların en temel haklarından mahrum kalmalarının ne denli büyük bir adaletsizlik oluşturduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Burada, aynı işi yapan ve aynı niteliklere sahip olan iki grup arasında ortaya çıkan ücret eşitsizliği, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal anlamda bir ayrımcılığa da yol açmaktadır.

Güvencesizlik, sadece büyük şehirlerde değil, kırsal kesimlerde de farklı şekillerde deneyimlenmektedir. K19’un belirttiği gibi: “Sözleşmeli çalışmak güvencesizliği artırıyor. Ama şöyle, benim şu an burada işten çıkma ve çıkarılma gibi bir durumum yok. Burası küçük bir yer.” kırsal alanlarda çalışan sözleşmeli bireyler, iş güvencesizliğini daha hafif hissediyor olabilirler. Bununla birlikte, bu durum, güvencesizliğin tamamen yok olduğu anlamına gelmez. Kırsal kesimde de ekonomik belirsizlik, işyeri kaynaklı stres ve sosyal izolasyon gibi faktörler, güvencesizlik hissiyatını farklı bir biçimde ortaya çıkarabilmektedir.

K27’nin belirttiği gibi: “diğer kadrolu öğretmenlerden daha az maaş alıyorum. Aynı işi yapıyorum onlarla. Belki daha fazla sorumluluğum oluyor,” bu durum, iş yükü açısından da önemli bir adaletsizliği gözler önüne seriyor. Aynı işin yapıldığı, aynı emeğin verildiği bir ortamda, ücretlerin ve hakların farklı olması, güvencesizlikle ilişkili bir başka önemli sosyo-ekonomik sorunu işaret etmektedir. Çalışanlar, verdikleri emeğin karşılığında hak ettikleri ücretin ve sosyal hakların verilmediğini hissettiklerinde, yalnızca bireysel bir huzursuzluk yaşamakla kalmazlar; aynı zamanda bu durum, toplumsal eşitsizliğin daha geniş bir yansıması olarak karşımıza çıkar.

Sonuç olarak, sözleşmeli çalışanların yaşadığı güvencesizlik, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde derin etkiler yaratmaktadır. Bu güvencesizlik, yalnızca iş güvencesizliği, ücret eşitsizliği ve sosyal haklardan mahrumiyetle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin daha geniş bir yansımasıdır. Sözleşmeli çalışanların haklarının iyileştirilmesi, yalnızca onların yaşam kalitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda daha adil ve eşitlikçi bir çalışma ortamı yaratılmasına katkıda bulunur.

Güvencesizlik, özellikle modern iş gücü piyasasında, birçok çalışan için temel bir kaygı kaynağı haline gelmiştir. Bu durum, sadece ekonomik bir belirsizlik değil, aynı zamanda çalışanların sosyal kimliklerini, mesleki itibarlarını ve kişisel değerlerini de doğrudan etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’deki eğitim sektöründe özellikle sözleşmeli çalışan öğretmenler, bu güvencesizlikten en fazla etkilenen gruplardan biridir. Sözleşmeli öğretmenlerin karşılaştığı özlük hakları eksiklikleri ve güvencesizlik, yalnızca ekonomik açıdan bir sıkıntıya yol açmakla kalmaz, aynı zamanda mesleki kimlik ve işyerindeki sosyal konumları üzerinde de ciddi etkiler yaratmaktadır.

K27'nin ifadesinde yer alan "Ücretli öğretmen bakışı oluyor tabii ki," söylemi, güvencesiz çalışma ilişkilerinin eğitim sektöründeki temsil ve algılama biçimlerini yansıtmaktadır. Burada söz konusu olan, ücretli öğretmenlerin genellikle kadrolu öğretmenlere kıyasla daha düşük bir prestije sahip olmaları ve bunun, onların mesleki yeterliliklerine yönelik olumsuz bir algıya yol açmasıdır. Bu durum, güvencesiz çalışanların, hem işyerinde hem de toplumda dışlanma veya küçük görülme deneyimlerini pekiştirir. Sosyolojik açıdan bakıldığında, bu tür bir ayrımcılık, iş gücünün "daha düşük" bir segmentine yerleştirilmiş çalışanların, sosyal hiyerarşide daha alt bir düzeyde yer almasına yol açar. Ayrıca, bu algı, çalışanların kendi mesleklerine karşı duyduğu güveni ve aidiyeti zedeler, çünkü güvencesizlik sadece ekonomik bir yoksunluk değil, aynı zamanda profesyonel bir kimlik krizi yaratır.

K25 ise, daha kapsamlı bir şekilde, sözleşmeli öğretmenlerin karşılaştığı ötekileştirici tutumu anlatmaktadır: "Kadrolu biri gelince şutlanıyoruz. Kız meslek lisesinde çalışırken başıma geldi. Veliler milli eğitime gitti bir dönem daha devam ettim. Mesela şey oluyor, diğer öğretmen kadrolu diye tuzu kuru, siz daha ilgilisiniz, acaba ücretli algısından mı daha çok üstüne düşüyoruz işimizin, bilemiyorum. Ötekileştiriyorlar bizi ücretli diye." Bu alıntı, sözleşmeli öğretmenlerin yalnızca ekonomik olarak güvencesiz olmakla kalmadıklarını, aynı zamanda sosyal anlamda da bir tür "dışlanmışlık" hissi yaşadıklarını gözler önüne seriyor. K25'in bahsettiği gibi, kadrolu öğretmenlerin daha ayrıcalıklı bir konumda olması, ücretli öğretmenlerin daha fazla çaba göstermelerine yol açmaktadır, ancak bu ekstra çaba, çoğu zaman yalnızca karşılıksız bir emek olarak kalmaktadır. Güvencesizlik, sadece bir bireysel deneyim değil, aynı zamanda kolektif bir aidiyetin eksikliğidir. Bu türden ötekileştirmeler, çalışanların motivasyonunu düşürürken, onları sürekli olarak daha düşük bir sosyal statüye yerleştirir. Bu da mesleki ve toplumsal aidiyetin zayıflamasına yol açar.

Güvencesizlik, bu bağlamda sadece ekonomik bir sorunun ötesine geçer ve sosyal bir yapının parçası haline gelir. Sosyolojik olarak, bu durum, eğitimdeki eşitsizliği pekiştirirken, aynı zamanda eğitim iş gücünün farklı segmentleri arasında derinleşen bir ayrım yaratır. Bu ayrımın üretiminde, özellikle kadrolu öğretmenlerin sözleşmeli ve ücretli öğretmenleri "bulaşık", "yetersiz" ya da "geçici" gibi sıfatlarla etiketlemesi etkili olmaktadır. Bu tür söylemler, eğitim sistemi içindeki sosyal hiyerarşiyi pekiştirirken, mesleki statünün yalnızca hukuki güvencelerle değil, aynı zamanda sembolik güçle de şekillendiğini göstermektedir. Etiketlenme, sadece öğretmenlerin mesleklerine olan bağlılıklarını değil, aynı zamanda genel anlamda eğitim sistemine olan güveni de sorgulamaya açık hale getirir.

Sonuç olarak, güvencesizlik sadece bireysel bir ekonomik sorumluluk değil, toplumsal yapının derinlemesine sorgulanması gereken bir kavramdır. Sözleşmeli öğretmenlerin yaşadığı bu tür ayrımcılık ve ötekileştirme, eğitim alanındaki eşitsizlikleri gün yüzüne çıkarırken, aynı zamanda daha geniş bir sosyo-ekonomik yapının nasıl işlediğini de anlamamıza olanak tanır. Bu bağlamda,

güvencesiz çalışma ilişkilerinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel anlamda da önemli etkileri olduğu söylenebilir.

4.2.4. Kurumsal Firma Çalışanı Kadınların Grup Dinamiği

Bu çalışma, Hopa örneği üzerinden kadınların iş gücüne katılımını, iş ortamlarında güvenliği ve sosyal ilişkilerin gücünü inceleyerek, kadınların iş hayatındaki dayanışma, grup dinamikleri ve ekonomik fayda yaratma biçimlerine dair önemli bulgular sunmaktadır. Kadınların iş gücüne katılımı, toplumsal cinsiyet normlarının şekillendiği, aynı zamanda sosyal yapıları dönüştürebilecek bir süreç olarak anlaşılmalıdır. Çalışma, kadınların iş hayatındaki etkileşimlerini ve grup içindeki sosyal bağlarını anlamak adına değerli bir örnek oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kadınların çalışma alanlarındaki rolü, sadece profesyonel değil, aynı zamanda kişisel ve sosyal düzeyde de önemli etkileşimlerin doğmasına neden olmaktadır. Hopa'daki mülakatlardan elde edilen veriler, kurumsal firma çalışanı kadınların iş hayatındaki deneyimlerinin ve grup içi ilişkilerinin, çok yönlü ve derinlemesine bir etkileşim sağladığını açıkça göstermektedir.

Kadınların iş gücüne katılımının, yalnızca ekonomik bir üretkenlik alanı değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir etkileşim alanı olduğunun altı çizilmelidir. Kadınlar, iş yerlerinde grup dinamiklerini ve sosyal ilişkilerini oluşturarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı kolektif bir direnç stratejisi geliştirebilmektedirler. Hopa örneğinde, kadınların grup içindeki dayanışma ağlarını kurarak hem profesyonel verimliliklerini hem de kişisel refahlarını artırdıkları gözlemlenmiştir.

Kurumsal firma çalışanlarının yaş ortalamaları arasındaki büyük farklılıklar olmaması sebebiyle, kuşak farkı çatışmasına dair belirgin bir örüntü gözlemlenmemiştir. Ancak, kuşak farkı olmamasına rağmen, grup dinamiği ve çalışma deneyimlerine dayalı olarak kadınlar ve erkekler arasında iki farklı söylem gelişmiştir. Bir yanda, kadınlarla çalışmanın daha rahat olduğunu savunan bir grup bulunurken, diğer yanda erkeklerle çalışmanın daha rahat olduğunu ifade eden bir diğer grup mevcuttur. Bu durum, cinsiyet temelli iş bölümü ve cinsiyetler arası ilişkilerin farklı algı ve deneyimlere yol açtığını göstermektedir. Sosyolojik açıdan, bu farklılıklar, toplumsal cinsiyet normlarının iş gücü içindeki yansımalarını ve bu normların nasıl şekillendiğini anlamamız açısından önemlidir. Kadın ve erkeklerle çalışma deneyimlerine dair farklı söylemler, iş yerindeki güç dinamiklerini, toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl içselleştirildiğini ve bu rollerin iş yerindeki etkileşimlerdeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Özellikle kadınlarla çalışmanın daha rahat olduğu görüşünü savunan grup, muhtemelen daha az hiyerarşik ve daha çok empatiye dayalı işbirlikçi ilişkiler kurmanın avantajlarını vurgulamaktadır. Diğer yandan, erkeklerle çalışmanın daha rahat olduğu görüşü, belki de daha geleneksel, hiyerarşik ve net iş bölümleri ile ilgili bir tercihten kaynaklanıyor olabilir. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve normlarının iş gücündeki ilişkilerdeki etkisini anlamak adına önemli bir bulgudur.

Bu farklı algılar, iş yerindeki grup dinamiklerini ve kadınların iş gücüne katılım süreçlerini daha derinlemesine incelemek için bir fırsat sunmaktadır.

Çalışma ortamlarında cinsiyetler arası etkileşimlerin dinamikleri, iş yerindeki verimlilik ve sosyal ilişkiler açısından önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcılar, kadınlarla çalışmanın, erkeklerle kıyaslandığında daha verimli olduğunu belirterek, cinsiyetin iş gücü içindeki farklı iş yapma biçimlerine etkilerini sorgulamaktadır. Bu görüşler, sektörel ve sosyal etkileşim temelli farklı boyutlarda ele alınabilir.

K21, kadınların özellikle masa başı işlerde daha düzenli ve disiplinli çalıştıklarını ifade etmektedir: “Ya kadınlarla çalışmak daha rahat. Çünkü erkekler bizim sektörde masa başı işi yapmak istemiyorlar, çok sıkılıyorlar. Sürekli ikaz etmek, uyarmak zorunda kalıyorsun ama kadın olunca daha bir düzenli oluyor işin. O yüzden kadınlarla çalışmak daha kolay.” Bu açıklama, iş yerindeki cinsiyet rollerinin, çalışanların iş yapma biçimlerini nasıl şekillendirdiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Burada, erkeklerin masa başı işlerine olan ilgisizliği, toplumsal cinsiyet rollerinin iş gücüne yansıyan bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Sosyolojik açıdan, erkeklerin genellikle daha dışa dönük, saha odaklı işler tercih etmeleri, toplumsal olarak kendilerine atfedilen "aktif" ve "dışarıya yönelik" rollerin bir sonucudur. Kadınların ise bu tür işlerde daha düzenli ve titiz olmaları, tarihsel olarak onlara atfedilen "özenli" ve "içsel" rollerle ilişkilendirilebilir. Ancak bu algı, cinsiyetin iş gücündeki dağılımına dair kalıp yargılara dayalı bir bakış açısını da içermektedir ve bu açıdan eleştirel bir değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır.

K22'nin, kadınlar arasında daha iyi anlaşma sağlandığını ve erkeklerin varlığında dikkatli olma gerekliliğini vurgulaması da dikkat çekicidir: “Kadın kadına daha iyi anlaşıyoruz. Bir erkek geldiğinde toparlanıyoruz. Söylediğimize, ettiğimize dikkat ediyoruz.” Bu ifadeler, iş yerinde cinsiyetler arası etkileşimlerin sosyal dinamiklere nasıl yansıdığına dair önemli bir gösterge sunmaktadır. Buradaki "daha iyi anlaşma" durumu, kadınlar arasındaki işbirliği ve empati gibi sosyal bağların güçlendiği bir ortamı işaret etmektedir. Ancak erkeklerin varlığında dikkatli olma gerekliliği, erkek egemen iş yerlerindeki sosyal hiyerarşilerin, kadınların davranışlarını sınırlayan bir etki yaratabileceğini düşündürmektedir. Sosyolojik olarak, toplumsal cinsiyetin iş yerindeki gücün nasıl dağıldığını, hangi cinsiyetlerin daha fazla karar verme mekanizmalarına dâhil olduğunu ve bunun iş yerindeki ilişkilerde nasıl bir etki yarattığını incelemek önemlidir. Kadınların erkeklerle daha temkinli bir şekilde etkileşimde bulunmaları, erkeklerin iş yerindeki daha baskın rolünü yansıtan bir olgu olabilir.

K23 ise kadın çalışanlarının iş yerindeki sosyal ve arkadaşlık ilişkilerine katkı sağlayacağını dile getirmektedir: “Kadın çalışan olsa çok iyi olurdu. Arkadaş olur boş zamanlarında... Tabii ki bir bayan arkadaşım ile oturup bir kahve içmek, sohbet etmek güzel olur.” Bu görüş, iş yerinde sosyal bağların kurulumunun ve kadınlar arasındaki dostane ilişkilerin iş ortamını daha verimli hale

getirebileceğini ima etmektedir. Sosyolojik açıdan, iş yerindeki sosyal etkileşimler, sadece işlerin yürütülmesinde değil, aynı zamanda çalışanların psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Kadınlar arasındaki dostane ilişkiler, destekleyici sosyal ağlar oluşturabilir ve bu da genel iş memnuniyetini artırabilir. Bununla birlikte, kadınların iş yerinde daha fazla arkadaşlık kurmasının, erkeklerle kıyaslandığında, daha sınırlı bir sosyal etkileşim alanı yaratması ve cinsiyetler arası sosyal bariyerlerin etkisi altında olması mümkündür.

Son olarak, K24'ün, kadın liderlerle iş ilişkilerinin daha farklı olacağını dile getirdiği açıklaması ise toplumsal cinsiyetin liderlik ve iş dünyasında nasıl algılandığını tartışan bir perspektif sunmaktadır: "Mesela bir ticaret odası başkanının kadın olduğunu düşünsenene. Onunla gidip iletişim kurmam daha farklı olacak. Onunla belki bir yemeğe gidebileceğim. Ya da bir fuara gidebileceğim." Burada, kadın liderlerle olan iş ilişkilerinin daha "açık" ve "kişisel" bir hale geleceği yönündeki düşünce, iş yerindeki hiyerarşik ve cinsiyet temelli ilişkilerin nasıl şekillendiğine dair bir sorgulamayı gündeme getiriyor. Bu görüş, kadınların liderlik pozisyonlarında bulunmalarının, hem iş dünyasında hem de toplumsal düzeyde cinsiyet normlarını nasıl dönüştürebileceği hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Kadın liderlerin varlığı, iş dünyasında daha az resmi ve daha samimi bir etkileşim biçiminin ortaya çıkabileceği, hatta iş dışı etkinliklerde yer alma olasılığının arttığı bir ortamı oluşturabilir. Ancak bu durum, cinsiyetin liderlik üzerindeki etkisini ve toplumsal cinsiyetin iş yerindeki statü ile olan ilişkisini daha derinlemesine incelemeyi gerektirir.

Katılımcıların, meslektaşlarıyla olan ilişkilerine dair yaptığı açıklamalarda toplumsal cinsiyet temelli bir söylem açıkça gözlemlenmektedir. Bu söylemler, erkeklerin daha profesyonel ve uyumlu olduğu, kadınların ise duygusal ve kırılgan olduğu yönündeki yerleşik toplumsal cinsiyet kalıplarını yansıtmaktadır. Katılımcılar, erkeklerle çalışma deneyimlerini daha kolay olarak tanımlar ve bu tercihlerinin arkasında, kadınların "kaprisli" ve "kıskanç" gibi niteliklerle tanımlandığı bir önyargı bulunmaktadır. Bu bağlamda, cinsiyetler arasındaki mesleki etkileşimler, sadece bireysel tercihler değil, aynı zamanda derin toplumsal cinsiyet normları ve ilişkilerin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örneğin, K17'nin açıklamaları, kadınların "kaprisli" ve "kırılgan" olduklarına dair toplumsal cinsiyetçi bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Katılımcı, "Kadın biraz kaprisli oluyor. Yani gerçekten. Hemcinslerime bir şey söylüyorsun. Senin ağlamanla uğraşamam. Öyle bir meslek değil. Anladın mı? Kırılgan tiplerle ben çalışmayı sevmiyorum... Kadınların psikolojisiyle uğraşmak zorunda kalıyorsun. Anlatabiliyor muyum? Bu meslek buna müsaade edecek bir meslek de değil. Seninle uğraşamam yani. Öyle bir meslek değil. Senin gönlünü alayım da benim 2-3 saatim gitsin diye bir lüksüm yok yani." ifadeleri, kadınların mesleki bağlamda "duygusal" ve "zayıf" olarak nitelendirildiği yaygın bir toplumsal algıyı pekiştirmektedir. Burada, katılımcı bir yandan kadınları mesleki bağlamda "uyumsuz" ve "problemlili" olarak konumlandırırken, diğer yandan kendi profesyonellik anlayışını bu cinsiyetçi bakış açısıyla yeniden üretmektedir. Kadınların duygusal

ihtiyaçlarıyla ilgilenmenin bir "lüks" olduğunu belirten bu söylem, erkeklerin bu tür duygusal yüklerden muaf tutuldukları ve dolayısıyla daha verimli ve profesyonel oldukları yönündeki kalıpları pekiştirmektedir.

Bir diğer alıntı, K19'dan gelmektedir: "Bir kadını bir kadın idare etmez ama bir kadın erkek idare eder. Evet, öyle. Gerçekten öyle." Bu ifade, cinsiyetler arasındaki güç dinamiklerini ve cinsiyetler arası etkileşimdeki farklılıkları yansıtan bir söylemi ortaya koymaktadır. Kadınlar arası ilişkilerin daha çatışmalı ve zorlu olduğunu ima eden bu görüş, erkekler arası ilişkilerin ise daha uyumlu ve yönetilebilir olduğu şeklindeki yerleşik bir toplumsal cinsiyet inancını desteklemektedir. Kadınların birbirleriyle uyumlu olamayacakları ve bu yüzden yönetilmesi daha zor olduğu görüşü, toplumsal cinsiyet rollerinin bir yansımasıdır ve kadınlar arasındaki dayanışma ve işbirliği kültürünü yok saymaktadır.

K26'nın, "Erkeklerle çalışmak daha kolay benim için kadınlardan." şeklindeki ifadesi, aynı şekilde toplumsal cinsiyet normlarına dayanan bir tercih ve anlayışa işaret etmektedir. Burada, kadınların birbirleriyle daha uyumsuz oldukları ve erkeklerle çalışmanın daha az duygusal yük getirdiği gibi bir düşünce şekli benimsenmektedir. "Uyumlu" ve "kolay" işbirliği kavramları, genellikle erkeklerin daha rasyonel ve duygusal olmaktan uzak çalışma biçimlerine atfedilirken, kadınların bu bağlamda daha zayıf, duygusal ve dolayısıyla daha zorlayıcı olarak tanımlanması söz konusudur.

Son olarak, K28'ün ifadesi, "Bir erkekle mesela bir bayana göre daha iyi. Kadın olduğu her yerde hep kıskançlık oluyor." kadınlar arası rekabetin ve kıskanmanın, toplumsal olarak kadına atfedilen bir özellik olduğuna dair güçlü bir inancı yansıtmaktadır. Bu tür söylemler, kadınları birbirleriyle sürekli rekabet halinde olan, ilişkilerini olumsuz şekilde etkileyen figürler olarak konumlandırır. Kadınların kıskançlık ve rekabet gibi duygusal özelliklerle ilişkilendirilmesi, toplumsal cinsiyetin kadınlar üzerindeki baskısını ve bu baskıların mesleki ilişkilerde nasıl dışa vurduğunu gösteren önemli bir göstergedir.

Bu alıntılar, erkeklerin profesyonel dünyada daha üstün ve uyumlu, kadınların ise duygusal ve rekabetçi oldukları yönündeki yaygın toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştiren bir söylemi yansıtmaktadır. Toplumsal cinsiyetin iş yerindeki dinamiklere nasıl etki ettiği ve cinsiyet temelli beklentilerin mesleki ilişkilerde nasıl biçimlendiği, bu metin üzerinden tartışılabilir. Bu tür söylemler, toplumsal yapının ve kültürel normların bireylerin profesyonel yaşantılarında nasıl içselleştirildiğini ve bu içselleştirmenin meslek seçimleri, işbirliği ve karşılıklı anlayış gibi faktörleri nasıl şekillendirdiğini gözler önüne seriyor.

Sonuç olarak, kadınlarla çalışmanın verimlilik, sosyal etkileşim ve iş yapma biçimleri açısından sağladığı avantajlar, cinsiyet rollerinin ve toplumsal beklentilerin iş gücü dinamiklerini

nasıl şekillendirdiğini gösteren önemli bir örnektir. Katılımcıların beyanları, cinsiyetin yalnızca bireysel tutumları değil, aynı zamanda iş yerindeki ilişkileri ve yapıları nasıl etkilediğini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, iş yerinde cinsiyetin rolünü daha derinlemesine anlamak, daha kapsayıcı ve adil çalışma ortamlarının yaratılması açısından önemlidir.

4.3. Esnaf ve Kurumsal Çalışan Kadınların İş-Yaşam Dengesi ve Güvencesizlik Kapsamında Karşılaştırılması

Bu bölümde, esnaf olarak çalışan kadınlarla kurumsal firmalarda çalışan kadınların iş hayatı deneyimleri karşılaştırmalı bir biçimde ele alınmaktadır. Her iki örneklemin toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklere maruz kalma biçimleri, iş güvencesi algıları, iş-yaşam dengesi kurma stratejileri ve kurumsal/bağımsız yapılardaki farklı çalışma kültürleri açısından benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirilmektedir. Karşılaştırma, kadın emeğinin hangi bağlamlarda daha fazla görünürlük kazandığı, hangi koşullarda daha fazla güvencesizliğe maruz kaldığı ve kadınların bireysel stratejileriyle bu duruma nasıl yanıt verdikleri konusunda önemli sosyolojik çıkarımlar yapmaya olanak tanımaktadır. Bu kapsamda, her iki grubun ortak mücadele alanları kadar, birbirinden ayrıştıkları noktalar da analiz edilerek, kadınların iş hayatındaki çok katmanlı konumları bütüncül bir bakışla ortaya konulmaktadır.

4.3.1. Ekonomik Bağımsızlık ve Benlik İnşası: Esnaf ve Kurumsal Kadınlar

Kadınların çalışma hayatına katılımı, yalnızca ekonomik bir süreç olmanın ötesinde, bireysel kimliklerin ve toplumsal rollerin yeniden tanımlandığı çok katmanlı bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Bu süreç, toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında kadınların tarihsel olarak maruz bırakıldıkları rollerden sıyrılma, yeni sosyal alanlara açılma ve benliklerini farklı biçimlerde kurma potansiyeli taşımaktadır. Sosyolojik kuramda benlik inşası, bireyin toplumsal ilişkiler içerisindeki etkileşimlerle kendine dair anlam üretmesi, kimlik geliştirmesi ve özneleşme süreci olarak tanımlanır (Mead, 2015; Goffman, 2014). Özellikle kadınlar açısından benlik, yalnızca bireysel farkındalık değil, aynı zamanda toplumun onlara atfettiği rollerle sürekli bir müzakere halinde kurulur. Bu noktada, çalışma yaşamına katılım, kadınların benliklerini yalnızca aile içinde değil, kamusal ve profesyonel alanlarda da ifade edebilmeleri açısından belirleyici olmaktadır (Fraser, 2013).

Goffman'ın dramaturjik yaklaşımına göre bireyler, sosyal hayatta birer “rol oyuncusu” gibi davranarak, toplumsal beklentilerle kendi arzularını dengelemeye çalışırlar (Goffman, 2014). Kadınların iş hayatında üstlendikleri roller, hem mevcut toplumsal cinsiyet normlarıyla çatışır hem de bu normları dönüştürme potansiyeli taşır. Aynı şekilde Butler'ın (2014) toplumsal cinsiyetin “performatif” bir yapı olduğu yönündeki yaklaşımı, kadınların çalışma hayatındaki davranışlarının yalnızca birer tepki değil, aynı zamanda kimlik kurucu eylemler olduğunu ortaya koyar. Bu bağlamda, ekonomik bağımsızlık kazanımı, yalnızca maddi bir özgürleşme değil, aynı zamanda

kadınların toplumsal görünürlüğünü artıran, “özne” konumlarını pekiştiren bir benlik inşa sürecidir (McNay, 2000).

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, esnaf kadınlar ile kurumsal firma çalışanı kadınlar arasında, çalışma hayatının kimlik oluşumuna etkileri açısından hem kesişen hem de ayrışan yönler olduğunu göstermektedir. Kadınların öz kimliklerini nasıl tanımladıkları, kendilerini nasıl konumlandıkları ve emek pratiklerinin bu süreçte nasıl dâhil olduğu, benlik inşası tartışmaları çerçevesinde derinlemesine analiz edilmiştir.

Esnaf kadınlar, genellikle kendi işlerini kurarak ekonomik özgürlük kazandıklarını ve bu sürecin bireysel gelişimlerine önemli katkılar sağladığını ifade etmişlerdir. Çalışma hayatına katılım, onların sadece maddi kazanç elde etmelerini değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerine karşı bir duruş sergileyebilmelerini sağlamıştır. Çoğu katılımcı, kendi gelirini elde etmenin, özellikle kadınlar için "kendi ayakları üzerinde durmak" anlamına geldiğini ve bunun, aile içindeki ve toplumsal alandaki bağımsızlıklarını pekiştirdiğini belirtmiştir. Örneğin, K9, ekonomik bağımsızlıkla birlikte kadınların özgürleşme sürecine girdiklerini vurgulayarak, "Kadın olarak ayakta durmayı kazanabiliyorsun. Özgür iradenle istediğin şeyi alabiliyorsun," demektedir. Bu ifade, ekonomik kazancın sadece maddi bir değer taşımadığını, aynı zamanda kadının toplumsal haklar ve özgüven açısından bir dönüşüm yaşadığını göstermektedir (Kabeer, 1999). Esnaf kadınlar, evlilik gibi geleneksel sosyal yapıları da göz önünde bulundurarak, ekonomik özgürlüğün aile içindeki güç ilişkileri üzerinde dönüştürücü bir etkisi olduğunu dile getirmişlerdir. Kadınların, gelirlerini kendi kararlarıyla harcamaları ve başkalarına danışma gerekliliğinden kurtulmaları, onları toplumsal baskılardan daha bağımsız hale getirmektedir (Fraser, 2013).

Kurumsal firma çalışanı kadınlar ise, çalışma hayatında genellikle daha yapılandırılmış ve belirli kurallar çerçevesinde yer alırken, ekonomik bağımsızlıkları üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı daha az doğrudan bir müdahalede bulunmaktadır. Bununla birlikte, kurumsal firmalarda çalışan kadınların ekonomik kazançları, benlik inşa süreçlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (McNay, 2000). Çalışma hayatı, onlara yalnızca maddi kazanç değil, aynı zamanda daha yüksek sosyal statü ve toplumsal saygınlık da kazandırmaktadır (Fraser, 2013). K20, ekonomik gücün kadınlara sağladığı kişisel gelişim ve psikolojik rahatlıkla ilgili olarak, “Kendini büyütür, daha rahat hissediyorsun. Ekonomik gücün yerinde olunca yaşam şartların daha farklı oluyor,” demektedir. Bu ifade, ekonomik bağımsızlığın kadının duygusal ve psikolojik refahını nasıl etkileyebileceğini ve çalışma hayatının kadınları özgürleştiren bir alan haline getirdiğini ortaya koymaktadır (Sen, 2004).

Bununla birlikte, kurumsal firma çalışanı kadınların büyük bir bölümü, ekonomik bağımsızlıklarını daha çok bireysel bir kazanç olarak görmekte; bu süreci, toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelede daha az dönüştürücü bir potansiyele sahip olarak değerlendirmektedir.

K21'in "İşte cebimde paralar, kimseye muhtaç değilsin, gidiyorsun, geliyorsun falan da filandır. Bunlar yani, onun dışında bana katkı ekstradan bir şey yok," şeklindeki ifadeleri, ekonomik özgürlüğün yalnızca bireysel bir rahatlık sağladığını ancak toplumsal anlamda dönüşüm yaratmadığını düşündüğünü yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, neoliberalizmin bireysel başarı ve öz yeterlilik söylemiyle kadınların özgürleşme anlatılarını nasıl şekillendirdiğini göstermektedir (Gill ve Scharff, 2011).

Ancak, bazı kurumsal kadın çalışanlar için ekonomik bağımsızlık, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarına karşı bir meydan okuma olarak da anlam kazanmaktadır. K24, "Kadınsın ve ekonomik özgürlüğe sahip oluyorsun. Bundan daha güzel hiçbir şey olamaz," diyerek, ekonomik kazancın kadın için yalnızca bireysel bir başarı değil, aynı zamanda patriyarkal düzene karşı bir direniş anlamına geldiğine işaret etmektedir (Kabeer, 1999).

Her iki örnekte de ekonomik bağımsızlık, kadınların toplumsal konumları üzerinde belirgin bir dönüşüm yaratmaktadır. Ancak, esnaf kadınlarının deneyimleri daha fazla öznel değişim ve kişisel gelişim imkânı sunarken, kurumsal firmalardaki kadınlar için ekonomik kazanç, genellikle daha düzenli ve statükoya dayalı bir bağımsızlık biçimini ifade etmektedir. Esnaf kadınlarının işlerinin sunduğu esneklik ve özerklik, onların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kişisel ve kimliksel düzeyde de daha özgür olmalarına imkân tanımaktadır (Standing, 2020). Kurumsal firmalarda çalışan kadınlar ise daha kurumsallaşmış bir yapı içinde, çoğu zaman belirli kurallar ve hiyerarşilerle sınırlı bir özgürlük alanına sahiptir. Ancak bu alan, yine de toplumsal cinsiyet normlarına karşı bir meydan okuma potansiyeli taşımaktadır.

Sonuç olarak, her iki örnekte de ekonomik bağımsızlık, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı direnç geliştirmelerini ve geleneksel rollerin ötesine geçmelerini sağlayan bir araç olarak öne çıkmaktadır. Fakat bu deneyimlerin biçimi ve etkisi, işin yapısal niteliğine, istihdam türüne ve bireysel stratejilere göre değişkenlik göstermektedir. Esnaf kadınlar için ekonomik özgürlük daha bireysel bir dönüşüm ve toplumsal görünürlük anlamına gelirken; kurumsal kadın çalışanlar için bu özgürlük, daha çok sembolik bir statü kazanımı ve eşitlik mücadelesinde bir araç olarak öne çıkmaktadır.

4.3.2. Esnaf Kadınlar ve Kurumsal Firma Çalışanı Kadınların Bakım Emeği: Dayanışma, Zorluklar ve Çift Yük

Araştırma bulguları, esnaf kadınlar ve kurumsal firma çalışanı kadınların bakım emeği ve çocuk büyütme pratiklerine dair deneyimlerini inceleyerek, bu iki grup arasında toplumsal cinsiyet temelli benzerlikleri ve yapısal farklılıkları ortaya koymaktadır. Her iki grupta da iş ve aile yaşamını dengeleme çabaları, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediği sınırlar içerisinde şekillenmektedir. Bu bağlamda, özellikle çifte yük (double burden) kavramı, kadınların hem ücretli emeğin hem de

ücretsiz ev içi bakım emeğinin eş zamanlı sorumluluğunu taşımaları anlamında oldukça işlevseldir (Hochschild ve Machung, 2012). Kadınlar, iş hayatına katıldıklarında ev içi yükümlülüklerinden muaf olmamakta, aksine her iki alandaki beklentileri aynı anda karşılamaya çalışmaktadırlar.

Esnaf kadınların durumunda, bakım emeği çoğu zaman iş hayatının bir uzantısı haline gelmiştir. Kadınların iş yerlerini kendi kontrollerinde düzenlemeleri, çocuklarını iş ortamına dâhil etmelerine olanak tanımakta ve bu durum, ev ve iş ayrımının belirsizleştiği bir melez emek alanı yaratmaktadır (England, 2005). Bu yapı, bir yandan bakım emeğinin görünürlüğüne artırsa da, diğer yandan kadının sürekli erişilebilir olmasını zorunlu kılmaktadır. K3'ün "Evet çocuğumu dükkânda büyüttüm. Hem dükkân hem iş hanında büyüttüm hepimiz gibi. İş hanında büyüttüm dükkâna getirdim götürdüm." ifadesi, yalnızca bireysel bir deneyimi değil, aynı zamanda kadın emeğinin mekânsal olarak nasıl esnetildiğini ve anneliğin nasıl iş hayatına entegre edildiğini göstermektedir (Elson, 2012).

Bu süreçte, esnaf kadınlar arasında gelişen dayanışma pratikleri, yalnızca duygusal destek değil, aynı zamanda somut bakım emeğinin paylaşımı anlamında da işlevsel bir ağ oluşturmuştur. Feminist sosyolojide dayanışma, kadınların patriyarkal düzen içinde yalnızlaştırılmalarına karşı geliştirdikleri kolektif direnç biçimlerinden biri olarak değerlendirilir (Hooks, 2017). Esnaf kadınlar, birbirlerinin çocuklarını gözetme, işte destek olma veya duygusal yükü paylaşma gibi pratiklerle, bakım yükünü toplumsallaştırmanın alternatif yollarını üretmektedirler (Federici, 2014).

Buna karşın kurumsal firma çalışanı kadınların bakım emeğiyle ilişkisi, iş koşullarının katılığı nedeniyle daha belirgin sınırlamalarla şekillenmektedir. Zamanın düzenlenişi, mekânsal hareket serbestisi ve karar alma süreçlerine katılım gibi faktörler üzerinde daha az kontrol sahibi olan kurumsal kadın çalışanlar için çifte yük, daha baskılayıcı bir yapıya dönüşmektedir. K17'nin "Evdeki o şeyi evlendikten sonra değil ama çocuk olduktan sonra ciddi anlamda sıkıntı çekiyorum... Onlarla vakit geçirmek istiyorsun. Çünkü onlarla yetişemiyorsun." şeklindeki ifadesi, Rosa'nın sosyal hızlanma teorisiyle de ilişkilendirilebilir. Kadınlar zaman kıtlığı içinde hem işin hem de bakımın taleplerine yetişmeye çalışmakta, bu da yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda duygusal tükenmişliğe yol açmaktadır (Rosa, 2013).

Bakım emeğinin kadınların yaşamlarını nasıl etkilediğine dair bulgular, esnaf kadınlar ve kurumsal firma çalışanı kadınlar arasında dikkat çekici farklılıklara işaret etmektedir. Bu farkların başında, bakım emeğinin iş yerinde nasıl örgütlendiği ve sosyalleştirildiği gelmektedir. Esnaf kadınlar, iş yerlerinin fiziksel özelliklerini kendi lehlerine düzenleyebilmekte, bu sayede çocuklarını yanlarında bulundurarak bakım sorumluluğunu mekânsal olarak çalışma alanına entegre edebilmektedirler. K14'ün, "Dükkânda komşu olan arkadaşlarım yardımcı oluyordu. Benim işim yoğun olduğunda alıp yemeğini yediriyorlardı, uyutuyorlardı, altını değiştiriyorlardı." ifadesi, bu tür dayanışma ilişkilerinin kadınların bakım yükünü kolektifleştirme stratejileri açısından ne denli kritik

olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, esnaf kadınların geliştirdiği enformel destek ağları, feminist literatürde sıklıkla vurgulanan kadınlar arası dayanışma pratiklerinin güçlü bir örneğini sunmakta (Hooks, 2017; Federici, 2014); aynı zamanda kadınların patriyarkal iş bölümüne karşı topluluk temelli direnç biçimleri geliştirdiğini göstermektedir.

Öte yandan, kurumsal firma çalışanı kadınlar açısından bakım emeği daha çok izole edilmiş ve bireysel bir biçimde üstlenilmekte; bu da çifte yükün duygusal ve psikolojik boyutunu daha görünür kılmaktadır. K19'un "İki tane çocuğum var... Çok zorlanıyorum... Şu an psikolojik hap kullanmaya başladım." ifadesi, yalnızca fiziksel yorgunluğa değil, aynı zamanda psikolojik tükenmişliğe ve duygusal emeğin bedensel sonuçlarına da işaret etmektedir. Feminist psikoloji ve emek literatüründe, kadının yalnızca bakım işini değil, aynı zamanda ilişkileri düzenleme, duygusal sürekliliği sağlama ve aile içi huzuru sürdürme gibi görünmeyen yükleri de üstlenmesi, duygusal emek (emotional labor) kavramı ile açıklanır (Hochschild ve Machung, 2012; James, 1989). Kurumsal yapılar, bu görünmeyen emeği telafi edici herhangi bir düzenleme sunmadığında, kadının üzerindeki baskı katmerlenmektedir.

Ayrıca, kurumsal kadın çalışanların bakım emeğini piyasadan satın alma yoluyla dışsallaştırmaya çalışmaları, bakım emeğinin metalaşması (commodification of care) sürecine işaret etmektedir (Fraser, 2013). Ancak bu çözüm, yalnızca belirli bir gelir düzeyine sahip kadınlara açık olduğundan, sınıfsal eşitsizlikleri de derinleştirmektedir. Bu noktada, "iyi annelik" ideolojisinin yarattığı toplumsal baskı, kadınları hem ücretli emeğe katılmak hem de çocuk bakımında "ideal" performans sergilemek zorunda bırakmakta; bu da kadınların üzerinde ikili bir normatif yük oluşturmakta ve annelik kimliğini sürekli yeniden ispatlama baskısı yaratmaktadır (Hays, 1996; McRobbie, 2009).

Sonuç olarak, araştırma bulguları bakım emeği ile profesyonel yaşam arasında denge kurma çabasının, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak yapısal sınırlamalarla karşılaştığını ortaya koymaktadır. Esnaf kadınlar bakım sorumluluklarını daha kolektif, esnek ve topluluk temelli yöntemlerle çözümlemeye çalışırken; kurumsal firma çalışanları, daha katı kurumsal yapı içinde bu emeği çoğunlukla yalnız başına sürdürmek zorunda kalmaktadır. Ancak her iki grupta da bakım emeğinin büyük oranda kadınlara yüklenmiş olması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürdürüldüğünü ve bu yükün yeniden bölüştürülmesine yönelik kamusal politikaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

4.3.3. İş ve Ev Arasında: Esnaf ve Kurumsal Kadınların Deneyimleri

Kadınların hem ücretli iş hayatında hem de evdeki bakım emeğinde karşılaştıkları güçlükler, yalnızca bireysel deneyimlere indirgenemeyecek kadar derin, toplumsal cinsiyetin yapısal eşitsizlikleriyle bağlantılı bir sorundur. Kadınlara bakım emeği ve ev içi sorumlulukların atfedilmesi,

feminist kuramın temel vurgularından biri olan cinsiyete dayalı iş bölümü meselesinin gündelik yaşamda nasıl yeniden üretildiğini göstermektedir (Oakley, 2018). Bu bağlamda, esnaf kadınlar ile kurumsal firma çalışanı kadınlar üzerinden yapılan karşılaştırma, yalnızca farklı sınıfsal ve kurumsal pozisyonları değil, aynı zamanda kadınların bu rolleri nasıl yorumladıklarını, içselleştirdiklerini ya da dönüştürmeye çalıştıklarını da ortaya koymaktadır.

Esnaf kadınlar, ev ve iş sorumluluklarını çoğunlukla bireysel planlama ve kendi çabalarıyla organize etmeye çalışmakta; bu durum onları öz-yönetim üzerinden bir tür esneklikle donatsa da, aynı zamanda ev içi emeğin tekil taşıyıcısı haline getirmektedir (Warren, 2004). Diğer yandan, kurumsal firma çalışanı kadınlar, “kadın olmak”la özdeşleştirilen ev içi rollerin kendilerine toplumsal olarak atfedildiğinin farkındalığıyla, bu yükü adeta “doğal bir görev” gibi üstlenmektedirler. Bu durum, rol çatışması kavramıyla açıklanabilir: Kadınlar, bir yandan iş yerinde profesyonel kimliğini inşa etmeye çalışırken, diğer yandan evdeki “kadınlık rollerini” de eksiksiz yerine getirme baskısıyla karşı karşıyadır (Hochschild ve Machung, 2012).

Esnaf kadınların kendilerini “esnaf” olarak tanımlamaları, onları yalnızca bir ekonomik aktör değil, aynı zamanda ev hanımlığı rolünü içeren melez bir kimliğe taşımaktadır. Burada benlik inşası, çoklu rollerin çakıştığı bir zemin üzerinde gerçekleşmektedir (Goffman, 2014). Buna karşılık, kurumsal firma çalışanı kadınlar ev ve iş sorumlulukları arasındaki geçişkenliği yönetmekte zorlandıkları için daha fazla sosyal destek ve dış kaynaklı dayanışma arayışı içine girmektedirler. Bu durum, modern emek rejiminin bireyselleştirici etkisiyle birlikte düşünüldüğünde, kadınların bakım yükünü çevreyle kolektif olarak paylaşamamasının yarattığı yalnızlık haline de işaret eder (Bauman, 2005: 33).

Kadınların iş ve ev yaşamı arasında gidip gelmeleri, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik ve toplumsal bir hız baskısını da beraberinde getirmektedir. Esnaf kadınların “koştura koştura” yaşadıklarını ifade etmeleri ya da kurumsal kadınların “planlı olmak zorundasın” şeklindeki ifadeleri, yalnızca zamana karşı yarış halinde olmayı değil, aynı zamanda toplumsal olarak organize edilmiş bir zaman rejiminin içinde sıkışmışlığı da yansıtmaktadır. Bu durum, Hartmut Rosa’nın sosyal hızlanma teorisiyle açıklanabilir: Zamanın giderek hızlandığı, bireylerin yaşamın hiçbir alanında yeterince “yetişemediği” bir dönemde, kadınlar hem iş hem ev rollerini kesintisiz ve eksiksiz biçimde sürdürmeye çalışmaktadırlar (Rosa, 2013). Bu bağlamda, zaman yönetimi kadınlar için yalnızca bir beceri değil, aynı zamanda varoluşsal bir mücadele biçimi haline gelmiştir.

Katılımcı ifadeleri, ev işlerinin yalnızca bireysel bir sorumluluk olmadığını, aynı zamanda çevresel uyum ve toplumsal destekle yürütülebildiğini ortaya koymaktadır. Esnaf kadınlar, komşu ya da aile çevresinden destek alarak bakım sorumluluklarını kolektif biçimde yerine getirebildiklerini belirtirken, kurumsal firma çalışanı kadınlar, ev işlerinin zaman zaman ertelenmesi ya da aksaması karşısında suçluluk duymakla birlikte bunun artık “normalleştiğini” dile getirmektedirler. Bu

ifadeler, toplumsal cinsiyet normlarının kadınların zihinsel dünyasını nasıl biçimlendirdiğini ve “iyi kadın” ya da “iyi anne” ideallerinin gündelik yaşamdaki etkisini açıkça göstermektedir (Bourdieu, 2015: 123; Hays, 1996).

Her iki grupta da en belirgin ortaklık, kadınların çifte yük (double burden) altında yaşadıkları gerilimdir. Hem ücretli işte çalışmak hem de ev içindeki bakım ve temizlik gibi sorumlulukları yerine getirmek zorunda olmak, kadınların zamanlarını ve bedenlerini sürekli bölmelerine neden olmaktadır (Hochschild ve Machung, 2012). K3’ün “Biz daha planlı çalışıyoruz, normal ev hanımları gibi değil” ifadesi, meslek sahibi olmanın kadınları daha sistematik ve organize davranmaya zorladığını; ancak bu durumun ev içi yükü hafifletmediğini göstermektedir. Kurumsal kadınlar ise, bu yükün onları “iki kadın olmak” zorunda bıraktığını ifade ederek, yalnızca zaman değil, kimlik düzeyinde de parçalanmışlık yaşadıklarını ortaya koymaktadırlar. Bu durum, Erving Goffman’ın (2014) rol çatışması ve gündelik yaşamın sunumu kuramlarıyla da ilişkilidir: Kadınlar farklı sosyal sahnelerde farklı roller oynamak zorunda kalmakta, bu da duygusal ve zihinsel yıpranmayı beraberinde getirmektedir.

Kadınların geliştirdiği zaman yönetimi stratejileri, bir yandan bireysel ajansın göstergesi olarak okunabilirken, öte yandan bu çabaların sınırlı kaldığı ve yapısal eşitsizlikleri bertaraf etmeye yetmediği açıktır (Fraser, 2013). Esnaf kadınlar, esnek çalışma saatlerine sahip olsalar bile geleneksel ev hanımlığı rollerini de sürdürüyor olmaları nedeniyle ikili bir rol yükü taşımaktadırlar. Bu durum, ekonomik bağımsızlıkla toplumsal cinsiyet normlarının çatıştığını ve kadının profesyonelleşmesinin, ev içindeki yüklerini otomatik olarak azaltmadığını göstermektedir. Benzer şekilde, kurumsal firma çalışanı kadınlar da iş hayatı ile bakım sorumlulukları arasında sıkışmakta; bu yükün yalnızca özel alanla sınırlı olmadığı, aynı zamanda iş yerlerinde de yansımaları olduğu görülmektedir.

Bu noktada, yalnızca bireysel çözüm yolları değil, yapısal dönüşümler gereklidir. Kadınların hem iş gücüne katılımlarını sürdürmeleri hem de bakım sorumluluklarını daha adil bir biçimde paylaşmaları için, toplumsal cinsiyet normlarının yeniden tanımlanması, iş yerlerinde esnek çalışma modellerinin yaygınlaştırılması ve bakım emeğini yalnızca kadının görevi olmaktan çıkaracak kamusal politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir (Lister, 2003).

Sonuç olarak, esnaf kadınlar ve kurumsal firma çalışanı kadınlar, farklı iş biçimlerine sahip olsalar da, iş ve ev arasındaki dengeyi kurmaya çalışırken benzer yapısal eşitsizliklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Kadınların ekonomik özgürlük elde etmeleri, onları toplumsal cinsiyet rollerinden muaf kılmamakta; aksine, bu özgürlük bir “ikincil yük” olarak geri dönmektedir. Bu durum, sadece bireysel bir mücadele değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin sürdürülmesine dair bir yapı sorunu olarak ele alınmalıdır (Connell, 2019: 183).

4.3.4. Kadın Çalışanların İş ve Sosyal Hayat Dengesi: Esnaf ve Kurumsal Çalışanlar

İş yaşamının örgütlenme biçimi, toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden üreten önemli kurumlardan biridir. Kadınların iş hayatına katılımı, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal ve kültürel düzeyde de dönüşümlere yol açmaktadır. Bu bağlamda, kadınların iş hayatı ile sosyal yaşam arasındaki dengeyi kurma çabaları, içinde bulundukları sektör, toplumsal normlar ve kurumsal yapılar tarafından şekillendirilmektedir (Fraser, 2013). Çalışma biçimlerinin kadınların sosyal yaşamlarını nasıl etkilediğini anlamak için, esnaf kadınlar ile kurumsal firma çalışanı kadınların deneyimlerinin karşılaştırmalı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Esnaf kadınların iş hayatı, görünürde bağımsızlık içeriyor olsa da bu özgürlük, artan bağlayıcılıkla birlikte değerlendirilmelidir. Bauman'ın (2018) “akışkan modernite” kavramı bağlamında değerlendirildiğinde, bu kadınların zaman yönetimi ve işin sürekliliği konusunda karşılaştıkları belirsizlikler, sosyal yaşamlarını ciddi biçimde sınırlandırmaktadır. Kendi işlerinin patronu olan kadınlar, resmi izinlerin yokluğu, düzensiz mesai saatleri ve toplumsal sorumlulukların iç içe geçmesi nedeniyle işin fiziksel bağlayıcılığı kadar duygusal ve zihinsel yükünü de taşımaktadır. K2'nin çalışma saatlerine dair vurgusu, işin toplumsal hayattaki yerini adeta yeniden tanımlamakta; kadınları kamu alanında görünür kılsa da özel alandaki rollerini ortadan kaldırmamaktadır. Bu durum, Hochschild ve Machung'un, (2012) “duygusal emek” kavramı ile de ilişkilendirilebilir; kadınlar sadece fiziksel değil, aynı zamanda duygusal olarak da çalışmaktadırlar.

Öte yandan, kurumsal firma çalışanı kadınların deneyimi, görünürde düzenli mesai saatleri ile şekillense de işin “eve taşınması” olgusu nedeniyle farklı bir tür bağlayıcılığı beraberinde getirmektedir. Rosa'nın (2013) “sosyal hızlanma” teorisi bağlamında ele alındığında, bu kadınlar kurumsal disiplinin bir sonucu olarak sürekli bir “yetişme baskısı” altında yaşamakta; işin fiziksel olarak sona erdiği saatlerde dahi zihinsel meşguliyetin devam etmesi, onların özel yaşamlarını da iş yüküyle kuşatmaktadır. K6'nın ifadesi, bu bağlamda yalnızca iş yükünün fazlalığını değil, aynı zamanda duygusal tükenmişliği de gözler önüne sermektedir. Rosa'nın analizine göre modern yaşamın ritmi, bireyleri sürekli hızlanan bir döngüde yaşamaya zorlamakta, bu da özellikle kadınlar açısından hem özel hem de kamusal yaşamda süregelen bir yetersizlik hissi yaratmaktadır.

Her iki örnekte de toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların iş hayatı ve sosyal yaşam arasındaki sınırları belirleyen temel referans noktasıdır. Esnaf kadınların toplumsal ve kültürel normlar gereği bayram gibi özel günlerde dahi çalışmak zorunda kalmaları, bireysel zamana dair sahipliklerini kısıtlamakta ve işin sosyal yaşam üzerindeki tahakkümünü güçlendirmektedir. K15'in bayramlarda bile iş yerini açtığını ifade etmesi, bu tür sembolik zamanların nasıl ticarileştirildiğini ve toplumsal cinsiyetle nasıl kesiştiğini açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan, kurumsal çalışanlar resmi tatil haklarından yararlanabilseler de iş yoğunluğu ve zihinsel yük, bu tatillerin gerçek anlamda dinlenme sağlayan birer boşluk olmaktan çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum, “boş zamanın da

üretken kılınması” anlayışının, neoliberal iş etiğiyle birlikte kadınların hayatına nasıl sirayet ettiğini göstermektedir (Gill ve Scharff, 2011).

Sonuç olarak, her iki çalışma biçimi de işin bağlayıcılığı ve sosyal izolasyon riskini farklı biçimlerde yeniden üretmektedir. Toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirildiğinde, kadınların iş hayatındaki yerleri yalnızca ekonomik üretkenlikleriyle değil, aynı zamanda özel alandaki sorumluluklarıyla da şekillenmekte; iş hayatı ile sosyal yaşam arasındaki sınır, bu sorumlulukların nasıl dengelendiği üzerinden belirlenmektedir. Kadınların ekonomik özgürlüklerini elde ederken sosyal hayatlarını da sürdürülebilir kılmaları, ancak yapısal destek mekanizmalarının (esnek çalışma modelleri, bakım politikaları, eşit işe eşit ücret gibi) devreye sokulmasıyla mümkündür (Fraser, 2013). Aksi takdirde, kadınlar sosyal hayattan dışlanarak yalnızca üretici değil aynı zamanda yıpranmış ve yalnızlaşmış birer figür haline gelmektedirler.

4.3.5. Kadınların Gelir Güvencesizliği: Esnaf ve Kurumsal Çalışanlar Arasındaki Farklar

Kadınların gelir güvencesizliği deneyimi, yalnızca bireysel düzeyde bir ekonomik kırılganlık değil, aynı zamanda geç kapitalist sistemin emek yapılarında ortaya çıkan yapısal dönüşümlerin bir yansımasıdır. Bu bağlamda, esnaf kadınlar ile kurumsal firma çalışanı kadınlar arasında gözlemlenen farklar, emek rejiminin kadınlar açısından ne türden belirsizlikler ve eşitsizlikler yarattığını anlamak açısından önemlidir. Standing’in (2020) ortaya koyduğu “prekarya” kavramı, kadın emeğinin güvencesizleşmesini analiz etmede açıklayıcı bir çerçeve sunar. Prekarya, yalnızca düşük ücretli ve esnek çalışmayı değil, aynı zamanda sosyal haklardan, sendikal korumadan ve süreklilikten yoksun bir emek biçimini tanımlar. Kadınlar, özellikle hizmet sektörü ve mikro girişimcilik gibi alanlarda bu yeni emek rejiminin en kırılgan bileşenlerinden birini oluşturmaktadır (Kessler-Harris, 2007).

Esnaf kadınlar, klasik anlamda proletaryadan ayrılarak daha esnek ama aynı zamanda daha güvencesiz bir konumda yer almaktadırlar. K1’in “Ortalama aylık ne alacağın belli olmuyor” şeklindeki ifadesi, bu belirsizliğin sürekliliğini ortaya koymaktadır. Gelirin öngörülemezliği ve sosyal güvence eksikliği, esnaf kadınları “günü kurtarmaya” yönelik pragmatik stratejilere yönlendirmekte; bu da onların emeğini kısa vadeli çözümlerle sürdürülebilirlikten uzaklaştırmaktadır. Bu noktada, kadın emeği hem ekonomik hem de toplumsal cinsiyet normlarının kesişiminde konumlanmakta ve bu durum, onları prekaryanın “emekle yaşayan ama emeğiyle yaşayamayan” (Standing, 2020) bireyleri haline getirmektedir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet temelli rollerin ev içi sorumlulukları da kadınlara yüklemesi, bu güvencesizliği daha da derinleştirmektedir (Fraser, 2013).

Kurumsal firma çalışanı kadınların deneyimleri ise daha farklı bir yapısal güvencesizlik biçimi ortaya koymaktadır. Neoliberal emek rejimlerinin doğrudan sonucu olan esnekleştirilmiş iş tanımları,

artan performans baskısı, bireyselleştirilmiş hedefler ve buna karşılık gelen yetersiz ücretlendirme sistemi, kadınların iş hayatını derinlemesine etkilemektedir. K24'ün “Bu stresin altında on yedi bin lira kesinlikle değil” ifadesi, ücret ile emek arasındaki değer dengesizliğini ve sınıfsal bir memnuniyetsizliği dile getirmektedir. Bu bağlamda, kurumsal firma çalışanı kadınlar formel yapılarda çalışıyor olmalarına rağmen proletaryanın klasik güvencelerine – sendikal haklar, iş güvencesi, net iş tanımları gibi – erişememekte; eğitilmiş fakat güvencesiz bir prekarya kesimi olarak konumlanmaktadır (Sennett, 2023).

Her iki grupta da ortak olan unsur, ekonomik güvencesizliğin toplumsal cinsiyet rolleriyle birleşerek çok katmanlı bir dezavantaj üretmesidir. Kadınlar hem ev içi sorumluluklar hem de piyasa talepleri arasında sıkışmakta; bu durum onların iş gücüne katılımlarını istikrarsızlaştırmakta ve yaşam standartlarını tehdit etmektedir. Esnafıkta “günü kurtarma” pratiği ve kurumsal çalışmada “yüksek stres, düşük ücret” ikilemi, kadın emeğinin değersizleştirilmesinin farklı biçimlerini yansıtmaktadır. Bu çerçevede kadın emeği ne klasik proletarya gibi kolektif koruma altındadır ne de tam anlamıyla özerk bir girişimcilik pratiği olarak güçlenmiştir; aksine, toplumsal cinsiyetin belirlediği sınırlar içinde sürekli belirsizliğe maruz kalan bir prekarya formuna evrilmiştir.

Sonuç olarak, esnaf kadınlar ve kurumsal firma çalışanı kadınlar, farklı biçimlerde de olsa güvencesizlikle yüz yüzedir. Ancak bu güvencesizlik yalnızca piyasa koşullarının değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyetin, sınıfın ve emek rejiminin kesişiminde üretilmektedir. Bu nedenle, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sürdürülebilir kılmak için yalnızca bireysel girişimcilik ya da kurumsal ilerleme yeterli değildir; daha yapısal, sınıfsal ve toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen sosyal politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir (Federici, 2014).

4.3.6. Bölgesel ve Kentsel Ölçekte Kadın Emeğinde Yapısal Eşitsizlikler

Küreselleşme ve dijitalleşme, üretim ve tüketim ilişkilerinde radikal dönüşümler yaratırken, bu süreçlerin kadın emeği üzerindeki etkisi mekânsal bağlamda farklılaşmaktadır. Kırsal bölgelerdeki Esnaf kadınlar ile kent merkezlerinde kurumsal firmalarda çalışan kadınlar, aynı küresel dinamikler içinde farklı biçimlerde güvencesizlik deneyimlemektedir. Bu bağlamda her iki grup da, Standing'in (2020) “prekarya” kavramı çerçevesinde değerlendirilebilecek yeni emek biçimleriyle karşı karşıyadır. Prekaryanın temel özelliği olan belirsiz, düzensiz, düşük ücretli ve geleceksiz işler; hem kırsaldaki mikro işletmeleri hem de kent merkezlerindeki ofis çalışanlarını etkilemektedir (Sennett, 2023; Harvey, 2015).

Kırsal kesimdeki Esnaf kadınlar, genellikle kayıt dışı çalışan, sosyal güvenlikten yoksun ve kendi işinin patronu olmasına rağmen ekonomik olarak kırılgan bir konumda bulunan bireylerdir. K15'in “Zararına da olsa satıyorum, yeter ki müşteri benden soğumasın” şeklindeki ifadesi, bu kırılganlığın yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sembolik sermaye (Bourdieu, 2018: 222) ve

toplumsal kabul ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu durum, esnaf kadınların toplumsal cinsiyet rollerini sürdürmek adına ekonomik rasyonaliteyi geri plana itmek zorunda kaldıklarını ve sosyal ilişkiler ile ekonomik sürdürülebilirlik arasında bir ikilem yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Esnaf kadınlar bu anlamda, klasik proletaryadan farklı olarak güvenceden yoksun, esnek ve kırılgan işlerde çalışan prekarya sınıfının yerel ve cinsiyetlendirilmiş bir biçimini temsil etmektedirler (Kessler-Harris, 2007).

Öte yandan, kent merkezlerindeki kurumsal firmalarda çalışan kadınlar, görece olarak daha yüksek ücretlerle çalışsalar da neoliberal piyasa rejiminin belirlediği performans baskısı, geçici sözleşmeler ve coğrafi gelir eşitsizlikleri gibi dinamiklerle başka bir güvencesizlik biçimiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Katılımcının “İstanbul’daki meslektaşım benim iki katımı alıyordu” ifadesi, yalnızca ekonomik eşitsizliğe değil, aynı zamanda merkez-çevre ayrımı üzerinden şekillenen mekânsal sömür ilişkilerine de işaret etmektedir. Bu durum, kadınların ücretli emeğe katılımının her zaman güvenceli istihdam anlamına gelmediğini, tersine çoğu zaman görünmez baskılarla ve yükselme engelleriyle örülü olduğunu ortaya koymaktadır (Fraser, 2013). Kentli kadın çalışanlar, prekaryanın eğitilmiş ama güvencesiz katmanını oluşturarak “statüsel tıkanma” (blocked mobility) ile karşı karşıya kalmaktadır (Standing, 2020).

Her iki grup da toplumsal cinsiyet normlarının iş gücü piyasasındaki eşitsizliğini yeniden üreten yapılarla karşı karşıyadır. Kırsal alandaki esnaf kadınlar, topluluk ilişkileri ve müşteriye bağımlılık nedeniyle ekonomik rasyonalite yerine duygusal emeği önceleyen stratejiler geliştirirken; kentli kadınlar daha bireysel ve rekabetçi bir iş ortamında, sosyal bağların zayıflaması ve yalnızlaşma riskiyle mücadele etmektedirler. Bu karşıtlık, yalnızca mekânsal bir farklılık değil, aynı zamanda proletarya ile prekarya arasındaki geçişli sınırları da ortaya koymaktadır. Proletarya geleneksel olarak ücretli emeğe dayalı kolektif bir işçi kimliğiyle tanımlanırken, prekarya parçalı, güvencesiz, bireyselleştirilmiş ve sosyal haklardan yoksun bir emek biçimi olarak konumlanmaktadır (Standing, 2020: 41).

Sonuç olarak, hem kırsal hem de kentsel bağlamda kadınlar, küresel kapitalist üretim ağlarının ve neoliberal iş piyasalarının dayattığı güvencesizlik rejimlerine karşı kendi stratejilerini geliştirmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu stratejiler, yapısal sınırlılıklarla kuşatılmıştır. Kırsaldaki esnaf kadınlar için yerel ekonomik dokunun zayıflaması, dijitalleşmeye erişim eksikliği ve dayanışma ağlarının gerilemesi önemli bir dezavantaj yaratırken; kentli kadın çalışanlar için ise kurumsal tahakküm, rekabet baskısı ve görünmez engeller gelir güvencesizliğini ve toplumsal izolasyonu pekiştirmektedir (Federici, 2014). Bu nedenle, kadın emeğinin sürdürülebilirliğini sağlamak için yalnızca bireysel değil, aynı zamanda yapısal düzeyde eşitlikçi müdahalelere ihtiyaç vardır. Bu müdahaleler, hem prekarya hem de geleneksel proletarya biçimlerini aşacak şekilde, toplumsal cinsiyet duyarlılığı yüksek sosyal politikaları içermelidir.

4.3.7. Kadınlarda İş Güvencesizliği: Esnaf ve Kurumsal Çalışanlar

Güvencesizlik kavramı, yalnızca iş güvencesinden mahrum kalma durumunu değil, bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel haklara erişimde yaşadığı yapısal dışlanmayı da içeren çok boyutlu bir durumu ifade eder (Standing, 2020). Bu bağlamda, kadınların güvencesizlik deneyimi yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kurumsal yapıdaki hiyerarşiler ve devletin sosyal politika tercihlerinden beslenen yapısal bir sorundur. Tezin temel kavramlarından biri olan prekarya, bu durumu anlamada açıklayıcıdır. Esnaf kadınlar ve kurumsal firmalarda çalışan kadınlar, farklı emek rejimleri içinde yer alsalar da, güvencesizliğin farklı yüzleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Standing, 2020).

Esnaf kadınlar açısından güvencesizlik, çoğu zaman kayıt dışı çalışma biçimleriyle somutlaşmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmı, işletmelerin eşlerinin üzerine kayıtlı olduğunu ve bu nedenle sosyal güvenlik sisteminden dışlandıklarını ifade etmektedir. Bu durum, kadınların emeklerinin görünmezleşmesine neden olmakta ve ekonomik bağımsızlıklarını kurumsal düzeyde inşa etmelerini engellemektedir. Kadınların yalnızca işgücü piyasasındaki değil, aynı zamanda toplumsal statü düzlemindeki konumları da bu yolla kırılanlaşmakta, işveren olarak faaliyet gösterecekleri dahi "ev kadını" olarak tanımlanabilmektedirler. Bu durum, Sennett'in (2023) "kişisel onur" ve "tanınma" kavramları üzerinden okunabilir: Kadınlar emek verdikleri alanda ne statü ne de hak temelli tanınma elde edebilmektedir.

Güvencesizliğin bu biçimi, aynı zamanda prekaryanın temel niteliklerinden biri olan "geleceğe dair öngörülemezlik" ile de örtüşmektedir (Standing, 2020). Esnaf kadınlar, düzenli bir gelir elde edememekte, çoğu zaman günübirlik çözümlerle işlerini sürdürmek zorunda kalmaktadır. Krediye erişememek, vergi yükümlülüklerini karşılayamamak ya da devlet teşviklerinden faydalanamamak, onları hem ekonomik hem de sosyal olarak dışlanmış bir konuma itmektedir. Standing'in belirttiği gibi, prekarya yalnızca maddi güvencesizlik değil, aynı zamanda "hak yoksunluğu" anlamına da gelir; esnaf kadınlar bu anlamda prekaryanın tipik örneklerinden birini oluşturmaktadır (Standing, 2020).

Kurumsal firmalarda çalışan kadınların güvencesizlik deneyimi ise daha yapısal ama daha örtük biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, esneklik adı altında uygulanan sözleşmeli çalışma biçimleri, kadınların sosyal haklara erişimini kısıtlamakta; kadrolu çalışanlarla aynı işi yapmalarına rağmen ücret, izin ve sosyal güvence gibi alanlarda eşitsizlik yaşamalarına neden olmaktadır (Kessler-Harris, 2007). Bu durum, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda mesleki kimliğin inşasında da adaletsizlik yaratmakta ve kadınları ikinci sınıf emek konumuna yerleştirmektedir (Fraser, 2013).

Her iki örneklemede ortak biçimde gözlemlenen bir diğer tema, kadınların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik düzeyde de güvencesizlikle karşı karşıya olmalarıdır. Bu çok katmanlı güvencesizlik durumu, Guy Standing’in (2020) tanımladığı biçimiyle prekarya sınıfı için karakteristik olan “sürekli kaygı, statü yoksunluğu ve belirsizlik” haliyle örtüşmektedir. Kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle güvenceli istihdamdan dışlanmakta, sistematik olarak hem ekonomik kaynaklardan hem de sosyal tanınmadan mahrum bırakılmaktadır (Fraser, 2013; Kessler-Harris, 2007).

Esnaf kadınlar açısından, ekonomik faaliyet içerisinde bulunmalarına rağmen işlerinin kayıt dışı olması ya da işletmelerin eşlerinin adına kayıtlı bulunması, onların emeklerinin görünmezleşmesine neden olmaktadır. Bu görünmezlik, yalnızca ekonomik bir dezavantaj değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyetin yeniden üretimi anlamına gelmektedir (Bora, 2010: 124). Kadınlar, ekonomik olarak üretken bir konumda olsalar dahi, toplum tarafından hâlâ “ev hanımı” kimliğiyle anılmakta ve profesyonel kimlikleri tanınmamaktadır. Bu durum, toplumsal tanınma ve kimlik inşası süreçlerinde ciddi bir kırılma yaratmaktadır (Sennett, 2023).

Kurumsal firmalarda çalışan sözleşmeli kadınlar ise, daha yapılandırılmış bir istihdam rejimi içinde yer alsalar da, kadrolu çalışanlara kıyasla daha düşük ücretler almakta, daha az sosyal hakka sahip olmakta ve mesleki prestij açısından daha geri planda konumlandırılmaktadırlar.

Bu durum, modern proletaryanın içindeki hiyerarşileri de görünür kılar. Kurumsal çalışan kadınlar, klasik anlamda proletarya içerisinde yer alsalar da, sözleşmeli ve güvencesiz istihdam biçimleri nedeniyle prekaryaya özgü deneyimleri yaşamaktadırlar (Standing, 2020). Sözleşmeli statü, onların mesleki kimliklerinin değersizleştirilmesine, emeğin tanınmamasına ve çalışma hayatında dışlanmalarına neden olmaktadır (Fraser, 2013).

Bu bağlamda, güvencesizlik yalnızca ekonomik güvenceden yoksun olmak anlamına gelmemekte; aynı zamanda sosyo-psikolojik istikrarsızlık, mesleki kimlik kaybı ve toplumsal hiyerarşide aşağı konumlandırılma gibi çok yönlü bir dışlanma süreci yaratmaktadır (Kalleberg, 2013). Kadınların çalıştıkları alanlarda deneyimledikleri bu dışlanma, toplumsal cinsiyet rolleri ile iç içe geçmiş bir yapıda ilerlemekte; dolayısıyla ekonomik bağımsızlıkları, sosyal tanınma ve prestij gibi boyutlarla sınırlanmaktadır.

Sonuç olarak, hem esnaf kadınlar hem de kurumsal firma çalışanı kadınlar, farklı biçimlerde olsa da aynı yapısal sorunun parçası olan bir güvencesizlik rejimi altında yaşamaktadırlar. Birincisi daha çok kayıt dışılıkla ve görünmez emekle; ikincisi ise esnek ve sözleşmeli çalışma biçimleriyle şekillenen güvencesizlikle yüzleşmektedir. Her iki grup da prekaryalaşma sürecinin farklı yüzlerini temsil etmekte; ancak ortak biçimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle tahkim edilmiş bir ekonomik yapı içinde varlık göstermektedir. Bu nedenle, yalnızca istihdam biçimlerinin değil, sosyal politika

mekanizmalarının da bu eşitsizliği giderecek şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Kadınların toplumsal konumlarını iyileştirecek ve ekonomik bağımsızlıklarını güvence altına alacak sosyal devlet politikaları, sadece bireysel değil, yapısal bir dönüşümün önünü açacaktır (Standing, 2020; Fraser, 2013).

4.3.8. İş Gücünde Kadın Kimliği: Esnaf ve Kurumsal Çalışanların Deneyimleri

Kadınların iş hayatında karşılaştığı yapısal ve kültürel engeller, toplumsal cinsiyet normlarının emek piyasalarında nasıl yeniden üretildiğini ve kadınların bu normlara karşı nasıl pozisyon aldıklarını anlamak açısından önemli bir inceleme alanıdır (Bora, 2010). Bu bağlamda, esnaf kadınlar ile kurumsal firma çalışan kadınların deneyimleri, güvencesizlik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın kimliğini nasıl dönüştürdüğüne dair karşılaştırmalı bir çerçeve sunmaktadır.

Her iki örnekte de kadınların iş gücüne katılımı, sadece ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir mücadele biçimi olarak ortaya çıkmakta; bu mücadele süreci kadınların benlik inşasını doğrudan etkilemektedir. Özellikle kadınların mesleki kimliklerini inşa ederken karşılaştıkları eril normlar, toplumsal cinsiyetin yapısal iktidar ilişkileri içinde nasıl yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu durum, Guy Standing'in (2020) prekarya kavramıyla ilişkilendirilebilir: Kadınlar, yalnızca güvencesiz işlerde değil, aynı zamanda kimliksel anlamda da belirsizlik ve kırılganlık içinde yaşamaktadır. "Kadın gibi davranmak" ile "profesyonel olmak" arasındaki gerilim, prekaryanın yalnızca maddi değil, sembolik bir kırılganlık da içerdiğini ortaya koymaktadır (Standing, 2020).

Özellikle esnaf kadınlar, erkek egemen sektörlerde tutunabilmek için toplumsal olarak atfedilen "kadınlık halleri"ni bastırmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Bu bastırma, kadınların çalışma ortamlarında erkek gibi görünme ya da davranma zorunluluğunu içermekte, benliklerinin performatif bir yeniden inşasını beraberinde getirmektedir. K1'in "E bu sefer biraz erkek gibi oluyorsun. Kadınlığını dile getiremiyorsun." ifadesi, hem toplumsal cinsiyet kalıplarına bir tepkidir hem de kadın kimliğinin kamusal alanda görünmez kılınmasına karşı geliştirilmiş savunmacı bir stratejidir. Bu bağlamda, Judith Butler (2014: 65)'in toplumsal cinsiyetin bir performans olduğu yönündeki argümanları, kadınların mesleki hayatta sergilediği bu kimlik dönüşümünü anlamada açıklayıcı olabilir.

Kurumsal firmalarda çalışan kadınlarda ise bu dönüşüm daha sistematik bir baskı biçiminde ortaya çıkmakta; kadınlar, belirli pozisyonlara erişebilmek için eril kodlara uyum sağlamaya zorlanmaktadır. K21'in "Bir erkek gibi düşünmeye başladığımı, dişiliğimi kaybettiğimi." şeklindeki ifadesi, bu sistemik erilleşmenin kadınların iç dünyasında nasıl bir çatışma yarattığını açıkça göstermektedir. Bu durum yalnızca bireysel bir adaptasyon stratejisi değil, aynı zamanda neoliberal emek rejiminin kadın bedenini ve zihnini nasıl şekillendirdiğinin de bir göstergesidir (Fraser, 2013).

Kadınlar, özne konumlarını koruyabilmek adına kimliklerinden, ifadelerinden ve toplumsal rollerinden ödün vermek zorunda kalmaktadırlar. Bu süreç, yalnızca bir "çalışan kadın" değil, aynı zamanda bir "eril çalışan" inşa etmenin bedelidir.

Her iki örneklemede de kadınların iş gücünde görünür olabilmek ve kabul görmek için eril normlara uyum sağlamak zorunda kalmaları, iş hayatının toplumsal cinsiyete dayalı yapısal eşitsizliklerini açık bir biçimde gözler önüne sermektedir. Ancak bu normlarla karşılaşma ve baş etme biçimleri, kadınların konumlandığı ekonomik ve kültürel alanlara göre değişkenlik göstermektedir. Esnaf kadınlar, küçük ölçekli ve yerel bağlamlarda, daha doğrudan ve gündelik düzeyde eril tahakkümle karşı karşıya kalmakta; bu durum kadınları toplumsal cinsiyet rollerine karşı daha görünür bir direniş sergilemeye zorlamaktadır. Kurumsal firmalarda çalışan kadınlar ise, daha büyük ölçekli ve hiyerarşik yapılarda, eril normlara daha sistematik biçimde uyum sağlamak zorunda kalmakta; bu da direniş yerine, çoğu zaman içselleştirilmiş bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmektedir (Kandiyoti, 1988).

Bu iki farklı bağlam, aynı yapısal soruna karşı geliştirilen farklı stratejilerin ortaya çıkmasına neden olurken; her iki durumda da kadınlar, kapitalist üretim ilişkilerinin ve toplumsal cinsiyet rejiminin kesişim noktasında yer almaktadır (Fraser, 2013). Esnaf kadınlar, daha çok mikro ölçekte dayanışmacı ve kapsayıcı bir iş ilişkisi yaratma çabası içindeyken; kurumsal kadınlar, profesyonel kimliklerini eril kurumsal dil ve davranış biçimleri üzerinden inşa etmek zorunda kalmaktadırlar (Bora, 2010: 97). K3'ün "Kadınlar daha disiplinli olduğu için" ifadesi, kadınların iş yerlerinde kendilerine atfedilen toplumsal cinsiyet temelli niteliklerle performanslarını meşrulaştırmaya çalıştıklarını göstermektedir. Bu, aynı zamanda kadın emeğinin yalnızca üretken değil, duygusal ve ilişkisel emeği de içeren çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Hochschild ve Machung, 2012).

Kurumsal kadınlar açısından ise, "görünürlük" ve "başarı" genellikle eril kodlarla mümkün hale gelmekte; bu da kadınların profesyonel kimliklerini, çoğu zaman kendi toplumsal cinsiyet kimlikleri pahasına kurmalarına neden olmaktadır (Butler, 2014; West ve Zimmerman, 1987). Bu durum, neoliberal çalışma rejimi içinde kadınların birer "emek öznesi" olarak değil, "uyarlanabilir, dönüştürülebilir ve esnek" birer prekarya figürü olarak konumlandıklarını göstermektedir (Standing, 2020). Nitelikli kadın emeği, bu bağlamda, yalnızca üretim süreçlerinin değil, aynı zamanda eril normların yeniden üretiminin de bir parçası haline gelmektedir.

Sonuç olarak, hem esnaf kadınlar hem de kurumsal firma çalışanı kadınlar, iş gücünde kabul görmek için toplumsal cinsiyet normlarına çeşitli düzeylerde uyum sağlamak zorunda kalmakta ve bu süreçler, onların kimlik inşa pratiklerini doğrudan etkilemektedir. Kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kopmadan ekonomik aktörler olarak varlık göstermeleri, bu normlarla sürekli bir müzakereyi gerektirmektedir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca iş

güvencesizliğiyle değil, aynı zamanda kimliksel güvencesizlikle de iç içe geçtiği görülmektedir. Kadın emeği, yalnızca üretim sürecinde değil, aynı zamanda kültürel temsiller, sosyal roller ve ideolojik kalıplar içinde de biçimlenmekte; bu da kadınların iş gücündeki konumlarını yapısal olarak güvencesizleştirmektedir.

4.3.9. Çalışma Yaşamında Kadınların Grup Dinamikleri: Esnaf ve Kurumsal Deneyimler

Kadınların çalışma hayatındaki deneyimleri, toplumsal cinsiyet normlarının iş gücü dinamiklerini nasıl şekillendirdiği bağlamında önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda, esnaf olarak çalışan kadınlar ile kurumsal firma çalışan kadınlar arasındaki çalışma deneyimleri karşılaştırıldığında, hem benzerliklerin hem de farklılıkların toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden belirginleştiği görülmektedir. Her iki örnekleme de çalışma deneyimlerinin toplumsal cinsiyet normları ve sosyal etkileşimler üzerinden şekillendiği anlaşılmakta olup, bu durumun iş gücü pratiklerine yansımaları üzerinde durulacaktır.

Esnaf kadınların grup dinamiğine dair görüşleri incelendiğinde, grup içi etkileşimlerde dayanışma ve sosyal bağların belirgin olduğu gözlemlenmektedir. K3'ün erkeklerin egoist olma eğilimi ve kadınların disiplinli yapısına vurgu yapması, iş yerinde cinsiyet temelli bir farkındalığın varlığını göstermektedir. Bu bağlamda kadınların grup içinde disiplin ve şeffaflık gibi olumlu özelliklerle anılmaları, toplumsal cinsiyet normlarının iş gücüne yansıyan bir sonucudur (Bora, 2010). K10'un, kadınların şeffaf ve bilinçli olma eğilimlerine dair değerlendirmesi de bu görüşü desteklemektedir. Esnaf kadınlar arasında gözlemlenen bu dayanışma, toplumsal cinsiyet normlarına karşı bir direnç olarak da değerlendirilebilir. Öte yandan, kolektif etkinliklerde kadınların bir araya gelerek sosyal bağları güçlendirme eğilimleri, kadın iş gücünün sosyal destek mekanizmalarıyla iç içe geçtiğini göstermektedir (Hochschild ve Machung, 2012).

Kurumsal çalışan kadınlar açısından bakıldığında ise, kadınların düzenli ve disiplinli olma eğilimleri yine vurgulanmaktadır. K6, kadınların masa başı işlerde daha düzenli çalıştıklarını ifade etmekte, bu durum erkeklerin daha hareketli ve saha odaklı işlere eğilim göstermeleriyle karşıtlık oluşturmaktadır. Burada toplumsal cinsiyet normlarının çalışma biçimlerini doğrudan etkilediği görülmektedir (Kandiyoti, 1988). Kurumsal ortamlarda kadınların iş düzenine olan bağlılıklarının, toplumsal olarak kendilerine atfedilen “düzenli” ve “titiz” rollerle uyumlu olması dikkat çekicidir. Ayrıca, kadınlar arasındaki sosyal ilişkilerin iş ortamında daha samimi ve arkadaşça olabileceği görüşü de, sosyal sermaye oluşturma açısından olumlu bir değer taşımaktadır (Adkins, 2001).

Her iki örnekleme de dikkat çeken temel bir nokta, kadınlar arası ilişkilerin bazen olumlu dayanışma bazen de rekabet temelinde şekillenmesidir. Esnaf kadınlar arasında kuşak farklılıkları bu bağlamda belirleyici bir unsur olarak öne çıkarken, yaş ortalaması daha yüksek olan kadınların dayanışma temelli ilişkiler geliştirdiği gözlemlenmiştir. Oysa genç esnaf kadınlarda rekabet ve

bireysel çıkarların ön planda olduğu görülmektedir (Fraser, 2013). Kurumsal çalışan kadınlarda ise, erkeklerle çalışmanın daha kolay olduğuna dair bir algı bulunmaktadır. Bu algı, kadınların daha kaptisli ve duygusal olarak tanımlanmasına dayanan toplumsal cinsiyet kalıplarının bir yansımasıdır. Erkek çalışanların daha uyumlu ve profesyonel olarak algılanması, iş ortamında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dolaylı bir ifadesi olarak değerlendirilebilir (Kabeer, 1999).

Kadın liderliğinin iş ortamındaki yansımasına dair değerlendirmeler de toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alınması gereken bir diğer boyuttur. Kurumsal çalışan kadınlar, kadın liderlerin daha samimi ve işbirliğine açık olabileceği görüşünü savunurken, bu durum kadın liderlerin erkeklere nazaran daha “yakın” ve “erişilebilir” olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır (Sennett, 2023). Esnaf kadınlar açısından ise, erkek egemen bir yapıda kadın olarak var olmanın zorlukları sıkça vurgulanmaktadır. Kadınların erkek egemen iş yerlerinde ayakta kalma çabaları, toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlama gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Ancak bu süreç, kadınların birbirine destek olarak bu zorlukları aşma stratejileri geliştirmesiyle çeşitlenmektedir.

Sonuç olarak, kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları deneyimler, toplumsal cinsiyet normlarının iş gücü üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir. Esnaf kadınlar arasındaki dayanışma, sosyal bağların güçlendirilmesine katkı sağlarken; kurumsal çalışan kadınlarda verimlilik ve düzenlilik öne çıkan özelliklerdir. Bununla birlikte, her iki grupta da kadınların profesyonel kimliklerini oluşturma sürecinde erkek egemen normlara uyum sağlama gerekliliği belirgin bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır (Standing, 2020). Bu karşılaştırmalı analiz, toplumsal cinsiyet rollerinin farklı iş ortamlarında nasıl yeniden üretildiğini ve kadınların bu normlara karşı nasıl stratejiler geliştirdiğini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgular, mevcut literatür çerçevesinde değerlendirilecek; esnaf kadınlar ve kurumsal kadın çalışanlar bağlamında güvencesizlik, toplumsal cinsiyet rolleri, emek süreçleri ve mekânsal eşitsizlikler gibi temel temalar üzerinden karşılaştırmalı bir tartışma yürütülecektir. Araştırma kapsamında derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilen nitel veriler, literatürdeki benzer çalışmalarla ilişkilendirilerek hem benzerlikler hem de farklılıklar ortaya konulacaktır. Ayrıca çalışma, kadın emeğinin dönüşümüne dair yerel bağlamda sunduğu gözlemlerle literatüre nasıl bir katkı sunduğu, hangi açılardan özgün olduğu ve hangi yönlerden sınırlılıklar taşıdığı açısından da ele alınacaktır. Bu değerlendirme süreci, kuramsal çerçevede kullanılan prekarya, toplumsal cinsiyet rolleri ve emek rejimi gibi kavramların ampirik verilerle nasıl örtüştüğü ya da ayrıştığı üzerine kuramsal bir yorumlamayı da içerecektir.

5.1. Kadın Emeği ve İş Yaşamı Üzerine Literatür Tartışması

Mehmet Kaplan'ın "Kadın Çalışanların Psikolojik Sermayelerinin İş-Yaşam Dengesi Üzerindeki Etkisi" (2018) başlıklı çalışması, iş-yaşam dengesi literatürüne bireyselci bir yaklaşım kazandırarak özgün bir katkı sunmaktadır. Kaplan, pozitif psikoloji kuramına dayanan psikolojik sermaye kavramının (öz-yeterlilik, umut, iyimserlik ve dayanıklılık) kadın çalışanların iş-yaşam dengesini kurma süreçlerindeki rolünü incelemiş ve bu bağlamda bireysel kaynakların denge üzerindeki etkisini Konya'daki tarihi iş hanlarında çalışan 103 kadın çalışan üzerinden değerlendirmiştir (Kaplan, 2018: 29-35). Araştırma, anket yoluyla toplanan nicel verilerle yürütülmüş ve kadınların psikolojik sermaye düzeyleri ile iş-yaşam dengesi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

İlgili çalışma, iş-yaşam dengesinin geleneksel olarak ele alındığı yapısal, örgütsel ya da toplumsal cinsiyet odaklı çerçevelerin ötesine geçerek, bireylerin içsel kaynaklarını merkeze alan bir analiz önermektedir. Özellikle "dayanıklılık" ve "umut" gibi psikolojik sermaye bileşenlerinin kadınların güvencesizlik, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlik ve ekonomik dalgalanmalara karşı geliştirdikleri baş etme stratejileri açısından önemli olduğu belirtilmiştir (Kaplan, 2018: 30-31). Bu noktada, psikolojik sermaye kavramı, Guy Standing'in prekarya tanımında vurguladığı "güvencesizliğe karşı mücadele araçlarının eksikliği" (Standing, 2020) sorununa bireysel bir direnç

biçimi olarak cevap üretmektedir. Öz-yeterlilik ve iyimserlik gibi boyutlar, bireyin sistemsel dezavantajlara karşı öznel anlamda bir “psikolojik güvenlik ağı” geliştirmesine katkı sunmaktadır.

Ancak çalışmanın sınırlılıkları, bu bireyselci yaklaşımın eleştirel bir gözle değerlendirilmesini gerektirmektedir. Araştırma sadece Konya’da belirli bir mekânda (tarihi iş hanları) çalışan kadınlarla sınırlı kalmış ve sektörel çeşitliliği yansıtmamıştır. Ayrıca kullanılan yöntem yalnızca nicel olup, kadınların deneyimlerine dair derinlikli, niteliksel bir analiz sunmamaktadır (Kaplan, 2018: 34). Bu durum, psikolojik sermaye ile kurulan ilişkinin kadınların toplumsal cinsiyet temelli yapısal eşitsizlikler içindeki konumunu ne ölçüde dönüştürebildiğini anlamada sınırlandıracıdır.

Şule Polat’ın “Kadın Öğretmenlerde İş-Yaşam Dengesi ve İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı çalışması, kadın çalışanların iş yaşamında karşılaştıkları denge kurma sorunlarının mesleki performansla ilişkisini ortaya koymak açısından anlamlı bir katkı sunmaktadır. Ankara’daki kamu ortaokullarında görev yapan 322 kadın öğretmenle yürütülen araştırmada, iş-yaşam dengesi ile iş performansı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Özellikle “yaşamı ihmal etme” ve “kendine zaman ayıramama” alt boyutlarının iş performansını anlamlı biçimde yordadığı belirlenmiştir (Polat, 2018: 200-201). Bu bulgular, kadınların özel yaşamlarındaki rollerinden feragat etmeleri durumunda mesleki başarılarının arttığını, ancak bunun aynı zamanda ciddi bir duygusal ve fiziksel maliyet barındırdığını göstermektedir.

Polat’ın çalışması, iş-yaşam dengesi literatüründe sıkça atıf yapılan çifte yük, rol çatışması ve bakım emeği gibi kavramlarla doğrudan örtüşmektedir. Kadın öğretmenlerin iş yerindeki sorumlulukları ile ev içindeki görünmeyen emeği arasında sıkıştıkları, bu iki alan arasında geçişkenlik yaratamadıkları ölçüde performanslarını ancak özel yaşamı ihmal ederek yükseltebildikleri görülmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınları kamusal alanda ancak özel yaşamlarından ödün vererek var olmaya zorladığını ortaya koymaktadır. Nitekim iş performansının “yaşamı ihmal etme” boyutuyla pozitif ilişkili olması ($r=0.33$) ve “kendine zaman ayıramama” değişkeninin negatif yordayıcı olması ($\beta = -0.17$, $p < .05$) bu gerilimin nicel olarak da karşılık bulduğunu göstermektedir (Polat, 2018: 200-201).

Çalışmada kullanılan kuramsal çerçeve, Duxbury ve Higgins’in (2003) iş-yaşam dengesi modeline dayanmaktadır. Bu modelde iş talepleri, aile talepleri ve bireysel demografik özellikler arasındaki etkileşimler sonucunda ortaya çıkan dengenin; stres, tükenmişlik ve yaşam doyumu gibi çıktılarla bağlantılı olduğu vurgulanır. Polat, bu çerçevede özellikle bakım yükü, rol taşması ve iş dışı taleplerin öğretmenlerin yaşamında merkezi bir yer tuttuğunu ve bunların iş verimliliğini hem doğrudan hem dolaylı yollarla etkilediğini ortaya koymaktadır (Polat, 2018: 192-193).

Bununla birlikte çalışmanın sınırlılıkları da dikkate değerdir. Araştırma yalnızca kamu ortaokullarındaki öğretmenlerle sınırlı olduğu için özel eğitim kurumlarında ya da farklı

sosyoekonomik gruplardaki öğretmenlerin deneyimleri kapsam dışı kalmaktadır. Ayrıca çalışma tümüyle nicel yöntemlere dayalı olduğu için kadın öğretmenlerin öznel deneyimlerinin, duygusal yüklerinin ve direniş stratejilerinin keşfi mümkün olmamaktadır. Bu da, araştırmanın yapısal ve toplumsal cinsiyet temelli okumalar açısından sınırlı bir bağlamda kalmasına neden olmaktadır.

Yrd. Doç. Dr. Kübra Küçükşen ve Yrd. Doç. Dr. Şerife Didem Kaya tarafından kaleme alınan “Yönetici Pozisyonundaki Akademisyen Kadınlarda Aile – İş – Özel Yaşam Dengesi” (2016) başlıklı çalışma, üst düzey akademik pozisyonlarda görev yapan kadınların iş, aile ve özel yaşamları arasında denge kurma çabalarını çok boyutlu biçimde analiz etmektedir. Araştırma, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde görev yapan 16 kadın yönetici akademisyen ile yapılan nitel görüşmelere dayanmaktadır ve bu yönüyle literatürde görece az çalışılmış bir kesim olan yönetici kadın akademisyenleri odağına alarak özgün bir katkı sunmaktadır (2016: 1-3).

Çalışmanın bulgularına göre, kadın akademisyenlerin yönetsel görevler üstlendikçe yaşadıkları çifte yük daha da artmakta; akademik üretkenlik, yönetsel sorumluluklar ve ev içi roller arasında kurulan denge giderek daha karmaşık ve zorlayıcı bir hale gelmektedir. Katılımcılar, zaman baskısı, duygusal yorgunluk ve sosyal izolasyon gibi meseleleri sıklıkla dile getirmektedirler. Bu durum, sadece aile-iş çatışması değil, aynı zamanda “özel yaşam” kategorisinin de göz ardı edilmemesi gereken bir yüklenme alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, geleneksel aile-iş dengesi kavramını genişleterek, akademik ve yönetsel emek süreçleriyle birlikte “bireysel özel alan”ın sürdürülebilirliğini de tartışmaya açmaktadır.

Araştırmanın toplumsal cinsiyet bağlamındaki önemi, kadınların yönetici pozisyonlara geldiklerinde dahi geleneksel rollerin etkisinden kurtulamadıklarını göstermesidir. Kadın akademisyenlerin yönetsel alanda varlık göstermeleri, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından bir ilerleme gibi görünse de, ev içi sorumluluklarının büyük ölçüde aynı biçimde sürdüğünü, yani toplumsal cinsiyet rollerinin kurumsal yükselme ile birlikte dönüşmediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Arlie Hochschild’in “ikinci vardiya” kavramı ile de örtüşmektedir; kadınlar iş yaşamında yükselseler dahi, ev içi yükümlülükleri azalmamakta, aksine daha yoğun bir zaman ve enerji paylaşımı gerektirmektedir (Hochschild ve Machung, 2012).

Araştırmanın yöntemi nitel olup, derinlemesine görüşmeler üzerinden yürütülmüş; bu sayede kadın akademisyenlerin öznel deneyimlerine ve stratejik başa çıkma yöntemlerine dair derinlikli bir analiz yapılmıştır. Kadınların denge kurma stratejileri arasında zaman planlaması, aile içi destek mekanizmaları ve profesyonel yardımlaşma ağları ön plana çıkarken; bu stratejilerin çoğu zaman geçici çözümlerle sınırlı kaldığı da dile getirilmiştir. Araştırmacılar, kadınların “her şeye yetme” idealini sürdürmek zorunda kaldıkları ölçüde, psikolojik ve sosyal maliyetlerin arttığını vurgulamaktadırlar (Küçükşen ve Kaya, 2016: 6-8).

Ancak çalışmanın sınırlılığı, yalnızca belirli bir fakültede ve sınırlı sayıda katılımcıyla yürütülmüş olmasıdır. Ayrıca, farklı akademik disiplinlerdeki yöneticilerin ya da farklı üniversitelerdeki kadın akademisyenlerin deneyimlerinin ne ölçüde benzerlik taşıdığına ilişkin bir karşılaştırma yapılmamıştır. Bu durum, bulguların genellenebilirliğini azaltmaktadır. Öte yandan, araştırmanın sunduğu yoğun içerikli anlatımlar, özellikle işin bağlayıcılığı, görünmeyen emek ve sosyal izolasyon gibi kavramların kadın akademisyenler özelinde nasıl somutlaştığını anlamamıza olanak sağlamaktadır.

Derya Çetinoğlu, Zeynep Mesci ve Mehmet Akif Öncü tarafından kaleme alınan “Kadın Yöneticilerde İş ve Aile Yaşam Dengesi: Düzce İli Örneği” başlıklı çalışma, kadınların yönetici pozisyonlarında karşılaştıkları iş-aile dengesi sorunlarını yerel bağlamda irdeleyen ve toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri yönetsel kariyerler ekseninde analiz eden nitelikte önemli bir çalışmadır. Araştırma, Düzce ilinde kamu ve özel sektörde görev yapan 100 kadın yöneticiyle yapılan anket uygulamasına dayanmaktadır ve iş-aile çatışmasını kadınların karşılaştığı yapısal ve bireysel engeller çerçevesinde değerlendirmektedir (Çetinoğlu vd., 2019: 51-52).

Çalışmanın verilerine göre, kadın yöneticilerin büyük çoğunluğu iş ve aile yaşamı arasında denge kurmakta zorlanmaktadır. Katılımcıların %75’i iş yaşamının aile yaşamını olumsuz etkilediğini, %62’si ise aile yaşamının iş yaşamını zorlaştırdığını belirtmiştir. Bu durum, iş ve aile yaşamı arasında çift yönlü bir çatışma yaşandığını ve kadınların her iki alanda da yüksek beklentilerle karşılaştığını göstermektedir (Çetinoğlu vd., 2019: 53). Aynı zamanda bu çatışmanın kaynağının, kadınlara yüklenen toplumsal roller ve bakım emeği sorumlulukları olduğu da çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir.

Kadın yöneticiler, iş-aile dengesi kurma sürecinde çoğunlukla bireysel ve aile temelli stratejilere başvurmaktadır. Özellikle çocuk sahibi kadınlar için dış destek mekanizmaları (bakıcı, kreş, aile yardımı gibi) önem kazanmakta, ancak bu mekanizmalar her kadın için erişilebilir olmamaktadır. Bu durum, iş-aile dengesinin yalnızca bireysel irade ya da beceriyle değil, sınıfsal konumla da doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Gelir seviyesi, aile yapısı ve sosyal destek ağı gibi faktörler, bu dengeyi kurabilmede belirleyici değişkenler olarak öne çıkmaktadır (Çetinoğlu vd., 2019: 56).

Çalışma, toplumsal cinsiyet normlarının kurumsal yükselmeyle birlikte ortadan kalkmadığını, aksine kadınların yönetici pozisyonlara gelmelerine rağmen ev içi sorumluluklarının devam ettiğini göstermektedir. Bu bulgu, Hochschild’in “ikinci vardiya” kavramıyla doğrudan ilişkilidir: Kadınlar iş yaşamında ilerleseler bile, ev yaşamındaki yüklerinden muaf olamamaktadırlar (Hochschild ve Machung, 2012). Dolayısıyla iş-aile dengesinin kadınlar açısından süreklilik arz eden bir çaba, hatta kimi zaman tükenmişlik yaratan bir yük haline geldiği görülmektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları arasında, yalnızca Düzce ili ile sınırlı bir örnekleme dayanması ve yalnızca nicel yöntemle yürütülmesi sayılabilir. Kadınların öznel deneyimlerine, duygusal yüklerine ve ilişkisel stratejilerine dair daha derinlikli bir analiz için nitel yöntemlerin de kullanılması, daha kapsamlı bir çerçeve sunabilirdi. Ayrıca kamu ve özel sektör çalışanları arasında daha ayrıntılı karşılaştırmalar yapılmamış olması da önemli bir eksikliktir.

Nurşen Adak'ın (2007) kaleme aldığı “Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı” başlıklı çalışma, kadınların iş yaşamına katılımlarıyla birlikte karşılaştıkları yapısal ve kültürel ikilemleri, özellikle aile içi roller bağlamında ele almakta ve kadın emeğinin toplumsal cinsiyet rejimleri içindeki konumunu tartışmaktadır. Nitel yöntemle yürütülen bu araştırma, kadınların hem üretken (ücretli çalışma) hem de yeniden üretim (ev içi sorumluluklar) alanlarında üstlendikleri rollerin birbiriyle nasıl çatıştığını ve kadınların bu ikili yüklenimle baş etme biçimlerini analiz etmektedir.

Araştırmanın temel katkısı, kadınların yalnızca iş-aile dengesi kurmakta zorlandıkları değil, aynı zamanda bu iki alanın birbirini dışlayacak biçimde yapılandığı bir sistem içinde yer aldıkları tespitidir. Kadınların “ikili bir ikilem” yaşadığı vurgulanmakta; bu ikilemin bir yanında profesyonel kimliklerini sürdürme arzusu, diğer yanında ise toplumun kadınlara biçtiği annelik ve ev içi bakım rolleri bulunmaktadır. Bu noktada Adak (2007), çifte yük kavramını merkeze alarak kadınların yalnızca zaman açısından değil, aynı zamanda duygusal ve etik sorumluluklar bakımından da çoklu taleplerle karşı karşıya olduklarını göstermektedir.

Çalışmada vurgulanan bir diğer önemli bulgu ise, kadınların bu çifte yüklenimle baş etme stratejilerinin büyük ölçüde bireysel çözümlere dayalı olmasıdır. Aileden destek alma, çalışma saatlerini esnetme ya da “öncelik belirleme” gibi yöntemler sıklıkla dile getirilse de, bunların uzun vadeli çözümler olmaktan çok geçici düzenlemeler olduğu belirtilmektedir. Bu durum, iş-aile dengesinin sadece bireysel düzeyde çözülebilecek bir sorun değil, yapısal dönüşümlerle ele alınması gereken bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır.

Adak'ın çalışması ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin iş ve aile alanında nasıl yeniden üretildiğini göstermesi açısından feminist sosyoloji açısından anlamlıdır. Kadınların kamusal alanda güç kazanmasının, özel alandaki yüklerini azaltmadığı; aksine iki alan arasında sıkışmalarına neden olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, yalnızca iş-aile dengesi literatürüne değil, aynı zamanda kadın emeğinin görünmeyen yönlerini analiz eden feminist iktisat kuramına da katkı sunmaktadır.

Ancak çalışmanın sınırlılıkları arasında, örneklemdaki kadınların sektörel çeşitliliğinin sınırlı olması ve deneyimlerin büyük ölçüde orta sınıf kadınlara dayanması sayılabilir. Ayrıca stratejik dayanışma ağları, sendikal örgütlenme ya da toplumsal mücadele araçlarına yönelik çözüm önerilerinin eksikliği, çalışmanın birey düzeyinde kalmasına yol açmaktadır.

Gizem Ödemiş'in "Kadın Girişimcilerin İş-Yaşam Dengesi Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Örneği" (2018) başlıklı yüksek lisans tezi, kadın girişimcilerin iş ve özel yaşam arasında denge kurma süreçlerini kapsamlı bir biçimde ele almakta ve bu süreci etkileyen bireysel, kültürel ve yapısal faktörleri sorgulamaktadır. Çalışma, İzmir'de faaliyet gösteren kadın girişimcilerle yapılan anket uygulamasına dayanmakta ve girişimci kadınların iş-yaşam dengesine dair deneyimlerini çok boyutlu olarak incelemektedir.

Tezde elde edilen bulgulara göre, kadın girişimciler çoğunlukla "zaman yetersizliği", "ailevi sorumlulukların iş yaşamını etkilemesi" ve "işin özel yaşamı kuşatması" gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Kadınlar işlerini yönetirken aynı zamanda ev içi rollerini de sürdürmek zorunda oldukları için ciddi bir çifte yüklenim yaşamaktadırlar. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin kadın girişimciliği nasıl biçimlendirdiğini ve iş-yaşam dengesini kadınlar açısından neden bu kadar kırılgan hale getirdiğini gözler önüne sermektedir (Ödemiş, 2018: 79-81).

Ödemiş'in çalışması özellikle üç kavramsal çerçeveye yakından ilişkilidir: toplumsal cinsiyet rolleri, çifte yük ve görünmeyen emek. Kadın girişimciler, her ne kadar işveren statüsüne sahip olsalar da, ev içi sorumlulukları büyük ölçüde değişmemekte; aksine işin sürekliliği ile evin sürekliliği arasında kesintisiz bir emek döngüsüne maruz kalmaktadırlar. Bu bulgular, kadın girişimciliği literatüründe sıklıkla atlanan bir noktanın — girişimciliğin özgürleştirici değil, çoğu zaman daha fazla bağlayıcı bir sürece dönüşebileceği gerçeğinin — altını çizmektedir.

Araştırmada kadınların iş-yaşam dengesi kurabilmek için başvurdukları stratejiler arasında zaman yönetimi, aile desteği ve dış hizmetlerden yararlanma (örneğin çocuk bakımı) yer almaktadır. Ancak bu stratejilerin çoğunun geçici ve sınıfsal olarak belirlenmiş olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle küçük ölçekli girişimciler için bu desteklere erişim sınırlı olduğundan, işin özel yaşamı baskılaması kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu bağlamda çalışma, kadın girişimcilerin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda duygusal ve zamansal açıdan da yoğun bir yük taşıdıklarını göstermektedir (Ödemiş, 2018: 85-86).

Çalışmanın sınırlılıkları arasında ise, örneklemin sadece İzmir iliyle sınırlı olması ve verilerin yalnızca nicel yöntemle toplanmış olması sayılabilir. Kadın girişimcilerin öznel deneyimlerini daha derinlemesine anlamak için nitel verilere de başvurulması, daha zengin bir analiz imkânı sunabilirdi. Bununla birlikte, tez çalışması kadın girişimciliğiyle ilgili daha geniş politikalara ışık tutabilecek veri ve öneriler üretmektedir.

Çiğdem Apaydın'ın "Öğretim Üyelerinin İşe Bağımlılık Düzeyi ile İş-Yaşam Dengesi ve İş-Aile Yaşam Dengesi Arasındaki İlişki" (2011) başlıklı yüksek lisans tezi, akademik alanda çalışan bireylerin işe bağımlılık eğilimlerinin, iş ve aile yaşamları arasındaki dengeyi nasıl etkilediğini analiz

etmekte ve bu iki kavramın birbirini nasıl tamamladığını veya çeliştiğini istatistiksel olarak incelemektedir. Araştırma, Türkiye genelinde çeşitli üniversitelerde görev yapan öğretim üyeleriyle yapılan anket çalışmasına dayanmaktadır ve nicel yöntemle gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın temel bulgularına göre, işe bağımlılık düzeyi arttıkça hem iş-yaşam dengesi hem de iş-aile dengesi olumsuz etkilenmektedir. İşe bağımlı bireylerin, işi öncelikli hale getirmeleri nedeniyle özel yaşamlarına ve ailelerine ayırdıkları zaman azalmaktadır. Apaydın, işe bağımlılığı yalnızca yüksek iş motivasyonu ya da profesyonellik olarak değil, kişinin sosyal ve bireysel yaşam alanlarını ihmal etmesine neden olan bir sapma olarak tanımlamaktadır (Apaydın, 2011: 40). Bu tanım, Richard Sennett'in "çalışma etiği" kavramı ile de paralellik taşımaktadır; çünkü modern çalışma kültüründe işin merkeziliği, bireyin diğer yaşam alanlarını değersizleştirebilmektedir (Sennett, 2023).

Apaydın'ın araştırması özellikle akademik alandaki profesyonellerin, zaman esnekliğine sahip olmalarına rağmen neden iş-aile çatışması yaşadıklarını ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Akademik alanın üretkenliğe dayalı, sürekli yayın ve performans odaklı yapısı, işin sürekliliğini artırmakta ve öğretim üyelerinin özel yaşamla sınır koymalarını güçleştirmektedir. Bu durum, kurumsal çalışan kadınların performans sistemine bağlı olarak yaşadığı sürekli tetikte olma haliyle de benzerlik göstermektedir.

Çalışmanın dikkat çeken bir diğer yönü, kadın öğretim üyelerinin işe bağımlılık düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olması ve bu durumun kadınlarda iş-aile çatışmasını daha da artırmasıdır (Apaydın, 2011: 188). Bu bulgu, toplumsal cinsiyet rollerinin akademik alanda dahi kadınları çifte yük altına soktuğunu ve kadınların hem işte başarılı olma hem de ailevi sorumluluklarını eksiksiz yerine getirme baskısı altında olduklarını göstermektedir. Bu bağlamda Apaydın'ın çalışması, toplumsal cinsiyet perspektifinden doğrudan olmasa da dolaylı biçimde feminist emek kuramlarına katkı sunmaktadır.

Ancak araştırma yalnızca nicel verilerle sınırlı kalmış, bireylerin öznel deneyimlerine dair bir derinlik sunamamıştır. İşe bağımlılığın sadece zamanla değil, bireyin kendilik algısı, tatmin düzeyi ve sosyal bağları üzerindeki etkileri gibi psikososyal boyutlar da daha niteliksel bir perspektifle incelenebilirdi. Ayrıca çalışma genel akademik personel üzerinden yürütülmüş olup, cinsiyetin yanı sıra bölüm, kıdem yılı ve çocuk sahibi olup olmama gibi değişkenlerin daha ayrıntılı analizleri eksik bırakılmıştır.

Yürüttüğümüz tez çalışması kapsamında iş-yaşam dengesi yalnızca bireysel yeterlilikler ya da kişisel stratejilerle sınırlı biçimde değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolleri, güvencesizlik, çifte yük ve sosyal izolasyon gibi yapısal ve kültürel etkenler çerçevesinde ele alınmıştır. Literatürde yer alan yedi özgün çalışma, kadınların iş ve özel yaşamlarını dengelemeye çalışırken karşılaştıkları

zorlukları farklı açılardan ortaya koymakta; ancak bu dengenin toplumsal cinsiyet rejimiyle nasıl iç içe geçtiğini değişen derinliklerde tartışmaktadır.

Mehmet Kaplan tarafından yürütülen araştırmada, kadınların psikolojik sermaye unsurlarına (öz-yeterlilik, umut, dayanıklılık) sahip olmalarının iş-yaşam dengesi üzerindeki olumlu etkisi vurgulanmıştır. Ancak bu bireysel kaynakların yapısal eşitsizlikler karşısındaki sınırlılığı yeterince sorgulanmamıştır. Benzer şekilde, Şule Polat'ın çalışmasında iş performansı ile iş-yaşam dengesi arasındaki doğrusal ilişkiye dikkat çekilmiş; fakat bu ilişkinin altında yatan yapısal koşullar sınırlı ölçüde değerlendirilmiştir. Oysa farklı istihdam biçimleri (örneğin esnaflık ve kurumsal çalışma) çerçevesinde yürütülen saha araştırmalarında, işin bağlayıcılığı ve zaman baskısının farklı biçimlerde ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Örneğin kurumsal yapıda çalışan kadınlar sabit mesai ve performans baskısı altında özel yaşamı sürdürememekte; esnaf kadınlar ise ekonomik krizler ve sosyal güvencesizlik nedeniyle çifte yük altında kalmaktadır. Bu durum, bireysel psikolojik kaynakların işlevselliğinin, ancak yapısal dönüşümlerle birlikte anlam kazanabileceğini göstermektedir.

Kübra Küçükşen ve Şerife Didem Kaya'nın akademideki kadın yöneticiler üzerine yürüttüğü çalışmada, mesleki prestijin özel yaşam üzerindeki görünmezleştirici etkisi vurgulanmıştır. Benzer şekilde, Derya Çetinoğlu, Zeynep Mesci ve Mehmet Akif Öncü'nün kadın yöneticilerle ilgili çalışmasında da, çocuk sahibi olmanın iş-yaşam dengesini bozucu etkisi dikkat çekmektedir. Her iki çalışma da, kadınların üst düzey pozisyonlarda dahi toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretildiğini ve ev içi sorumlulukların ağırlığının azalmadığını ortaya koymaktadır. Sahadan elde edilen bulgulara ise, benzer dengesizliklerin yalnızca yönetsel pozisyonlara özgü olmadığı, esnaf kadınlarda ve kurumsal çalışanlarda da farklı biçimlerde ortaya çıktığı görülmüştür. Örneğin esnaf kadınlar, dükkân mevcudiyetiyle ev içi yükümlülükler arasında sıkışmakta; kurumsal kadınlar ise yoğun mesai temposu ve sosyal destek ağlarının eksikliği nedeniyle sosyal izolasyona maruz kalmaktadır.

Nurşen Adak'ın çalışmasında çifte yük kavramı etrafında şekillenen toplumsal cinsiyet normlarının sürekliliğine dikkat çekilmiş; ancak bu normların farklı istihdam biçimleri altında nasıl somutlaştığına dair sınırlı analiz sunulmuştur. Saha verileri ise, çifte yüklenimin esnaf kadınlarda iş ve evin iç içe geçmesiyle, kurumsal çalışanlarda ise mesai sonrası ev içi emekle yeniden üretildiğini göstermektedir. Böylece Adak'ın sunduğu kuramsal çerçevenin sahadaki karşılığına ilişkin somut veriler ortaya konmuştur.

Gizem Ödemiş'in kadın girişimciler üzerine yaptığı araştırmada, işin özel yaşamı kuşatıcı etkisi, zaman yönetimi sorunları ve bakım yükü ön plandadır. Bu bulgular, küçük ölçekli işletme yürüten kadınların yaşadığı deneyimlerle paralellik göstermektedir. Ödemiş'in İzmir örneğine dayanan çalışmasıyla, taşra bağlamında yürütülen saha araştırması arasında önemli kesişimler gözlemlenmiştir. Her iki durumda da, kadın girişimcilerin ekonomik bağımsızlık elde etmeleriyle

birlikte sorumluluklarının azalmadığı; aksine toplumsal cinsiyet rollerinin devamlılığı nedeniyle çifte yükün derinleştiği görülmektedir.

Çiğdem Apaydın'ın akademik personel arasında işe bağımlılık düzeyini incelediği çalışmada, özellikle kadın öğretim üyelerinin yüksek işe bağımlılıklarının iş-aile dengesini olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Kurumsal çalışan kadınların sürekli erişilebilir olma baskısıyla birlikte özel yaşamlarının ihmal edilmesi, işin birey üzerindeki duygusal ve zamansal kuşatıcılığına işaret etmektedir. Benzer durumların, farklı sektörlerde çalışan kadınlarda da gözlemlendiği, işin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda bir kontrol biçimi olarak da işlediği sahadan elde edilen verilerle desteklenmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, literatürdeki bu çalışmalar kadınların iş-yaşam dengesine ilişkin önemli bulgular sunmakta; ancak çoğunlukla bireysel düzeye odaklanmakta ya da sınırlı sektörel çerçevelerle konuyu ele almaktadır. Oysa farklı istihdam türlerinin (esnaflık ve kurumsal çalışma gibi) özgül yapıları içinde kadınların iş ve yaşam pratiklerinin nasıl biçimlendiğini, bu dengenin hangi eşitsizlikleri yeniden ürettiğini ve nasıl bir mücadele alanına dönüştüğünü anlamak için daha bütüncül, toplumsal cinsiyet odaklı ve yapısal bir yaklaşım gerekmektedir.

5.2. Kadın Emeği ve Güvencesizlik Bağlamında Literatürle Karşılaştırmalar

Coşku Çelik tarafından kaleme alınan “Güvencesizlik ve İşçi Sınıfı Oluşumu: Antalya Turizm İşçilerinin Sınıf Deneyimi Olarak Güvencesizlik” (2013) başlıklı çalışma, güvencesizlik kavramını yalnızca bireysel ya da sektörel bir sorun olarak değil, aynı zamanda işçi sınıfının dönüşüm süreci bağlamında ele almakta ve sınıfsal aidiyetin yeniden biçimlendiği bir alan olarak değerlendirmektedir. Antalya'daki turizm sektöründe çalışan işçilerin deneyimlerine odaklanan araştırmada, mevsimlik, esnek ve süresiz istihdam biçimlerinin hem ekonomik hem de kültürel düzlemde nasıl bir sınıfsal kimlik inşası yarattığı nitel yöntemlerle incelenmiştir.

Söz konusu çalışmada, özellikle Guy Standing'in prekarya kuramına referansla, güvencesizliğin sadece maddi değil, aynı zamanda duygusal ve politik bir yoksunluk biçimi olduğu vurgulanmaktadır. Çalışma, neoliberal dönüşümün ardından işçilerin sendikal yapılardan uzaklaşmaları, süresiz çalışmaları ve geleceğe dair öngörü geliştirememeleri gibi durumların sınıf bilincini zayıflatan etmenler haline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle güvencesizlik, bireylerin kolektif eylem kapasitesini ve dayanışma potansiyelini sınırlayan bir yapısal unsur olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte çalışmada toplumsal cinsiyet perspektifine yeterince yer verilmemesi, kadınların güvencesizlik deneyimlerinin farklılaşan boyutlarının analizine olanak tanımamaktadır. Özellikle kadınların bakım emeği, ev içi sorumlulukları ve toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte

güvencesizliğe nasıl maruz kaldıkları, çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu durum, güvencesizliğin yeniden üretim alanındaki tezahürlerini görünmez kılmakta ve erkek deneyimi eksenli bir sınıf çözümlemesini beraberinde getirmektedir.

Esra Çolak tarafından kaleme alınan “Akademide Güvencesiz Çalışma: Araştırma Görevlilerinin Deneyimleri” (2022) başlıklı çalışma, yükseköğretim alanında çalışan genç akademik personelin maruz kaldığı yapısal güvencesizlik biçimlerini konu edinmektedir. Araştırma, araştırma görevlilerinin sözleşmeli istihdam rejimi altında nasıl belirsizlik, geçicilik, düşük ücret ve kurumsal baskılarla karşı karşıya kaldıklarını nitel veri üzerinden analiz etmektedir. Özellikle 50/d statüsünde çalışan araştırma görevlilerinin, statü farkları ve geleceksizlik duygusu içinde nasıl bir kurumsal dışlanmışlık yaşadıkları detaylı biçimde ortaya konmuştur.

Çalışma, güvencesizlik olgusunu yalnızca istihdam güvencesinin yokluğu üzerinden değil; aynı zamanda psikolojik ve kurumsal olarak dışlayıcı bir sürecin bileşeni olarak ele alması açısından literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Araştırma görevlilerinin sürekli olarak işsiz kalma endişesiyle hareket ettikleri ve bu durumun akademik üretkenliklerini baskılayıcı bir unsur haline geldiği görülmektedir. Bu bağlamda, güvencesizlik yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda profesyonel kimliğin inşasında da engelleyici bir rol üstlenmektedir.

Ancak çalışmada toplumsal cinsiyetin belirleyici bir değişken olarak sistematik biçimde ele alınmamış olması, kadın araştırma görevlilerinin güvencesizlikle nasıl farklı biçimlerde yüzleştiklerinin yeterince görünür kılınamamasına neden olmuştur. Özellikle akademide kadınların bakım emeği, hiyerarşik cinsiyet ilişkileri ve cam tavan etkileriyle birleşen güvencesizlik deneyimleri, bu analizde sınırlı biçimde yer bulmuştur.

Mustafa Günerigök ve Kübra Oğur tarafından kaleme alınan “Prekarya Sosyolojisi: Ücretli Öğretmenler Örneği” (2018) başlıklı çalışma, prekarya kavramını Türkiye’deki eğitim emekçileri bağlamında somutlaştırarak, güvencesizlik ve sınıfsal aidiyetin dönüşümünü incelemektedir. Çalışmada, ücretli öğretmenlik uygulaması üzerinden güvencesiz emeğin yapısal nitelikleri, iş güvencesi eksikliği, sosyal haklardan mahrumiyet, düşük ücretler ve kurumsal dışlanma biçiminde ortaya konmaktadır. Ücretli öğretmenler, bu bağlamda prekaryanın tipik temsilcileri olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma, Guy Standing’in prekarya kuramı temel alınarak yürütülmüş ve nitel yöntemle elde edilen veriler üzerinden Türkiye eğitim sistemi içindeki yapısal eşitsizlikler tartışılmıştır. Prekarya sosyolojisine katkı sunan bu çalışma, özellikle emek piyasasında süresizlik, aidiyetsizlik ve kimlik bulanıklığı gibi unsurların eğitim gibi geleneksel olarak “güvenceli” kabul edilen bir alanda dahi yaygınlaştığını göstermektedir. Bu yönüyle araştırma, neoliberal dönüşümün etkisiyle öğretmenlik gibi mesleklerde dahi işin değersizleştirilmesine dikkat çekmektedir.

Ancak çalışma, toplumsal cinsiyetin güvencesizlik deneyimi üzerindeki etkilerini kapsamlı biçimde ele almamaktadır. Kadın ücretli öğretmenlerin çifte yük, bakım emeği ya da kurumsal cinsiyet ayrımcılığı bağlamında nasıl farklılaşan deneyimlere sahip olduğu, yalnızca sınırlı anekdotlarla desteklenmiştir. Bu durum, güvencesizliğin yalnızca sınıfsal değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rejimiyle nasıl kesiştiğine dair daha derinlikli bir analiz ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Başak Ergüder tarafından kaleme alınan “Sermaye Birikimi Sürecinde Ücretsiz Kadın Emeği” (2011) başlıklı çalışma, güvencesizliğin yalnızca ücretli iş ilişkileriyle sınırlı kalmadığını; tersine, ev içi üretim süreçlerinde de yeniden üretildiğini ileri sürerek feminist emek kuramları çerçevesinde önemli bir katkı sunmaktadır. Çalışmada, kapitalist üretim sürecinde kadınların ücretsiz emeğinin nasıl görünmez kılındığı, toplumsal cinsiyet rolleriyle nasıl meşrulaştırıldığı ve bu emeğin sermaye birikimi açısından nasıl işlevsel hale geldiği analiz edilmektedir. Bu bağlamda ücretli-emekli ikiliği sorgulanmakta ve kadınların ev içi emekleri, kapitalist ekonominin sürdürülebilirliği için vazgeçilmez bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın temel savı, kadının ev içi emeğinin ücretsiz olmasının sadece kültürel ya da tarihsel bir durum değil; kapitalist sistemin bilinçli bir tercihi olduğudur. Özellikle yeniden üretim emeğinin piyasa dışı konumlandırılması, kadınları sosyal güvenceden, örgütlü mücadele pratiklerinden ve ekonomik bağımsızlıktan uzaklaştırmakta; bu durum güvencesizliğin yapısal bir biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma, bu yönüyle hem Marksist hem de feminist iktisat kuramlarının kesişiminde yer almakta; emeğin cinsiyetlendirilmiş yapısına odaklanmaktadır.

Ancak çalışma teorik yoğunluğu itibariyle ampirik verilere dayalı değildir; bu durum, sunulan argümanların sahadaki güncel deneyimlerle nasıl örtüştüğünü ortaya koyma bakımından sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Özellikle farklı sınıf ve coğrafi konumlara sahip kadınların ev içi emek deneyimlerinin farklılaşan boyutları, analiz dışı bırakılmıştır. Buna ek olarak, kadınların ücretsiz emek süreçlerinde geliştirdikleri direniş stratejileri ya da müzakere biçimlerine ilişkin bilgiler sınırlı düzeydedir.

Oğuz Karadeniz tarafından kaleme alınan “Türkiye’de Atipik Çalışan Kadınlar ve Yaygın Sosyal Güvencesizlik” (2011) başlıklı çalışma, Türkiye’de esnek, yarı-zamanlı, geçici ve ev eksenli istihdam biçimleriyle çalışan kadınların maruz kaldığı sosyal güvencesizlik biçimlerini sistematik biçimde incelemektedir. Atipik istihdam biçimleri olarak tanımlanan bu çalışma rejimleri, özellikle kadınlar açısından kayıt dışılık, sosyal güvence yoksunluğu, iş güvencesi eksikliği ve düşük gelir gibi sorunları içeren çok katmanlı bir güvencesizlik yapısını beraberinde getirmektedir.

Çalışmada, kadınların bu tür esnek ve güvencesiz istihdam biçimlerinde yoğunlaşmasının, yalnızca piyasa gerekliliklerinden değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarının kadınlarla

biçtiği bakım emeği sorumlulukları nedeniyle gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Özellikle ev eksenli çalışma biçimlerinin kadın emeğini hane sınırları içerisine çekerek görünmez kılması ve kadınları sosyal güvenlik sisteminin dışında bırakması, kadınların yapısal biçimde güvencesizliğe itilmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda çalışma, esnek istihdamın toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştiren bir nitelik taşıdığını ileri sürmektedir.

Makale, sosyal güvenlik sisteminin bu güvencesizlik biçimlerine karşı yeterli koruma sağlayamadığını; aksine, kayıtlı ve tam zamanlı çalışmayı esas alarak kadınları dışlayıcı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, sosyal güvenlik politikalarının ataerkil yapılarla iç içe geçerek kadınları aile içinde bağımlı konumda tutma eğiliminde olduğu da ifade edilmektedir.

İncelenen literatürde güvencesizlik, çoğunlukla sınıfsal temelli yaklaşımlarla ele alınmış; ancak toplumsal cinsiyet boyutuna daha sınırlı düzeyde yer verilmiştir. Coşku Çelik'in Antalya turizm sektöründe çalışan işçilerin deneyimlerine odaklanan çalışmasında, güvencesizlik olgusu, emek süreçlerinin sınıfsal çözülmesi ve yeniden örgütlenmesi bağlamında değerlendirilmiş; geçici, mevsimlik ve yoğun sömürüye açık istihdam biçimleri, işçi sınıfı bilincinin oluşumunu engelleyen yapılar olarak betimlenmiştir. Ancak bu çalışmada, kadın emekçilerin deneyimleri, toplumsal cinsiyet perspektifiyle ayrıksı biçimde ele alınmamıştır. Oysa yürütülen tez çalışmasında, güvencesizliğin yalnızca sınıfsal konumla değil; toplumsal cinsiyet, bakım emeği yükü ve çifte sorumluluk gibi özgül kadınlık halleriyle nasıl iç içe geçtiği gösterilmiştir. Bu bağlamda Çelik'in sınıf temelli çözümlemesi, kadın emeğine dair katmanlı eşitsizlikleri göz önünde bulunduracak biçimde tamamlandığında, daha bütüncül bir analiz çerçevesine ulaşılması mümkün görünmektedir.

Esra Çolak'ın araştırma görevlilerinin deneyimlerine odaklanan çalışmasında, akademideki güvencesizlik meselesi görünür kılınmış; genç akademisyenlerin sözleşmeli ve belirsiz çalışma rejimlerinde yaşadığı statü kaybı, kariyer güvencesizliği ve gelecek kaygısı açığa çıkarılmıştır. Söz konusu analiz, kadın çalışanlar açısından önemli benzerlikler taşımaktadır. Yürütülen tezde, kurumsal kadın çalışanların da benzer biçimde geçici sözleşmelere tabi oldukları ve performans baskısına maruz kaldıkları saptanmıştır. Ancak tez çalışmasında, bu güvencesizliğin yalnızca mesleki bağlamda değil; kadınların ev içi yükümlülükleri ve çifte yük altında kalmalarıyla nasıl derinleştiği de ortaya konmuştur. Bu açıdan Çolak'ın meslek odaklı çözümlemesi, toplumsal cinsiyetin güvencesizlik üzerindeki yapısal rolünü daha geniş bir çerçevede değerlendirebilecek şekilde genişletildiğinde, akademik kadın emeğine dair daha kapsayıcı bir değerlendirme yapılabilecektir.

Günerigök ve Oğur'un ücretli öğretmenler üzerine gerçekleştirdiği çalışmada, prekarya kavramı çerçevesinde düşük statü, süresiz istihdam, sosyal haklardan yoksunluk ve performansa dayalı denetim gibi güvencesizlik kalıpları analiz edilmiştir. Bu özellikler, tez kapsamında görüşülen kurumsal kadın çalışanların deneyimleriyle yüksek düzeyde örtüşmektedir. Öte yandan yürütülen tez

çalışmasında, güvencesizlik olgusu yalnızca emek süreciyle sınırlı kalmayıp; aile içindeki bakım yükü, sosyal izolasyon ve bireysel zaman yoksunluğu gibi çifte yük kavramıyla da derinleştirilmiştir. Bu nedenle ilgili çalışma, prekarya analizini sınıfsal temelde sürdürürken; kadın emeğine içkin yapısal eşitsizliklerin görünür kılınabilmesi açısından toplumsal cinsiyet perspektifiyle desteklendiğinde daha kapsamlı bir çözümlemeye ulaşabilecektir.

Başak Ergüder'in çalışmasında ise kadınların ücretsiz bakım emeği, kapitalist sermaye birikim süreciyle ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Kadınların yeniden üretim alanında görünmeyen fakat zorunlu emek biçimleriyle sermayeye katkı sundukları savunulmuş; bu emeğin ücretsiz oluşunun kadınları sosyal güvence dışına iterek yapısal bir güvencesizlik biçimi oluşturduğu ileri sürülmüştür. Tez kapsamında yer verilen saha bulgularında da, kadınların ev içi emeğinin güvencesizlikle kesiştiği; özellikle esnaf kadınların dükkân mevcudiyetiyle hane sorumlulukları arasında zaman ve enerji kaybı yaşadığı, kurumsal çalışan kadınların ise iş sonrası ev işleriyle yeniden üretim sorumluluğu taşıdığı gözlemlenmiştir. Ergüder'in kuramsal düzeyde sunduğu çerçevenin, sahaya dayalı tez verileriyle desteklendiğinde daha somut ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetten bir bakış sunduğu söylenebilir.

Son olarak, Oğuz Karadeniz'in atipik istihdam biçimleri üzerine gerçekleştirdiği çalışmada, esnek, ev eksenli, geçici ve yarı zamanlı çalışma biçimlerinin kadınlar açısından nasıl sistematik bir sosyal güvencesizlik kaynağı haline geldiği gösterilmiştir. Bu çalışmada, toplumsal cinsiyetin kadınları atipik istihdama yönlendiren bir unsur olarak işlediği ve kadınların sosyal güvenlik sisteminden dışlanarak aileye bağımlı hale getirildiği vurgulanmıştır. Tez kapsamında da benzer şekilde, esnaf kadınların prim ödemekte zorlanmaları, kayıt dışılıkla baş başa kalmaları ve kurumsal çalışan kadınların taşeron ve sözleşmeli yapılarda çalışmaları, söz konusu yapısal güvencesizlik biçimlerinin sahadaki tezahürleri olarak gözlenmiştir. Karadeniz'in yapısal temelli analizi, tezdeki saha bulgularıyla birlikte ele alındığında, kadın emeği üzerindeki güvencesizlik biçimlerinin yalnızca işyeri koşullarından değil; aynı zamanda ev içi yükümlülüklerden ve toplumsal cinsiyet normlarından beslendiği daha açık biçimde anlaşılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, ilgili çalışmalar güvencesizliği farklı sektörler ve meslek grupları üzerinden ele almakta ve her biri önemli özgün katkılar sunmaktadır. Ancak yürütülen tez çalışması, bu katkıları kadın emeği bağlamında bir araya getirerek; çifte yük, toplumsal cinsiyet rolleri, esnekleşme ve sosyal izolasyon gibi kavramlarla bütüncül bir analiz geliştirmektedir. Böylece güvencesizlik yalnızca ekonomik ya da yapısal bir sorun olarak değil; aynı zamanda cinsiyetlendirilmiş bir deneyim alanı olarak yeniden kavramsallaştırılmaktadır.

5.3. Kadın Girişimcilerin Sosyoekonomik Konumları Üzerine Tartışmalar

Ebru Z. Boyacıoğlu'nun "Kırsal Turizmde Kadın Girişimciliği: Edirne Örneği" (2014) başlıklı çalışmasında, kırsal bölgelerde kadınların girişimcilik faaliyetlerine yönelme nedenleri, bu süreçte karşılaştıkları zorluklar ve edindikleri deneyimler kırsal kalkınma ve toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmıştır. Nitel araştırma yöntemine dayanan bu çalışma, Edirne ilinde kırsal turizm faaliyetinde bulunan kadın girişimcilerle yapılan görüşmelere dayalı olarak yürütülmüş ve kadınların ekonomik yaşama katılımında girişimciliğin nasıl bir araç olarak kullanıldığı analiz edilmiştir.

Araştırmada öne çıkan bulgulara göre, kırsal kadın girişimciliği çoğunlukla aile temelli üretim ve ev içi rollerin uzantısı şeklinde gerçekleşmekte; kadınlar girişimci olarak görünürlük kazansalar da toplumsal cinsiyet temelli emek rejimleri dönüşmeden, bu görünürlüğün gerçek bir özerklik sunmadığı saptanmıştır. Özellikle kadınların işlerini ev ortamında veya hane merkezli mekânlarda sürdürmeleri, geleneksel rollerin yeniden üretimine katkı sağlamakta ve bakım emeği ile üretken emeğin sınırlarını belirsizleştirmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kırsal girişimcilik bağlamında farklı biçimlerde yeniden üretildiğine işaret etmektedir (Boyacıoğlu, 2014: 83-85).

Çalışmanın katkılarından biri, kırsal alanda kadın emeğinin "girişimcilik" söylemi içinde nasıl görünür kılındığını ve aynı zamanda bu söylemin, kadınların esnek ve güvencesiz emek biçimlerine yönelimini nasıl meşrulaştırdığını göstermesidir. Kadınların "evin ekonomisine katkı" motivasyonu ile işe başlamaları, bu katkının sınırlarının çoğu zaman düşük gelir, sosyal güvence eksikliği ve kayıt dışı istihdamla belirlendiğini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çalışma kırsal kadın girişimciliğini güçlenme söylemleri üzerinden değerlendirmek yerine, mevcut ataerkil yapılarla nasıl ilişkili olduğunu ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

Ancak çalışmanın sınırlılıkları da bulunmaktadır. Araştırma, yalnızca Edirne ilindeki kırsal bir bölgeyle sınırlı tutulmuş ve örneklem sayısı görece sınırlı kalmıştır. Ayrıca girişimcilik süreçlerinin yalnızca kadınların anlatıları üzerinden değerlendirilmesi, yapısal faktörlerin (örneğin devlet destekleri, bölgesel kalkınma politikaları, kırsal altyapı eksiklikleri) daha sınırlı biçimde ele alınmasına yol açmıştır. Bu nedenle, daha geniş coğrafi örneklemelerle ve çok aktörlü veri kaynaklarıyla desteklenecek araştırmaların alana katkı sunabileceği düşünülmektedir.

Sabite Güleç tarafından hazırlanan "Kadın Girişimciliği: Karaman Örneği" (2011) başlıklı yüksek lisans tezinde, kadınların girişimciliğe yönelme nedenleri, karşılaştıkları yapısal ve toplumsal engeller ile bu süreçte geliştirdikleri stratejiler Karaman ilinde faaliyet gösteren kadın girişimciler üzerinden analiz edilmiştir. Çalışma, nicel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiş olup, kadın girişimcilerin demografik profilleri ile girişimcilik motivasyonları arasındaki ilişkiyi istatistiksel olarak değerlendirmeye odaklanmıştır.

Araştırmada öne çıkan bulgulardan biri, kadınların büyük ölçüde ekonomik bağımsızlık sağlama isteğiyle girişimciliğe yöneldikleri ancak bu süreçte toplumsal cinsiyet rolleri, aile sorumlulukları ve finansal kaynaklara erişim konularında çeşitli engellerle karşılaştıklarıdır. Kadınların kendi işlerini kurarken geleneksel rolleri aşmaya çalıştıkları, ancak bu rollerin çoğu zaman yeniden üretilerek girişimcilik faaliyetlerinin sınırlandığı tespit edilmiştir. Çalışmada, kadınların büyük kısmının aile içi destek olmadan ekonomik girişimlerini sürdüremedikleri ve bakım emeği ile iş sorumlulukları arasında denge kurmakta zorlandıkları belirtilmiştir (Güleç, 2011: 55-60).

Bu yönüyle çalışma, kadın girişimciliğini yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı olarak değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rejimiyle sürekli olarak müzakere edilen bir alan olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır. Ancak araştırmanın sınırlılıkları da dikkate değerdir. Örneklemin yalnızca Karaman iliyle sınırlı olması ve verilerin tek bir yöntemle (anket) toplanması, kadın girişimciliğinin farklı bağlamlardaki çeşitliliğini görünür kılma açısından yetersiz kalmıştır. Ayrıca kadınların öznel deneyimlerini daha derinlikli anlamaya imkân verecek nitel verilerin eksikliği de önemli bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

Ayşehan Çakıcı'nın "Kadın Girişimcilerin İşletme Fonksiyonlarındaki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma" (2004) başlıklı makalesinde, kadın girişimcilerin işletme süreçlerinde hangi fonksiyonlarda daha etkin oldukları analiz edilmiş ve kadınların iş dünyasındaki temsilleri işlevsel bir perspektiften değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında Türkiye genelinde faaliyet gösteren kadın girişimcilerle anket uygulanmış; üretim, finans, pazarlama ve insan kaynakları gibi temel işletme fonksiyonlarında kadınların etkisi ölçülmeye çalışılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular, kadın girişimcilerin özellikle insan kaynakları yönetimi ve pazarlama gibi ilişkisel alanlarda daha etkin olduklarını; buna karşın finansal yönetim gibi daha teknik alanlarda sınırlı bir rol üstlendiklerini ortaya koymuştur. Bu farklılaşmanın, kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle belirli alanlara yönlendirilmesiyle ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kadınların işletmecilik süreçlerinde karşılaştıkları başlıca sorunlar arasında finansmana erişimde güçlük, erkek egemen piyasa yapıları ve ailevi sorumluluklarla iş yükünü dengeleme zorluğu yer almaktadır (Çakıcı, 2004: 62-70).

Çalışmanın sınırlılıkları arasında, örneklemin sektörel ve bölgesel olarak dengesiz dağılım göstermesi ve yalnızca nicel verilere dayanılması nedeniyle kadınların öznel deneyimlerinin yeterince derinlemesine incelenememesi yer almaktadır.

Nalan Yetim'in "Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği" (2002) başlıklı araştırmasında, kadın girişimciliği olgusu sosyal sermaye perspektifiyle ele alınmakta; kadınların iş kurma ve yürütme süreçlerinde sosyal ilişkiler, güven ağları ve kolektif dayanışma biçimlerinden

nasıl faydalandıkları incelenmektedir. Mersin’de nitel araştırma yöntemiyle yürütülen bu çalışmada, kadın girişimcilerle yapılan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla, kadınların aile ve arkadaş çevresi gibi yakın bağlardan edindikleri sosyal desteğin, girişimcilik faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinde ve toplumsal görünürlik kazanmalarında önemli bir rol oynadığı ortaya konulmuştur.

Araştırmada özellikle kadınların erkek egemen ekonomik yapılarda karşılaştıkları dışlayıcı pratiklere karşı, dayanışma temelli ağlara yöneldikleri ve bu ağlar sayesinde yalnızca ekonomik değil, duygusal ve sembolik anlamda da güçlendikleri vurgulanmaktadır. Sosyal sermayenin bu biçimi, kadın girişimcilerin piyasadaki konumlarını yeniden tanımlamalarına ve çeşitli güvencesizlik biçimlerine karşı alternatif dayanma stratejileri geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte, çalışmanın sınırlılıkları arasında örneklemin yalnızca belirli bir kentle sınırlı olması ve nicel veri desteğinin bulunmaması yer almaktadır.

A. Çağlar Deniz ve Murat Soysal tarafından kaleme alınan “Taşrada İktidar ve Kadın: Uşak Şehri Örneği” (2015) başlıklı makalede, taşra bağlamında kadınların iktidar ilişkileri içindeki konumları toplumsal cinsiyet ekseninde çözümlenmiştir. Uşak kentinde yürütülen nitel saha araştırmasına dayanan çalışmada, kadınların gündelik yaşamda karşılaştıkları ataerkil sınırlamalar, yerel iktidar yapılarındaki dışlanmışlıkları ve ekonomik yaşama katılım biçimleri mercek altına alınmıştır.

Kadınların kamusal alanda görünürlik kazandıklarında dahi, hane içi sorumlulukların erkeklerle paylaşılmadığı ve iş gücüne katılımın toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürmekte yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, taşra kadınlarının ev-içi rollerini koruyarak ekonomik faaliyet yürütmek zorunda bırakıldığı; yani çifte yükün mekânsal bağlamdan bağımsız düşünülemeyeceği ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyet rejiminin kırsal ve yarı-kentsel bağlamda daha katı normlarla yeniden üretildiği bu yapıda, kadınların girişimcilik ya da kamusal faaliyetler aracılığıyla edindikleri statü, hane içi iktidar ilişkilerini çoğu zaman dönüştürememektedir.

Deniz ve Soysal tarafından yapılan çözümleme, yürütülen tez çalışmasının taşra bağlamını ele alış biçimiyle önemli ölçüde örtüşmektedir. Tezde, Hopa gibi küçük ölçekli yerleşimlerde kadınların esnafılık ya da kurumsal çalışma biçimleri içinde nasıl bir çifte yük altında kaldıkları ve sosyal yaşamdan ne ölçüde izole oldukları saha verileriyle desteklenmiştir. Özellikle kadın esnafının ekonomik bağımsızlık kazandıkları durumlarda bile, ev içi bakım emeğini tek başlarına üstlenmek zorunda kalmaları; taşradaki toplumsal cinsiyet rollerinin ne kadar dirençli olduğunu ortaya koymaktadır.

Yürütülen tez çalışmasında, kadın girişimciliği yalnızca ekonomik bir eylem olarak değil; toplumsal cinsiyet rolleri, güvencesizlik ve çifte yük gibi yapısal etkenlerle birlikte ele alınmıştır. Bu çerçevede, Ebru Z. Boyacıoğlu tarafından gerçekleştirilen Kırsal Turizmde Kadın Girişimciliği:

Edirne Örneği başlıklı çalışmada ortaya konan bulguların, tez kapsamında görüşülen kadın esnafların deneyimleriyle benzeşen yönler taşıdığı görülmektedir. Kırsal kadın girişimciliğinin, ev içi sorumluluklarla paralel yürütülen bir faaliyet olarak şekillendiği; sosyal güvenceye erişimdeki güçlükler, ekonomik kırılganlık ve sosyal destek yoksunluğuyla birleştiğinde belirli bir güvencesizlik tablosu ortaya çıkardığı tespit edilmiştir (Boyacıoğlu, 2014: 89). Bu bağlamda, Boyacıoğlu'nun çalışmasında kırsal bağlamın görünür kıldığı çifte yük ve ekonomik bağımlılık halleri, tez çalışmasında taşra bağlamında faaliyet gösteren kadın esnafların benzer deneyimleriyle bütünleşmiştir.

Sabite Güleç'in Kadın Girişimciliği – Karaman Örneği (2011) başlıklı çalışmasında, kadınların girişimcilik faaliyetlerine yönelmesinin temelinde ekonomik özgürlük kadar ailevi sorumlulukları sürdürme ihtiyacının da belirleyici olduğu vurgulanmıştır. Bu tespit, tez kapsamında görüşülen kadın esnafların kendi işlerini yürütürken hane içi rollerini ihmal etmemek adına daha esnek ve çoğu zaman informel iş pratiklerine yöneldikleri saha bulgularıyla örtüşmektedir. Girişimcilik, bu bağlamda, kadınlar açısından özerkliğe değil; çoğunlukla roller arası gerilimi artıran bir geçim stratejisine dönüşmektedir. Güleç'in çalışmasında bu sınırlılıklara dikkat çekilmekle birlikte, tezde bu sınırların toplumsal cinsiyet rejimiyle nasıl yeniden üretildiği daha derinlikli biçimde tartışılmıştır.

Ayşehan Çakıcı'nın Kadın Girişimcilerin İşletme Fonksiyonlarındaki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma (2004) başlıklı çalışmasında, kadınların daha çok müşteri ilişkileri ve iletişim gibi görünür fonksiyonlarda yer aldığı; buna karşın mali kararlar ve yatırımlarda daha geri planda kaldıkları tespit edilmiştir. Benzer bir durum tez çalışmasında da gözlemlenmiştir. Kadın esnafların iş süreçlerinin duygusal ve sosyal yönlerinde aktif rol almaları; ancak ekonomik riskler ve yatırım kararlarında dışlandıkları görülmüştür. Bu durum, girişimcilik faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde nasıl şekillendiğini ve kadınların tam anlamıyla özerk ekonomik aktörler olma süreçlerinin önündeki engelleri ortaya koymaktadır. Tez çalışmasında bu süreçler ayrıca güvencesizlik, bakım emeği ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle ilişkili olarak incelenmiştir.

Nalan Yetim'in Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği adlı çalışmasında, kadın girişimciliğinde sosyal ağların önemi ve hemşehrilik ilişkilerinin ekonomik faaliyetleri sürdürme üzerindeki etkisi ön plana çıkarılmıştır (Yetim, 2002). Tez kapsamında görüşülen kadın esnafların da benzer biçimde aile, komşuluk ve müşteri ilişkilerine dayalı bir ekonomik pratik geliştirdikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte, sosyal sermayenin koruyucu ve kolaylaştırıcı etkisinin yanı sıra, bu yapıların toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretici nitelikte olduğu da tezde vurgulanmıştır. Dolayısıyla, Yetim'in sunduğu olumlu çerçevenin, toplumsal cinsiyet ve güvencesizlik gibi yapısal etkenlerle birlikte değerlendirildiğinde daha bütüncül bir anlam kazandığı görülmektedir.

A. Çağlar Deniz ve Murat Soysal'ın Taşrada İktidar ve Kadın: Uşak Şehri Örneği (2015) başlıklı çalışmasında, kadınların taşra bağlamında iktidar yapıları içinde nasıl sınırlandıkları, hane içi ve kamusal alan ayrımında marjinalleştirildikleri ortaya konmuştur. Kadınların ekonomik alana katılımları dahi geleneksel rolleri dönüştürmekte yetersiz kalmakta; girişimcilik faaliyetleri ise çoğunlukla ev içi sorumluluklarla kesintisiz biçimde devam etmektedir. Bu durum, tez çalışmasında da özellikle kadın esnafların iş yerini evle iç içe yürüttüğü ve sosyal yaşamdan izole olduğu gözlemleriyle örtüşmektedir. Deniz ve Soysal'ın sunduğu teorik çerçeve, tez kapsamında empirik olarak gözlemlenen çifte yük, toplumsal cinsiyet normları ve görünmez emek biçimleriyle birlikte değerlendirilerek daha kapsamlı bir çözümlemeye olanak tanımıştır.

Sonuç olarak, kadın girişimciliği üzerine yapılan bu beş çalışma, kadınların ekonomik alandaki varlıklarını sürdürürken toplumsal cinsiyet normlarıyla nasıl kuşatıldıklarını çeşitli yönlerden görünür kılmaktadır. Yürütülen tez çalışmasında ise bu bulgular, esnafılık ve kurumsal çalışma biçimlerinin karşılaştırmalı olarak ele alınmasıyla; güvencesizlik, sosyal sermaye, bakım emeği ve çifte yük gibi kavramlar çerçevesinde çok boyutlu bir şekilde değerlendirilmiştir. Böylece, kadın girişimciliği yalnızca bireysel bir başarı öyküsü değil; aynı zamanda yapısal eşitsizliklerin ve normatif baskıların yeniden üretildiği bir alan olarak ele alınmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma, kadınların iş güvencesizliği, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve iş hayatındaki karşılaştıkları yapısal engelleri incelemekte odaklanmıştır. Ancak, her araştırma gibi bu çalışmanın da bazı sınırlamaları vardır. İlk olarak, çalışmanın örneklem grubu belirli bir coğrafi alanda ve belirli sektörlerde faaliyet gösteren kadınlarla yapılmıştır. Çalışma, Hopa ilçesinde yoğunlaşmış olup, buradaki kadınların iş güvencesizliği ve iş hayatındaki zorlukları üzerine odaklanmıştır. Bu nedenle bulguların genellenebilirliği sınırlıdır. Gelecekteki çalışmalarda, farklı coğrafi bölgelerde ve daha geniş örneklemle yapılacak araştırmalar, kadınların iş güvencesizliği konusundaki deneyimlerini daha geniş bir perspektifte inceleyebilir.

Bir diğer kısıtlama, veri toplama yönteminin nitel odaklı olmasıdır. Bu çalışmada, katılımcıların bireysel görüşleri ve deneyimleri derinlemesine incelenmiştir. Ancak, bu tür bir yaklaşımın sınırlı bir zaman diliminde toplanan verilere dayandığı unutulmamalıdır. Bu nedenle, kadınların iş güvencesizliğiyle ilgili süreçlerin dinamik ve evrimsel yapısı tam olarak yansıtılamamış olabilir. Gelecek araştırmaların, nicel veri toplama yöntemleriyle, daha geniş bir örneklem üzerinden yapılan araştırmalarla daha genel bulgulara ulaşması mümkün olacaktır.

Çalışma, kadınların iş hayatındaki deneyimlerinin çeşitliliğini tam olarak kapsayamamıştır. Özellikle esnaf kadınlar ile kurumsal çalışan kadınların deneyimleri arasındaki farklar ele alınmış olsa da, bu iki grubun karşılaştığı zorlukların etkileşimi üzerine daha derinlemesine bir analiz yapılmamıştır. Esnaf kadınların karşılaştığı zorluklarla kurumsal kadınların yaşadıkları engellerin farklı dinamikleri vardır. Bu dinamiklerin karşılıklı etkileşimlerinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınması, kadınların iş güvencesizliği sorununa dair daha kapsamlı bir bakış açısı geliştirebilir.

Çalışmanın kısıtları, bu araştırmanın belirli bir coğrafi ve sektörel çerçevede sınırlı kalmasına ve yalnızca nitel veri toplama yöntemine dayandırılmasına işaret etmektedir. Bu kısıtlamalar, daha geniş kapsamlı ve genel geçer bulgular elde etmek adına yapılacak araştırmalar için önemli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle, farklı coğrafi bölgeler ve daha geniş örneklemle yapılacak çalışmalar, kadınların iş güvencesizliği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine elde edilen bulguların genellenebilirliğini artırabilir. Ayrıca, bu sınırlamaların aşılabilmesi için nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birleştirildiği çalışmalar, daha kapsamlı bir analiz sunarak bu alandaki bilgi birikimine katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda, gelecekteki araştırmalar, kadınların karşılaştığı zorlukların ve mücadele stratejilerinin daha derinlemesine anlaşılmasına olanak tanıyacak ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik somut adımlar atılmasına yardımcı olacaktır.

Bu doğrultuda, gelecek araştırmaların, kadınların iş güvencesizliği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine daha geniş bir perspektiften yaklaşarak, bu alandaki bilgi birikimine katkı sağlaması beklenmektedir. Kadınların karşılaştığı engellerin daha kapsamlı bir şekilde incelenebilmesi için farklı coğrafi bölgelerde ve kültürel bağlamlarda yapılan araştırmalar, bu alandaki bilgi birikimini genişletebilir. Ayrıca, araştırmaların kadınların iş hayatındaki karşılaştıkları yapısal engellerin yanı sıra, toplumsal cinsiyet normlarının ve kültürel faktörlerin bu engellerle nasıl ilişkilendiğini daha derinlemesine incelemesi gerekmektedir. Bu tür çalışmalar, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadelede daha etkili stratejilerin geliştirilmesine olanak sağlayacak ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması için daha somut adımlar atılmasına katkı sağlayacaktır.

Kadınların iş güvencesizliğiyle mücadele etmeleri adına, devlet ve özel sektörün rolünün derinlemesine incelendiği çalışmalar yapılmalıdır. Bu araştırmalar, kadınların karşılaştığı yapısal engellerin aşılması için devletin ve özel sektörün nasıl bir işbirliği modeli oluşturabileceğini ortaya koyabilir. Ayrıca, iş güvencesizliğini ortadan kaldırmaya yönelik uygulanacak yasaların ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikaların ne şekilde güçlendirilebileceği üzerine yapılacak çalışmalar, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadelede önemli bir etki yaratacaktır.

Son olarak, kadın girişimciliği ve esnek çalışma modelleri gibi konularda yapılacak araştırmalar, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadele etmeleri için daha etkin ve uygulanabilir stratejiler geliştirilmesine yardımcı olabilir. Gelecekteki araştırmaların, kadınların iş güvencesizliği konusunda karşılaştıkları zorlukları ve bu zorluklarla başa çıkma yöntemlerini daha geniş bir perspektifte ele alması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırma çabalarına önemli katkılar sunacaktır.

Kadınların iş güvencesizliği ve belirsizlikle karşılaştığı durumların iyileştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması ve kadınların iş hayatındaki güvencelerinin artırılması adına atılacak politik adımlar büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, kadınların çalışma hayatında daha fazla eşitlik, güvence ve fırsat bulabilmesi için çeşitli stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir.

Esnek alışma modelleri, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadele etmek için atılacak önemli bir adımdır. Esnek alışma saatleri ve uzaktan çalışma gibi uygulamalar, özellikle annelik ve ev içi sorumlulukları nedeniyle iş hayatında denge kurmaya çalışan kadınlar için kritik bir çözüm sunmaktadır. Bu modeller, kadınların hem ailevi sorumluluklarını yerine getirebilmelerini sağlar hem de profesyonel gelişimlerini sürdürebilmelerine yardımcı olur. Esnek alışma imkânlarının yaygınlaştırılması, kadınların iş güvencesizliğini azaltarak onlara daha esnek ve bağımsız bir çalışma hayatı sunacaktır.

Sosyal güvenlik sistemlerinin güçlendirilmesi, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadele edebilmeleri için önemli bir başka politikadır. Kadınların iş güvencesizliği genellikle düşük ücretli ve sigortasız işlerde çalışmaları nedeniyle artmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için kadınlar için özel düzenlemeler içeren işsizlik sigortası, emeklilik sistemleri ve sağlık sigortası gibi reformlar gereklidir. Ayrıca, kadınların iş güvencesizliğiyle karşılaştıkları durumlarda, sosyal güvenlik sistemlerinin daha erişilebilir hale getirilmesi önem taşımaktadır.

Kadınların eşit işe eşit ücret almalarını sağlamak da, iş güvencesizliğiyle mücadelede önemli bir adımdır. Ücret eşitsizliği ve kadın emeğinin yeterince tanınmaması, kadınların iş güvencesizliğini artıran temel sebepler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadele etmeleri adına, eşit işe eşit ücret ilkesinin tam anlamıyla hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu konuda bağımsız denetim mekanizmalarının kurulması ve iş yerlerinde cinsiyet temelli ücret eşitsizliğinin izlenmesi, kadınların emeğini daha görünür kılacak ve cinsiyet eşitliğini teşvik edecektir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin yaygınlaştırılması, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadele etmesinde önemli bir araçtır. Bu eğitimler, kadınların iş gücüne katılımını desteklerken, aynı zamanda iş yerlerinde eşitsizliğin ortadan kaldırılmasına yardımcı olur. Hem kadınların kendi hakları konusunda bilinçlenmesi hem de iş yerlerinde eşitlikçi bir ortamın oluşturulması, kadınların iş güvencesizliğini azaltacak ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin önüne geçecektir.

Kadın girişimciliğini destekleyen politikaların geliştirilmesi de iş güvencesizliğiyle mücadele adına kritik bir stratejidir. Kadınların kendi işlerini kurarak girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaları, iş güvencesizliğini ortadan kaldırmak adına önemli bir çözüm sunmaktadır. Kadın girişimciliğinin desteklenmesi için finansal teşviklerin sağlanması, kredi imkânlarının artırılması ve kadın girişimciler için özel iş geliştirme programlarının oluşturulması gereklidir. Kadınların girişimcilik alanında daha fazla yer alabilmesi için eğitim ve mentorluk desteklerinin güçlendirilmesi, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sağlamalarına yardımcı olacaktır.

Kadınların çalışma hayatındaki haklarının güçlendirilmesi, iş güvencesizliğini ortadan kaldırmada kritik bir adımdır. Kadınların iş yerlerinde daha güçlü bir şekilde korunması için toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Kadınların iş yerlerinde ayrımcılığa uğramamaları için yasaların güçlendirilmesi, hamilelik, doğum izni ve ailevi yükümlülüklerle ilgili düzenlemelerin iyileştirilmesi, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadele etmelerini sağlayacaktır.

Esnaf kadın ve serbest çalışan kadınlar, genellikle iş güvencesizliğiyle daha fazla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu grup için özel destekler ve güvence sağlayıcı programların geliştirilmesi gerekmektedir. Esnaf kadınlara iş yerlerini sürdürebilmeleri için vergi indirimleri, kredi imkânları ve

sosyal güvenlik prim desteği gibi teşvikler sağlanabilir. Ayrıca, kadınların mesleki eğitim ve rehberlik olarak daha güçlü bir iş gücü oluşturabilmeleri adına çeşitli programlar düzenlenmelidir.

Sonuç olarak, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadele edebilmesi için toplumun farklı kesimlerinden gelen toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıran güçlü politikalar gerekmektedir. Kadınların iş güvencesizliğiyle başa çıkabilmesi, sadece kadınların değil, tüm toplumun gelişmesine katkı sağlayacak önemli bir adımdır.

Esnaf kadın ve kurumsal çalışan kadınların iş hayatında karşılaştıkları zorluklar, farklı ekonomik ve toplumsal yapılar içinde şekillenmektedir. Bu bağlamda, esnaf kadınların ve kurumsal çalışan kadınların iş güvencesizliğiyle mücadele etmelerini desteklemek adına, her iki grup için de özel mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Esnaf kadınların ve kurumsal çalışan kadınların deneyimlerinin farklı olması, onlara yönelik politikaların ve mücadele yöntemlerinin de farklılaşmasını zorunlu kılmaktadır.

Esnaf kadınların iş hayatındaki zorluklarla baş edebilmeleri için toplumsal dayanışma ağlarının güçlendirilmesi önemli bir adımdır. Esnaf kadınların çoğu, işlerini sürdürürken aile içindeki sorumluluklarının yanı sıra toplumsal normlarla da mücadele etmektedirler. Bu noktada, esnaf kadınlar için yerel düzeyde oluşturulacak dayanışma ağları ve destek grupları, onların mesleki zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Aynı zamanda, kadınların birbirlerine rehberlik ederek, deneyimlerini paylaşabileceği platformların oluşturulması, iş hayatındaki güçlüklerin hafifletilmesine olanak tanıyacaktır. Bu tür dayanışma ağları, kadınların yalnızca ekonomik açıdan değil, psikolojik olarak da birbirlerini desteklemelerini sağlayarak, iş güvencesizliğiyle başa çıkmalarına katkı sunacaktır.

Kurumsal çalışan kadınlar için ise iş-özel yaşam dengesini sağlamak adına esnek çalışma saatleri ve uzaktan çalışma imkânlarının artması gereklidir. Kadınlar, genellikle ev içi sorumluluklarını da üstlendikleri için, bu dengeyi kurmakta zorlanmaktadırlar. Esnek çalışma saatleri, annelik, bakım sorumlulukları gibi nedenlerle kadınların iş hayatını daha verimli bir şekilde sürdürmelerini sağlayabilir. Ayrıca, kurumsal firmalarda kadınların daha fazla temsil edilmesi, onların çalışma koşullarını iyileştirecek ve eşitsizlikle mücadelelerini kolaylaştıracaktır. Bu noktada, kadınların liderlik pozisyonlarında daha fazla yer alabilmeleri için cinsiyet kotası uygulamaları veya kadınların kariyer gelişimlerini destekleyecek mentorluk programları oluşturulabilir.

Esnaf kadınlar ve kurumsal çalışan kadınlar arasında benzer bir mücadele alanı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini kırma noktasında bir arada yürütülen hak savunuculuğudur. Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı seslerini duyurabilmesi için hem esnaf kadınların hem de kurumsal kadınların sendikal haklarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Sendikalar ve meslek odaları, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadele ederken haklarını savunmalarına yardımcı

olabilecek önemli platformlardır. Kadınların iş hayatındaki haklarının korunması, cinsiyet eşitliği perspektifinden daha güçlü bir iş gücü yaratılmasına katkı sağlayacaktır.

Kadınların iş güvencesizliği ile mücadele etmeleri için eğitim ve beceri geliştirme programlarına katılmaları büyük bir önem taşır. Esnaf kadınların mesleki becerilerinin geliştirilmesi, onların daha güçlü bir ekonomik bağımsızlık kazanmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde, kurumsal kadınlar için de iş güvencesizliğiyle mücadele edebilmeleri adına liderlik, iletişim ve problem çözme gibi konularda profesyonel eğitimler verilmesi faydalı olacaktır. Kadınların iş hayatında daha güçlü bir yer edinmeleri için bu tür eğitimler, onların yetkinliklerini artıracak ve onlara kariyer fırsatlarını daha eşit bir şekilde sunacaktır.

Son olarak, kadınların iş güvencesizliğiyle mücadelede devletin rolü oldukça kritiktir. Hem esnaf kadınlar hem de kurumsal çalışan kadınlar için devlet destekli finansal teşvikler ve sigorta sistemleri geliştirilebilir. Kadınların iş hayatında karşılaştıkları güçlükleri aşabilmesi için, devletin finansal destek sağlaması ve onları güvenceli bir iş hayatına dâhil etmesi, iş güvencesizliğini ortadan kaldırma noktasında önemli bir adım olacaktır. Ayrıca, devletin kadınların iş güvencesizliğiyle mücadele için sosyal destek programları oluşturması, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirecek ve toplumsal eşitsizliği azaltacaktır.

Kadınların iş hayatında karşılaştıkları zorlukları aşabilmesi için güçlü bir destek sistemi, esnek çalışma şartları ve toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden geliştirilmiş politikalar gereklidir. Bu mücadele, sadece kadınların değil, tüm toplumun ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acker, Joan (1990), **Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations**, Gender and Society, 4(2), 139–158.
- Adak, Nurşen (2007), **Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı**, Sosyoloji Dergisi, Özel Sayısı.
- Adkins, Lisa (2001), **Cultural Feminization: ‘Money, Sex and Power’ for Women**, The University of Chicago Press, 26(3), 669–695.
- Adorno, Theodor W. (2005), **Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar**, (Çev. Orhan Koçak ve Ahmet Doğukan), 4. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Adorno, Theodor W. ve Horkheimer, Max (2014), **Aydınlanmanın Diyalektiği**, (Çev. Nihat Ülner ve Elif Örtarhan Karadoğan), 1. Baskı, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Althusser, Louis (2010), **“İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları”**, (Çev. Alp Tümertekin), 4. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Apaydın, Çiğdem (2011), **Öğretim Üyelerinin İşe Bağımlılık Düzeyi ile İş-Yaşam Dengesi ve İş-Aile Yaşam Dengesi Arasındaki İlişki**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi – Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ariès, Philippe (1965), **Centuries of Childhood: A Social History of Family Life**, A Vintage Giant, New York.
- Bauman, Zygmunt (1999), **Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar**, (Çev. Ümit Öktem), 1. Baskı, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- _____ (2005), **Bireyselleşmiş Toplum**, (Çev. Yavuz Alogan), 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2018), **Akışkan Modernite**, (Çev. Sinan Okan Çavuş), 3. Baskı, Can Yayınları, İstanbul.
- Beck, Ulrich (2011), **Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru**, (Çev. Kazım Özdoğan ve Bülent Doğan), 1. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Bell, Daniel (1976), **The Cultural Contradictions of Capitalism**, Basic Books, New York.
- _____ (1999), **The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting**, Basic Books, New York.
- Bora, Aksu (2010), **Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Bourdieu, Pierre (2015), **Eril Tahakküm**, (Çev. Bediz Yılmaz), 2. Baskı, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2018), **Bir Pratik Teorisi İçin Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması**, (Çev. Nazlı Ökten), 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Boyacıoğlu, Ebru Z. (2014), **Kırsal Turizmde Kadın Girişimciliği: Edirne Örneği**, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 4(2), 82-90.
- Butler, Judith (2014), **Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi**, (Çev. Başak Ertür), 4. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Castells, Manuel (2008), **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür – Cilt I: Ağ Toplumunun Yükselişi**, (Çev. Ebru Kılıç), 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Connell, R. W. (2019), **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika**, (Çev. Cem Soydemir), 4. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Cunningham, Hugh (2000), “**The Decline of Child Labour: Labour Markets and Family Economies in Europe and North America since 1830**”, Economic History Review, 53(3), 409–428.
- Çakıcı, Ayşehan (2004), **Kadın Girişimcilerin İşletme Fonksiyonlarındaki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma**, Yönetim Bilimleri Dergisi, 1(3).
- Çelik, Coşku (2013), **Güvencesizlik ve İşçi Sınıfı Oluşumu: Antalya Turizm İşçilerinin Sınıf Deneyimi Olarak Güvencesizlik**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetinoğlu, Derya vd. (2019), **Kadın Yöneticilerde İş ve Aile Yaşam Dengesi: Düzce İli Örneği**, Çalışma İlişkileri Dergisi, 10(2), 27–44.
- Çolak, Esra (2022), **Akademide Güvencesiz Çalışma: Araştırma Görevlilerinin Deneyimleri**, ViraVerita E-Dergi, 2, 23-44.
- Dalla Costa, Mariarosa (2015), **Kadınlar ve Toplumun Altüst Edilmesi**, (Çev. Kolektif), 1. Baskı, Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- Deniz, A. Çağlar ve Soysal, Murat (2015), **Taşrada İktidar ve Kadın: Uşak Şehri Örneği**, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2).
- Duflo, Esther (2012), **Women Empowerment and Economic Development**, Journal of Economic Literature, 50(4), 1051–1079.
- Durkheim, Émile (2006), **Toplumsal İşbölümü**, (Çev. Prof. Dr. Özer Ozankaya), 1. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul.

- Elson, Diane (2012), Social Reproduction in the Global Crisis: Rapid Recovery or Long-Lasting Depletion?, **The Global Crisis and Transformative Social Change**, 1st Edition içinde (63-80) International Political Economy Series.
- Engels, Friedrich (1987), **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, (Çev. Kenan Somer), 8. Baskı, Sol Yayınları, Ankara.
- England, Paula (2005), **Emerging Theories of Care Work**, Annual Reviews, 31, 381–399.
- Erdoğan, Esra Kaya (2021), **Bayağı Kalabalığız: Üniversiteli İşsizliği**, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ergüder, Başak (2011), **Sermaye Birikimi Sürecinde Ücretsiz Kadın Emeği**, İktisat Dergisi, 514, 21–26.
- European Commission (2019), **Gender Equality Strategy 2020–2025**, European Union, Brussels.
- Federici, Silvia (2012), **Caliban ve Cadı: Kadın, Beden ve İlksel Birikim**, (Çev. Öznur Karakaş), 1. Baskı, Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2014), **Sıfır Noktasında Devrim: Ev İşi, Yeniden Üretim ve Feminist Mücadele**, (Çev. Hilal Mertol ve Damlanur Meral), 1. Baskı, Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- Folbre, Nancy (2001), **The Invisible Heart: Economics and Family Values**, The New Press, New York.
- Fraser, Nancy (2013), **Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis**, Verso, London.
- Freyer, Hans (2014), **Sanayi Çağı**, (Çev. Bedia Akarsu ve Hüseyin Batuhan), 1. Baskı, Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- Gershuny, Jonathan (2000), **Changing Times: Work and Leisure in Postindustrial Society**, Oxford University Press, Oxford.
- Giddens, Anthony (2000), **Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?**, (Çev. Osman Akınhay), 1. Baskı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- _____ (2010), **Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum**, (Çev. Ümit Tatlıcan), 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.
- Gill, Rosalind ve Scharff, Christina (2011), **New Femininities: Postfeminism, Neoliberalism and Subjectivity**, Palgrave Macmillan, London.
- Goffman, Erving (2014), **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu**, (Çev. Barış Cezar), 3. Baskı, Metis Yayıncılık, İstanbul.

- Greenhaus, Jeffrey H. ve Beutell, Nicholas J. (1985), **Sources of Conflict Between Work and Family Roles**, Academy of Management Review, 10(1), 76–88.
- Güleç, Sebite (2011), **Kadın Girişimciliği: Karaman Örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günerigök, Mustafa ve Oğur, Kübra (2018), **Prekarya Sosyolojisi: Ücretli Öğretmenler Örneği**, Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 1(2), 138-156.
- Habermas, Jürgen (2019), **İletişimsel Eylem Kuramı**, (Çev. Mustafa Tüzel), 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Hardt, Michael ve Negri, Antonio (2023), **İmparatorluk**, (Çev. Akın Emre Pilgir), 10. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Hartmann, Heidi I. (1979), **The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union**, Capital & Class, 3(1).
- Harvey, David (2015), **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**, (Çev. Aylin Onacak), 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Hays, Sharon (1996), **The Cultural Contradictions of Motherhood**, Yale University Press, New Haven.
- Hochschild, Arlie ve Machung, Anne (2012), **The Second Shift: Working Families and the Revolution at Home**, Penguin Books, London.
- Hooks, Bell (2017), **Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika**, (Çev. Aysel Yıldırım, Berna Kurt, Ece Aydın, Şirin Özgün), 6. Baskı, BGST Yayınları, İstanbul.
- Hopa Ticaret ve Sanayi Odası (2018), **Hopa İlçe Raporu**, Hopa TSO Yayınları, Hopa.
- James, Nicky (1989), **Emotional Labour: Skill and Work in the Social Regulation of Feelings**, Sociological Review, 37(1).
- Kabeer, Naila (1999), **Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment**, Development and Change, 30, 435–464.
- Kalleberg, Arne L. (2013), **Good Jobs, Bad Jobs: The Rise of Polarized and Precarious Employment Systems in the United States 1970s–2000s**, Russell Sage Foundation, New York.
- Kandiyoti, Deniz (1988), **Bargaining with Patriarchy**, Gender & Society, 2(3), 274–290.
- Kaplan, Mehmet (2018), **Kadın Çalışanların Psikolojik Sermayelerinin İş-Yaşam Dengesi Üzerindeki Etkisi: Tarihi İşhanlarında Bir Araştırma**, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 4(3).

- Karadeniz, Oğuz (2011), **Türkiye’de Atipik Çalışan Kadınlar ve Yaygın Sosyal Güvencesizlik**, Çalışma ve Toplum, 2(29), 83-127.
- Kessler-Harris, Alice (2007), **Gendering Labor History**, University of Illinois Press, Urbana.
- Keyder, Çağlar (1987), **State and Class in Turkey: A Study in Capitalist Development**, Verso, London.
- Kumar, Krishan (1999), **Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları**, (Çev. Mehmet Küçük), 1. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Küçükşen, Kübra ve Kaya, Şerife Didem (2016), **Yönetici Pozisyonundaki Akademisyen Kadınlarda Aile-İş-Özel Yaşam Dengesi**, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 37, 662-674.
- Kümbetoğlu, Belkıs (2021), **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, 7. Baskı, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Lefebvre, Henri (2014), **Mekânın Üretimi**, (Çev. Işık Ergüden), 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lerner, Gerda (1987), **The Creation of Patriarchy**, Oxford University Press, Oxford.
- Lewis, Suzan (2003), **The Integration of Paid Work and the Rest of Life: Is Post-Industrial Work the New Leisure?**, Leisure Studies, 22(4), 343–355.
- Lister, Ruth (2003), **Citizenship: Feminist Perspectives**, 2nd Ed., Palgrave Macmillan, New York.
- Marx, Karl (2011), **Kapital: Birinci Cilt**, (Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan), 1. Baskı, Yordam Kitap, İstanbul.
- McDowell, Linda (1991), **Life Without Father and Ford: The New Gender Order of Post-Fordism**, The Royal Geographical Society, 16(4), 400–419.
- McNay, Lois (2000), **Gender and Agency: Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory**, Polity Press, Cambridge.
- McRobbie, Angela (2009), **The Aftermath of Feminism: Gender, Culture and Social Change**, SAGE Publications, London.
- Mead, George H. (2015), **Mind, Self, and Society: The Definitive Edition**, University of Chicago Press, Chicago.
- Merton, Robert K. (1968), **Social Theory and Social Structure**, The Free Press, New York.
- Morrison, Ann M. vd. (1994), **Breaking the Glass Ceiling: Can Women Reach the Top of America’s Largest Corporations?**, Basic Books, New York.
- Oakley, Ann (2018), **The Sociology of Housework**, Policy Press, Bristol.

- Ödemiş, Gizem (2018), **Kadın Girişimcilerin İş-Yaşam Dengesi Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Perrons, Diane (2003), **The New Economy and the Work–Life Balance: Conceptual Explorations and a Case Study of New Media**, Gender, Work and Organization, 10(1).
- Polat, Şule (2018), **Kadın Öğretmenlerde İş-Yaşam Dengesi ve İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 4(2).
- Rosa, Hartmut (2013), **Social Acceleration: A New Theory of Modernity**, Columbia University Press, New York.
- Sayım, Ferhat (2024), **Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Tez Yazımı Yöntemleri**, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Sen, Amartya (2004), **Özgürlükle Kalkınma**, (Çev. Yavuz Alogan), 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sennett, Richard (2009), **Yeni Kapitalizmin Kültürü**, (Çev. Aylin Onacak), 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2023), **Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri**, (Çev. Barış Yıldırım), 18. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Smith, Adam (2011), **Ulusların Zenginliği**, (Çev. Metin Saltoğlu), 1. Baskı, Palme Yayınları, Ankara.
- Standing, Guy (2020), **Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf**, (Çev. Ergin Bulut), 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Toksöz, Gülay (2007), **“Türkiye’de Kadın İstihdamı: Sorunlar ve Politika Önerileri”**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK) (2022), **Kadın Esnaf ve Sanatkar Sayıları Raporu**, TESK Yayınları, Ankara.
- _____ (TESK) (2023), **İllere Göre Kadın Esnaf Sayıları Raporu**, TESK Yayınları, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021), **Zaman Kullanım Araştırması 2019–2020**, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2023), **İşgücü İstatistikleri 2022**, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2024), **Kadın İstatistikleri**, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara.

- _____ (2024a), **Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2023**, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2024b), **Girişimcilik ve İş Demografisi İstatistikleri 2023**, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.
- United Nations (2020), **World's Women: Trends and Statistics**, United Nations Statistics Division, New York.
- Ünal, Meryem S. ve Koçancı, Mustafa (2020), “**Çalışma İlişkileri Açısından: Türkiye’de Kültür Endüstrisi ve Tiyatro Prekaryası**”, 1. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa.
- Wagner, Peter (2009), **Modernliğin Sosyolojisi: Özgürlük ve Cezalandırma**, (Çev. Mehmet Küçük), 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Walby, Sylvia (1991), **Theorizing Patriarchy**, Wiley-Blackwell, New Jersey.
- Warren, Tracey (2004), **Working Part-Time: Achieving a Successful Work–Life Balance?**, The British Journal of Sociology, 55(1), 99–122.
- Weber, Max (2012), **Ekonomi ve Toplum: Birinci Cilt**, (Çev. Öztan Günay), 1. Baskı, Yarın Yayınları, Ankara.
- West, Candace ve Zimmerman, Don H. (1987), **Doing Gender**, SAGE Publications, 1(2), 125–151.
- Yetim, Nalan (2002), **Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği**, Ege Akademik Bakış Dergisi, 2(2), 79–92.
- Young, Iris Marion (2005), **On Female Body Experience: Throwing Like a Girl and Other Essays**, Oxford University Press, New York.

EKLER

Ek 1: Anket Formu

Saygıdeğer Katılımcı,

Bu çalışma kadın **kurumsal firma çalışanı kadınların iş ve yaşam dengesini** hedef almaktadır. Bu çerçevede size bazı sorular sorulmuş ve bunlardan elde edilecek verilerle bilimsel bir açıklamaya ulaşılması hedeflenmiştir. Buy çalışmada elde edilecek veriler sadece **bilimsel amaçlı** kullanılacaktır; bu nedenle başka kişi veya kurumlarla doğrudan paylaşılmayacak, bilimsel yayın üzerinden yansıtılacaktır. Lütfen anket formunun üzerine **isminizi yazmayınız**.

Değerli görüşlerinizi bizimle paylaşmak suretiyle araştırmamıza yapmış olduğunuz önemli katkıya ve ilginize teşekkür ederiz.

KTÜ Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

NURAY DEMİRBAŞ

1. Cinsiyetiniz? () Kadın () Erkek
2. Yaşınız? (Lütfen yazınız)
3. Medeni haliniz? ()Bekar ()Evli ()Diğer
4. Mesleğiniz? (Lütfen yazınız)
5. Kendinizin ve ailenizin eğitim durumunu ilgili seçeneği işaretleyerek belirtin.

	Siz	Eşiniz	Babanız	Anneniz
okur-yazar	☐	☐	☐	☐
ilkokul	☐	☐	☐	☐
ortaokul	☐	☐	☐	☐
lise	☐	☐	☐	☐
ön/lisans	☐	☐	☐	☐
lisansüstü	☐	☐	☐	☐

6. Babanızın mesleği? (Lütfen yazınız.....)
7. Annenizin mesleği? (Lütfen yazınız.....)
8. Hanenizdeki kişi sayısı? (.....)

Ek 1: (Devamı)

9. Çocuğunuz var mı?(cevabınız hayır ise 11. soruya geçiniz) () Evet () Hayır

10. Kaç çocuğunuz var? (Lütfen yazınız; Kız..... Erkek.....)

11. Kaç kardeşiniz? (Lütfen yazınız; Kız..... Erkek.....)

12. Aylık ortalama geliriniz ne kadardır?

a) 0-5000

b) 5001-10.000

c) 10.001-15.000

d) 15.001-20.000

e) 20.001-25.000

f) 25.001-30.000

g) 30.001 ve üstü

h) Diğer:(Lütfen yazınız)

Ek 2: Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

1. Kendinizi tanıtır mısınız?
2. Kariyeriniz nasıl başladı? Size esnaf olma kararını aldırان sebepler nedir, açıklayınız?
3. Hane içinde ve yakın çevrenizde bu durum nasıl karşılandı anlatır mısınız?
4. Kariyerinize ilk adımı atarken devlet destekli teşvik aldınız mı?
5. Bir esnaf olarak çalışmanın avantaj ve dezavantajları nelerdir? (Süreci yürütmenin zorlukları: çalışma saatleri vb.)
6. İş ve yaşam dengesini nasıl kuruyorsunuz?
7. Çalışma koşullunuzdaki gelir düzenini nasıl değerlendiriyorsunuz?
8. Bu düzenin iyileşmesine yönelik fikirleriniz var mıdır?
9. Kazancınızın hane bütçesine katkısı nedir? Ne kadarlık bir payı siz karşılıyorsunuz?
10. İş hanı içerisindeki diğer kadın esnaflarla olan grup dinamiğini ve etkileşim süreçlerinizi anlatır mısınız?
11. Sektördeki karar mekanizmalarına dahil olma konusunda neler düşünüyorsunuz?
12. Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Ek 3: Kadın Katılımcı Bilgi Tabloları (Dikey Başlıklar)

Örneklem 1: Kadın Esnaflar

Katılımcı Kodu	Yaş	Medeni Hali	Mesleği	Eğitim Durumu (Kendi)	Eğitim Durumu (Eşi)	Eğitim Durumu (Babası)	Mesleği (Babası)	Eğitim Durumu (Annesi)	Mesleği (Annesi)	Hanedeki Kişi Sayısı	Çocuk Sayısı	Kardeş Sayısı	Aylık Gelir (₺)
K1	44	Bekar	Müşavir	Lise	X	Lise	PTT Emeklisi	Ortaokul	Ev Hanımı	3	0	3	5001-10000
K2	62	Evli	Küaför	İlkokul	İlkokul	Okur-yazar	Küaför	Okur-yazar	Ev Hanımı	4	2	5	20001-25000
K3	58	Evli	Terzi	İlkokul	Lisans	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	3	1	6	5001-10000
K4	47	Evli	Kuru Temizleme	Lise	İlkokul	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	2	0	6	15001-20000
K5	46	Bekar	Tekstil	Lisans	X	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	2	0	6	10001-15000
K6	63	Evli	Tuhafiye	Lise	Lise	İlkokul	Motor Tamircisi	Okur-yazar	Ev Hanımı	2	1	3	10001-15000
K7	37	Diğer	Butik Sahibi	Lise	X	Ortaokul	Tedaş Emeklisi	İlkokul	Ev Hanımı	2	1	3	25001-30000
K8	54	Evli	Çeyiz Evi Sahibi	Lise	Lise	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	4	3	5	10001-15000
K9	57	Bekar	Tekstil	Lise	X	Ortaokul	İşçi	Ortaokul	Ev Hanımı	1	0	3	10001-15000
K10	55	Evli	Mefruşat	Ortaokul	Lise	Ortaokul	Memur	Okur-yazar	Ev Hanımı	3	2	6	20001-25000
K11	54	Evli	Terzi	Ön Lisans	Ön Lisans	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	3	2	5	15001-20000
K12	57	Evli	Terzi	Lisans	Lise	Lise	Öğretmen	İlkokul	Ev Hanımı	3	2	7	5001-10000
K13	32	Diğer	Café Sahibi	Lisans	X	Lisans	Memur	Lise	Esnaf	2	1	0	5001-10000
K14	63	Evli	Terzi	Ortaokul	İlkokul	Lise	Öğretmen	İlkokul	Ev Hanımı	4	5	4	10001-15000
K15	33	Bekar	Butik Sahibi	Lisans	X	Lise	Esnaf	İlkokul	Esnaf	5	0	3	20001-25000

Örneklem 2: Kurumsal Kadın Çalışanlar

Katılımcı Kodu	Yaş	Medeni Hali	Mesleği	Eğitim Durumu (Kendi)	Eğitim Durumu (Eşi)	Eğitim Durumu (Babası)	Mesleği (Babası)	Eğitim Durumu (Annesi)	Mesleği (Annesi)	Hanedeki Kişi Sayısı	Çocuk Sayısı	Kardeş Sayısı	Aylık Gelir (₺)
K16	38	Evli	Reklamcılık	Lise	Ortaokul	İlkokul	Esnaf	İlkokul	Ev Hanımı	4	2	4	30001 ve üstü
K17	42	Evli	Muhasebe	Lisans	Lisans	Lisans	SMMM	İlkokul	Ev Hanımı	4	2	6	Diğer
K18	38	Evli	Tekstil	Lise	Lise	İlkokul	Esnaf	İlkokul	Ev Hanımı	2	0	2	30001 ve üstü
K19	34	Evli	Noter Katibi (Sözleşmeli)	Lisans	Lisans	İlkokul	İşçi	İlkokul	Ev Hanımı	4	2	4	20001-25000
K20	34	Bekar	Sigorta	Lisans	X	Lisans	Emekli	Lise	Ev Hanımı	3	0	2	20001-25000
K21	43	Bekar	Muhasebe	Lisansüstü	X	Lise	SMMM	İlkokul	Ev Hanımı	3	0	0	30001 ve üstü
K22	40	Diğer	Matbaa	Lise	X	İlkokul	Şoför	İlkokul	Ev Hanımı	3	2	3	30001 ve üstü
K23	43	Evli	Lojistik	Lisansüstü	X		Şoför	X	Ev Hanımı	4	2	2	15001-20000
K24	39	Evli	Lojistik	Lisans	Ortaokul	İlkokul	İşçi	Okur-yazar	Ev Hanımı	5	3	6	15001-20000

Ek 3: (Devamı)

K25	43	Evli	Öğretmen (Sözleşmeli)	Lisans	Lisans	Lise	Memur	Okur- yazar	Ev Hanımı	4	2	6	30001 ve üstü
K26	46	Evli	Ofis Çalışanı	Lise	Lise	Lise	Esnaf	İlkokul	Ev Hanımı	4	1	2	25001- 30000
K27	28	Bekar	Öğretmen (Sözleşmeli)	Lisansüstü	X	Lise	Esnaf	Lisansüstü	Terzi	3	0	1	15001- 20000
K28	35	Diğer	Mağazacılık	Lise	X	İlkokul	Şoför	İlkokul	Ev Hanımı	1	2	5	15001- 20000
K29	27	Bekar	Muhasebe	Lisans	X	Lisans	Memur	Ortaokul	Ev Hanımı	7	0	4	15001- 20000
K30	35	Evli	Öğretmen(Sözleşmeli)	Lisans	Lise	X	X	X	X	3	1	0	30001 ve üstü

ÖZGEÇMİŞ

Nuray DEMİRBAŞ, İlk ve ortaöğrenimini Artvin İli, Hopa İlçesi'nde tamamladı. 2017 yılında Hopa Nuri Vatan Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü kazandı ve 2022 yılında bu bölümden mezun oldu. 2022 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı'nda tezli yüksek lisans programına başladı.

DEMİRBAŞ, bekar olup orta düzeyde İngilizce bilmektedir.